

บทบาททางการเมือง ของหนังสือพิมพ์ไทย (๒๔๗๕ - ๒๔๘๘)

พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
๕๐๓/๓๘ ถนนจรัญอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กทม. ๑๐๑๐๖
โทร. ๕๒๕-๕๐๖๘

ราคา ๔๒.๐๐ บาท

ปก กมล ฉายาวัดนะ

บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย
ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕
ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๒

พิมพ์ครั้งที่หนึ่ง พ.ศ. ๒๕๒๐

จำนวนพิมพ์ ๒,๐๐๐ ฉบับ

ลิขสิทธิ์เป็นของโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

บริษัทสำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด

๕๕๙ ถนนไมตรีจิต กรุงเทพมหานคร

ผู้แทนจำหน่าย

บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย
ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕
ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๒

พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม

โครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
กรุงเทพมหานคร ๒๕๒๐

รายนามคณะกรรมการบริหาร
โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

นายป๋วย อึ๊งภากรณ์	ประธาน
นายเสน่ห์ จามริก	รองประธาน
นางสาวกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นายโกศล ศรีสังข์	กรรมการ
นายเฉลิม ทองศรีพงศ์	กรรมการ
นางชลธิรา กลัดอยู่	กรรมการ
นายทักษ์ เฉลิมเดี่ยวณ	กรรมการ
นายวิทย์ วิศทเวทย์	กรรมการ
นางสาวสดชื่น ชัยประสาธน์	กรรมการ
นางสาวสวาท เสนาณรงค์	กรรมการ
นายสังเวียน อินทรวิชัย	กรรมการ
นายสมบัติ จันทรวงศ์	กรรมการ
นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์	กรรมการ
นายเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการและเหรัญญิก
นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ

คำแถลงของโครงการตำรา

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ ด้วยความร่วมมือร่วมใจกันเองเป็นส่วนบุคคลในหมู่ผู้มีความรักในภารกิจบริการการศึกษาจากสถาบันต่างๆ เมื่อเริ่มดำเนินงานโครงการตำราฯ มีฐานะเป็นหน่วยงานหนึ่งของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย โดยได้รับความร่วมมือค้ำหนุนทรัพย์จากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานขั้นต้น เป้าหมายเบื้องต้นของโครงการตำราฯ ก็คือ ส่งเสริมให้มีหนังสือตำราภาษาไทยที่มีคุณภาพดี โดยเฉพาะในทางวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้เพราะต่างก็เห็นพ้องต้องกันในระยะนี้ว่า คุณภาพของหนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาแขนงวิชาดังกล่าวยังไม่สูงพอ ถ้าส่งเสริมให้มีหนังสือเช่นนี้เพิ่มขึ้น ย่อมมีส่วนช่วยยกระดับมาตรฐานการศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัยไปโดยปริยาย อีกทั้งยังอาจช่วยการสร้างสรรค์ปัญญา ความคิดริเริ่ม และความเข้าใจอันถูกต้องในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง โดยส่วนรวม

พร้อมกันนี้โครงการตำราฯ ก็มีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะทำหน้าที่เป็นแหล่งชุมนุมงานเขียนของนักวิชาการต่างๆ ทั้งในและนอกสถาบัน เพื่อให้ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพได้เป็นที่รู้จักและเผยแพร่ออกไปโดยทั่วถึงทั้งในหมู่ผู้สอน ผู้เรียน และผู้สนใจงานวิชาการ การดำเนินงานของโครงการตำราฯ มุ่งขยายความเข้าใจและความร่วมมือของบรรดานักวิชาการออกไปในวงกว้างยิ่งขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นด้านกาหนดคนนโยบายสร้างตำรา การเขียน การแปล และการใช้ตำรานั้นๆ ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งเสริมและกระชับความสัมพันธ์อันพึงปรารถนาตลอดจนเข้าใจอันดีต่อกันในวงวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

นโยบายพื้นฐานของโครงการตำราฯ คือ ส่งเสริมและเร่งรัดให้มีการจัดพิมพ์หนังสือตำราทุกประเภททั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปล—เรียบเรียง งานถอดความ งานรวบรวม งานแต่ง และงานวิจัย ในช่วงแรกๆ เราได้เน้นส่งเสริมงานแปลเป็นงานหลัก ขณะเดียวกันก็ได้ส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์ตำราประเภทอื่นๆ ด้วย นับแต่ได้ก่อตั้งโครงการตำราฯ มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งบัดนี้สามารถแยกตัวออกมาบริหารและดำเนินการโดยอิสระจากสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ โดยความร่วมมืออย่างดียิ่งของนักวิชาการหลายสถาบัน สามารถส่งเสริม—กลั่นกรอง—ตรวจสอบ—และจัดพิมพ์หนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมาย เจตนารมณ์ และนโยบาย ได้ครบทุกประเภทและมีเนื้อหาครอบคลุมสาขา

วิชาต่าง ๆ ถึง ๘ สาขา ดังต่อไปนี้ คือ ๑) สาขาวิชาภูมิศาสตร์ ๒) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ๓) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ ๔) สาขาวิชารัฐศาสตร์ ๕) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ๖) สาขาวิชาปรัชญา ๗) สาขาวิชาจิตวิทยา ๘) สาขาวิชาภาษาและวรรณคดี นอกจากนี้ เรายังมีโครงการผลิตตำราสาขาวิชาอื่นๆ เพิ่มขึ้นด้วย เช่น สาขาวิชาศิลปะ ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นดำเนินงานและยังได้ขยายงานให้มีการแต่งตำราเป็น “ชุด” ต่อ ซึ่งมีเนื้อหาคาบเกี่ยวระหว่างหลายสาขาวิชา เช่น “ชุดชีวิตและงาน” ของบุคคลที่น่าสนใจ ดังที่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปแล้วบางเล่ม

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการตำรา ฯ ยังคงมีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะขยายงานของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แม้ว่าจะประสบอุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะอุปสรรคด้านทุนรอน เพราะกิจการของเรามีใช้กิจการแสวงหาผลกำไร หากมุ่งประสงค์ให้นักศึกษาและประชาชนได้มีโอกาสซื้อหาหนังสือตำราในราคาย่อมเยาพอสมควร

คณะกรรมการทุกสาขาวิชาของมูลนิธิโครงการตำรา ฯ ยินดีน้อมรับคำแนะนำและคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านทุกท่าน และปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ทุกท่านได้เข้ามีส่วนร่วมในโครงการตำรา ฯ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนแนะนำอยู่ห่าง ๆ ช่วยแต่ง แปล เรียบเรียง หรือรวบรวมตำราสาขาวิชาต่างๆ ให้เรา หรือเข้ามาช่วยบริหารงานร่วมกับเรา

ประธานกรรมการ

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

คำนำ

ในการเขียนหนังสือภายใต้หัวข้อเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ทำได้ยากลำบากอยู่พอสมควร โดยเหตุที่การศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหาของหนังสือพิมพ์ยังเป็นเรื่องที่ไม่ค่อยจะมีผู้ใดค้นคว้ามาก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเชิงประวัติศาสตร์ ดังนั้นผู้เขียนจึงไม่มีแบบอย่างในการศึกษามากนัก นอกจากจะต้องใช้ทฤษฎีทางสื่อสารมวลชน และทฤษฎีทางรัฐศาสตร์เข้าช่วยเพื่อที่จะวิเคราะห์ออกมาในเชิงประวัติศาสตร์ ความยากลำบากในการเขียนอีกประการหนึ่ง คือ การหาหลักฐานคือหนังสือพิมพ์ต้นฉบับในหอสมุดแห่งชาติมีเก็บไว้ไม่ครบถ้วน หนังสือพิมพ์ฉบับสำคัญๆ เช่น *ประชาธิปไตย* มีเฉพาะสมัยหลังๆ เท่านั้น *หนังสือพิมพ์นิกร* แทบไม่มีเลย แต่นับว่ายังโชคดีที่ได้หลักฐานเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์จากห้องสมุด บ้านคุณเอก วิสกุล ซึ่งได้รวบรวมหนังสือพิมพ์ฉบับที่มีข่าวสำคัญๆ ไว้มากพอสมควร จึงทำให้ผู้เขียนเชื่อว่าจะเป็นหลักฐานที่มากพอที่จะทำข้อสรุปโดยทั่วไปได้ แม้ว่าจะไม่สามารถจะครอบคลุมหนังสือพิมพ์ทั้งหมดได้

อย่างไรก็ดี หนังสือเล่มนี้คงจะไม่สมบูรณ์เลย ถ้าไม่ได้รับคำอธิบายอย่างกว้างๆ พอให้เห็นสภาพของหนังสือพิมพ์ในช่วงที่ทำการวิจัย จากนั้นหนังสือพิมพ์อาวุโสหลายท่าน คือ คุณสุภา ศิริमानนท์ คุณมาโนช วุฑฒาทิตย์ คุณสนิท เจริญรัฐ คุณมาลี พันธุมจินดา คุณเอก วิสกุล และอาจารย์สถิตย์ เสมานิต ซึ่งยังได้ช่วยตรวจแก้ข้อเท็จจริงในบทแรกๆ ให้ด้วย ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณท่านไว้ในที่นี้

นอกจากนี้ บุคคลที่ผู้เขียนใคร่จะขอบพระคุณ คือ อาจารย์ ดร.เกษม ศิริสัมพันธ์ ผู้ซึ่งให้การสนับสนุน คำแนะนำ และซื่ออกปรองในการเขียนครั้งนี้ อาจารย์ ดร. สืบแสง พรหมบุญ ผู้ซึ่งกรุณาทักท้วงแก้ไขสำนวนคำต่างๆ ด้วยความอดุทธสาหะและให้คำแนะนำในเรื่องต่างๆ ไป และคุณวิทยากร เชิงกุล ผู้ซึ่งมีส่วนชี้แนะทางรวมทั้งตรวจแก้ภาษาและเนื้อหาโดยตลอด รวมทั้งบุคคลและสถาบันต่างๆ ที่ได้มีส่วนให้คำแนะนำและยืมหนังสืออาทิ เช่น กรมศิลปากร อาจารย์ปราโมทย์ นาคทรพรพศาสตราจารย์ ไพโรจน์ ชัยนาม คุณพงษ์ศักดิ์ พยัคฆ์วิเชียร คุณสุภาพันธ์ สุนทรมณีนี ฯลฯ

บทนำ

บทที่ ๑	วิวัฒนาการ และบทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย	
	ในระยะก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง	๑
	หนังสือพิมพ์ภายใต้การดำเนินงานของชาวต่างประเทศในรัชกาลที่ ๓-๔	๓
	หนังสือพิมพ์ที่ดำเนินงานโดยบรรดาพระราชวงศ์ในรัชกาลที่ ๔ และ ๕	๖
	หนังสือพิมพ์ของเอกชนปลายรัชกาลที่ ๕ และในรัชกาลที่ ๖	๑๐
	บทบาทหนังสือพิมพ์ในการปูพื้นฐานทางความคิดประชาธิปไตยในรัชกาลที่ ๗	
	ระยะก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง	๒๓
บทที่ ๒	เหตุการณ์ทางการเมืองที่มีผลต่อหนังสือพิมพ์ (พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๘)	๓๗
	ระยะหัวเลี้ยวหัวต่อทางการเมืองไทย	๓๗
	การควบคุมหนังสือพิมพ์ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ	๔๐
	ความขัดแย้งภายในคณะราษฎรที่มีผลต่อหนังสือพิมพ์	๔๔
	หนังสือพิมพ์ และการต่อสู้ระหว่างกลุ่ม “หัวเก่า” และ “หัวก้าวหน้า”	
	ภายหลังรัฐประหาร ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖	๕๑
	การควบคุมหนังสือพิมพ์สมัยรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม	๖๒
	หนังสือพิมพ์กับปัญหาการเรียกร้องดินแดนอินโดจีน	๖๔
	ขีดจำกัดในการดำเนินงานของหนังสือพิมพ์ในภาวะสงคราม	๖๖
	ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับหนังสือพิมพ์ในสมัยสงคราม	๖๙
	หนังสือพิมพ์ภายใต้รัฐบาลพลเรือนปลายสงครามมหาเอเชียบูรพา	๗๑
บทที่ ๓	บทบาทของหนังสือพิมพ์ในการเป็นสื่อกลางการติดต่อสื่อสาร	๗๖
	๑. สื่อกลางการติดต่อจากรัฐบาลสู่ประชาชน	๗๗
	๒. สื่อกลางการติดต่อจากประชาชนไปสู่รัฐบาล	๘๔
	๓. เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเห็นระหว่างเอกชนและกลุ่มชนต่าง ๆ	
	รวมทั้งเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	๙๑
บทที่ ๔	บทบาทของหนังสือพิมพ์ในการตรวจสอบการปฏิบัติงานของรัฐบาล	๕๕

๑. การตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ราชการในระดับบุคคล	๙๙
๒. การตรวจสอบการปฏิบัติงานระดับรัฐบาลโดยทั่วไป	๑๐๓
๓. การคัดค้านการดำเนินงานของรัฐบาลในประเด็นที่สำคัญ	๑๐๙
๔. การเสนอความเห็นต่อรัฐบาลให้ดำเนินงานในประเด็นที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน	๑๑๕

บทที่ ๕ บทบาทของหนังสือพิมพ์ในการให้ความรู้ทางการเมือง	๑๒๑
การลงข่าวการเมือง	๑๒๕
การเสนอบทความและสารคดีทางการเมืองซึ่งมุ่งในทางให้ความรู้	๑๒๖
การเสนอทนาและบทความทางการเมืองซึ่งมุ่งในทางเสนอความคิดเห็น	๑๓๐

บทสรุป	๑๓๖
---------------	-----

บรรณานุกรม	๑๔๓
-------------------	-----

รายชื่อหนังสือพิมพ์ที่ใช้ในการค้นคว้า	๑๔๔
--	-----

Bibliography	๑๕๑
---------------------	-----

ภาคผนวก	๑๕๓
----------------	-----

ผนวก ก.	๑๕๓
ผนวก ข.	๑๖๐
ผนวก ค.	๑๖๗

บทนำ

ระบบการปกครองสมัยใหม่ไม่ว่าจะมีความเป็นประชาธิปไตยมากน้อยเพียงไร เป็นระบบที่ต้องคำนึงถึงความสำคัญของประชาชนมากกว่าระบบการปกครองในอดีต เพราะประชาชนกำลังกลายเป็นสมาชิกของสังคมที่ตื่นตัวมากขึ้นทุกที แทนที่จะอยู่เฉยและปล่อยให้ชนชั้นปกครองบริหารประเทศไปโดยลำพังเหมือนสมัยก่อน ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างประชาชน และรัฐบาลจึงเป็นสิ่งสำคัญในการช่วยให้เกิดความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างกัน อันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการปกครอง และในการพัฒนาการเมือง สถาบันที่เป็นสื่อกลางสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ดียิ่งสถาบันหนึ่งคือ หนังสือพิมพ์ ดังจะเห็นได้จากขอบเขตและหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ ซึ่งเซมัวร์—เออร์ (Seymour—Ure) อธิบายไว้ในหนังสือ *The Press, Politics and the Public* ดังนี้

๑. หนังสือพิมพ์เป็นสื่อกลางการติดต่อระหว่างรัฐบาลและประชาชน มีหน้าที่แพร่ข่าวสารและความคิดเห็นของสองสถาบันคู่กันและกัน ซึ่งให้ผู้อ่านได้เห็นว่ามื่ออะไรเกิดขึ้นบ้างในสังคม และ รัฐบาลสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ในการนี้ได้อย่างไร

๒. หนังสือพิมพ์มีหน้าที่สร้างประชามติโดยการแสดงข้อคิดเห็นต่างๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ มีความเห็นเป็นของตนเองและมุ่งความสนใจไปยังเรื่องที่เหมาะสม

๓. หนังสือพิมพ์มีหน้าที่รักษา (Guardian) ผลประโยชน์ของประชาชน โดยการตรวจสอบพฤติกรรมของนักการเมืองให้กระทำหน้าที่ส่วนรวมอย่างแท้จริง มิฉะนั้นหนังสือพิมพ์จะใช้วิธีการเปิดโปงพฤติกรรมอันทุจริตของนักการเมือง โดยในขั้นต้นอาจเป็นการตั้งข้อสงสัยซึ่งจะก่อให้เกิดแรงกดดัน (Pressure) จากประชาชน อันอาจยุติการกระทำที่ทุจริตของนักการเมืองผู้นั้นได้ อาศัยอำนาจของหนังสือพิมพ์ในแง่หนังสือพิมพ์จึงมีความสามารถสร้างอิทธิพลต่อการเมืองได้^๑

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเทศด้อยพัฒนาซึ่งประชาชนขาดความสำนึกในการมีชาติ และไม่มีประสบการณ์ในการปกครองตนเองด้วยแล้ว หนังสือพิมพ์ยังเป็นสถาบันที่มีความสำคัญเป็นพิเศษ โดยอาจสรุปได้จากที่ แชรรม (Schramm) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ *Mass Media and National Development* ดังนี้^๒

^๑ Seymour - Ure Colin, *The Press, Politics and the Public* (London : New Fetter Lane, 1968), pp. 15—19.

ประการแรก หนังสือพิมพ์สามารถเป็นสะพานเชื่อมระหว่างสังคมเก่ากับสังคมใหม่ (Bridge the transition between traditional and modern society.) ทำให้สถานที่ไกลเป็นใกล้ ขจัดการแยกตัวอยู่อย่างโดดเดี่ยว

ประการที่สอง หนังสือพิมพ์สามารถดึงความสนใจ (The media can focus attention.) ของประชาชนให้มาอยู่ที่การพัฒนาประเทศได้

ประการที่สาม หนังสือพิมพ์สามารถกระตุ้นประชาชนให้เกิดความปรารถนาอย่างแรงกล้า (The mass media can raise aspiration.) ให้รักชีวิตที่ดีกว่าเดิม เปลี่ยนทรศนะที่ล่าหลังเพื่อให้อการพัฒนาเป็นสิ่งที่เป็นไปได้^๒

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หนังสือพิมพ์ในประเทศด้อยพัฒนาเป็นตัวจักรสำคัญที่สามารถเชื่อมให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวภายในชาติ สร้างความมั่นใจ ความเชื่อมั่นในกลุ่มผู้นำ และเป็นพลังให้ประเทศนั้น ๆ ก้าวไปสู่วิถีทางการเมืองแบบประชาธิปไตยได้เร็วขึ้น

หนังสือพิมพ์จะทำหน้าที่ได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนและรัฐบาล หากรัฐบาลปกครองด้วยระบอบเผด็จการทหาร เสียงของประชาชนผ่านทางหนังสือพิมพ์ย่อมมีความหมายน้อย หนังสือพิมพ์มีโอกาสถูกบีบคั้นทางการเมืองได้มาก เพราะรัฐบาลสามารถตัดสินใจทำอะไรลงไปได้ โดยไม่ต้องคำนึงถึงเสียงของประชาชนมากนัก ในทางตรงข้ามหากรัฐบาลปกครองด้วยระบบรัฐสภา และเป็นประชาธิปไตย หนังสือพิมพ์ย่อมมีเสรีภาพและอิทธิพลมาก เพราะรัฐบาลย่อมฟังเสียงประชาชน สำหรับในประเทศด้อยพัฒนามิใช่น้อยที่รัฐบาลเข้าทำหน้าที่ดำเนินงานหนังสือพิมพ์เสียเอง โดยอ้างเสรีภาพทางการเมือง และความจำเป็นอื่น ๆ หรือมิฉะนั้นก็ให้การสนับสนุนหนังสือพิมพ์เพื่อให้เป็นปากเสียงของตน นอกจากนี้แล้วหนังสือพิมพ์ในประเทศด้อยพัฒนายังมีข้อจำกัดอื่น ๆ อีกมาก จนอาจกล่าวได้ว่า โครงสร้างทางสังคมของประเทศด้อยพัฒนา ไม่มีส่วนเกื้อหนุนให้หนังสือพิมพ์ได้รับความสนับสนุนจากประชาชน เพื่อเป็นอำนาจการต่อรองกับรัฐบาลเหมือนอย่างในประเทศทางตะวันตกที่มีการพัฒนาทางการเมืองมากแล้วแต่อย่างใด ความสำคัญของสถาบันหนังสือพิมพ์ในประเทศด้อยพัฒนาจึงมักถูกมองข้าม อันอาจมีสาเหตุดังต่อไปนี้คือ

บทบาทของหนังสือพิมพ์เป็นเรื่องที่วัดยากและมองไม่เห็นชัด โดยเฉพาะในสังคมที่ประชาชนยังได้รับการศึกษาไม่มากนัก

^๒ Wilbur Schramm, *Mass Media and National Development* (California: Stanford University Press, 1964), p. 16.

การต่อสู้ของหนังสือพิมพ์เพื่อประชาชน เป็นการต่อสู้ที่กระจัดกระจายไม่รวมเป็นกลุ่มก้อนและหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับมักตั้งอยู่ไม่ได้นาน จึงขาดพลังในการต่อสู้

อาจเป็นเพราะในประเทศนั้น ๆ หนังสือพิมพ์มักไม่ค่อยมีคุณภาพ จึงทำให้ประชาชนไม่สู้ศรัทธาในสถาบันหนังสือพิมพ์

หนังสือพิมพ์ในประเทศไทยก็มีลักษณะโดยทั่วไปคล้ายกับประเทศด้อยพัฒนาอื่น ๆ แต่เพื่อเป็นการศึกษาบทบาทของหนังสือพิมพ์ไทยโดยละเอียด ผู้เขียนได้แบ่งออกเป็นหัวข้อต่อไปนี้

๑. เป็นสื่อกลางการติดต่อระหว่างรัฐบาลและประชาชน (Channel of Communications) ตามหน้าที่ดังกล่าว หนังสือพิมพ์จะเป็นผู้ติดตามเหตุการณ์ เสนอข่าวสาร พรรณนาทางการเมือง เพื่อให้ผู้อ่านได้ข้อมูลในการตัดสินใจอย่างเพียงพอ เกี่ยวกับการดำเนินนโยบายของรัฐบาลหรือนักการเมือง ในขณะเดียวกันประชาชนก็เสนอความคิดเห็นของตนเองเกี่ยวกับการเมืองไปสู่รัฐบาลผ่านทางหนังสือพิมพ์

ในฐานะที่หนังสือพิมพ์เป็นผู้กระทำหน้าที่ดังกล่าว หนังสือพิมพ์ตามทฤษฎีควรจะพยายามวางตัวเป็นกลาง (Neutral) ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ในการเสนอใดๆ เพราะความหมายของ “ข่าว” นั้น นอกจากจะหมายถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นแล้ว ยังหมายถึงเรื่องราวที่บรรณาธิการเป็นผู้ตัดสินใจเลือกมาลงด้วยโดยพิจารณาจาก

๑. เนื้อที่หน้ากระดาษ (Space)

๒. ค่านิยมของบรรณาธิการเอง (Value of the editor) ในการพิจารณาความสำคัญ of เรื่องใด ๆ

การพิจารณาว่าหนังสือพิมพ์ฉบับใดวางตัวเป็นกลางได้มากน้อยเพียงใดเป็นเรื่องที่พิจารณาได้ยาก แต่พอจะดูได้จาก ความจงใจในการเลือกหรือละเว้นเรื่องราวใดๆ ของบรรณาธิการว่าจะพยายามโน้มน้าวหรือสร้างอิทธิพลต่อความคิดของผู้อ่านให้โน้มเอียงไปในทางใด เป็นพิเศษหรือไม่

๒. บทบาทในการตรวจการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาล (Watchdog of the government) เนื่องจากเป็นการยากที่จะจำกัดให้หนังสือพิมพ์เป็นเพียงสื่อกลางติดต่อระหว่างรัฐบาลและประชาชน ทำให้เกิดความคิดต่อไปว่า หนังสือพิมพ์ไม่ควรเป็นสื่อกลางถ่ายทอดความคิดเห็นของรัฐบาลและประชาชนเท่านั้น เซมัว-เออร์ ได้กล่าวไว้ว่า หนังสือพิมพ์ควรต้องวางตัวเป็นผู้พิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชนที่มีความเห็นเป็น

ของตนเอง และมุ่งความสนใจไปยังเรื่องราวที่เขาเห็นว่าเหมาะสม^๓ ซึ่งมีความหมายกว้างๆว่า นอกจากหน้าที่ประการแรกทีกล่าวมาแล้ว หนังสือพิมพ์ควรจะติดตามและรับผิดชอบต่อผู้อ่านด้วย เช่น หนังสือพิมพ์ไม่เพียงแต่เสนอข่าวเกี่ยวกับการเลือกตั้งแล้วเสร็จสิ้นไปตามหน้าที่ประการแรก หนังสือพิมพ์ควรทำหน้าที่ต่อมา คือ ติดตามสอดส่องพฤติกรรมของผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งว่าได้กระทำหน้าที่อย่างสุจริตตามนโยบายที่แถลงไว้หรือไม่ด้วย อาศัยอำนาจหนังสือพิมพ์ดังกล่าว สถาบันหนังสือพิมพ์จึงเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อรัฐบาลสถาบันหนึ่ง จนมีผู้จัดสถาบันหนังสือพิมพ์ไว้เป็นหนึ่งในสถาบันทางการเมืองอันดับที่ ๔ รองจาก รัฐสภาผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติ รัฐบาลผู้ใช้อำนาจบริหาร และศาลผู้ใช้อำนาจตุลาการ^๔

๓. บทบาทในการให้ความรู้ทางการเมือง (Political educator) อี. ลอยด์ ซอมเมอร์เลด (E. Lloyd Sommerlad) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ชื่อ *The Press in Developing Countries* เกี่ยวกับความสำคัญของหนังสือพิมพ์ในประเด็นนี้ว่า การให้ความรู้ทางการเมืองของหนังสือพิมพ์นั้นเป็นการให้การศึกษาแก่บุคคลที่ไม่ได้เล่าเรียนในโรงเรียน (unschool people) ด้วยจุดมุ่งหมายที่จะกระตุ้นบุคคลเหล่านั้นให้ยอมรับการเปลี่ยนแปลงและปรับตนเองให้เข้ากับระเบียบและวิธีใหม่ๆ ละทิ้งจารีตธรรมเนียมเก่าๆ ซึ่งขัดต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ซึ่งสิ่งเหล่านี้จำเป็นสำหรับประเทศด้อยพัฒนาและพึ่งนำประชาธิปไตยมาทดลองใช้ ประชาชนต้องทำความเข้าใจและปรับตนเองให้เข้ากับการปกครองใหม่ การจะพิสูจน์ผลการปฏิบัติหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ในแง่ nàyว่าเป็นผลสำเร็จเพียงใดนั้นเป็นเรื่องยาก แต่อาจวัดได้จากปฏิกิริยาของประชาชนโดยทั่วไปในกรณีที่เกิดเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญๆ หากประชาชนแสดงปฏิกิริยาทางการเมืองมาก เช่น จาก การเขียนจดหมายแสดงความคิดเห็นมายังหนังสือพิมพ์ การเรียกร้องสิทธิบางประการ เป็นต้น ย่อมแสดงว่าหนังสือพิมพ์ได้มีส่วนช่วยกระตุ้นให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางความคิดของพวกเขาแล้ว โดยพวกเขาได้เริ่มเรียนรู้ถึงอิทธิพลและหน้าที่ของเขาในฐานะสมาชิกของสังคมประชาธิปไตย และในขณะเดียวกันก็ได้แสดงให้เห็นว่า พวกเขาได้เริ่มผละจากทัศนคติเก่าๆ ที่ยึดถือมาเป็นเวลานาน เช่น ความคิดที่ว่า การเมืองเป็นเรื่องของ “เบื้องบน” เท่านั้น ทั้งนี้เพราะหนังสือพิมพ์เป็นสถาบันเดียวที่สามารถให้ความรู้ทางการเมืองอย่างกว้างขวางและเข้าถึงประชาชนมากที่สุด

สมมติฐานของผู้เขียน คือ หนังสือพิมพ์ไทยได้ทำหน้าที่ทั้ง ๓ ประการไม่มากนัก

^๓ Seymour-Ure Colin, *op. cit.*, p. 18.

^๔ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, *ชุมนุมวรรณคดีการเมือง* (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๑), หน้า ๑๓๗.

น้อย และเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งในการวางรากฐานประชาธิปไตยแก่ประชาชน โดยจะได้วิเคราะห์ถึงบทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลง การปกครองจนถึงสิ้นสุดสงครามมหาเอเชียบูรพา จากการศึกษาทางทฤษฎีปรัชญาทาง สื่อสารมวลชน และเหตุการณ์ทางการเมืองในช่วงเวลานั้น เพื่อวินิจฉัยว่าหนังสือพิมพ์ ไทยได้ทำหน้าที่อย่างดีแค่ไหน เพียงใด และมีสิ่งใดเป็นอุปสรรคไม่ให้หนังสือพิมพ์ ได้ทำหน้าที่ของตนเท่าที่ควรจะเป็นบ้าง

แต่ก่อนที่จะกล่าวถึงการวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนเห็นว่าจำเป็นต้อง สร้างรากฐานความเข้าใจเกี่ยวกับวิวัฒนาการของบทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ ไทยในสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเสียก่อน เป็นการศึกษาแบบเชิงเปรียบเทียบ เพื่อจะได้เห็นบทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทยในช่วงที่กำหนด ได้เด่น ชัดขึ้น

วัตถุประสงค์ในการศึกษาค้นคว้า

๑. เพื่อชี้ให้เห็นอำนาจและความสำคัญของหนังสือพิมพ์ต่อการพัฒนาทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะสถาบัน หนังสือพิมพ์เป็นสถาบันเก่าแก่มีความต่อเนื่องกันสถาบันหนึ่งที่สามารถพิสูจน์ความเป็น ประชาธิปไตยของรัฐบาลนั้น ๆ มากกว่าสถาบันใดเท่าที่ปรากฏมา

๒. เพื่อชี้ให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์เป็นเอกสารสำคัญที่ได้บันทึกเหตุการณ์ทางประ- วัติศาสตร์แต่ละสมัยและอาจใช้เป็นหลักฐานที่สำคัญได้ แต่กระนั้นสถาบันหนังสือพิมพ์ มักถูกละเลยทุกครั้งที่มีการพูดถึงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ทั้งข้อเท็จจริงที่ได้จาก การศึกษา หนังสือพิมพ์สามารถสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมและการดำเนินงานของ รัฐบาลในทุกยุคทุกสมัย จึงคาดว่าผลงานศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้จะมีส่วนริเริ่มให้นักประ- วัติศาสตร์ได้มีการค้นคว้าข้อเท็จจริงจากหนังสือพิมพ์บ้าง

การเลือกช่วงเวลาดังกล่าว ก็เนื่องจากเห็นว่าเป็นระยะเวลาที่มีการนำประชาธิปไตยเข้ามาทดลองใช้ สถาบันหนังสือพิมพ์เริ่มต้นตัวขณะเดียวกับมีการเคลื่อนไหวทาง การเมืองมาก ดังนั้น จึงเป็นช่วงที่สามารถเห็นบทบาททางการเมืองของหนังสือ พิมพ์ได้ชัดมากช่วงหนึ่ง และนอกจากนั้นยังเห็นบรรยากาศทางการเมืองในช่วงเวลานี้ ในแง่หนังสือพิมพ์อีกด้วย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. มีผู้ที่ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการหนังสือพิมพ์มีน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ทางด้านประวัติศาสตร์แล้วมีน้อยมาก จึงคาดว่า งานชิ้นนี้อาจเป็นประโยชน์ทั้งสาขาวิชา
 สื่อสารมวลชน ประวัติศาสตร์ และรัฐศาสตร์ และมีผลช่วยกระตุ้นให้มีบุคคลอื่น ๆ
 ได้ค้นคว้าต่อไป

๒. การศึกษาถึงบทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ในอดีต อาจเป็นตัวอย่าง
 ให้นักหนังสือพิมพ์ปัจจุบันได้สำนึกถึงอุดมคติและบทบาทความรับผิดชอบของหนังสือ
 พิมพ์ เพื่อจะได้ตระหนักถึงหน้าที่อันแท้จริงของตน คือ หน้าที่ในฐานะตัวแทนของ
 ประชาชนและผู้พิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชน และหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่ใช้หนังสือ
 พิมพ์เป็นเครื่องมือหาผลประโยชน์ส่วนตัวนั่นเอง

๓. งานชิ้นนี้จะช่วยให้ผู้อ่านได้เห็นความสำคัญของหนังสือพิมพ์ในฐานะที่มี
 บทบาททางการเมืองยังสถาบันหนึ่ง รวมทั้งอิทธิพลอันมหาศาลอันพึงมีของหนังสือ
 พิมพ์ เพื่อจะได้ตระหนักว่า หากประชาชนรู้จักใช้หนังสือพิมพ์อย่างถูกต้องแล้ว หนังสือ
 พิมพ์จะเป็นสถาบันที่เป็นตัวแทนของมวลชนได้อย่างดีที่สุดในยามที่สถาบันใดที่เคย
 มีมา แทนที่จะมีอคติและแยกตัวออกจากสถาบันหนังสือพิมพ์ โดยมีได้ล่วงรู้ว่าเสรี
 ภาพของหนังสือพิมพ์ย่อมสะท้อนให้เห็นเสรีภาพของประชาชนในสังคมนั้น ๆ ด้วยเช่น
 กัน

วิธีดำเนินการค้นคว้า

ในขั้นแรกเป็นการศึกษาหาโครงเรื่องทั่วไป โดยการวิเคราะห์ทางด้านเอกสาร
 เกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมืองในระยะนั้น และข้อเท็จจริงอย่างกว้าง ๆ จากการสัม-
 ภาษณ์นักหนังสือพิมพ์และนักวิชาการสาขาต่าง ๆ ทั้งรุ่นอดีตและปัจจุบัน เพื่อเขียน
 เป็นโครงร่างอย่างกว้าง ๆ

ในขั้นต่อมาเป็นการค้นคว้าหาข้อมูลจากเอกสารต้นฉบับจริงของหนังสือพิมพ์
 ฉบับต่าง ๆ ในสมัยนั้นอย่างละเอียด ข้อมูลที่ได้จะถูกวิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎีทางสื่อสาร
 มวลชนและรัฐศาสตร์ประกอบกัน

ในขั้นลงมือเขียน มีการค้นคว้าเพิ่มเติมในส่วนที่บกพร่อง และนำไปให้นัก
 หนังสือพิมพ์อาวุโสบางท่านตรวจสอบข้อเท็จจริง และการตีความหมายบางบทก่อนนำ
 เสนอที่ปรึกษาทางวิชาการ ทั้งนี้เพื่อให้ได้การตีความหมายของเหตุการณ์ที่ไม่ผิดพลาด
 และข้อสรุปที่ตรงต่อข้อเท็จจริง

วิวัฒนาการ และบทบาททางการเมือง
ของหนังสือพิมพ์ไทย
ในระยะก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ก่อนที่สังคมไทยจะเรียนรู้ถึงสิ่งที่เรียกว่า “หนังสือพิมพ์” เราเคยมีแต่ “ใบบอก” ในฐานะที่เป็นสื่อมวลชนชนิดเดียวที่รัฐบาลใช้ในการติดต่อกับประชาชน กล่าวคือ เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชประสงค์จะประกาศพระบรมราชโองการ ให้ประชาชนได้รับไปถือปฏิบัติ พระอัครกษัตริย์จะมีหน้าที่รับสนองพระบรมราชโองการ จารึกและเรียบเรียงข้อความถวายโดยตั้งข้อความเป็น ๕ หลัก คือ ๑. วัน เดือน ปี ที่ตั้ง ๒. นามผู้ตั้ง ๓. กล่าวถึงคดีอันเป็นมูลเหตุแห่งการประกาศนั้น ๔. พระราชวินิจฉัย ๕. ข้อบัญญัติพระราชนิมิตที่ให้ประกาศ ส่วนการประกาศเป็นหน้าที่กรมพระสุรัสวดีที่จะคัดสำเนาประกาศแจกจ่ายไปยังกรมต่างๆ ทุกกรม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาหัวเมืองต่างๆ เป็นผู้คัดสำเนาที่ได้รับแจกจ่ายไปตามหัวเมืองต่างๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับกรมนั้น ๆ อีกที่หนึ่ง ในกรุงเทพฯ และหัวเมือง นายอำเภอ และกำนันจะเป็นเจ้าหน้าที่ “ตั้งมืองร้องบ่าว” เรียกประชุมราษฎร เพื่อรับรู้พระบรมราชโองการนั้น ๆ^๑

อย่างไรก็ดี “ใบบอก” ดังกล่าวมีลักษณะเป็นคำสั่งหรือกฎหมาย จึงเป็นเพียงการสื่อสารจากเบื้องบนไปสู่เบื้องล่างทางเดียวเท่านั้น ข้าราชการและประชาชนจะมีโอกาสสื่อสารความคิดเห็น หรือเรื่องเดือดร้อนของตนกลับมาสู่ผู้ปกครองก็โดยการถวายฎีกา หรือการส่งบัตรสนเท่ห์ เพื่อร้องเรียนขอความเป็นธรรม ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วก็ไม่ค่อยมีผู้ใดกล้าทำมากนัก เพราะการที่บ้านเมืองยังอยู่ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช มีการแบ่งอำนาจการปกครองลดหลั่นกันลงมาเป็นชั้นๆ ผู้น้อยยังไม่ค่อยแน่ใจว่าข้อเสนอของตนจะมีโอกาสได้รับพิจารณาหรือจะมีปฏิกริยาไปในทางตรงกันข้ามหรือไม่

เทียนวรรณ (ต.ว.ส. วัฒนภา) นักหนังสือพิมพ์และทนายความผู้มีชื่อเสียง ใน

^๑ กรมศิลปากร, ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๕๔-๒๔๐๔ (ธนบุรี: โรงพิมพ์ ดำรงธรรม, ๒๕๑๑), หน้า ๑-๒.

สมัยรัชกาลที่ ๕ ได้กล่าวถึงการถวายฎีกาในสมัยก่อนว่า

...ปางก่อนกฎหมาย และธรรมเนียมมีบูรณ คนยากแทบจะหาช่องทางใจไม่ได้ กต
หัวใช้ และบังคับเลือดตากระเด็นก็กระทำการและอยู่ด้วยกันได้... ในสมัยก่อนใครจะ
ถวายฎีกา ต้องรับอาญาตีหลัง ๓๐ ทีก่อน เสียเงิน ๓ ตำลึง จึงจะยอมให้ตีกลง จึงจะ
เสด็จ พระเจ้าแผ่นดินก็มีทรงทราบความร้ายได้...^๒

ต่อเมื่อหนังสือพิมพ์ได้ถือกำเนิดขึ้นแล้วนั้นแหละ ประชาชนจึงได้มีโอกาสอาศัย
หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือร้องเรียนราชการถึงความเดือดร้อนของตนมากถึงกับต้องมี
พระราชกำหนดห้าม ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

กิจการหนังสือพิมพ์เริ่มเกิดขึ้นในปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อ แดน บีช บรัดเลย์ (Dan Beach Bradley) มิชชันนารีอเมริกัน ได้นำเครื่องพิมพ์จาก
สิงคโปร์เข้ามายังกรุงเทพฯ และได้ออกหนังสือพิมพ์ภาษาไทยฉบับแรก คือ *บางกอก
รีคอร์ดเดอร์* เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๗ การที่ผู้ดำเนินการหนังสือพิมพ์ฉบับแรกเป็นชาวต่าง
ประเทศนั้น ทำให้น่าตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับเหตุใดคนไทยจึงไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของ
หนังสือพิมพ์เสียแต่แรก ซึ่งอาจสรุปได้ด้วยเหตุผลดังนี้

ประการแรก หนังสือพิมพ์จะเริ่มต้นและเจริญขึ้นได้ ประชาชนในสังคมนั้นจะ
ต้องได้รับการศึกษาเพียงพอที่จะเกิดความสนใจ และตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบ
ของตนอยู่ในสังคม การศึกษาของประชาชนยังอยู่ในวงจำกัดเฉพาะในหมู่เจ้านาย
และขุนนางเท่านั้น จำนวนผู้อ่านออกเขียนได้มีน้อย ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีความ
ต้นตัวในทางการเมืองและยอมรับการกระทำของรัฐบาลในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช
โดยไม่ได้แย่ง ทั้งวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมของไทย ก็ไม่เอื้ออำนวยให้เกิดการ
สื่อสารจากข้างล่างขึ้นไปข้างบน ดังจะเห็นได้จากคำพังเพย เช่น “เดินตามรอยเท้าผู้ใหญ่
สุขุมไม่กัด” หรือ “เจ้าว่างามก็ว่างามไปตามเจ้า” ทำให้ประชาชนไม่คาดหวังที่จะเรียกร้องสิทธิ
หรือการปกครองชนิดที่ตนพึงได้รับจากรัฐบาล หนังสือพิมพ์ซึ่งจะมาเป็นเครื่องมือรับ
ใช้ความต้องการดังกล่าว จึงยังไม่ได้เกิดขึ้น

ประการที่สอง หนังสือพิมพ์เป็นผลผลิตจากการพัฒนาทางการศึกษาและวิทยา
การของประเทศตะวันตก จึงเป็นของใหม่ที่ประชาชนไทยไม่เคยล่วงรู้ เพราะแม้จะมี
การติดต่อกับชาวต่างประเทศมาก่อนหน้านั้นบ้างก็เป็นไปอย่างจำกัด เพื่อจุดประสงค์ทาง

^๒ สบ สุริเยนทร์, *เทียนวรรณ* (พระนคร : สำนักพิมพ์สุริเยนทร์, ๒๕๐๘), หน้า ๑๒๘. (ผู้เขียนได้ข้อ
เท็จจริงมาจาก *ตุลวิภาคพจนกิจ* แต่ไม่ได้อ้างหลักฐานว่ามาจากฉบับใด)

การกำเป็นส่วนใหญ่ การรับความคิดและวัฒนธรรมตะวันตก เพิ่งมาเริ่มขึ้นอย่างจริงจัง ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อรัฐบาลเห็นความจำเป็นที่จะต้องปฏิรูปสังคมซึ่งล้าหลังให้ก้าวหน้าไป ทัดเทียมอารยประเทศ ดังนั้น จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่ความริเริ่มในเรื่องการพิมพ์หนังสือพิมพ์จะมาจากชาวต่างประเทศ ดังจะเห็นได้ว่า แม้แต่ผู้ที่ประดิษฐ์แท่นพิมพ์ภาษาไทยก็เป็นชาวต่างประเทศเช่นกัน^๓

ความสำเร็จในการผลิตแท่นพิมพ์นี้เอง ที่เป็นปัจจัยสำคัญทำให้การออกหนังสือพิมพ์เป็นไปได้ หนังสือพิมพ์จึงเริ่มมีขึ้นตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งที่สถานการณ์โดยทั่วไป คงยังไม่พร้อมสำหรับการออกหนังสือพิมพ์เท่าใดนัก แต่เนื่องจากผู้ดำเนินการในระยะแรก มีจุดประสงค์ในการออกหนังสือพิมพ์เพื่อเผยแพร่ศาสนาเป็นหลัก จึงพร้อมที่จะดำเนินการแม้จะเสี่ยงกับการขาดทุน

หลังจากที่ออกหนังสือพิมพ์ฉบับแรก ๆ ระยะเวลาหนึ่ง ต่อมาได้วิวัฒนาการมาเป็นหนังสือพิมพ์ดำเนินงานโดยเชื้อพระวงศ์และขุนนางและเอกชนตามลำดับ การพิจารณาวิวัฒนาการของหนังสือพิมพ์ในด้านผู้ดำเนินการนี้ ทำให้เห็นถึงจุดหมาย และความเปลี่ยนแปลงในวงการหนังสือพิมพ์ได้ชัดเจนมากขึ้น ผู้เขียนจึงได้แบ่งการวิเคราะห์บทบาทของหนังสือพิมพ์ ในสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองตามลักษณะของผู้ดำเนินการ เป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

หนังสือพิมพ์ของชาวต่างประเทศ ตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔
หนังสือพิมพ์ที่ดำเนินงานโดยเชื้อพระวงศ์และขุนนาง สมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕

หนังสือพิมพ์ที่ดำเนินงานโดยเอกชนในปลายรัชกาลที่ ๕ ถึง ๖ โดยตอนสุดท้ายจะกล่าวถึง

บทบาทของหนังสือพิมพ์ไทย ในฐานะที่เป็นผู้ช่วยปูพื้นฐานทางประชาธิปไตย ในรัชกาลที่ ๗

หนังสือพิมพ์ภายใต้การดำเนินงานของชาวต่างประเทศในรัชกาลที่ ๓-๔

ผู้ดำเนินการหนังสือพิมพ์ในระยะนี้ เป็นพวกมิชชันนารีอเมริกันเป็นส่วนใหญ่ และจุดประสงค์สำคัญข้อหนึ่ง คือ การเผยแพร่ศาสนาโดยทางหนังสือพิมพ์ แต่ในขณะ

^๓ (ดูรายละเอียด) กำธร สติรกุล, "ประวัติการพิมพ์ในเมืองไทย," อนุสรณ์งานแสดงการพิมพ์แห่งประเทศไทย ครั้งที่ ๑, หน้า ๕๖-๕๘ และ ๖๑-๖๒.

เดียวกันก็ได้บรรจุความเห็นในด้านต่าง ๆ ความรู้เกี่ยวกับเมืองไทย ข่าวกเกี่ยวกับสินค้า ซึ่งนับเป็นการเริ่มต้นวางรากฐานกิจการหนังสือพิมพ์ และมีส่วนช่วยให้คนไทยเรียนรู้ ถึงลักษณะและหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ได้ไม่น้อย

หนังสือพิมพ์ของชาวต่างประเทศในระชนันที่ควรกล่าวถึง คือ *บางกอกกรีเคอร์เรเตอร์* ของหมอบรัดเลย์ ฉบับปฐมฤกษ์ออกเมื่อ ๔ กรกฎาคม ๒๓๘๗^๔ และเริ่มเข้าไป มีบทบาททางการเมือง กล่าวคือ หมอบรัดเลย์เขียนบทความประณามความประพฤติ ของนายโอบาเรต์ กงสุลฝรั่งเศส ว่าประพฤติไม่สมกับเป็นทูตของพระเจ้าหลุยส์แห่ง ฝรั่งเศส เพราะนายโอบาเรต์พยายามเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะ เสด็จพระราชดำเนินกลับจากพระอารามหลวงเพื่อทูลขอให้ถอด เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ออกจากกรรมการปักเขต ไทย-อินโดจีนของฝรั่งเศส เพราะเป็นทรูกันอยู่ว่าท่านเป็นผู้ มีความสามารถมาก นายโอบาเรต์จึงเกรงว่าฝรั่งเศสจะได้รับผลประโยชน์น้อยกว่าที่ควร จะได้ บทความนี้ทำให้หมอบรัดเลย์แพ้คดี ต้องเสียเงินค่าปรับมากมาย แต่อย่างไรก็ดี มีประชาชนชาวไทยหลายคนที่ได้เล็งเห็นถึงความหวังดีของหมอบรัดเลย์ที่มีต่อประเทศ ไทย ได้ช่วยกันออกเงินค่าปรับให้^๕

หนังสือพิมพ์ที่มีบทบาทน่าสนใจ ฉบับต่อมา คือ จดหมายเหตุสยามสมัย เนื่อง จากหมอสมิธ (Samuel John Smith) ผู้ดำเนินการ เป็นบุคคลที่สนใจในปัญหาสังคม และความเจริญของบ้านเมืองอยู่มาก จดหมายเหตุสยามสมัย จึงเป็นเสมือนกระจกฉาย ให้เห็นภาวะของสังคมไทย ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๑๑ ถึง ๒๔๒๕ ได้ดีกว่าหนังสือพิมพ์ ของหมอบรัดเลย์^๖ และลงบทความแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการบ้านการเมือง และ จดหมายร้องทุกข์ของประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อน

หนังสือพิมพ์ *สยามออบเซอร์เวอร์* ของติลลิกี (Tilleke)^๗ และวอร์ด (Ward)

^๔ ราชบัณฑิตยสภา, ราชานามหนังสือข่าวซึ่งออกเป็นระยะในประเทศสยาม (พิมพ์ในงานพระศพ พระเจ้าบรม วงศ์เธอ พระองค์เจ้าเข็ญ กรมบัญชาตมสกวร, พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, พ.ศ. ๒๔๗๒), หน้า ๒.

^๕ จจร สุขพานิช, “หมอบรัดเลย์และมิชชันนารีอเมริกัน,” เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ (พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๔๕๗), หน้า ๑๕๗.

^๖ จจร สุขพานิช, “จดหมายเหตุสยามสมัยของหมอสมิธ,” ถ้าวแรกของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย (พิมพ์ ในงานศพนางชิต ชุมไพโรจน์, พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสมัย), หน้า ๘๖.

^๗ สัมภาษณ์ สติชัย เสมานิด นักหนังสือพิมพ์อาวุโส, ๑๓ มีนาคม ๒๕๑๖, ได้ความเพิ่มเติมว่า ชื่อเต็ม คือ แอลเฟรด จี. ติลลิกี เป็นชาวสิงหล เนติบัณฑิตอังกฤษ ตั้งสำนักทนายความชื่อ ติลลิกีและกิบบินส์ (เดี๋ยวนี้ตั้งอยู่ ภายหลังเข้ารับราชการได้เป็นถึงอธิบดีกรมอัยการ มีบรรดาศักดิ์ พระยาวรรดการประสิทธิ์ ต้นสกุล “กฤษณะติลลิก.”

ได้เข้าไปมีส่วนแสดงความคิดเห็นในทางการเมืองอย่างชัดเจน โดยพิมพ์ข้อความไว้ที่หน้า ๑ ประจำว่า “ฝรั่งเศสยังไม่ออกไปจากจันทบูรณขณะนี้ แต่สักวันหนึ่งข้างหน้าเขาต้องออกไปแน่ๆ”^๘

เมื่อพิจารณาถึงทัศนคติของรัฐบาลต่อบทบาทของหนังสือพิมพ์ในสังคม จะเห็นได้ว่า ในระยะเริ่มแรก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพอพระทัยในกิจการหนังสือพิมพ์ บางกอกกรี๊ดเดอร์ อยู่บ้าง เพราะในระยะแรก ๆ หนังสือพิมพ์ฉบับนั้นยังมิได้แสดงความคิดเห็นทางการเมืองมากเท่าระยะหลัง ๆ ซึ่งลบทความทางการเมืองมากขึ้น หมอบรัดเลย์เองก็รู้สึกถึงข้อเท็จจริงนี้ ดังจะเห็นได้จากคำปรารภ

...จดหมายเหตุในที่นี้เป็นที่สุดเล่ม ๒ จะไม่ทำต่อไปอีก เพราะขาดทุนมาก เป็นการลำบากใจเราเหลือทน ข้าพเจ้าเห็นว่า คอเวอร์แมนที่ไทย ไม่สู้ชอบในการลงพิมพ์จดหมายเหตุ ถ้าคอเวอร์แมนที่ไทยชอบแลโปรดการนี้เหมือนคอเวอร์แมนที่อเมริกาได้โปรดการพิมพ์จดหมายเหตุนั้น เห็นคนทั้งปวงจะพอใจซื้อ คงเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองมาก เมื่อเราแรกทำคอเวอร์แมนที่กรุงเทพฯ ก็ชอบ คนทั้งปวงจึงดีใจรับเอาจดหมายเหตุ แลได้สรรเสริญว่ามีคุณประโยชน์แก่บ้านเมืองหลายอย่างนัก แลคนซื้อก็ทวีขึ้นทุกเดือน ข้าพเจ้าจึงตั้งใจด้วยใจรักกรุงเทพฯ ปรารถนาที่จะให้กรุงเทพฯ ดีขึ้นทุกอย่างที่ข้าพเจ้าจะทำไม่ได้ต่อไปก็เสียใจไป...^๙

ที่กล่าวมาว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ไม่ทรงโปรดให้หนังสือพิมพ์ออกความเห็นเกี่ยวกับการบ้านการเมือง อาจพิจารณาได้จากพระราชดำริที่ว่า

...หนังสือพิมพ์ที่ลงเป็นไทยนั้น เมื่อว่าถึงการเมืองนี้ ก็มีแต่บ่นติเตียนทั้งนั้น ไม่มีว่าดีตั้งแต่เจ้าแผ่นดินลงไปถึงเสนาบดี แลขุนโรงขุนศาล ถูกนินทาทั้งนั้นแทบทุกฉบับ ฤอย่างหนึ่งมีแต่แคะแต่ยุ ให้เสียเงินทองสร้างนั่นทำนี่ ส่งให้ลงทุนทำทางรถไฟ ให้ใช้เตลแกรฟ ซ้ำซากซ้ำๆไป...^{๑๐}

นอกจากเรื่องดังกล่าวข้างต้นที่ก่อให้เกิดความไม่พอพระทัยแล้ว พระองค์ยังทรงมีความเห็นว่า การที่ประชาชนส่งข้อเดือรื้อนของตนไปลงหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ นั้น

^๘เสกฯ เรขะรุจิ, หนังสือศตวรรษหนังสือพิมพ์ไทย (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรบริการ, ๒๕๑๐), หน้า ๑๑.

^๙อำไพ จันทรจิระ (เรียบเรียง), พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการพิมพ์หนังสือ (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายบรรลือ จันทรจิระ, พระนคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๕๒.

^{๑๐}“จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔” หอสมุดแห่งชาติ, สมุดไต่ค้า, เส้นดินสอขาว, จ.ศ. ๑๒๒๗ (พ.ศ. ๒๔๐๗) ประกาศเรื่อง “ทั้งหนังสือเอาไปโรงพิมพ์ที่หมอบรัดเลย์.”

เป็นสิ่งซึ่งสื่อให้เห็นความไม่สุจริต และไม่น่าเชื่อถือ เพราะหากผู้ใดมีเรื่องเดือดร้อนก็สามารถถวายฎีกา หรือมีข้อขัดข้องก็ฝากผู้อื่นมาถวายแทนได้ โดยเหตุนี้ จึงทรงออก “ประกาศทั้งหนังสือ และลงหนังสือพิมพ์” มีใจความสำคัญว่า

...หนังสือทั้งแลหนังสือไปลงพิมพ์บ้านหม้ออเมริกันทั้งสองอย่างนี้ จะเชื่อฟังเอาเป็นจริงไม่ได้ เห็นเป็นพิรุณัก เพราะใครทำอย่างนี้เห็นชัดว่า เขาว่าตรงๆ ไม่ได้ จะแก่งนินทาว่าประจานเขาให้ความอึ้งๆ ไปเท่านั้น..... ทางมืออย่างนี้ไม่เดินตามทาง กลับไปลงหนังสือพิมพ์บ้าง ทำหนังสือทั้งบ้างเห็นเป็นพิรุณัก ถึงจะนับหน้าค่าชื่อ ถูกกล่าวโทษบ้านเมืองต่าง ๆ จะเห็นในหลวงทรงหยิบเรื่องในหนังสือพิมพ์ ออกให้ชำระเอาเป็นเหตุเป็นผลนั้นไม่ได้ ใครไปทำอย่างนั้นเหนื่อยเปล่า ท่านผู้ได้รับหนังสือไปอ่านแล้วอย่าเชื่อฟังเอาเป็นจริง ให้เข้าใจดังประกาศนี้เทอญ...^{๑๑}

คำประกาศฉบับนี้แสดงให้เห็นทัศนคติของรัฐบาลได้ว่ายังไม่ยอมรับบทบาทของหนังสือพิมพ์ในฐานะที่เป็นสื่อกลางระหว่างรัฐบาลและประชาชน ทั้งนี้คงเป็นเพราะกิจการหนังสือพิมพ์ยังเป็นของใหม่อยู่มาก อีกทั้งรัฐบาลก็เคยชินอยู่กับการออกคำสั่งให้ประชาชนปฏิบัติตามมากกว่าจะรับฟังคำเสนอ และข้อเรียกร้องของประชาชนมาพิจารณา โดยเหตุนี้ความคิดเห็นของหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง หรือข้อเรียกร้องของประชาชนบางประการในสมัยดังกล่าวจึงไม่ค่อยจะมีผล เพราะรัฐบาลยังไม่ยอมรับว่า หนังสือพิมพ์หรือประชาชน ควรมีเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความเห็นนั้นๆ

แต่อย่างไรก็ดี ก็นับว่าหนังสือพิมพ์ที่ดำเนินงานโดยชาวต่างประเทศ ได้ช่วยวางรากฐานของกิจการหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย และเป็นแบบอย่างการทำหนังสือพิมพ์ในสมัยต่อมา

หนังสือพิมพ์ที่ดำเนินงานโดยบรรดาพระราชวงศ์ในรัชกาลที่ ๔ และ ๕

แม้ว่าประเทศไทยจะเริ่มมีหนังสือพิมพ์โดยชาวต่างประเทศเป็นผู้ดำเนินการแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีได้แพร่หลายไปสู่ประชาชน ผู้ที่อ่านหนังสือพิมพ์ในขณะนั้นส่วนใหญ่เป็นเจ้านายและข้าราชการชั้นสูง ประมาณว่าจำนวนจำหน่ายของหนังสือพิมพ์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีจำนวนราว ๒๐๐-๓๐๐ ฉบับ^{๑๒}

^{๑๑} เสถียร วิชวลักษณ์ (ผู้รวบรวม), ประชุมกฎหมายประกาศ เล่ม ๓ กฎหมาย ร.ศ. ๖๘, (พระนคร: โรงพิมพ์เคลมส์, พ.ศ. ๒๔๗๕), หน้า ๒๘๒-๒๘๓.

^{๑๒} กำธร สติภูณ, “ความเป็นมาของการพิมพ์ และงานแสดงการพิมพ์ในเมืองไทย,” บรรณารักษ์, พ.ศ. ๒๕๐๕, หน้า ๕๘.

ถึงแม้ว่าหนังสือพิมพ์ในสมัยแรก ๆ จะมีคนอ่านเพียงกลุ่มน้อย แต่ก็เป็นที่กลุ่มคนที่มีความสนใจในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง หนังสือพิมพ์จึงก่อให้เกิดผลสะท้อน ต่อความรู้ตึกนึกคิดของคนเหล่านั้นได้ และคงจะเป็นด้วยเหตุนี้เองที่กระตุ้นให้บรรดาเจ้านาย ผู้มีทุนทรัพย์และการศึกษาอยู่ในวิสัยที่จะออกหนังสือพิมพ์ได้อยู่แล้ว เริ่มออกหนังสือพิมพ์ของตัวเองในเวลาต่อมา

หนังสือพิมพ์ของคนไทยฉบับแรกคือ *ราชกิจจานุเบกษา* เริ่มออกใน พ.ศ. ๒๔๐๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้ดำเนินการเอง จุดประสงค์ของหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ ได้กล่าวไว้ในฉบับปฐมฤกษ์ว่า นอกเหนือจากความต้องการที่จะให้ประชาชนโดยทั่วไป ได้ทราบถึงพระบรมราชโองการแล้ว ประการสำคัญก็คือ

...มีคนโกง ๆ คด ๆ แต่งหนังสือเป็นตัวท้อตธา แลบาทหลวงอ้างรับสั่งวังหลวง แลวังหน้า แลเจ้านายเสนาบดีที่เป็นราษฎรนับถือยำเกรงแล้ว ก็ว่าการบังคับไปต่าง ๆ นานา ตามใจตัวปรารถนา ด้วยการที่ไม่เป็นธรรม และทำให้ราษฎรเดือดร้อนและเสียพระเกียรติยศของพระเจ้าแผ่นดิน แลพระนามเจ้านายแลชื่อขุนนางไป เพราะฉะนั้น บัดนี้ ทรงพระราชดำริจะบำบัดโทษต่าง ๆ ดังว่านั้นแล้วทุกประการ จึงโปรดให้ตั้งการตีพิมพ์อย่างหนึ่งมีชื่อโดยภาคสันสกฤตว่า หนังสือราชกิจจานุเบกษา แปลว่า หนังสือเป็นที่เพ่งดูราชกิจ...

เพื่อให้รู้ทั่วกันมิให้เล่าถาผิดไปต่าง ๆ ขาด ๆ เกิน ๆ เป็นเหตุให้เสียราชการและพระเกียรติยศได้^{๑๗}

โดยเหตุที่ในสมัยนั้นยังไม่มีธรรมเนียมการให้ข่าวหนังสือพิมพ์ จึงเป็นหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ที่ต้องคอยสอดส่อง สืบหาข่าวเอาเอง ทำให้ข่าวที่ได้มามักผิดพลาด ราชกิจจานุเบกษาจึงเป็นหนทางหนึ่งในการออกหนังสือพิมพ์แก่ข่าวที่คลาดเคลื่อน เพราะหนังสือพิมพ์ของเอกชนที่มีอยู่ก็ล้วนแต่เป็นของชาวต่างประเทศ ซึ่งมีเอกสิทธิ์ทางการศาลคุ้มครองอยู่ทำให้ไม่สามารถไปควบคุมได้

หนังสือพิมพ์ฉบับสำคัญอีกฉบับหนึ่ง คือ *ครูไฉนวาท* ฉบับปฐมฤกษ์ออกเมื่อ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๑๗ ตันรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีจุดหมายทางการเมืองที่เห็นชัดเป็นฉบับแรก เพราะเมื่อศึกษาเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ตอนนั้นจะเห็นได้ว่าเป็นระยะเวลาที่คนรุ่นหนุ่มผู้มีตำแหน่งทางการ

^{๑๗} ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๑ แผ่นที่ ๑ (ปีมะเมีย นพศก จุลศักราช ๑๒๑๘ (พ.ศ. ๒๔๐๐), หน้า ๑.

เมืองและการบริหาร เริ่มแสดงความขัดแย้งกับคนรุ่นเก่าที่มีอำนาจอยู่ก่อน^{๑๔} กลุ่มคนหนุ่ม (สยามหนุ่ม) ได้แก่ กลุ่มของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งพระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์ และข้าราชการหนุ่มมีหัวก้าวหน้าและชั้นชนน้อย กลุ่มคนรุ่นเก่า (สยามเก่า) ได้แก่ กลุ่มสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ และข้าราชการชั้นสูง ซึ่งเป็นญาติพี่น้องของท่าน ที่ดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมืองอยู่ในสมัยนั้น

ความขัดแย้งและความขมขื่นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อสยามเก่า เห็นได้จากพระบรมราชโองการพระราชนิพนธ์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๒ พ.ศ. ๒๔๓๖ แสดงถึงความรู้สึกส่วนพระองค์ต่อเหตุการณ์บ้านเมืองในสมัยนั้นว่า

...ในเวลานั้น (เมื่อเสวยราชสมบัติ—ผู้เขียน) อายุพ่อเพียง ๑๕ ปี กับ ๑๐ วัน ไม่มีมารดา มีญาติฝ่ายมารดาที่ล้วนแต่โลเลเหลวไหล หรือไม่โลเลเหลวไหล ก็มีได้ตั้งอยู่ในตำแหน่งราชการอันใดเป็นหลักฐาน ฝ่ายญาติพ่อคือเจ้านายทั้งปวงก็ตกอยู่ในอำนาจสมเด็จพระเจ้าพระยา...^{๑๕}

ผู้ที่เป็นตัวตั้งตัวตึงในการออกหนังสือพิมพ์ *ดรโณevat* คือ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์ ชื่อหนังสือพิมพ์ หมายความว่า “คำสั่งสอนของคนเด็กหนุ่ม”^{๑๖} ซึ่งเมื่อพิจารณาเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ *ดรโณevat* แล้ว จะเห็นว่าได้ทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงของกลุ่ม “สยามหนุ่ม” อย่างเต็มที่ เพราะกลุ่มที่ถูกโจมตีจาก *ดรโณevat* มากที่สุดคือ “สยามเก่า” แม้ว่าจะไม่แสดงอย่างเปิดเผย แต่ก็พอสันนิษฐานได้ เช่น การตีพิมพ์จดหมายบางฉบับ เช่น “ถามด้วยเรื่อง ปรีวีเคาน์ซิล” ซึ่งมีใจความกระทบกระเทือน สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ที่ไม่ยอมรับตำแหน่งองคมนตรีในปรีวีเคาน์ซิล หรือบทความ “ความฝัน” เสียดดี “สยามเก่า” ว่า

...ข้าพเจ้าจึงถามว่า, บ้านเรือนของท่านใหญ่โตมีเงินทองเป็นอันมากเดี๋ยวนี้ ท่านยังทำการสิ่งใดบ้าง, เขาจึงตอบว่ายังค้าขายอยู่ตามเดิม, ข้าพเจ้าตอบว่าก็มั่งมีมากแล้ว,

^{๑๔} เศษ บุญนาค, “ดรโณevat หนังสือพิมพ์การเมืองฉบับแรกของไทย,” วิทยาสารปริทัศน์, ๒๑ (๕ กันยายน ๒๕๓๓), หน้า ๕๐.

^{๑๕} ฌัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (พระนคร : โรงพิมพ์ เทพไพศาล พ.ศ. ๒๕๐๔), หน้า ๖๓๐.

^{๑๖} ดรโณevat เล่ม ๑ นัมเบอร์ ๑ (วันอังคาร เดือน ๘ แรมเก้าค่ำ ปีมะแม จศก จุลศักราช ๑๒๖๖ (พ.ศ. ๒๔๑๓), หน้า ๑.

เหตุใดจึงโลกไม่หยุดบ้างเลย, เขาจึงตอบว่าควรทำก็เร่งทำเสีย, ข้าพเจ้าจึงตอบว่าถ้าทำหนักคิดหนักอย่างนี้, อายุขัยจะมีสั้นๆ เพราะเป็นกังวลรำไป ถ้าบริบูรณ์อยู่ดังนี้แล้ว, หยุดการทำเสียบ้างของเก่ากินจนตายก็ไม่หมด อายุขัยยืนยาวไว้ดูการต่าง ๆ เล่นบ้างจะมีดี๊ๆ, เขาก็ยังมีหันตอบก็ตกใจตื่นขึ้น...^{๑๗}

นอกเหนือจากการเป็นกระบอกเสียงของกลุ่มบุคคลในสถาบันการปกครองแล้ว *ครุโณวาท* ยังได้ทำหน้าที่ให้ความรู้ใหม่ๆ แก่ผู้อ่านด้วย เช่น ลงคำแปล “กฎหมายรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา” บทความเรื่อง “กษัตริย์เมื่อยูในเต็ดเสตดส์”

แม้ว่า *ครุโณวาท* จะเป็นหนังสือพิมพ์ของฝ่ายปกครอง ไม่ได้ทำหน้าที่ในการวิพากษ์วิจารณ์การดำเนินการของรัฐบาล แต่ *ครุโณวาท* ก็ได้สะท้อนให้เห็นว่าบุคคลในวงการปกครอง ได้เริ่มตระหนักถึงอำนาจและความสำคัญของหนังสือพิมพ์ ในอันที่จะใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองอย่างจริงจังแล้ว

หนังสือพิมพ์เล่มสุดท้ายที่ดำเนินงานโดยเจ้านายที่จะกล่าวถึง คือ *คอตข่าวราชการ* ฉบับแรกออกเมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน ดำเนินงานโดยสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาอนุพันธุวงศ์วรเดช เดิมใช้ชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า *Court* ในปัจจุบันจึงเปลี่ยนเป็น *ข่าวราชการ* แต่เรียกรวมกันเป็น *คอตข่าวราชการ* เมื่อพิจารณาระยะเวลาที่หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ออกจะเห็นได้ว่าใกล้เคียงกับ *ครุโณวาท* และเป็นระยะเวลาของการต่อสู้ระหว่างกลุ่ม “สยามหนุ่ม” กับกลุ่ม “สยามเก่า” จึงอาจเป็นไปได้ว่า *คอตข่าวราชการ* ก็มุ่งสนับสนุนพวก “สยามหนุ่ม” ทำนองเดียวกับ *ครุโณวาท* เพราะ *คอตข่าวราชการ* เป็นหนังสือพิมพ์ที่เผยแพร่พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๖ เป็นการแสดงให้เห็น พระปรีชาสามารถของพระองค์ว่ามีได้ยิ่งหย่อนไปกว่าสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ และมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ประชาชนให้ความร่วมมือในการดำเนินพระราชโบายต่างๆ *คอตข่าวราชการ* จึงเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีลักษณะเป็นบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในราชสำนัก มีลักษณะเรียบ ๆ ไม่ผาดโผน หรือกระทบกระเทือน เสียดสี วิพากษ์วิจารณ์กลุ่มคนหรือผู้ใด เหมือน *ครุโณวาท*

หนังสือพิมพ์ที่ดำเนินงานโดยเจ้านายทั้ง ๓ ฉบับดังกล่าวอาจจะจัดว่าเป็นหนังสือพิมพ์ที่เป็นกระบอกเสียงของฝ่ายปกครองด้วยกันทั้งนั้น แต่ก็ต้องนับว่าเป็นครั้งแรกที่รัฐบาลเห็นถึงความจำเป็นในการติดต่อสื่อสารกับประชาชนโดยทางอื่น นอกจากออกคำ

^{๑๗} ขจร สุขพานิช, *ครุโณวาท* (พระนคร : โรงพิมพ์แพร่การช่าง, ๒๕๑๒), หน้า ๓๑.

สิ่ง เพราะในสมัยดังกล่าว พระมหากษัตริย์จะยังทรงมีพระราชอำนาจอย่างเต็มที่และ
มั่นคงมากก็ตาม แต่เนื่องจากการที่ประเทศไทยกำลังอยู่ในระยะที่จะต้องปรับตัวให้ทัน
สมัย เพราะมีชาวต่างประเทศให้ความสนใจเข้ามาติดต่อมากขึ้นทำให้ต้องมีการเปลี่ยน
แปลงภายในเพื่อต้อนรับกระแสวัฒนธรรมตะวันตกและการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ รัฐบาล
จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการอธิบายเพื่อให้ประชาชนได้เข้าใจ มากขึ้นก่อนที่จะดำเนิน
นโยบายใดๆ ได้ อย่างไรก็ตาม ซึ่งนับว่าต่างกับสมัยก่อนหน้านั้น หนังสือพิมพ์ที่
ดำเนินการโดยเจ้านายดังกล่าวยังมีได้ทำหน้าที่ที่สำคัญตามความหมายของหนังสือพิมพ์
ในปัจจุบัน คือ การเป็นผู้ตรวจสอบพฤติกรรมของรัฐบาลเนื่องจากผู้ดำเนินงานหนังสือ
พิมพ์เป็นฝ่ายรัฐบาลเองอยู่แล้ว นอกจากนี้ในกรณีที่มีความขัดแย้งกันภายในคณะรัฐบาล
ดังที่ *ตรุโณวาท* ซึ่งเป็นปากเสียงของฝ่าย “สยามหนุ่ม” ได้วิพากษ์วิจารณ์เชิงกระทบ
กระเทียบเสียดสี ฝ่าย “สยามเก่า” ซึ่งอยู่ในคณะรัฐบาลด้วยกัน

แต่ถึงกระนั้น หนังสือพิมพ์ที่ดำเนินการโดยเจ้านายในราชสำนักดังกล่าวก็ได้
ช่วยปูทางกิจการหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยให้เป็นกิจลักษณะขึ้น ทำให้เอกชนที่มี
โอกาสได้รับการศึกษา ทั้งทางตรง และทางอ้อม เริ่มคิดออกหนังสือพิมพ์บ้างในเวลา
ต่อๆ มา

หนังสือพิมพ์ของเอกชนปลายรัชกาลที่ ๕ และในรัชกาลที่ ๖

ความแตกต่างทางด้านผู้ดำเนินงานหนังสือพิมพ์ ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงจุดมุ่งหมาย
ในการออกหนังสือพิมพ์ ที่ผิดแผกกันออกไป เพราะหนังสือพิมพ์ที่ดำเนินงานโดย
ประชาชนธรรมดาสามัญ ย่อมสามารถเป็นตัวแทนและรักษาผลประโยชน์ได้ดีกว่า
หนังสือพิมพ์ที่ดำเนินงานโดยฝ่ายปกครอง หนังสือพิมพ์ที่ดำเนินงานโดยเอกชนในยุคนี้
ที่สมควรจะกล่าวถึง คือ มี *สยามประเภท* *สุลวิภาคพจนกิจ* *หนังสือพิมพ์ไทย* *กรุงเทพ ฯ*
เดลิเมล์ *จีนโนสยามวารศัพท์* *บางกอกการเมือง* *ยามาโต* *วายาโม*^{๑๔}

ในรัชกาลที่ ๕ ความเคลื่อนไหวของวงการหนังสือพิมพ์เป็นไปอย่างคึกคัก
โรงพิมพ์ ฝรั่ง จีน ออกหนังสือพิมพ์ทั้งที่เป็นรายวันและรายอื่นๆ ด้วยกันรวม ๕๕
ฉบับ กิจการหนังสือพิมพ์ได้เจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังจะเห็นได้ว่า พอถึงรัชกาล
ที่ ๖ มีหนังสือพิมพ์ที่เป็นรายวัน รายสัปดาห์ รายทศ รายบักย์ รายเดือน ทั้งภาษา

^{๑๔} ดูรายชื่อหนังสือพิมพ์ที่ออกในระยะนี้ทั้งหมด จากภาคผนวก ก.

ไทย จีน อังกฤษ รวมถึง ๑๓๓ ฉบับ ความรุ่งเรืองของวงการหนังสือพิมพ์ในระยะนี้มีสาเหตุที่พอจะสรุปได้ คือ

๑. การขยายตัวทางการศึกษาในรัชกาลที่ ๕ ทำให้มีผู้รู้หนังสือและผู้สนใจติดตามข่าวสารการเมืองเพิ่มขึ้น ทั้งบรรดาผู้ที่จบการศึกษาจากต่างประเทศต่างก็มีความกระตือรือร้น ที่จะได้เผยแพร่วิทยาการและความคิดใหม่ ๆ โดยใช้หนังสือพิมพ์เป็นสื่อกลาง ดังนั้น วงการหนังสือพิมพ์จึงเจริญขึ้นมาได้เพราะมีทั้งผู้สนใจดำเนินงาน และเขียนบทความลง กับมีผู้สนใจติดตามอ่านเป็นจำนวนมากพอสมควร

๒. การขยายตัวในทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นไปอย่างมากนับตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะเริ่มมีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศอย่างจริงจัง ทำให้การผลิตและการค้าขยายตัว ประชาชนมีรายได้สูง ความต้องการที่จะได้รับข่าวสารการค้าและความสามารถในการอุดหนุนหนังสือพิมพ์ของประชาชนจึงมีเพิ่มขึ้น^{๑๕}

๓. สถานการณ์ทางการเมืองทั้งภายนอกและภายในในสมัยดังกล่าว การเมืองของโลกได้ผันแปรไปอย่างรวดเร็ว มีเหตุการณ์สำคัญ ๆ เกิดขึ้น อาทิ กบฏก๊กเหม็งในประเทศจีน มหาสงครามโลกครั้งที่ ๑ ทำให้เกิดความกระหายใคร่รู้ในข่าวคราว เมื่อหนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนประเภทที่มีอยู่ในเวลานั้น และสามารถสนองความต้องการดังกล่าวได้อย่างดี ประชาชนจึงให้ความสนใจต่อหนังสือพิมพ์มากขึ้น ข่าวคราวความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศอื่น ๆ เพื่อปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยเป็นตัวอย่างที่ทำให้ข้าราชการและประชาชนที่ได้อ่าน ไม่ค่อยพึงพอใจในระบอบการปกครองแบบเก่าซึ่งดำเนินไปอย่างช้า ๆ โดยไม่มีการปฏิรูปอย่างจริงจัง หนังสือพิมพ์จึงได้กลายมาเป็นเวทีสำคัญอันหนึ่ง สำหรับการวิพากษ์วิจารณ์พวกขุนนางหัวเก่า รวมทั้งการวิพากษ์วิจารณ์กันในเรื่องส่วนตัวด้วย บรรยากาศของการวิพากษ์วิจารณ์กันทางหน้าหนังสือพิมพ์ก็คลั่งมากขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ซึ่งเป็นสมัยที่มีการดำเนินนโยบายหลายประการที่ก่อให้เกิดความไม่พอใจในหมู่ข้าราชการ ทหาร ประชาชน เช่น การตั้งกองเสือป่า การจ่ายเงินแผ่นดิน ไปในทางที่ประชาชนไม่เห็นว่าเกิดประโยชน์ เช่น บำรุงกรมหลวงเป็นอันมาก ซ้อมรบเสือป่าประจำปีอย่างฟุ่มเฟือย การแต่งตั้งบุคคลที่เป็นที่เกลียดชังของประชาชน ซึ่งเป็นการเปิดช่องให้หนังสือพิมพ์ได้โอกาสโจมตีและได้เสียงสนับสนุนจากประชาชนมากขึ้น ประกอบกับการที่ชาวต่างประเทศหลายประเทศยังมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตอยู่ในสมัยนั้น หนังสือพิมพ์ “ปากกล้า” บางฉบับจึงจึง

^{๑๕} ได้รับการยืนยันจากสัมภาษณ์ สติชัย เสมานิล, นักหนังสือพิมพ์อาวุโส, ๑๓ มีนาคม ๒๕๑๖.

คนสังกัดต่างประเทศมาเป็นผู้รับผิดชอบ ในกรณีที่อาจถูกฟ้องร้องจากทางราชการหรือบุคคลที่ตกเป็นข่าว ทำให้หนังสือพิมพ์กลัววิพากษ์วิจารณ์ และแสดงความคิดเห็นรุนแรงทั้ง ๆ ที่ยังอยู่ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช และเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้หนังสือพิมพ์คลั่งกักขันธ์

๔. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงสนพระทัยในการดำเนินงาน และการเขียนหนังสือพิมพ์เป็นพิเศษ จึงพอพระทัยที่จะใช้การเขียนตอบโต้หนังสือพิมพ์ที่วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลมากกว่าที่จะใช้พระราชอำนาจ ดังจะเห็นได้จากบทความต่าง ๆ ของพระองค์ในนามแฝง “อัสวพานุ” และ “รามจิตติ” ซึ่งปรากฏใน หนังสือพิมพ์ไทย เป็นส่วนใหญ่ บทความเหล่านั้น ได้แสดงให้เห็นถึงความมีน้ำพระทัยแบบนักหนังสือพิมพ์พร้อมที่จะแสดงความคิดเห็นโต้แย้งกับความคิดของคนอื่น โดยมีได้ถือพระองค์ว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช บางครั้งแม้ว่าข้อเขียนโดยนามแฝงของพระองค์จะถูกโจมตีอย่างรุนแรง แต่พระองค์ก็ทรงอดกลั้นด้วยขันติธรรม ดังจะเห็นได้จากที่นายทหารขบถ ร.ศ. ๑๓๐ คนหนึ่งกล่าวไว้ว่า

...บางคนมีฝีปากกล้าก็พูดเห็บแถมพระองค์อย่างรุนแรง เสวกผู้ใกล้ชิดพระองค์ได้เล่าให้เราฟังว่า บางครั้งทรงพระพิโรธถึงกับพระหัตถ์สั่นขณะที่ยังจับหนังสือพิมพ์อยู่และพระพักตร์แดงกำ แต่ในไม่ช้าพระองค์ก็ทรงดับเสียได้ตามวิสัยปราชญ์ โดยทรงได้สติว่า นาย “อัสวพานุ” หรือ นาย “รามจิตติ” นั่นก็คือประชาชนคนหนึ่ง มิใช่พระมหากษัตริย์ นับว่าพระองค์เป็นนักกีฬาที่น่าสรรเสริญ...^{๒๐}

คงเป็นด้วยเหตุผลดังนี้ทำให้มีผู้กล่าวกันว่า หนังสือพิมพ์ในสมัยของพระองค์เสรีภาพค่อนข้างมากเกินกว่าที่พลเมืองจะพึงมีไม่ว่าในระบอบปกครองใด เพราะแม้จะมีกฎหมาย “พระราชกำหนดลักษณะหมิ่นประมาท ร.ศ. ๑๑๘” ใช้บังคับอยู่ แต่กฎหมายฉบับนี้ก็มีการรับรู้ในเรื่องเสรีภาพ การแสดงความคิดเห็นโดยสุจริตมิได้มีเจตนาที่จะก่อความเสียหายโดยไม่มีมูล จึงอาจจะนับว่าเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพของประชาชนที่ก้าวหน้าฉบับหนึ่ง^{๒๑}

นักหนังสือพิมพ์ที่มีชื่อเสียงเด่นมากในสมัยนี้ คือ ก.ศ.ร. กุหลาบ และ ต.ว.ส.

^{๒๐} เทธิชัย ศรีจันทร์ และ เนตร พูนวิวัฒน์ (บันทึก), ประวัติปฏิวัติครั้งแรกของไทย ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) (พระนคร : โรงพิมพ์กิมหงวน, ๒๕๐๓,) หน้า ๑๑๑.

^{๒๑} อุทธรณ์ พลกุล, “เสรีภาพหนังสือพิมพ์,” วันนักข่าวประจำปี พ.ศ. ๒๕๑๑ (พระนคร : สรยุทธการพิมพ์, ๒๕๑๑) หน้า ๕๓.

วัลณาโก หรือเทียนวรรณ ผู้เป็นนักหนังสือพิมพ์ที่มีความเฉลียวฉลาดกล้าแสดงความคิดเห็นของตัวเองออกมา แม้ว่าจะขัดแย้งกับสถาบันปกครองซึ่งมีอำนาจอย่างมากมายก็ตาม

ก.ศ.ร. กุหลาบ มีนามจริงว่า ตรุษ ตฤชณานนท์ เคยเป็นบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์ สยามออบเซอร์เวอร์^{๒๒} อยู่ชั่วระยะหนึ่ง ก่อนมาทำหนังสือพิมพ์ สยามประเภท ของตนเอง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้แถลงวัตถุประสงค์ไว้ในหน้าแรกของหนังสือพิมพ์ทุกฉบับว่า

...สยามประเภท สุนทรโวาทพิเศษ เป็นสรรพตำรา ความรู้ฉลาดทางคติธรรม แล คติโลกย์ สำหรับมนุษย์บุรุษสตรีสืบสกุลบุตรภานา...

ลักษณะพิเศษของหนังสือพิมพ์ สยามประเภท คือ การให้ความรู้แก่ผู้อ่าน โดยเฉพาะอย่างหนึ่งทางด้านโบราณคดี ซึ่งสามัญชนโดยทั่วไป ไม่สามารถจะหาคำตอบได้จากที่ไหน เพราะฉะนั้น หอหลวงเป็นที่หวงห้าม ประชาชนไม่อาจเข้าไปอ่านหนังสือเก่า ๆ หรือค้นคว้าได้ แต่เนื่องจากสมัยหนึ่ง ก.ศ.ร. กุหลาบ เคยได้มีโอกาสได้ทำงานหอหลวง ก.ศ.ร. กุหลาบ จึงอาจจะแอบคัดลอกเอกสารเก่า ๆ ที่หวงห้ามเก็บ ไว้เป็นสมบัติของตนเอง เพราะปรากฏว่า ก.ศ.ร. กุหลาบ มีหนังสืออยู่ในครอบครองถึง ๒,๕๐๐ เล่ม บางเล่มเป็นหนังสือหายาก^{๒๓}

หนังสือพิมพ์ สยามประเภท ยังได้ทำหน้าที่หนังสือพิมพ์ตามนัยปัจจุบันอีกประการหนึ่ง คือ วิพากษ์วิจารณ์สังคม กระแทบกระแทียบคนชั้นสูงที่ทำตัวฟุ้งเฟ้อ นายตำรวจ เมืองใต้ (เปลื้อง ณ นคร) นักศึกษาทางประวัติศาสตร์วรรณคดีผู้หนึ่ง ได้กล่าวถึงหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ไว้ว่า

...หนังสือนั้นนอกจากจะตอบปัญหาทุกชนิดที่มีผู้ถามมา พิมพ์เรื่องที่เป็นโบราณคดี และประวัติศาสตร์ ซึ่งจริงบ้างไม่จริงบ้าง อย่างเช่น หนังสือที่ว่าด้วย เรื่องเก่า ๆ ทั้งหลายแล้วยังมีเรื่องเกี่ยวกับการขุดค้นสังคมและความคิดเห็นอย่างองอาจของเอ็ดเดอร์อีกด้วย...^{๒๔}

^{๒๒} เจ้าของหนังสือพิมพ์ สยามออบเซอร์เวอร์ คือ พระยาสิงหพศากร เป็นหนังสือพิมพ์รายวัน ออกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖.

^{๒๓} สถิตย์ เสมานิล, วิสาสะ (พระนคร : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย), หน้า ๑๑๓.

^{๒๔} นายตำรวจ เมืองใต้ (เปลื้อง ณ นคร), หนังสือปริทัศน์วรรณคดี เล่ม ๒ (พระนคร : กรุงเทพมหานคร, ๒๔๘๔), หน้า ๒๗.

นับว่า ก.ศ.ร. กุหลาบ เป็นผู้จัดได้ว่า “ปัญญาชน” ผู้หนึ่งในสมัยนั้น ดังที่
 ศ. ธรรมยศ นักคิดนักเขียนผู้มื่อสมัยหลัง ได้กล่าวถึง ก.ศ.ร. กุหลาบว่า

...ก.ศ.ร. กุหลาบ เป็นนักคิด, นักโบราณคดี, นักประพันธ์, นักหนังสือพิมพ์ที่รักการ
 ต่อสู้อย่างทรหดในสมัยที่เสรีภาพของการพูดยังจมปรักอยู่ในพระธรรมนูญของสยาม ชีวิต
 ของท่านผู้นี้ซึ่งกำเนิดมาเมื่อ ๑๐๕ ปีก่อน ย่อมแสดงว่าสยามมิได้ไร้เสียซึ่งนักคิดที่ต่อ
 สู้อย่างสะอาด, อย่างสุจริต, หัวงดี, อย่างนักเลง, โดยที่ไม่รู้สึกหวาดกลัวต่อภัยของผู้
 กุมอำนาจ ก.ศ.ร. กุหลาบเป็นผู้มีน้ำใจเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เป็นผู้ที่ยืน
 หลังให้กับชาติ “รัฐรักษาตัวรอด...” อันเป็นที่แพร่หลายทั่วไป...^{๒๕}

เทียนวรรณ หรือ ต.ว.ส. วัฒนาโก เป็นนักต่อสู้ทางความคิดที่สำคัญมากผู้หนึ่ง
 ในสมัยนั้น และถูกจำคุกเป็นเวลาเกือบ ๑๗ ปี เพราะการเขียนฎีการ้องทุกข์ให้กับ
 ราษฎรผู้หนึ่ง โดยไม่ได้ขออนุญาตจากกระทรวงมหาดไทย ซึ่งเท่ากับเป็นการหมิ่นตรา
 กษัตริย์^{๒๖} เมื่อพ้นโทษแล้ว เทียนวรรณได้ออกหนังสือพิมพ์รายบ้กษ์ชื่อ “ตุลวิภาค
 พจนกิจ” เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓-๒๔๔๕ และ คิริพจนภาค ออกเป็นรายเดือน พ.ศ. ๒๔๕๑
 มีปรัชญาการดำเนินงานหนังสือพิมพ์ ว่าหนังสือที่ดีควรจะเป็นหนังสือพิมพ์ที่บำรุงปัญญา
 กล่าวพูดความจริง โดยไม่เกรงกลัวอิทธิพลใดๆ เทียนวรรณ กล่าวประณามหนังสือ
 พิมพ์ที่มื่อเรื่องสรรเสริญผู้มีอำนาจว่า

...จดหมายเหตุที่ประคองโถแกง กลัวจะหกอยู่ จะมีคุณค่าอะไรนักหนาแก่บ้านเมือง
 ของเราในสมัยนี้ ยิ่งบกพร่องไม่พอเพียงไม่เล็กว่าการอย่างไรเมื่อจะกล่าวที่ถูกแท้
 แล้ว ใครยังกล่าวดีเป็นความเดือนต่อกับให้เกิดความดำริขึ้น ยิ่งจะควรนับและถือว่า
 หนังสือพิมพ์ฉบับนั้นมีคุณค่าต่อบ้านเมือง

ที่จะมีผู้กล่าวสรรเสริญยกยอเผดอ ๆ พอได้ชื่นใจนั้นเราเห็นว่าไม่มีคุณค่าอะไรเลย
 เปรียบเหมือนโรคมามากให้กินแต่ยาหอมพอได้ชื่นใจนั้นจะหายโรคที่ร้ายแรงหรือ...^{๒๗}

อีกตอนหนึ่งที่เทียนวรรณ ได้แสดงให้เห็นถึงความมีจิตใจเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่ดี

...เราต้องการแต่จะพูด จะกล่าวในถ้อยคำที่ดีมีคุณประโยชน์ แม้ว่าผู้พูดดีแล้ว แต่
 ถ้าไม่จริงเราก็ไม่พอใจพูด ต้องให้ได้ทั้งดีทั้งจริงด้วยถึงจะกล่าวสู่กันฟัง...^{๒๘}

^{๒๕} ศ. ธรรมยศ “ชีวิตและงานของ ก.ศ.ร. กุหลาบ,” ประชาชาติ, ๑๕ เมษายน ๒๔๘๐.

^{๒๖} สงบ สุริเยนทร์, เรื่องเดิม, หน้า ๕๕.

^{๒๗} “ว่าด้วยสมัย หรือเวลา,” ตุลวิภาคพจนกิจ, เล่มที่ ๕, ๘ ก.ก. ร.ศ. ๑๒๔.

^{๒๘} สงบ สุริเยนทร์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๑.

ผลงานการเขียนของเทียนวรรณ สะท้อนให้เราได้เห็นถึงความคิดและสติปัญญาอันก้าวหน้าเกินสมัยของท่านได้ดี หนังสือพิมพ์ของท่านทำหน้าที่เสมือนตัวแทนของประชาชนตรวจสอบพฤติกรรมของรัฐบาล ซึ่งแนวทางใหม่ ๆ แก่สถาบันผู้ปกครองอย่างชัดเจน และตรงไปตรงมาอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน และอย่างที่ไม่คาดคิดว่าจะมีบุคคลใดกล้าหาญพอที่จะทำเช่นนั้นได้ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช กล่าวคือ เรียกร้องให้มีการปกครองโดยระบบรัฐสภา เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง โดยท่านได้เขียนเป็นร้อยกรองว่า

...ไพร่เป็นพื้นยื่นร้องทำนองชอบ

ตามระบอบปาลิเมนต์ประเด็นขำ

แม้หนึ่งซาล้าหลังยังมีทำ

จะตกต่ำน้อยหน้าเวลาสาย...

และ

...ให้รับหาปาลิเมนต์ขึ้นเป็นหลัก

จะได้ชักน้อมใจไพร่สมาน

เร่งเป็นฟรีปี่ดาอย่าช้ากาล

รักษากันเมืองเราช่วยเจ้านาย...^{๒๕}

นอกจากนี้ยังเสนอเป็นโครงร่างเรื่องต้องการให้เปลี่ยนระบบการปกครองเป็นประชาธิปไตย ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^{๓๐}

เทียนวรรณไม่ใช่บุคคลที่จะทำอะไรโดยปราศจากเหตุผล ท่านจะมีข้อเสนอและชี้แนวทางสำหรับอนาคตไว้ให้เสมอ เช่น เพื่อให้ไทยระงับอันตรายจากฝรั่งเศส และชี้ให้เห็นว่าญี่ปุ่นจะบุกไทย ผ่านจากอินโดจีน เพราะไทยเป็นอยู่ข้างอู่น้ำที่สำคัญในแถบนี้ ทั้งเทียนวรรณยังได้เขียนข้อเสนอในการปรับปรุงชาติให้แก่ฝ่ายบริหารถึง ๓๔ ข้อ

โดยเหตุที่ความคิดของเทียนวรรณเป็นความคิดล้ำยุคกว่าที่คนส่วนใหญ่จะเข้าใจได้ จึงไม่ค่อยมีอิทธิพลทางความคิด ต่อผู้บริหาร หรือคนทั่วไปมากนัก แม้เทียนวรรณก็มีความรู้ดีถึงความจริงข้อนี้ ท่านเขียนไว้ว่า

...ก็สำนึกอยู่เหมือนกันว่าจะไม่เกิดเป็นผล ข้างให้คุณที่จะแก้ความไม่เที่ยงธรรมให้เที่ยงธรรมดังใจปรารถนาคงจะไม่ได้เป็นแน่ แต่ความอยากให้บ้านเมืองจำริญ ความกตัญญูต่อเจ้าชีวิตของไทยอันมีมันอยู่ในสันดานจึงคิดแล้วทำและเพื่อเอาไป นึกว่าเหมือนกับ

^{๒๕} ชัยอนันต์ สมุทวณิช, “เทียนวรรณ” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ๒๓ (๑๐ พ.ย. ๒๕๑๕), หน้า ๖๘.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐.

บักเสาเป็นเป้าหมายไว้เพื่อคนในวันหน้าจะมีตามอย่างบ้าง ถ้านิ่งไว้เสียทั้งที่รู้ว่าท้ายจะมี
มากก็จะเหมือนกับเรากัดลิ้นเราเอง...^{๓๑} (การเน้นเป็นของผู้เขียน)

แต่อย่างไรก็ตาม อิทธิพลทางความคิดของเทียนวรรณ ได้มาปรากฏในสมัยหลัง
เพราะอย่างน้อยข้อเขียนในหนังสือพิมพ์ของท่านเป็นแรงบันดาลใจของคนรุ่นต่อมา ดัง
จะเห็นได้จากข้อเขียนของ ส. ธรรมยศว่า

...ขอเปิดเผยความลับอันควรเปิดเผยได้ข้อหนึ่ง คือพระราชนิพนธ์เรื่อง “เมืองไทย
จงดั้นเถิด” (พระราชนิพนธ์ใน ร. ๖—ผู้เขียน) นั้นได้รับ จากนิพนธ์ของเทียน
วรรณ...^{๓๒}

หรือจากความเห็นของช้อยันต์ สมุทวณิช นักวิชาการรุ่นใหม่ที่ว่า

...นอกจากนั้น เรายังมีอาจจะหักห้ามที่จะมีจินตนาการได้ว่า การคิดล้มล้างระบบ
สมบูรณาญาสิทธิราช โดยพวก “แก๊กเหม็ง” หรือ “คณะ ร.ศ.๑๓๐” นั้น ผู้จัดการ
อาจได้รับอิทธิพลจากข้อเขียนของเทียนวรรณไปบ้างไม่มากนักน้อย^{๓๓}

โดยเหตุนี้ ความหวังของเทียนวรรณที่ได้ “บักเสาเป็นเป้าหมายไว้เพื่อคนในวัน
ข้างหน้าจะมีตามอย่างบ้าง” จึงเป็นความหวังที่ไม่สูญเปล่าเสียทีเดียว เพราะอีกราว
สามสิบปีต่อมา ประเทศไทยก็ได้เปลี่ยนระบบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชมา
เป็นระบอบประชาธิปไตย

หนังสือพิมพ์ในยุคนี้ ฉบับสำคัญ ๆ เท่าที่จะสามารถค้นคว้าหาข้อมูลได้ มีดัง
ต่อไปนี้ คือ

หนังสือพิมพ์ไทย เริ่มออกเมื่อปี ๒๔๕๑ เป็นของพระคลังข้างที่ ผู้ดำเนินงาน
เป็นข้าราชการทั้งสิ้น^{๓๔} จึงเป็นหนังสือพิมพ์ที่เป็นสื่อกลางในการเสนอข่าวและความเห็น
ของฝ่ายปกครองมากกว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ของประชาชน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนิพนธ์บทความทางการเมืองลงในหนังสือพิมพ์เป็นประจำ โดยใช้

^{๓๑} สติชัย เสมานิด, วิสาสะ (พระนคร : สมาคมภาษาและหนังสือ, ๒๕๑๔), หน้า ๑๕.

^{๓๒} ส. ธรรมยศ “ชีวิตและงานของเทียนวรรณ,” สงบ สุริยเชนทร์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๕.

^{๓๓} ช้อยันต์ สมุทวณิช, “อุดมการณ์ทางการเมืองของไทย,” อุดมการณ์กับสังคมไทย (พระนคร : สมาคม
สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, พ.ศ. ๒๕๑๕), หน้า ๒๘.

^{๓๔} สัมภาษณ์ สติชัย เสมานิด, นักหนังสือพิมพ์อาวุโส, วันที่ ๑๘ มี.ค. ๒๕๑๖ และ (ดูรายละเอียด)
สุรัตน์ นุ่มนนท์, “หนังสือพิมพ์กับกฎหมายการพิมพ์,” วิทยาสารปริทัศน์, ๒๓ (๒๐ ม.ค. ๒๕๑๕), หน้า ๓๘ - ๓๕.

นามปากกาว่า “อัสวาทุ” และ “รามจิตติ” ตอบโต้บทความที่โจมตีฝ่ายปกครองในหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ โดยใช้หลักวิชาและเหตุผล ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวในวงการหนังสือพิมพ์อย่างคึกคัก โดยเฉพาะเป็นที่รู้จักกันว่าเป็นหนังสือพิมพ์ของฝ่ายปกครอง หนังสือพิมพ์ไทยจึงตกเป็นเป้าของการโจมตีจากหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น ๆ โดยทั่วไป เพราะถือว่าความเห็นและทรรศนะทางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย คือ นโยบายของรัฐบาล

ก่อนหน้านั้น หนังสือพิมพ์ของเอกชนที่ออกกันอยู่ยังมีได้มีความคิดวิพากษ์วิจารณ์กันมากนัก เมื่อหนังสือพิมพ์ไทย เกิดขึ้นและแสดงตนเป็นฝ่ายปกครองอย่างเปิดเผยแล้ว จึงมีการต่อสู้ระหว่างหนังสือพิมพ์ที่เป็นปากเสียงของรัฐบาล และหนังสือพิมพ์ของเอกชนอย่างจริงจัง^{๓๕}

หนังสือพิมพ์กรุงเทพ ฯ เดลิเมต์ เริ่มออกฉบับแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ โดยที่บริษัทสยามฟรีเพรสของนายฮอฟแมนเป็นเจ้าของ เป็นหนังสือพิมพ์ที่ได้รับความนิยมและเชื่อถือจากประชาชนมากที่สุดฉบับหนึ่ง เพราะไม่ได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาล^{๓๖} ทำให้มีเสรีภาพในการดำเนินงานเต็มที่ และผู้จัดทำก็มีการศึกษาดี หรือเป็นข้าราชการผู้ที่มีประสบการณ์ เช่น พระยาวิชัยสุนทร พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ หลุยส์ ธีรวัด หลวงสารานุกรมประพันธ์ บทความต่าง ๆ จึงมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานของรัฐบาลไม่น้อย จะเห็นได้จากกรณีที่รัฐบาลนำข้อเสนอบางอย่างไปปฏิบัติตาม เช่น การเสนอให้รัฐบาลทำการตรวจสอบกรณีพระเทพเขนทร์ย้อยแย่งที่นาของราษฎรโดยพลการ และราษฎรไม่สามารถฟ้องศาลได้ เพราะฟ้องศาลก็มักจะแพ้ทุกครั้ง จึงหันมาพึ่งกรุงเทพ ฯ เดลิเมต์ รัฐบาลได้จัดการสอบสวนให้ ในที่สุดพบว่าพระเทพเขนทร์กระทำการทุจริตจริง จึงถูกลงโทษ

อีกเรื่องหนึ่งคือการคัดค้านคำประกาศให้ใช้คำนำหน้า “เด็กชาย” “เด็กหญิง” ของลูกขุนนางว่า “นายน้อย” “นางน้อย” ตามลำดับ และให้เรียกลูกคนสามัญว่า “เด็กชาย” “เด็กหญิง” ตามปกติ หนังสือพิมพ์ทุกฉบับไม่เห็นด้วยเพราะถือว่าเป็นการแบ่งชั้นของบุคคล กรุงเทพ ฯ เดลิเมต์ โจมตีรัฐบาลหนักกว่าฉบับอื่น^{๓๗} ในที่สุดด้วยแรงคัดค้าน

^{๓๕} สมบูรณ์ วรพงษ์, “เล่าเรื่องหนังสือพิมพ์เมื่อ ๔๐ ปีก่อน,” วิทยาสารปริทัศน์, ๒๑ (๕ มิ.ย. ๒๕๑๓), หน้า ๕๑.

^{๓๖} ในสมัยนั้นรัฐบาลให้เงินสนับสนุนหนังสือพิมพ์ใดๆ โดยวิธีบอกรับเป็นสมาชิกจำนวนมากๆ ไม่ได้ให้เป็นจำนวนเงิน.

^{๓๗} สถิตย์ เสมานิล, เรื่องเดิม, หน้า ๒๐๕.

ของหนังสือพิมพ์ ประกาศดังกล่าวจึงถูกยกเลิก

กรุงเทพฯ ๖ เดลิเมต์ ยังได้แสดงความกล้าหาญตีพิมพ์บทความ “ชาวต่างประเทศ
เผยพระเกียรติ” ว่าเสนอให้รัฐบาลตั้งรัฐสภาช่วยในการบริหารประเทศ

...คงไม่มีใครที่มีสติสัมปชัญญะ ลงเนื้อเห็นว่าถึงเวลาแล้วที่กรุงสยามควรมีปาลิเมนต์
เป็นที่ประชุมราชการการเมือง ทั้ง ๆ คนไทยได้รับการศึกษามานานแล้ว...^{๓๘}

ความเห็นหนังสือพิมพ์ชิ้นแนวหน้าของ กรุงเทพฯ ๖ เดลิเมต์ จะเห็นได้จากเมื่อ
อัสวาทุ เขียนบทความ “โคลนติดล้อ” เป็นที่เกรี้ยวกราวใน หนังสือพิมพ์ไทย
กรุงเทพฯ เดลิเมต์ ได้ลงบทความ “ล้อติดโคลน” ของโคนันทวิศาลเป็นการโต้ตอบอย่าง
ไม่หวั่นเกรง

แม้ว่าหนังสือพิมพ์ กรุงเทพฯ ๖ เดลิเมต์ จะมีความเห็นส่วนใหญ่ขัดแย้งกับรัฐบาล
แต่ก็มักจะทำไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าจะเป็นการโต้ตอบคัดค้านด้วยเรื่องส่วน
ตัว หรือเพื่อเอาชนะ สิ่งใดที่จะเป็นประโยชน์ต่อชาติหรือประชาชน กรุงเทพฯ เดลิเมต์
ก็ให้ความร่วมมือด้วยอย่างดี จะเห็นได้จากในต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้า ๆ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๑ เกิดขึ้น ความต้องการที่จะหาทางแก้ไขสนธิสัญญา
ไม่เสมอภาค ทำให้พระองค์ทรงเห็นความจำเป็นต้องเข้าร่วมสงคราม เข้าเป็นฝ่าย
สัมพันธมิตร เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นถึงผลประโยชน์ที่ไทยจะได้รับมากกว่าเข้ากับ
เยอรมัน^{๓๕}

แต่เนื่องจากมีทางเป็นไปได้ว่าการตัดสินใจของพระองค์จะไม่ได้รับความ
เห็นชอบจากประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งเคยขมขื่นกับการยึดดินแดนจากไทยของอังกฤษ
และฝรั่งเศสในรัชกาลที่ ๕ และเจ้านายบางพระองค์ที่ทรงโปรดประเทศเยอรมนี เพราะ
เคยศึกษาอยู่ในประเทศนั้น พระองค์จึงได้หันมาใช้หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือเผยแพร่
ให้ประชาชนได้เข้าใจถึงสาเหตุของการตัดสินใจในครั้งนี้ ซึ่งมีเหตุผลมากขึ้น โดยให้
พระยาบุรณราชู ราชเลขานุการในพระองค์ ไปขออรรถนึ่งหนังสือพิมพ์ กรุงเทพฯ เดลิเมต์
ให้ช่วยต่อต้านเยอรมัน ซึ่ง กรุงเทพฯ เดลิเมต์ ก็ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี โดย

๑. ได้ลงบทความพระราชนิพนธ์ทุกบท

^{๓๘} กรุงเทพฯ เดลิเมต์, ๒ มิถุนายน ๒๔๖๕.

^{๓๕} คุราชละเอียด, กรมศิลปากร, กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เลขที่ ร. ๖ ต. ๑๕/๓ “หนังสือฉบับเกี่ยวกับ
เรื่องมหาสงคราม.”

๒. สนับสนุนนโยบายของรัฐบาลในการเผยแพร่การโฆษณา เช่น ลงบทความ “เยอรมันจะชนะศึกไม่ได้ด้วยเหตุใด”^{๔๐}
๓. จัดตั้งกองบรรณาธิการพิเศษ เขียนบทความเร่งให้สยามประกาศสงครามกับเยอรมันส่งไปลงหนังสือพิมพ์ฝ่ายสัมพันธมิตรทั่วโลก^{๔๑}

ในที่สุดประเทศไทยก็ได้ประกาศสงครามกับเยอรมันโดยไม่ได้รับการคัดค้านจากประชาชนแต่อย่างใด แสดงให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์คงมีส่วนในการสร้างประชามติอยู่บ้าง

โดยเหตุที่รัฐบาลเล็งเห็นถึงอิทธิพลของ *กรุงเทพ ฯ เดลิเมต์* จึงพยายามหาวิธีการที่จะเข้าไปควบคุมบริษัทฟรีเพรส ความพยายามนั้นบรรลุผลสำเร็จ หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ เมื่อฐานะทางเศรษฐกิจของบริษัททรุดลง เนื่องจากการทำตามนโยบายของรัฐบาลในสมัยสงคราม ทำให้ต้องสูญเสียรายได้จากการโฆษณาของห้างร้านของชาวเยอรมันถึง ๘๐% ทั้งการส่งข่าวและบทความไปลงหนังสือพิมพ์ต่างประเทศ ก่อนประกาศสงครามเข้ากับสัมพันธมิตรของไทยนั้น ทำให้เสียค่าใช้จ่ายมาก

นอกจากนี้แล้ว พระคลังข้างที่ก็ได้เสนอราคาขึ้นสูงมากราว ๓๐๐,๐๐๐ บาท นายฮอฟแมนจึงเห็นเป็นโอกาสที่จะยอมขายกิจการให้ และต่อมาก็เดินทางกลับประเทศของตน^{๔๒} นายหลุย คีร์วัต ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ดำเนินการต่อมา

จีนโนสยามวารศัพท์ (ภาษาไทย) เป็นหนังสือพิมพ์ขึ้นแนวหน้าในด้านการแสดงความคิดเห็นอีกฉบับหนึ่ง ผู้อำนวยการ คือ นายเชิวสุดเต็ง สิบญูเรื่อง ท่านผู้นี้เป็นคนจีนโดยกำเนิด แต่ได้อพยพตามบรรพบุรุษมาทำการค้าในเมืองไทย เมื่อนายเชิวสุดเต็งเริ่มกิจการหนังสือพิมพ์ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๔๖-๒๔๕๐ ปรากฏว่าความรู้เกี่ยวกับภาษาไทยอยู่ในขั้นสามารถเขียนร้อยกรองได้ดีพอใช้ จีนโนสยามวารศัพท์ ฉบับภาษาไทยนี้ ออกควบกับฉบับภาษาจีน ผู้ช่วยของเชิวสุดเต็งเป็นบุตรของท่านเอง ชื่อ ละม่อม จุดประสงค์ในการออกหนังสือพิมพ์ของท่านประการหนึ่ง คือ ต้องการเชิดชูความสัมพันธ์อันดี ระหว่างคนไทยและคนจีน อีกทั้งพยายามชักจูงให้ประชาชนเห็นความสำคัญและเข้าใจต่อกระบวนการประชาธิปไตย เช่น ลงบทความ “อินเดียวกับความ

^{๔๐} กรุงเทพฯ เดลิเมต์ ๑๓ มิถุนายน ๒๔๖๐.

หลุย คีร์วัต, ประชาธิปไตย ๑๗ ปี (พระนคร : วิบูลกิจ, ๒๔๕๓), หน้า ๑๘.

^{๔๒} สัมภาษณ์ สติชัย เสมานิล, นักหนังสือพิมพ์อาวุโส, วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๖.

อิสรภาพ”^{๔๓} ซึ่งให้เห็นความสำคัญของประชาชนอย่างไรในประเทศอินเดีย ว่าหากมีโอกาสร่วมกันกระทำสิ่งใดมักจะได้ผลสำเร็จ เสียแต่การกระทำที่ไม่เหมาะสมของข้าราชการบางคน รวมทั้งการเสนอความเห็นของไทยควรมีกองอากาศยาน หรือกองทัพอากาศไว้ป้องกันประเทศ^{๔๔}

เชียวสุดเส็ง ใช้นามปากกา “บาทกฤษร” เขียนบทความลงในจีนโนฯ เป็นประจำ นอกจากท่านผู้นี้จะเป็นนักหนังสือพิมพ์แล้ว ยังเป็นนักการเมือง ฝ่าย ดร. ชุนยัตเซน ผู้นำการปฏิวัติของจีน ได้เขียนบทความสนับสนุนฝ่ายปฏิวัติอย่างเปิดเผย และรณรงค์หาความสนับสนุนและทุนทรัพย์ จากคนจีนในประเทศไทยแล้ว ซึ่งมีผลให้รัชกาลที่ ๖ ทรงไม่พอพระทัย และได้ทรงเขียนบทความเรื่อง “ยิวแห่งบูรพาทิศ” ซึ่งหมายถึงพวกจีน ลงใน *สยามออบเซอร์เวอร์*

หนังสือพิมพ์ในเครือของนายเชียวสุดเส็ง อีกฉบับหนึ่ง คือ *ผดุงวิทยา* ซึ่งมีชื่อเสียงในด้านร้อยกรอง และให้ความรู้ใหม่ๆ แก่ผู้อ่าน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงโปรดการประพันธ์อยู่แล้ว มักลงบทความโต้แย้งกับนายเชียวสุดเส็งเป็นร้อยกรองเสมอๆ จึงทำให้ *ผดุงวิทยา* มีชื่อเสียงไม่ด้อยไปกว่า จีนโนฯ ภาษาไทย นามปากกาของนายเชียวสุดเส็งใน *ผดุงวิทยา* นอกจาก “บาทกฤษร” ยังมี “ผดุง อโยมยเสต์”

บางกอกการเมือง ออกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ เป็นรายสัปดาห์ก่อน และเปลี่ยนมาเป็นรายวันในบรู๊ซจีน เสม สุมานันท์ เป็นบรรณาธิการในระยะแรก เป็นหนังสือพิมพ์ที่แสดงความตั้งใจที่จะมีบทบาททางการเมืองมากฉบับหนึ่ง โดยทำหน้าที่เป็นตัวแทนของราษฎรคอยชี้แจงให้รัฐบาลเห็นความทุกข์ยากของประชาชนอยู่เสมอ เช่น เคยเสนอให้กระทรวงธรรมการปรับปรุงราคาหนังสือแบบเรียนให้ต่ำลง เพื่อไม่ให้ประชาชนเดือดร้อน

ขณะเดียวกัน *บางกอกการเมือง* ก็มีส่วนวางรากฐานประชาธิปไตยด้วยการเรียกร้องให้รัฐบาลปรับปรุงระบบการปกครอง ลงบทความ “กฎหมายธรรมนูญประเพณี”^{๔๕} เสนอให้รัฐบาลออกกฎหมายรัฐธรรมนูญ เพื่อช่วยในการปกครองบ้านเมือง ให้ดำเนินไปอย่างมีหลักเกณฑ์และมีประสิทธิภาพ หรือ บทความ “อัครมหาเสนาบดีจะควรมี

^{๔๓} จีนโนสยามวารศัพท์, ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๔.

^{๔๔} สุภาพันธุ์ สุนทรมณี, *วิวัฒนาการ และการใช้ประโยชน์ของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย* (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๐๕), หน้า ๕๙.

^{๔๕} *บางกอกการเมือง*, ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๖.

หรือไม่ว่าง” ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการเลือกใช้นักกลเข้าทำราชการ เสนอให้มีการ
“โหวต” เลือกอัครเสนาบดีเป็นประมุขของเสนาบดีสภา และสรุปท้ายบทความว่า

...ทุกวันนี้พวกเรา ขออะไรแล้วร้องหาอะไร? ไม่ใช่ท่านเสนาบดีผู้มีความซื่อสุจริต
และมีความจงรักภักดี ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ทั้งปากแลใจจริงๆ ออก
ๆ...^{๔๖}

ยามาโต เป็นหนังสือพิมพ์ภาษาไทย แต่มีเจ้าของเป็นชาวญี่ปุ่น คือ นายโอมิยา
กาวา ฉบับแรกออกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ เป็นหนังสือพิมพ์ที่สมควรกล่าวในที่นี้เพื่อเป็น
พื้นฐานความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของคณะญี่ปุ่นในประเทศไทย ก่อนที่ประเทศไทยจะ
เข้าสู่สงครามมหาเอเชียบูรพา เพราะเป็นการแสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นได้เตรียมตัวสำหรับการ
ขยายอิทธิพลมาเป็นเวลานานเพียงใด หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ตัวเจ้าของและบรรณาธิการ
เป็นชาวญี่ปุ่น และให้ความสนใจต่อข่าวการเมืองอยู่มาก ทำให้น่าเชื่อว่าคงเป็นหนังสือ
พิมพ์ซึ่งมีวัตถุประสงค์ทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่ง^{๔๗} เป็นหนังสือพิมพ์ซึ่งขายได้ดี
มาก เทียบเท่าหรืออาจจะขายได้มากกว่า กรุงเทพฯ เดลิเมต์ นิยมการลงข่าวโจมตี
ข้าราชการเป็นตวับุคคลมากกว่าจะตำหนิรัฐบาลเป็นส่วนรวม^{๔๘}

ยามาโต ได้นำความคิดใหม่ๆ มาสู่วงการหนังสือพิมพ์ เช่น การจัดให้มีการ
“โหวตเกียรติคุณเสนาบดี” โดยให้พิจารณาจากหัวข้อดังต่อไปนี้ คือ “มีวิชาพอสมควรใน
ตำแหน่ง มีความสามารถพอสมควรกับตำแหน่ง มีความซื่อสุจริตทั่วไป ไม่ถือตัวไม่
ไว้วางใจ ทำให้ราชการกระทรวงนั้นเจริญขึ้น” ซึ่งผลปรากฏว่าเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ
คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ได้รับคะแนนท่วมท้น
การทดลองหยั่งเสียงประชาชนเช่นนี้อาจจะมีความหมายในแง่เป็นการสำรวจตรวจสอบ
สภาพการณ์ทางการเมืองของไทยก็เป็นได้ แต่ถึงแม้นี้อาจจะไม่ใช่เรื่องที่เห็นได้ชัด ญี่ปุ่น
ก็คงได้ประโยชน์จากการออกหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยมากอยู่ดี เพราะปกติสถาบัน
หนังสือพิมพ์ก็เป็นแหล่งเก็บและบ่อนข้อมูล ซึ่งจะสามารถช่วยให้เข้าใจถึงปัญหาการ
เมืองและสังคมได้มากกว่าสถาบันอื่นโดยอยู่แล้ว

วายาโม ออกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ ขุนพิรัชพิศดารเป็นบรรณาธิการคนแรก และ
หลวงอุปาทานนิติเหตุ รับช่วงต่อมา ผู้ร่วมงานประกอบไปด้วยคนหนุ่มและข้าราชการที่

^{๔๖} บางกอกการเมือง, ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๖.

^{๔๗} เสลา เรขะรุจิ, เรื่องเดิม, หน้า ๔๔๕.

^{๔๘} สัมภาษณ์ สติชัย เสมานิล, นักหนังสือพิมพ์อาวุโส, วันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๖.

ออกจากราชการแล้ว จึงทำให้ *วายาโม* เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีโอกาสดีกว่าหนังสือพิมพ์อื่นๆ ในแง่ที่ได้ข้อเท็จจริงจากทางราชการมาผสมกับความกระตือรือร้นของคนหนุ่ม นับเป็นหนังสือพิมพ์ที่กล่าววิพากษ์วิจารณ์การใช้จ่ายพระราชทรัพย์อย่างฟุ่มเฟือย ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ อย่างไม่กลัวเกรงอีกฉบับหนึ่ง^{๔๕} จนเป็นผลให้นายเอ อีซูฟอดี เจ้าของ และนายสติธย์ เสมานิล บรรณาธิการขณะนั้นต้องคดีหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ถูกจำคุกอยู่ ๔ ปี และ ๕ ปี ตามลำดับ

โดยเหตุที่หนังสือพิมพ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งปลายรัชกาลที่ ๖ ล้มตัวอยู่กับเสรีภาพที่ได้รับจากรัฐบาล บางฉบับจึงใช้เสรีภาพของตนไปในทางที่ผิดจุดประสงค์ กล่าวคือ มีการโจมตีบุคคลอื่น ๆ หรือหนังสือพิมพ์ด้วยกันเองในเรื่องส่วนตัว อย่างไรจริยธรรมไม่ละเว้นแม้แต่องค์พระประมุข เป็นผลให้รัฐบาลต้องเข้าควบคุมหนังสือพิมพ์เป็นครั้งแรก เมื่อตระหนักว่า “พระราชกำหนดคถักษณะหมิ่นประมาท ร.ศ. ๑๑๘” นั้นไม่เพียงพอ รัฐบาลจึงออก “พระราชบัญญัติว่าด้วยสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๕” โดยเอาเค้าโครงจากกฎหมายของต่างประเทศมาดัดแปลงให้เหมาะสม คือ กฎหมายมลายูฉบับที่ ๑๑ ค.ศ. ๑๙๑๕ ว่าด้วยห้ามการพิมพ์และที่จะนำหนังสือซึ่งเป็นเสียนนามแผ่นดินเข้ามาในประเทศ อีกฉบับหนึ่งเป็นกฎหมาย ฉบับที่ ๕ ค.ศ. ๑๙๒๐ ว่าด้วยข้อบังคับการมีเครื่องตีพิมพ์และการพิมพ์หนังสือที่ตรงพระราชประสงค์ที่จะให้ขึ้นในประเทศไทย^{๔๖}

เมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติฉบับนี้จะเห็นว่า ไม่ได้ควบคุมเสรีภาพหนังสือพิมพ์อย่างจริงจัง เพราะเพิ่งเล็งแต่ในด้านการจัดตั้งโรงพิมพ์ที่จะต้องขออนุญาตก่อนเท่านั้น การออกหนังสือพิมพ์ และสิทธิการเป็นบรรณาธิการ ก็ยังเป็นไปอย่างเสรีไม่ต้องขออนุญาต เพียงระบุให้ประกาศชื่อโรงพิมพ์ ผู้พิมพ์ โฆษณาและบรรณาธิการไว้ในหน้าแรกหรือหน้าหลังให้เห็นง่าย และรัฐบาลก็เพียงแต่ใช้วิธีปิดโรงพิมพ์กรณีที่พิจารณาเห็นว่าหนังสือพิมพ์นั้นอาจก่อให้เกิดความวุ่นวายในราชอาณาจักร หนังสือพิมพ์จึงเกิดมากในสมัยนี้ และการที่กฎหมายการพิมพ์ฉบับแรกมิได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นบรรณาธิการ ทำให้หนังสือพิมพ์บางฉบับไปจ้างชาวต่างประเทศ สังกัดชาติที่ได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตมาเป็นบรรณาธิการ เพื่อหลีกเลี่ยงการจมนศาลไทย บางแห่งถึงกับจ้างแขกตัดหญ้าในบังคับฮอลันดาเป็นบรรณาธิการ หรือมิฉะนั้นก็ตั้งบรรณาธิการ “หุ่น”

^{๔๕} สมบูรณ์ วรพงษ์, เรื่องเดิม, หน้า ๕๑.

^{๔๖} กรมศิลปากร, กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เลขที่ ร. ๖ ย ๒/๔๓ จดหมายเหตุสำเนาที่ ๒๕๒๘ “หนังสือจากเจ้าพระยาอภัยราชามาถึง ร. ๖.”

ขึ้น ซึ่งอาจไม่มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานหนังสือพิมพ์เลย หรือบางทีก็มีอายุ น้อยมาก เพื่อจะได้เป็นผู้รับเคราะห์กรรมทางอาญาในกรณีที่ถูกฟ้องร้อง

กล่าวโดยสรุปหนังสือพิมพ์ของเอกชนในรัชสมัยที่ ๕ และ ๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ดังกล่าวนี้ ได้ช่วยวางรากฐาน และเป็นแบบอย่างของหนังสือพิมพ์ในยุคต่อมา คือ ใน รัชกาลที่ ๗ ซึ่งเป็นสมัยที่หนังสือพิมพ์เข้าไปมีบทบาททางการเมืองมากขึ้น ผู้เขียนจึง ขอเสนอหัวข้อซึ่งให้เห็นถึงบทบาททางการเมืองที่เด่นที่สุด หนังสือพิมพ์ไทยในรัชกาล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คือ

บทบาทหนังสือพิมพ์ในการปูพื้นฐานทางความคิดประชาธิปไตยในรัชกาลที่ ๗ ระยะก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

เมื่อพิจารณาถึงบทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทยตั้งแต่หนังสือพิมพ์ ในรัชกาลสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ จะเห็นถึงแนวโน้มในการค่อย ๆ นำความคิดทาง ประชาธิปไตยเข้ามาโดยตลอดแม้ว่าจะจะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น ได้ชัด หรืออาจจะไม่ได้เป็น จุดประสงค์หลักของผู้ดำเนินการก็ตาม แต่การทำหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ ในฐานะ สื่อทางความคิดจากรัฐบาลไปสู่ประชาชนก็ตาม และจากประชาชนไปสู่รัฐบาล และ ในฐานะของผู้แทนปวงชนในการตรวจสอบพฤติกรรมของรัฐบาล และเสนอแนวทาง ใหม่ ๆ ต่อรัฐบาล ย่อมมีส่วนในการพัฒนาความคิดความอ่านของประชาชนขึ้นมาเป็น ลำดับ และทำให้ประชาชนบางส่วนได้ตระหนักถึงหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นสมาชิก หน่วยหนึ่งของสังคม ละทิ้งนิสัยของผู้อยู่ใต้ปกครอง ซึ่งยอมรับทุกสิ่งทุกอย่างมา เป็น การเริ่มรู้จักคิดอย่างวิพากษ์วิจารณ์ และมีความต้องการเข้าไปมีส่วนในการบริหารประ- เทศ ประกอบกับการที่ฝ่ายปกครองสมัยดังกล่าวก็มีความต้องการปฏิรูปประเทศชาติให้ ก้าวหน้า เพื่อป้องกันกรรมาเข้ามาแทรกแซงของมหาอำนาจตะวันตก จึงให้ความสนับ สนุนและไม่รีดร้อนเสรีภาพหนังสือพิมพ์จนเกินไป ทำให้สถาบันหนังสือพิมพ์เป็นสตา บันที่เข้าไปมีบทบาททางการเมืองมากขึ้นเป็นลำดับ

ในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีเหตุการณ์ทางการเมือง หลายประการที่มีส่วนช่วยให้หนังสือพิมพ์เริ่มมีบทบาทและอิทธิพลต่อความคิดของประ- ชาชน เช่น ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ การปลดข้าราชการ ทำให้ปัญญาชนในสมัยนั้นมี โอกาสให้เห็นความบกพร่องของระบอบการปกครองแบบเก่าผ่านทางหนังสือพิมพ์ ให้ประชาชนเห็นได้ชัดเจนนมากขึ้น

ในการพิจารณาบทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ในการปฏิรูปพื้นฐานความคิด
ประชาธิปไตย ผู้เขียนได้กำหนดบทบาทสำคัญของหนังสือพิมพ์ในประเด็นนี้เป็น ๒
หัวข้อ คือ

๑. การชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องของการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช

๒. การนำความคิดเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย มาเสนอและ
ให้เหตุผลสนับสนุน

๑. การชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องของระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช

เหตุการณ์ที่สำคัญตอนหนึ่งเมื่อต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
คือ การปลดเสนาบดีชั้นเจ้าพระยา ๖ ท่าน โดยมีสาเหตุมาจากการที่พระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าฯ ทรงพยายามแก้ไขเศรษฐกิจตกต่ำโดยใช้วิธี “ดุลยภาพ” ปลดข้าราชการจำ
นวนหนึ่งออกเพื่อลดทอนรายจ่ายของประเทศ การปลดเสนาบดีผู้มีความสามารถราว
เดียวถึง ๖ ท่านครั้งนี้ สร้างความไม่พอใจขึ้นทั่วไปในหมู่ข้าราชการและประชาชน โดย
เฉพาะอย่างยิ่งเมื่อตั้งผู้ดำรงตำแหน่งสืบทแทนเสนาบดีที่ถูกปลดล้วนปรากฏว่าเป็นเจ้านาย
ชั้นสูง เช่น สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ดำรงตำแหน่งแทนเจ้า
พระยามรราช กระทรวงมหาดไทย พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัติ ดำรงตำแหน่ง
เสนาบดีแทนเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ กระทรวงธรรมการ พระเจ้าพี่ยาเธอกรมพระกำแพง
เพชรอัครโยธิน ดำรงตำแหน่งแทนเจ้าพระยาวงศาอนุประพันธ์ ฯลฯ

นอกจากนี้เจ้านายบางพระองค์ยังได้รับพระยศสูงขึ้นกว่าเก่า เช่น สถาปนาสม
เด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็นสมเด็จพระราชปิตุลา
บรมพงศาภิมุข พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นสมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นต้น

ความไม่พอใจครั้งนี้จะเห็นได้จากบทความ เช่น “ความรักชาติ” โดยดวงตะวัน
ในหนังสือพิมพ์ สารนคร^{๕๑} ซึ่งโจมตีรัฐบาลว่า

...ควรเลิกบำรุงยศศักดิ์ทันที แลควรตั้งหน้าบำรุง ทางพาณิชย์การโดยเร็วที่สุดที่จะ
ทำได้...^{๕๒}

^{๕๑} สารนคร., เป็นหนังสือพิมพ์รายวัน ออกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ และเลิกกิจการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ นายอรุณ
สารารณณ์ เป็นเจ้าของ

^{๕๒} สารนคร., ๔ กรกฎาคม ๒๔๖๕.

หนังสือพิมพ์ ปากกาไทย^{๕๓} ได้เสนอบทความ “เจ้าแห่งกรุงสยาม” โดย “หมอโพล่ง” ท้าความถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ และ ๖ ซึ่งมีการเลื้อยกบุคคลเข้าทำงานตามความสามารถก่อนที่จะโจมตีเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า

...แต่มาบัดนี้ มีเสียงคนไทยเป็นอันมากพากันทั้งในความดำเนินรัฐกิจของรัฐบาล ในเมื่อเห็นเสนาบดีเจ้ากระทรวงต่าง ๆ ที่ถูกดุลย์ออกไปโดยปริยาย ซึ่งเสนาบดีนั้น ๆ ไม่ใช่เจ้าและบรรจเจ้าเข้ามาแทน

...จึงเป็นที่น่าพิศวงสนเท่ห์แก่ไทยยิ่งนัก เลยพากันคิดไปต่าง ๆ นานาว่า รัฐบาลสยามในเวลานี้ จะไม่เฟื่องถึงถึงความสามารถของบุคคลเช่นแต่ก่อน เสียแล้วกระมัง? ดูการงานของรัฐบาลเวลานี้จึงมีแต่บรรจเจ้าขึ้นไปคุ่มงาน เสียโดยมาก...^{๕๔}

หนังสือพิมพ์ บางกอกการเมือง ได้แสดงความเห็นเช่นกันที่ว่า

...อภิรัฐมนตรีคงทรงรู้สึกตะขิดตะขวงพระทัยอยู่บ้าง ที่ดุลย์แต่คณะขุนนาง ส่วนเจ้าซึ่งรับราชการประจำตำแหน่งนำที่ราชการอยู่แล้วนั้นหาได้ถูกดุลย์ด้วยไม่...^{๕๕}

นอกจากนี้แล้วเมื่อปรากฏว่านโยบายดุลยภาพดังกล่าวไม่ได้มีผลแก้ไขเศรษฐกิจให้ดีขึ้นแต่อย่างใด หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ที่ติดตามการดำเนินงานของรัฐบาลได้แสดงความคิดเห็น และชี้ให้เห็นข้อบกพร่องบางประการของการดุลยภาพ ที่ฝ่ายรัฐบาลไม่ได้คำนึงถึง

หนังสือพิมพ์ สยามรีวิว^{๕๖} ให้ความเห็นว่า “ดุลยภาพ” ไม่ได้นำประโยชน์อะไรมาให้เลย เช่น การยุบมณฑลบางแห่ง เพื่อลดรายจ่ายกลับทำให้เกิดผลเสียด้านอื่นคือ ทำให้เกิดผู้ร้ายชุกชุม และที่สำคัญ คือ เมื่อดุลย์ข้าราชการคนใดออก รัฐบาลไม่สามารถเลือกคนที่มีความสามารถเหมาะสมกับงานได้ การปลดข้าราชการคนเก่า ต้องเสียเงินบำนาญให้ทั้งที่ยังคงทำงานได้ดีอยู่ เพื่อจ้างคนใหม่ ทำให้รัฐบาลต้องเสียเงินถึงสองต่อโดยไม่ได้งานดีขึ้น^{๕๗}

^{๕๓} ปากกาไทย, เป็นหนังสือพิมพ์รายวัน ออกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ เลิกกิจการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ นายถวัติ ฤทธิเดช เป็นเจ้าของ

^{๕๔} ตาโพล่ง (นามแฝง), “เจ้านายกับขุนนาง,” ใน บางกอกการเมือง, ๒๐ เม.ย. ๒๔๗๐.

^{๕๕} บางกอกการเมือง, ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๐.

^{๕๖} เป็นหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ ออกเมื่อราว พ.ศ. ๒๔๖๕ เลิกกิจการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ นายพร้อม (เจ้าของร้าน พร้อมภักดิ์ บัจจุบัน) เป็นเจ้าของ.

^{๕๗} สยามรีวิว, ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๗๐.

ศรีกรุง^{๕๘} เสนอความเห็นแก่รัฐบาลเพื่อให้ “ดุลยภาพ” มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเสนอให้มีการปรับปรุงกิจการของกระทรวงต่างๆ อันมีกระทรวงการคลัง กระทรวงทหาร กระทรวงมหาดไทย โดยให้ยุบ หรือรวมกรมกองต่างๆ ในกระทรวงนั้นๆ เพื่อเป็นการทูลเกล้าฯ ใช้จ่ายของรัฐบาล^{๕๙}

ไม่มีหลักฐานยืนยันว่าข้อเสนอเหล่านี้ มีอิทธิพลต่อรัฐบาลเพียงใดหรือไม่ แต่ก็อาจกล่าวได้ว่า การขจัดบกพร่องของการดำเนินนโยบายต่างๆ ของหนังสือพิมพ์ ทำให้ผู้อ่านถึงเห็นถึงข้อบกพร่องของการปกครองในระบอบเก่าอยู่ไม่ใช่น้อย เพราะถึงแม้ว่าหนังสือพิมพ์ในสมัยดังกล่าวจะแพร่หลายอยู่ในวงจำกัด แต่ก็เป็นการแพร่หลายอยู่ในกลุ่มของคนที่มีอำนาจทางการเมือง เสถียรภาพของรัฐบาล เศรษฐกิจและสังคม หรือชนชั้นนำของประเทศ จึงย่อมมีผลกระทบกระเทือนได้

นอกเหนือจากการแสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของฝ่ายปกครองในการแก้ไขเศรษฐกิจของประเทศแล้ว อีกเรื่องหนึ่งซึ่งหนังสือพิมพ์ในยุคนี้พยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงความเสียหายของประชาชนโดยทั่วไป คือ เรื่องเงินรัชชูปการ ซึ่งยังคงเรียกเก็บจากประชาชนแต่ละคน ปีละ ๖ บาท โดยไม่คำนึงว่า บุคคลนั้นจะมีหรือยากจน ซึ่งหนังสือพิมพ์มีความเห็นว่าไม่ยุติธรรม ต่างพากันประโคมข่าว เพื่อเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลง

บางฉบับลงเป็นการตุนล้อ เช่น บางกอกการเมือง ลงรูปล้อเกี่ยวกับเงินรัชชูปการ เป็นรูปขอทาน และมีเจ้าหน้าที่ยืนอยู่ใกล้ๆ พูดว่า

“พวกแกจะยกเว้นหรือไม่รู้ เพราะแกขอทานได้”

ในฉบับเดียวกันนั้นได้ลงบทความของ “พระจันทร์” ตอบจดหมายผู้อ่านที่ใช้นามว่า “กัญญา” แสดงความเห็นว่ เมื่อสมัยก่อนประชาชนยังไม่ได้รับการศึกษามากเท่าสมัยนี้ จึงยอมรับความอยุติธรรมต่างๆ จากรัฐบาลอย่างไม่ได้แย้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเงินรัชชูปการ มาในสมัยนี้ประชาชนได้รับการศึกษาดีขึ้น จึงเริ่มตระหนักถึงสิทธิของตนที่ควรมีในกิจการบ้านเรือน ในตอนท้ายได้เสนอรัฐบาลให้ตั้งรัฐสภา และให้มีการเก็บภาษีรายได้ เพื่อให้เกิดความเสมอภาคระหว่างคนมีและคนจน และจะได้นำเงินที่ได้มาทำคุณประโยชน์ให้ประเทศได้รวดเร็วกว่าที่เป็นอยู่^{๖๐}

^{๕๘} ศรีกรุง, เป็นหนังสือพิมพ์รายวัน ออกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ The Srikrung Press เป็นเจ้าของ

^{๕๙} ศรีกรุง, ๒๒ กรกฎาคม ๒๔๖๕.

^{๖๐} “ว่าด้วยเรื่องปกครอง,” บางกอกการเมือง, ๒๕ มิถุนายน ๒๔๗๐.

นอกจากหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นจะได้ขู่ว่าจะฟ้องและเสนอคำแนะนำแก่รัฐบาล
 ในประเด็นใหญ่ๆ ดังกล่าวมาแล้ว ยังมีข้อปลีกย่อยบางประการที่หนังสือพิมพ์แทบทุก
 ฉบับได้กระทำ คือ แคะไค้ เสียดสี การกระทำที่ไม่เหมาะสมของข้าราชการและเจ้านาย
 ฝ่ายรัฐบาล ซึ่งมีผลเท่ากับเป็นการลดทอนความเชื่อถือในฝ่ายปกครอง ดังเช่น การที่
 หนังสือพิมพ์ *ไทยหนุ่ม*^{๖๑} ลงบทความ “สยามไม่ใช่คอกควาย” กล่าวถึงประเทศ
 ออสเตรเลีย ว่ามีประชาชนโง่เขลาปล่อยให้พวกมีอำนาจกดขี่ แม้ว่าจะรู้ว่าถูกกดขี่แต่ก็
 ยอมรับ ผู้เขียนเปรียบออสเตรเลียว่ามีสภาพเหมือนคอกควาย และกล่าวว่าสยามไม่เป็น
 อย่างนั้น เพราะมีพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงคุณธรรม แม้ว่า “สยามจะอยู่ห่างไกลอารยะประเทศ
 และไกลแสงสว่างแห่งอารยธรรมก็จริง” ข้อความนี้ทำให้ทางรัฐบาลสงสัยว่าจะไม่ได้เขียน
 ขึ้นอย่างจริงใจ คงมีความหมายที่แท้จริงแอบแฝงอยู่ กรมพระนครบาลจึงเรียก
 นายหอม นิรัตน์ ณ อยุธา บรรณาธิการไปสอบสวน นายหอมได้ตอบแก้ว่าเป็นบทความ
 ความที่เขียนด้วยความรักชาติ ข้อความนั้นไม่ได้หมายความว่าสยามจะเป็นประเทศ
 ป่าเถื่อน แต่หมายความว่า ประเทศสยาม ยังมีการปกครอง การกสิกรรม หัตถกรรม
 ฯลฯ ไม่ทันประเทศอื่น^{๖๒}

สยามรีวิว ลงบทความโจมตีข้าราชการบางคน ที่กระทำตน “ชนิดขบพอง”
 เพราะถือว่าตนเองมีใจคนธรรมดา ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำให้ประชาชนไม่พอใจ^{๖๓}

ไทยหนุ่ม เดือนสติจุนางที่แสดงท่าทีเหยียดหยามราษฎรว่า

... การที่จัดแบ่งออกเป็นพวกขุนนาง และราษฎรให้เป็นไปคนละฝ่ายถือว่าเป็นก๊กเป็น
 เหล่ากันนั้น ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ถูกต้องด้วยทำนองคลองธรรม อันซึ่งจกัถือว่าพวกขุนนาง
 เป็นนายราษฎรเป็นบ่าวนั้นเป็นการผิดแท้เทียว... อันขุนนางนั้นเขาเรียกว่า “Public
 Servant” คือ บ่าวของสาธารณชน^{๖๔}

และได้แสดงให้เห็นถึงความฟุ้งเฟ้อของชนชั้นสูง โดยลงเป็นจดหมายโต้ตอบ
 จดหมายที่ผู้่อ่านตามมาดังนี้

^{๖๑} *ไทยหนุ่ม*, เป็นหนังสือพิมพ์รายวัน ออกเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๕ เลิกกิจการปี พ.ศ. ๒๔๗๖ นายหอม
 นิรัตน์ ณ อยุธา เป็นเจ้าของ

^{๖๒} กรมศิลปากร, กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เลขที่ ร. ๗ ม. ๒๖ .๔/๒๖.

^{๖๓} บทบรรณาธิการ, “ความต้องการของพลเมือง พลเมืองไม่ต้องการอำมาตย์ชะนิดพองจน,” *สยามรีวิว*,
 ๒๓ มิถุนายน ๒๔๗๐.

^{๖๔} *ไทยหนุ่ม*, ๘ กรกฎาคม ๒๔๗๐.

ถาม : “ทำไมสินค้าพื้นเมืองต่าง ๆ... จึงไม่เป็นที่แพร่หลายเหมือนกับสินค้าต่างประเทศ อะไรเป็นต้นเหตุ และทำอย่างไรจึงจะแก้ไขให้หายได้อย่างเด็ดขาด?”

ตอบ : “เราขอตอบโดยความจริงใจว่า พระบรมวงศานุวงศ์หรือคณะองค์อภิรัฐมนตรีเป็นต้นเหตุ ถ้าจะแก้ไขให้หายเด็ดขาดก็คือ ท่านที่เรากล่าวมาแล้ว ท่านทรงเลิกลิขิตเป็นตัวอย่าง”^{๖๕}

บางครั้งหนังสือพิมพ์ก็วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลถึงขนาดกระทบกระเทือนพระเจ้าแผ่นดิน ดังตัวอย่าง เช่น

...อย่าว่าแต่ราษฎรที่ไม่ได้รับการศึกษา จะเป็นพลเมืองที่ถ่วงความเจริญของประเทศเลย ถึงพระเจ้าแผ่นดินที่มีชีวิตไม่เต็มความ ก็เป็นภัยแก่ประเทศเหมือนกัน การเป็นพระเจ้าแผ่นดินในปัจจุบัน จะต้องเตรียมตัวเรื่อยมาแต่เมื่อเป็นรัชทายาท...^{๖๖}

แสดงให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์ในสมัยนี้ ได้พยายามที่จะเข้าไปมีบทบาทในการวิพากษ์วิจารณ์ระบอบเก่าอย่างกว้างขวาง ซึ่งพิจารณาจากเนื้อหาและผลที่เกิดขึ้นภายหลังแล้ว หนังสือพิมพ์ในสมัยนี้ ได้ทำหน้าที่พัฒนาความคิดความอ่านทางการเมืองของประชาชนอยู่มากทีเดียว

๒. การนำความคิดเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยมาเสนอและให้เหตุผลสนับสนุน

นอกจากการชี้ข้อบกพร่องของรัฐบาลในระบอบเก่าดังกล่าวแล้ว หนังสือพิมพ์ยังได้เสนอ และชี้แนวทางระบอบประชาธิปไตยควบคู่ไปด้วย เป็นการชักจูงและโน้มน้าวให้ผู้อ่านเกิดความศรัทธาในการปกครองระบอบใหม่ บทความดังกล่าวแสดงออกถึงความปรารถนาอย่างจริงจัง ที่จะให้ประเทศมีการเปลี่ยนแปลงเป็นระบอบประชาธิปไตย บางครั้งแม้จะมีลักษณะก้าวร้าว แต่ก็จริงจัง เช่น บทนำของหนังสือพิมพ์ สยามรีวิว เมื่อ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ เรื่อง “ราษฎรตื่นแล้ว” ซึ่งได้เรียกร้องอย่างตรงไปตรงมาที่จะให้รัฐบาลตั้งรัฐสภา และให้ผู้แทนราษฎรได้เข้าไปมีส่วนบริหารประเทศ ผู้เขียนได้ยกสถาบันหนังสือพิมพ์ขึ้นอ้างว่าการที่หนังสือพิมพ์หลายฉบับ ลงความเห็นในเรื่องที่ต้องการให้มีรัฐสภาเหมือนกันหมด แสดงให้เห็นว่าเป็นความต้องการของประชาชนด้วย นอกจากนั้น ผู้เขียนยังได้ชี้ให้เห็นถึงผลร้าย ที่อาจเกิดขึ้นกับรัฐบาล หากไม่มี

^{๖๕} “จดหมายถึง บ.ก.,” สยามรีวิว, ๒๘ มิถุนายน ๒๔๗๐.

^{๖๖} “บุคลล,” (นามแฝง) “ไม่คิดไม่แปลก,” ไทยหนุ่ม, กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๐.

การจัดตั้งรัฐสภาตามความต้องการของปวงชน กล่าวคือ ราษฎรอาจกระทำกรเรียกร้อง เพื่อให้ได้มาซึ่งรัฐสภาอย่างรุนแรง จนถึงกับมีการลอบปลงพระชนม์ประมุขของประเทศ อย่างเช่นเหตุการณ์ในประเทศรัสเซีย ที่เรียกกันว่า “เลือดคับเหล็ก” (Blood and Steel) โดยผู้เขียนได้เขียนว่า

...ซาร์นิโกลาช แห่งประเทศรัสเซีย ซึ่งถูกปลงพระชนม์ด้วยมีราษฎรสามัญเมื่อหกเจ็ดปีมานี้ ถ้ายังทรงพูดได้ในเวลานี้จะต้องแสดงความเสียพระทัยในการที่พระองค์คิดได้เข้าไป ประเทศต่างๆ เวลานี้ที่มีพระราชาเป็นประมุข จึงต้องระวังระไว คอยฟังเสียงราษฎรส่วนมาก และอนุโลมตามเสนอมิให้เป็นที่ยึดอภัยครัยได้ ขอให้ดูตัวอย่างพระเจ้าแฮคอนราชาแห่งประเทศนอร์เวย์เถิด เมื่อสมัยรถยนต์ออกใหม่ ๆ ราษฎรไม่ชอบรถยนต์ เพราะทำให้ม้าตื่นตกใจ พระเจ้าแฮคอนยังไม่กล้าขี่รถยนต์เลย (ดูพระราชหัตถเลขาเรื่องไกลบ้าน ของพระพุทธรเจ้าหลวง) เรื่องนี้รัฐบาลที่รักควรสำเหนียกไว้ และดำริห์การตามควรแก่กาลสมัย ซึ่งราษฎรของท่านได้ตื่นแล้ว^{๖๗}

บทความนี้ได้ก่อให้เกิดปฏิกิริยาในหมู่รัฐบาลมากถึงกับการสอบสวนเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ สยามวิวิ โดยเฉพา นายพร้อม ซึ่งเป็นเจ้าของ ได้ถูกสอบสวนประวัติการทำงานและการต้องคดีเป็นพิเศษ ทางการได้บันทึกไว้ว่า

...หนังสือพิมพ์ สยามวิวิ ฉบับ ๑๐ ก.ค. ที่ลงข่าว กล่าวร้ายเกี่ยวกับการเมืองนั้น ทาง การสืบสวนได้ความว่า นายพร้อมกับนายจะอัน อ่ำพล เป็นผู้ช่วยเขียน แต่ถ้อยคำ สำนวนนั้น สันนิษฐานว่าเป็นถ้อยคำสำนวนของนายพร้อม... เวลานั้นดูเหมือนนายพร้อม รู้ตัวแล้ว ว่าหนังสือพิมพ์ สยามวิวิ ฉบับวันที่ ๑๐ ก.ค. ๒๔๗๐ นั้นมีข้อความพุด รุนแรงมาก ได้เก็บหนังสือที่เหลือขายหมดไม่ขายอีกต่อไป และมีพวกหนังสือพิมพ์ บางคณะ กำลังสอบถามถึงกันอยู่ว่า เจ้าพนักงาน จะฟ้องหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง...^{๖๘}

นายเอก วิสสุท ซึ่งเคยเป็นนักหนังสือพิมพ์ และนักเขียนในสมัยนั้น ได้เล่า ให้ฟังว่า

...อธิบดีกรมอัยการสมัยนั้นได้เรียกบรรณาธิการ คือ นายพร้อม ไปสอบถามว่าผู้ใดเขียน บรรณาธิการยอมรับว่าเขียนเอง อธิบดีกรมอัยการไม่เชื่อเพราะเห็นว่าเป็นเด็ก อายุ เพียง ๑๗ ปี ที่จริงแล้วบรรณาธิการไม่รู้ว่ามีใครเขียน แต่ฝ่ายราชการก็ไม่ลงโทษอะไร

^{๖๗} “ราษฎรตื่นแล้ว” (บทนำ), สยามวิวิ, ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๐.

^{๖๘} กรมศิลปากร, กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เลขที่ ร. ๗ บ. ๑.๓/๘๕ “บันทึกว่าด้วยการสอบสวน เรื่อง หนังสือพิมพ์,” สยามวิวิ, พ.ศ. ๒๔๗๐.

เพราะกลัวจะเป็นเรื่องอื้อฉาว คนก็จะให้ความสนใจกันมากขึ้น...^{๖๕}

หลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า หนังสือพิมพ์พระยาระนั้นมึบวมทาบต่อความคิดและความรู้สึกของรัฐบาลไม่น้อย คือ การที่มิผู้เขียนบทความตอบโต้โดยใช้นามว่า “โหวาทอง” ซึ่งมีนักหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นบางท่านเชื่อว่าอาจเป็นพระนามแฝง ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ๆ เองก็เป็นได้^{๖๖} ซึ่งเมื่อพิจารณาเนื้อหาของบทความแล้วก็ให้น่าเชื่อได้ หรือมิฉะนั้นก็คงเป็นเจ้านายชั้นสูง พระองค์ใดพระองค์หนึ่งในคณะรัฐบาล บทความนี้ปรากฏในหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์แสดงความไม่เห็นด้วยกับการที่หนังสือพิมพ์ใช้คำพูดที่ผู้มีการศึกษาไม่พึงใช้ เช่น คำว่า “เลือดกับเหล็ก” ซึ่งถือว่าเป็นคำขู่ของประชาชนที่ยังมีการยกอุทธรณ์พระเจ้าซาร์ขึ้นมาเปรียบเทียบด้วย และได้แย้งว่าหนังสือพิมพ์มีอคติต่อรัฐบาลที่กล่าวหาว่า การที่ประเทศสยามไม่มีรัฐสภานั้น เป็นความผิดของรัฐบาลรวมทั้งข้อกล่าวหาที่ว่าราษฎรไม่ได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากการเสียด้วยสาอากร

บทความนี้ได้แก่ความให้ฝ่ายรัฐบาล โดยชี้ให้ผู้อ่านคิดว่า “รัฐบาลทำอะไรให้เกิดผลเมือง จนเป็นเหตุมิให้ประเทศมีรัฐสภาได้” “การปกครองระบอบนี้เสียหายอย่างไร” “รัฐบาลเองไม่เคยนำเงินของราษฎรไปใช้ในทางเสียหาย เช่น เอาไปเล่นการพนันที่มอนติคาร์โล” ในตอนท้ายได้แสดงความเห็นใจประมุขของประเทศว่า

...การปกครองคนตั้งล้านขึ้นไป ไม่ใช่เป็นของง่าย... อย่างนี้กว่าผู้เป็นประมุข เอาแต่ลำพังตนฝ่ายเดียว พอบ้านมีหน้าที่ทำความยุติธรรมและโอบอ้อมอารี ในระหว่างครอบครัวเพียงไร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีภาระเช่นนั้นล้านเท่าโกฏิเท่า เมื่อได้ทรงแสดงให้เห็นประจักษ์แล้วว่าทรงเป็นประมุขได้ดี ทำไมท่านจึงจะนำความรำคาญใจมาสู่พระองค์ ? พระองค์ก็เหมือนกับเราท่านทรงหวาดต่อคำเสเพลของนักเลงโตไป แต่พระองค์รักเกียรติยศ เราท่านจะไม่ยอมให้ใครดูถูกมันใด พระองค์มีพระราชประสงค์ต่อความเคารพยำเกรงยิ่งกว่านั้น...^{๖๗}

ในขณะเดียวกัน หนังสือพิมพ์ไทย ซึ่งเป็นที่ทราบดีว่าเป็นหนังสือของรัฐบาล ก็ลงข้อความเห็นนอกเห็นใจรัฐบาล ประณามการที่หนังสือพิมพ์บางฉบับลงความเห็นเรื่องการให้ตั้งรัฐสภารุนแรงเกินไป ซึ่งอาจก่อให้เกิดภัยมากกว่าเป็นการสร้างสรรค์ และให้ความเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบรัฐสภานั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย ถ้าเปลี่ยนผิดจะซ้ำ

^{๖๕} สัมภาษณ์ เอก วิสกุล, นักหนังสือพิมพ์อาวุโส, วันที่ ๒๕ ก.ค. ๒๕๑๕.

^{๖๖} เห่งอั้ง, วันเดียวกัน.

^{๖๗} สยามรัฐวิ, ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๐.

ร้ายไปยิ่งกว่าเก่า สู้ไม่เปลี่ยนแปลงเสียเลยดีกว่า พระมหากษัตริย์ทรงทำประโยชน์แก่บ้านเมืองไม่น้อย และฝ่ายบริหารก็ได้พยายามแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ เช่น พยายามแต่งตั้งผู้มีความรู้ความสามารถดำรงตำแหน่งที่เหมาะสม หนังสือพิมพ์ไทย แสดงความไม่เห็นด้วยกับการที่จะต้องมีการปกครองตามแบบประเทศส่วนมากเป็นแฟชัน เพราะราษฎรจำนวนมากที่รู้เรื่องเกี่ยวกับรัฐสภา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหัวเมืองแล้วยังไม่เข้าใจการเมืองเลยจะมีความรู้ในการเลือกผู้แทนของตนได้อย่างไร และสรุปท้ายบทความว่า

...หนังสือพิมพ์ที่จะตักเตือนญาติเถียนรัฐบาลประการใด ก็ควรจะทำด้วยความสุภาพ จะปลุกให้ราษฎรตื่นก็ควรแล้ว แต่ต้องตื่นเพื่อความเจริญของประเทศ ปลุกให้ทำงานและรู้จักหน้าที่ของตน อย่าปลุกให้ระส่ำระสายแก่พลเมืองทั่วไป ที่หนังสือพิมพ์บางฉบับลงข้อความเกินขีด จนเป็นเชิงยุยงส่งเสริม ให้เกิดยุคเข็ญขึ้นนั้นนั้นอาจมีโทษได้ เมื่อพวกหนังสือพิมพ์ มิได้รักษาวินัยอันงามได้ ก็อาจเป็นเหตุให้รัฐบาลต้องมีกฎหมายควบคุมกันขึ้น...^{๑๒}

หลังจากนั้นอีกได้ไม่นาน รัฐบาลได้ประกาศเลิก พระราชบัญญัติ ว่าด้วยสมุดเอกสารการพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๕ และประกาศ พระราชบัญญัติว่าด้วยสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๐ ขึ้นแทน^{๑๓} ด้วยความหวังที่จะควบคุมหนังสือพิมพ์ให้รัดกุมยิ่งขึ้น เนื่องจากพระราชบัญญัติเดิมยังมีช่องโหว่ในเรื่องการเป็นบรรณาธิการ ดังที่เคยกล่าวแล้ว พระราชบัญญัติฉบับใหม่จึงได้ปิดช่องโหว่นั้นเสีย ก็โดยได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นบรรณาธิการ ซึ่งต้องขออนุญาตจากสมุหเทศาภิบาลไว้อย่างละเอียด นอกจากนั้นยังห้ามสำหรับข้าราชการไม่ให้เขียนบทความลงหนังสือพิมพ์ และห้ามลงข่าวต่างประเทศที่อาจนำความเสียหายแก่ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แม้ว่าจะมีพระราชบัญญัติใหม่ เพื่อควบคุมหนังสือพิมพ์ให้รัดกุมมากขึ้น แต่ก็ไม่มีผลต่อการดำเนินงานของหนังสือพิมพ์ในสมัยต่อมา ซึ่งนับแต่จะทวีความรุนแรง เช่น หนังสือพิมพ์ ไทยใหม่^{๑๔} ซึ่งมีคำขวัญว่า “ตั้งต้นชีวิตใหม่โดยอ่านไทยใหม่” เป็นหนังสือพิมพ์อีกฉบับหนึ่งซึ่งมีความต้องการให้มีการปกครองแบบรัฐสภา โดยหาข่าวต่างประเทศมาลง เพื่อเป็นการชี้แนวทางให้ประชาชนเห็นด้วยโดยทางอ้อม เช่น บทความเกี่ยวกับการขบถ เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นประชาธิปไตยในสเปน บทความ เรื่อง “เกิดบนราชบัล-

^{๑๒} “ก้านิ่ง” (นามปากกา), หนังสือพิมพ์ไทย, ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๐.

^{๑๓} ดูรายละเอียด, “พระราชบัญญัติสมุดเอกสารหนังสือพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๐,” ราชกิจจานุเบกษา ๔๔ (๕ กันยายน ๒๔๗๐).

^{๑๔} ไทยใหม่, เป็นหนังสือพิมพ์รายวัน ออกเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๓ นายบัณฑิต ศรีสวัสดิ์ เป็นเจ้าของ.

ลัทธิค้ายบพระราชบัลลังก์” ซึ่งแปลมาจากบทความของนายวินสตัน เชอร์ชิล (Churchill) นายกรัฐมนตรีอังกฤษ ขณะนั้นแสดงให้เห็นความผิดพลาดในการดำเนินนโยบายของพระเจ้าอัลฟองโซ ที่ไม่ยอมปรับปรุงการปกครองให้ทันสมัย

เมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๔๗๔ ไทยใหม่ที่ทวีความรุนแรงในการเรียกร้องการปกครองแบบประชาธิปไตยมากขึ้น และอย่างตรงไปตรงมาด้วยการอธิบายให้เห็นถึงความดั่งมของระบอบประชาธิปไตย และเสริมต่อท้ายว่า

...เวลานี้พลเมืองที่มีภูมิความรู้และความสามารถเสมอกับท่านองคมนตรี (สภาที่ปรึกษาพระมหากษัตริย์) ก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก ถึงแม้จะยังไม่ตั้งรัฐสภา ก็หน้าจะทำได้โดยโฆษณาว่ากฎหมายให้ประชาชนได้ติชมเสียก่อนแล้ว จึงพิจารณาแก้ไขประกาศออกใช้เป็นกฎหมาย ...^{๓๕}

และเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จไปรักษาพระเนตรต่างประเทศ หนังสือพิมพ์ *ไทยใหม่* ลงบทนำส่งเสด็จ “Bon Voyage” และให้ความหวังว่าพระองค์จะได้ทรงศึกษาวิธีการทางประชาธิปไตย เพื่อนำมาปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัย...^{๓๖}

บทความซึ่งทำให้เกิดความเคลื่อนไหวทางความคิดมากอีกบทความหนึ่ง คือ “ชีวิตของประเทศ”^{๓๗} โดย “ศรทอง” ลงใน *ไทยใหม่* ในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ เจ้าของนามแฝง คือ พระยาศราก็พิพัฒน์ เป็นบทความที่ผู้เขียนตั้งใจที่จะรวบรวมข้อเท็จจริงและเสนอความคิดเห็น เพื่อช่วยในการตัดสินใจของรัฐบาล ว่าถึงเวลาแล้วที่ควรจะเปลี่ยนประชาธิปไตย โดยเหตุที่ผู้เขียนต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปอย่างละมุนละม่อม บทความนี้เป็นบทความที่เขียนอย่างมีหลักเกณฑ์และเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์ก้าวร้าว เต็มไปด้วยความเห็นใจและเข้าใจต่อปัญหาในสมัยนั้น โดยได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของหนังสือพิมพ์ในเวลานั้นด้วยว่า

...ข้าพเจ้าอยากจะทำโทษว่า ที่ความเจริญของประเทศสยามเดินล่าช้ากว่าที่ควรอยู่ทุกวันนี้ ก็เพราะทางราชการไม่ใส่ใจต่อหนังสือพิมพ์นั้นเป็นส่วนอยู่ด้วย ถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและเจ้าใหญ่ นายโต ผู้มีพระเนตรอันใสสว่าง ทรงเห็นคุณประโยชน์ของหนังสือพิมพ์อยู่ก็ดี แต่ก็มี

^{๓๕} สนิท เจริญรัฐ, โอ...ว่าอาณัติประชาราษฎร์ (พระนคร : แพรวพินิต, ๒๕๐๗), หน้า ๘๕.

^{๓๖} หน้าเดียวกัน, เรื่องเดียวกัน.

^{๓๗} (ดูรายละเอียด), “ศรทอง” (นามแฝง), *ชีวิตของประเทศ* (พระนคร : มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๑๒).

ข้าราชการชั้นรอง ๆ ซึ่งเป็นเครื่องจักรของประเทศไม่โยติ และดูถูกหนังสือพิมพ์อยู่ เป็นอันมาก ...^{๗๘}

การลงบทความเรียกร้องประชาธิปไตยในทำนองนี้ มีผลให้รัฐบาลเริ่มพิจารณาทำที่ของ *ไทยใหม่* อย่างไม่สู้ไวใจนัก โดยที่เกรงไปว่าจะมีผลในทางปลุกปั่นและสร้างประชามติได้สำเร็จ เจ้านายชั้นสูงผู้หนึ่งถึงกับรับสั่งว่า

...ไอ้พวกเด็กหนุ่ม ๆ ที่ *ไทยใหม่* เห็นจะมีหัวเออนเอียง ไปทางบอลเชวิคเป็นแน่ ...^{๗๙}

เอก วัสดุ อดีตนักหนังสือพิมพ์ เพื่อนสนิทของพระยาศรภักย์พิพัฒน์ผู้หนึ่ง ได้กล่าวถึงบรรยากาศแห่งความขัดแย้งระหว่าง *ไทยใหม่* และรัฐบาลไว้ว่า

...จนถึงกับเจ้าหน้าที่กรมอัยการ ได้ตัดบทความเสนอเสนอบดีกระทรวงมหาดไทย และแนะนำให้ฟ้องหนังสือพิมพ์ *ไทยใหม่* เฉพาะบุญของหนังสือพิมพ์ *ไทยใหม่* ที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตซึ่งดำรงตำแหน่งเสนาบดีในขณะนั้น ทรงเห็นข้อความทั้งหมดเป็นความเห็นติชมธรรมดา มิได้ตั้งใจจะปลุกปั่นให้ราษฎรกระด้างกระเดื่องตามความเข้าใจของกรมอัยการเรื่องจึงได้สงบไป ...^{๘๐}

นอกเหนือจากการที่หนังสือพิมพ์ต่างพากันลงบทความเรียกร้องให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างกว้างขวางดังกล่าวมาแล้ว ยังมีเหตุการณ์หนึ่งซึ่งมีส่วนเร่งเร้าให้ประชาชนต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองมากขึ้น คือ เมื่อหนังสือพิมพ์ *สยามออปเซอร์เวอร์* ฉบับวันเสาร์ที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๐ ได้ข่าวที่กลาดเคลื่อนมาว่า รัฐบาลกำลังจะตั้งสภา ๆ หนึ่ง ซึ่ง *สยามออปเซอร์เวอร์* คิดว่าคงเป็นรัฐสภา จึงก่อให้เกิดการตื่นเต็นในวงการหนังสือพิมพ์ โดยเหตุที่ *สยามออปเซอร์เวอร์* เป็นหนังสือพิมพ์ที่เชื่อถือได้ฉบับหนึ่ง และหนังสือนี้เองก็มีแนวโน้มที่จะคิดว่าสิ่งที่วงการหนังสือพิมพ์ได้เรียกร้องมานานคงจะสัมฤทธิ์ผล จึงต่างพากันประโคมข่าวกันอย่างใหญ่โต เช่น *บางกอกการเมือง* เสนอบทความ “รัฐสภาสยามและความอิสรภาพของเรา” ฉบับที่ ๑๘ เมษายน ๒๔๗๐ แสดงความคาดคะเนว่า หากเป็นความจริงตามข่าวที่ว่า รัฐบาลจะจัดตั้งรัฐสภาที่

^{๗๘} เพิ่งอ้าง, หน้า ๔๕.

^{๗๙} สนิท เจริญรัฐ, เรื่องเดิม, หน้า ๕๒.

^{๘๐} เอก วัสดุ “พระยาศรภักย์พิพัฒน์” ในคอลัมน์ “คนกับงาน,” สังคมศาสตร์ปริทัศน์, (๒๐ ธ.ค. ๒๕๑๑ - ก.พ. ๒๕๑๒).

คงเป็นสภาที่ไม่ได้มีอำนาจอย่างสมบูรณ์ เพราะประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับรัฐสภา ในขั้นแรกรัฐสภาจึงคงอยู่ภายใต้การควบคุมของฝ่ายบริหาร

“แร็กเซอร์” แห่ง *ศรีกรุง* ได้ให้ความเห็นว่า ความดำริของรัฐบาลครั้งนั้นเป็นที่พอใจของประชาชนทุกชั้น และได้กล่าวอย่างมั่นใจว่า

...ข้าพเจ้าหวังว่าเรื่องนี้คงไม่ใช่เรื่องพูดเอาใจเล่นชั่วคราวแล้วก็จะสาปสูญไป และหรือคงไม่ใช่เรื่องที่ดีขึ้นเพื่อกระหนาบกันเล่นให้สมอยาก...^{๘๑}

ไทยหนุ่ม เองก็ให้คำยืนยันอย่างแข็งขันว่า ในขณะที่ประชาชนกำลังต้องการมีส่วนในการปกครองบ้านเมืองนั้น *ไทยหนุ่ม* กล่าวยืนยันว่า ได้ข่าวมีมูลความจริงว่า พระมหากษัตริย์โปรดให้มีการจัดตั้งรัฐสภาขึ้นอีกรัฐสภาหนึ่ง^{๘๒}

หลังจากที่หนังสือพิมพ์ได้ลงข่าวโคลมลอยน้กนอย่างเกรี้ยวกราว ประชาชนได้ให้ความสนใจกันมาก บางคนถึงกับเขียนบทความส่งลงหนังสือพิมพ์ เช่น นายเกษณ สาร เขียนบทความในรูปจดหมายถึง ๗ ฉบับแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข่าวนี้ โดยชี้สาเหตุว่า เป็นไปได้ และอธิบายให้เห็นถึงผลที่จะได้จากการตั้งรัฐสภาอย่างยืดยาว^{๘๓}

รัฐบาลเห็นว่าเรื่องราวจะลุกลามไปใหญ่โต เนื่องจากการประโคมข่าวของหนังสือพิมพ์ ทำให้ประชาชนถือเป็นเรื่องเป็นจริง และติดตามข่าวอย่างสนใจ จึงให้หนังสือพิมพ์สังกัดพระคลังข้างที่ของรัฐบาล คือ หนังสือพิมพ์ *ไทย* ลงบทความแถลงให้ทราบความจริงทั่ว ๆ ไปว่า ข่าวที่หนังสือพิมพ์ลงเรื่องรัฐบาลจะตั้งรัฐสภานั้น เป็นการเข้าใจผิด เพราะสภาที่จะตั้งนั้น คือ รัฐมนตรีสภา ซึ่งไม่เป็นของใหม่อะไรสำหรับคนไทย เพราะเคยมีมาแล้วในอดีต นอกจากนั้น ยังได้อธิบายถึงลักษณะและการดำเนินงานของสภาใหม่นั้นด้วย

การแถลงปฏิเสธข่าวของรัฐบาล ก่อให้เกิดความผิดหวังและขุ่นเคืองในหมู่นักหนังสือพิมพ์และประชาชนมาก เพราะเท่ากับเป็นการทำลายศรัทธา และความหวังที่ประชาชนยังเคยมีอยู่ก่อนหน้านั้น ทั้งข้อความบางตอนในหนังสือพิมพ์ *ไทย* ก็ยังสร้างความกระทบกระเทือนให้แก่จิตใจของประชาชนอีกด้วย การย่ำว่าประชาชนไม่มีสิทธิแต่อย่างใด

^{๘๑} *ศรีกรุง*, ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๐.

^{๘๒} *ไทยหนุ่ม*, ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๐.

^{๘๓} *ไทยหนุ่ม*, ๑๘-๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๐.

...สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินจึงเป็นผู้ที่ทรงไว้ซึ่งสิทธิแห่งการเลือกบุคคลเข้ารับรรจุในสภา
ไม่ใ้ราษฎรหรือใครคนอื่นเป็นผู้เลือกอย่างที่เข้าใจกันอยู่...^{๘๔} (การเน้นเป็นของผู้
เขียน)

แม้ว่าการเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์จะผิดพลาดในกรณีนี้ แต่ก็ได้ทำให้เกิดผล
ทางอ้อม นั่นคือความรู้สึกรอคอยและโกรธเคืองของประชาชนที่มีต่อรัฐบาล^{๘๕} ประ-
กอบกับหนังสือพิมพ์ยังไม่ละความพยายามที่จะเรียกร้อง เพื่อให้ได้มาซึ่งการปกครอง
ระบอบประชาธิปไตย จึงทำให้หนังสือพิมพ์เป็นสถาบันที่ก้าวขึ้นเผชิญหน้ากับรัฐบาล
มากกว่าสถาบันใด ๆ ในเวลานั้น

การที่หนังสือพิมพ์ได้แสดงบทบาทที่สำคัญในการปูพื้นฐานความคิดทางประชา
ธิปไตยมาเป็นเวลาพอสมควรนั้น ได้มีส่วนช่วยให้การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕
เป็นไปด้วยความราบรื่นอยู่ไม่น้อย โดยจะเห็นได้จากนักหนังสือพิมพ์อาวุโสท่านหนึ่งแห่ง
ศรีกรุง ได้สรุปบทบาทของหนังสือพิมพ์อันมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองในครั้ง
นั้นว่า

...แรงกระตุ้นและปลุกปั่นที่สำคัญยิ่ง เห็นจะเป็นหนังสือพิมพ์รายวันตั้งแต่เริ่มรัชกาลที่
๗ ดูเหมือนจะมีบทบาทรุนแรงมากขึ้น เพราะในตอนนั้นพวกก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ ได้
เข้ามามีบทบาทในหนังสือพิมพ์หลายคน เช่น ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์ ร.ท. จรูญ ณ
บางช้าง ร.ต. บัววย บุญยรัตนพันธ์ ร.ต. สอน วงศ์โต ๆ ล ฯ ...^{๘๖}

และจะเห็นได้ชัดที่สุดจากคำยืนยันของ นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งถือกันว่าเป็น
“มันสมอง” ของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ได้กล่าวว่า

...เมื่อข้าพเจ้ากลับประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๔๗๐ หลังจากที่ไปอยู่ฝรั่งเศสเกือบ ๗ ปีนั้น
แล้ว ปรากฏว่าชนรุ่นหนุ่มสมัยนั้น ชนิดที่ไม่เคยไปเห็นระบบประชาธิปไตยในต่างประ-
เทศ แต่ก็มีความตื่นตัวที่ต้องการเปลี่ยนแปลงระบบสมบูรณาญาฯ ทั้งนี้ก็แสดงถึงว่า
ผู้ที่มีได้มีความเป็นอยู่อย่างระบบศักดินาเกิดจิตสำนึกที่เขาประสบแก่ตนเอง ถึงความ
ไม่เหมาะสมของระบบนั้น และอิทธิพลที่เขาได้รับจาก สื่อมวลชนที่มีลักษณะก้าวหน้า

^{๘๔} หนังสือพิมพ์ไทย, ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๐.

^{๘๕} สว่าง ลานเหล็ก, ๓๗ ปีแห่งการปฏิวัติ, (พระนคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง ๒๕๑๔), หน้า ๕๓.

^{๘๖} “วิทยายุทธ” (นามแฝง), “กิโลตันที่เสาชิงช้า,” มหาราชผู้ร่ำ, ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๕.

ในสมัยนั้น เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนระบบศักดินามาเป็นระบบประชาธิปไตย ภายใต้รัฐธรรมนูญ เพราะเหตุนี้พวกข้าพเจ้าจำนวนน้อยที่กลับมาจากยุโรป จึงไม่มีความลำบากมากนัก ในการชวนผู้ตื่นตัวในเมืองไทยให้เข้าเป็นสมาชิกในคณะราษฎร เพราะเรามีพื้นฐานแห่งความต้องการนั้นอยู่แล้ว ...^{๘๗} (การเน้นเป็นของผู้เขียน)

---

^{๘๗} ปรีดี พนมยงค์, บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎร และระบบประชาธิปไตย (พระนคร: นิติเวช, ๒๕๑๕), หน้า ๑๘.

เหตุการณ์ทางการเมืองที่มีผลต่อหนังสือพิมพ์

(พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๘)

ระยะหัวเลี้ยวหัวต่อทางการเมืองไทย

ระยะเวลาตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ จนถึงการจับคู่อำนาจของหลวงพิบูลสงคราม เป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อทางการเมืองที่สำคัญมาก เนื่องจากเพิ่งเสร็จสิ้นการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งที่สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ทางการเมืองไทย และคณะราษฎรผู้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองยังคงมีอำนาจอยู่ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในระยะเวลาดังกล่าว ย่อมเป็นตัวกำหนดวิถีทางการเมืองไทยในอนาคตว่าจะพัฒนาไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยได้มากน้อยเพียงใด

การศึกษาสถานการณ์ทางการเมืองในอดีต ทำให้เห็นข้อเท็จจริงบางประการว่าระยะหัวเลี้ยวหัวต่อซึ่งเป็นระยะแห่งการปูพื้นฐานการประชาธิปไตยนั้น เป็นช่วงแห่งความยุ่งยากสับสน ปัญหาสำคัญที่รัฐบาลในระบบใหม่ต้องเผชิญ คือ ความแตกแยกในหมู่ประชาชนซึ่งแบ่งแยกออกเป็นฝ่ายนิยมกษัตริย์ ซึ่งเป็นฝ่ายเสียผลประโยชน์และเกียรติภูมิ และฝ่ายนิยมระบอบใหม่ซึ่งประกอบไปด้วยคนหลายประเภท นับตั้งแต่ผู้ต้องการเห็นความก้าวหน้าของบ้านเมือง ไปจนถึงผู้ต้องการผลประโยชน์ส่วนตัว ดังจะเห็นได้จากแม้แต่ในกลุ่มผู้ก่อการเองก็มีความคิดเห็นและความต้องการแตกต่างกันไป เพราะคณะราษฎรเองนั้นก็เกิดขึ้นมาจากการเข้ามารวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ระหว่างผู้ที่มีความประสงค์ที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองร่วมกันมากกว่าจะเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ทางประชาธิปไตยที่แน่ชัด

ปัญหาอีกประการหนึ่ง คือ การปกครองประเทศ และการจัดองค์การเพื่อให้การบริหารบ้านเมืองเป็นไปอย่างเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพตามระบอบประชาธิปไตยยังเป็นของใหม่และค่อนข้างยุ่งยากซับซ้อนสำหรับคนไทย ซึ่งเคยชินอยู่แต่กับการทำงานตามคำสั่งอันเป็นลักษณะของระบอบเจ้าขุนมูลนายแบบเก่า

ปัญหาทั้งสองประการนี้ทำให้มีความยากลำบาก ในการที่จะพัฒนาบ้านเมืองให้

เป็นที่พึงพอใจแก่ทุกฝ่ายได้ บรรยากาศทางการเมืองโดยทั่วไปในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ จึงเป็นการต่อสู้ระหว่างฝ่ายนิยมระบอบเก่า และฝ่ายนิยมระบอบใหม่เสียมากกว่าอย่างอื่น สถานการณ์ทางการเมืองดังกล่าวมีผลให้รัฐบาลคำนึงถึงเสถียรภาพของตนมากกว่า การพัฒนาทางการเมืองอย่างจริงจัง และทำให้ผู้นำของประเทศได้ใช้เป็นข้ออ้างในอันที่จะลดทอนเสถียรภาพบางประการของประชาชน ว่าเป็นไปเพื่อรักษาเสถียรภาพและความมั่นคงของประเทศ ช่วงเวลานี้จึงมิได้เป็นช่วงที่มีความพยายามในการพัฒนาการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยมากนัก อันมีผลให้ประเทศไทยขาดรากฐานทางประชาธิปไตยที่มั่นคง และการพัฒนาทางการเมืองของไทยต้องอยู่ในสภาพ “ลุ่มลุกคลุกคลาน” ตลอดมา

หนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นแหล่งที่คนทั่วไปจะแสดงความคิดเห็นได้ ได้กลายเป็นเวทีสำคัญ ที่กลุ่มคนและเอกชนจะสามารถแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับวิถีทางในการพัฒนาบ้านเมือง และเป้าหมายอื่น ๆ ของสังคม เนื่องจากสถาบันอื่น ๆ เช่น รัฐสภาเพิ่งอยู่ในระยะตั้งต้น หนังสือพิมพ์ได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือของทั้งสองฝ่ายคือฝ่ายกษัตริย์นิยมฝ่ายนิยมระบอบใหม่ และฝ่ายที่วางตัวเป็นกลาง ดังจะเห็นได้จากการที่คณะราษฎรได้ออกหนังสือพิมพ์ชื่อ *เทอดรัฐธรรมนูญ*^๑ ขึ้นเพื่อใช้เป็น “ปากเสียง” ของคณะราษฎร และสมาชิกผู้ก่อการฝ่ายพลเรือน ๒ ท่าน คือ สงวน ตุลารักษ์ และซิม วีระไวทยะ ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นจุด “โมกคัลลานะและสารีบุตร ของ หลวงประดิษฐมนูธรรม” ได้ออกหนังสือพิมพ์ *๒๔ มิถุนา* และ *สัจจา*^๒ ตามลำดับ ขณะที่ระบอบเก่าก็ยังมี *กรุงเทพฯ เดลิเมล์* ซึ่งมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เป็นผู้นุ่่นหลังให้ความสนับสนุนอยู่^๓

การเปลี่ยนแปลงการปกครองทำให้หนังสือพิมพ์ที่มีความหวังอย่างมากว่าจะได้รับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นเพิ่มขึ้น ตามลักษณะของการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่โดยเหตุที่ประเทศไทยยังอยู่ในภาวะคับขันและรัฐบาลในระบอบใหม่มีความจำเป็นต้องรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในประเทศ รัฐบาลได้เรียกร้องให้หนังสือพิมพ์ทุกฉบับส่งต้นฉบับตัวเรียง ๓ ฉบับไปให้กองตรวจข่าวของสภาแห่งชาติเป็นผู้

^๑ บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ *เทอดรัฐธรรมนูญ* คือ พระอภัยมณี มีตำแหน่งอยู่ที่ สวนสราญรมย์ พิมพ์ที่โรงพิมพ์ศรีกรุง *เทอดรัฐธรรมนูญ* เป็นหนังสือพิมพ์กึ่งราชการ ดังนั้นจึงไม่ได้รับความนิยมนัก

^๒ ต้นฉบับ มาในชื่อ วุชาติยศ, นักหนังสือพิมพ์อาวุโส, ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๕.

“หนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับนี้มีบทบาททางการเมืองอย่างชัดเจน มีจุดประสงค์ใ้มนำให้ประชาชนได้เข้าใจในระบบการเมืองซึ่งยังเป็นของใหม่ในขณะนั้น ลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือมักโจมตีคุณความดีของประเทศโซเวียตรัสเซีย”

^๓ Andrew A. Freeman, *Brown Woman and White* (N.Y.: The John Day Company, 1932), p. 87.

ตรวจก่อน อย่างไม่ก็ดี การตรวจข่าวดำเนินไปได้เพียง ๒ สัปดาห์ก็ยุติลง หลังจากที่พระยาพลพลพยุหเสนา ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้บังคับการทหารรักษาพระนคร ได้มีหนังสือแสดงความขอบคุณมายังหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ ที่ได้ให้ความร่วมมือแก่คณะราษฎรเป็นอย่างดี เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๔๗๖ ใจความตอนหนึ่งว่า

...เริ่มแต่ได้ปฏิบัติงานร่วมกันตลอดมา รู้สึกว่าคณะหนังสือพิมพ์ได้ทำการช่วยเหลือคณะราษฎรเป็นอย่างดี เป็นที่พอใจของคณะราษฎรเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งคณะราษฎรจะลืมนบุญคุณเสียมิได้ ทั้งเวลานี้คณะหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ก็ทราบจุดมุ่งหมายของคณะราษฎรดีอยู่แล้ว จึงใคร่จะเปิดโอกาสให้คณะหนังสือพิมพ์ได้แสดงความเห็นต่าง ๆ ได้^๔

การที่หัวหน้าผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองแสดงท่าทีที่เป็นมิตรต่อหนังสือพิมพ์นั้น นอกเหนือจากเหตุผลที่ว่า พระยาพลพลพยุหเสนาจะเป็นผู้ที่มีความเลื่อมใสในอุดมการประชาธิปไตย ยังเนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ได้ให้ความสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบประชาธิปไตยมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากที่กล่าวมาแล้วในบทที่หนึ่ง ด้วยเหตุนี้คณะราษฎรจึงมองเห็นหนังสือพิมพ์เป็นพันธมิตรมากกว่าฝ่ายค้าน โดยเฉพาะในระยะแรก ๆ ไม่ปรากฏว่ามีหนังสือพิมพ์ฉบับใดคัดค้านการกระทำของคณะราษฎร หรือพยายามชักจูงให้ผู้อ่านมีความเคลือบแคลงในการกระทำครั้งนี้แต่อย่างใด แต่กลับมีส่วนช่วยสร้างความมั่นใจ และความไว้วางใจในรัฐบาลชุดใหม่ ด้วยการชี้แจงให้ประชาชนได้เข้าใจถึงผลดีที่ตนจะได้รับจากการปกครองระบอบใหม่นี้ ซึ่งทั้งนี้ก็เป็นเพราะว่าหนังสือพิมพ์ในยุคหัวเดียวหัวต่อถึงเห็นถึงผลเสียที่อาจเกิดขึ้นจากการวิพากษ์วิจารณ์การบริหารประเทศของรัฐบาลซึ่งเพิ่งตั้งตัวขึ้นอย่างรุนแรงเกินไปนั่นเอง ดังนั้น ถึงแม้ว่าหนังสือพิมพ์ต่างปรารถนาที่จะแสดงออกถึงเสรีภาพภายใต้การปกครองระบอบใหม่มากเพียงใด หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ก็วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างระมัดระวัง เป็นการเปิดโอกาสให้รัฐบาลสถาปนาระบอบประชาธิปไตยให้มั่นคงเสียก่อน^๕

บทบาทของหนังสือพิมพ์ ในระยะภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ

^๔ “คำชี้แจงแก่หนังสือพิมพ์,” หลักเมือง, ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕.

^๕ สนธิ เจริญรัฐ (นักหนังสือพิมพ์และนักการเมืองในสมัยนั้น), โอวาท...อาณัติราษฎร (พระนคร: แพร่พิทยา, ๒๕๐๗), หน้า ๒๓๐.

จะมีมากน้อยเพียงใดอาจเห็นได้จาก หนังสือพิมพ์ **หลักเมือง**^๖ ที่ได้บันทึกไว้ว่า

...หากไม่มีการโปรปรักันดาแล้วจะสัมฤทธิ์ผลได้ไม่ง่ายเลย เพราะหัดเพียงใดที่หนังสือพิมพ์ทุกฉบับ ในสยามประเทศครั้งนั้นยอมทำการโปรปรักันดา ให้ความสะดวกใจ ทั้ง ๆ ที่คณะราษฎรมิได้บังคับขอร้อง...^๗

การควบคุมหนังสือพิมพ์ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ

แม้ว่าหัวหน้าคณะผู้ก่อการฯ จะได้แสดงออกซึ่งทัศนคติที่ต่อต้านหนังสือพิมพ์ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาแล้ว แต่เหตุการณ์ทางการเมืองก็ยังไม่สงบเรียบร้อยมากพอที่จะทำให้คณะราษฎรคลายความวิตกในเรื่องความมั่นคงของรัฐบาลได้ ความรู้สึกไม่แน่นอนในเสถียรภาพของตนเองนั้น มีพื้นฐานมาจากความหวาดระแวง ๒ ประการ ดังนี้

๑. ความหวาดระแวงว่าฝ่ายกษัตริย์นิยมจะผนึกกำลังกันหาทางชิงอำนาจกลับคืน ความหวาดระแวงดังกล่าวสืบเนื่องมาจากข่าวเล่าลือหนาหูว่า ฝ่ายกษัตริย์นิยมซึ่งคงมีผู้สนับสนุนไม่น้อยกำลังเตรียมการชิงอำนาจจากคณะราษฎร จนพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต้องทรงมีพระราชหัตถเลขาไปถึงเจ้าพระยาวรพงษ์พิพัฒน์ เสนาบดีกระทรวงวัง มีใจความสำคัญว่า

...ด้วยคณะราษฎรมีหนังสือมาว่า ได้มีปากเสียงอันเป็นเสี้ยนหนามแก่ความสงบเกิดขึ้นในหมู่ราชวงศ์ ซึ่งถ้าหากเพิกเฉยเสียก็เกรงจะเชื้อฟอয়ลุกลามต่อไป ฉะนั้นคณะราษฎรจึงบอกมาให้ทราบ เพื่อขอให้ช่วยปรับความเข้าใจในหมู่ราชวงศ์ทั้งหลายมีความแจ่มแจ้งอยู่ในสำเนาหนังสือผู้รักษาพระนคร

ฝ่ายทหาร ซึ่งได้ส่งสำเนามาให้ทราบด้วยแล้ว

ฉันเห็นว่าถ้าเป็นจริงดังนั้น ก็ไม่สมควรเลย

พระราชวงศ์ควรช่วยกันรักษาความสงบโดยละม่อม

ละมัย เพราะความมุ่งหมายของรัฐธรรมนูญก็เป็น

^๖ ดูภาคผนวก ก. และ เสลา เษะรุจิ, ศตวรรษหนังสือพิมพ์ไทย (พระนคร : อักษรบรรณาการ, ๒๕๑๐), หน้า ๒๐๕. “หลักเมือง คือ วิทยาลัยหนังสือพิมพ์แห่งยุค พวกนักหนังสือพิมพ์ที่ผ่านจากที่นี่ไปสำนักอื่นๆ ตามเข้า มักจะหนีไม่พ้นที่จะต้องตอบว่าผ่านหลักเมืองมาแล้วทั้งสิ้น” หลักเมือง เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีจุดประสงค์ทางการค้าเท่านั้น ไม่มีอุดมการณ์ทางการเมืองที่แน่ชัด แต่มีแนวโน้มพอเห็นว่าสนับสนุนคณะราษฎร และต้องการสร้างความเข้าใจดีระหว่างคนไทยและคนจีนในประเทศ หลักเมือง ถูกรัฐบาลลงโทษหลายครั้ง เพราะลงข่าวด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์มากกว่าจะมีเบื้องหลังทางการเมืองใดๆ

^๗ “อุ้นดวงใจ” (บทนำ), หลักเมือง, ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

ส่วนหนึ่งแห่งความดำริห์ของฉัน...^๘

๒. ความหวาดเกรงการแทรกแซงของต่างประเทศ จากตัวอย่างการปฏิบัติในประเทศอื่น ๆ ที่ผ่านมา เช่น การปฏิบัติของ ดร. ชุนยัดเซน ในประเทศจีน เมื่อ ค.ศ. ๑๙๑๑ และการปฏิบัติของพวก บอลเชวิค ในรัสเซีย เมื่อ ค.ศ. ๑๙๑๗ ปรากฏว่าประเทศมหาอำนาจมักจะคอยฉวยโอกาสเข้าแทรกแซงกิจการภายใน โดยอ้างเหตุผลว่าเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน สำหรับในกรณีประเทศไทย ประเทศมหาอำนาจ เช่น อังกฤษก็มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอยู่เป็นอันมาก จนถึงกับมีผู้กล่าวว่า “ประเทศไทยเป็นอาณาจักรของอังกฤษโดยตลอด เว้นแต่ชื่อเท่านั้น”^๙

โดยเหตุนี้ คณะราษฎรจึงมีความหวั่นวิตกถึงการเข้ามาแทรกแซงของอังกฤษ เพราะได้มีข่าวรายงานมาด้วยว่า กองทัพเรือของอังกฤษในสิงคโปร์ เตรียมพร้อมที่จะส่งเรือเข้ามาในกรุงเทพฯ และฝรั่งเศสจะติดตามมาภายหลัง^{๑๐}

ความวิตกในเสถียรภาพของคณะราษฎรในระยะแรก มีผลให้รัฐบาลเข้ามาควบคุมหนังสือพิมพ์ โดยการประกาศใช้ พระราชบัญญัติสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ขึ้น สาระสำคัญของพระราชบัญญัติฉบับนี้อยู่ในมาตราที่ ๔ และ ๕ ซึ่งระบุถึงลักษณะของข้อความบางประการซึ่งเกี่ยวข้องกับเอกสารของราชการ ข้าราชการ และชาวต่างประเทศ เพราะหากหนังสือพิมพ์เสนอข่าวประเภทนี้ผิดไปแล้ว ย่อมจะกระทบกระเทือนเสถียรภาพของรัฐบาลเป็นอันมาก รัฐบาลจึงจำเป็นต้องควบคุม โดยที่หนังสือพิมพ์จะนำข่าวประเภทนี้ลงได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเท่านั้น

สาระสำคัญอีกประการหนึ่งของพระราชบัญญัติฉบับนี้อยู่ในมาตราที่ ๗ ซึ่งได้กำหนดบทลงโทษหนังสือพิมพ์ที่ได้กระทำผิดมาตรา ๕ โดยระบุให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานในอันที่จะถอนใบอนุญาตปิดโรงพิมพ์ แต่ได้กำหนดบทผ่อนผันให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานในอันที่จะวินิจฉัยลดหย่อนโทษ โดยให้หนังสือพิมพ์ที่กระทำผิด นำข่าวมาให้เจ้าพนักงานตรวจเสียก่อนที่จะนำลงพิมพ์ เพื่อให้หนังสือพิมพ์ดำเนินงานต่อไปและไม่นำความเดือดร้อนมาสู่คนงาน

^๘ วิเทศกรณี (นามแฝง), ยุคทองพิพ (พระนคร : โอเดียนการพิมพ์, ๒๕๑๑), หน้า ๑๔๒.

^๙ James C. Ingram, *Economic Change in Thailand Since 1800* (California : Stanford University Press, 1955), p. 173.

^{๑๐} Francis Cooray, *The Thai — Our Neighbour* (Kuala Lumpur : Kyle Palmer and Co., Ltd., 1941), p. 49.

พร้อมกับประกาศใช้พระราชบัญญัติสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๗๔ รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์อธิบายให้หนังสือพิมพ์ได้เข้าใจถึงความจำเป็นที่ต้องควบคุมข่าวบางประเภทของหนังสือพิมพ์ ใจความตอนหนึ่งของแถลงการณ์มีดังนี้

...ก่อนอื่นใคร่แถลงการณ์ว่าการปิดปากหนังสือพิมพ์นั้น ไม่ใช่นโยบายของรัฐบาลนี้เลย กรรมการบางคนของคณะกรรมการราษฎร ได้แสดงต่อหนังสือพิมพ์หลายครั้ง หลายหนว่ารัฐบาลมีความยินดีที่จะฟังคำติและคำชมของประชาชน แต่ขอว่าเป็นคำติ คำชมอันสุภาพ และติชมด้วยความเที่ยงธรรม ไม่ใช่พรุสวาท ไม่ใช่ปรักปรำ และแกล้งกล่าวใส่ร้ายหรือเสียดสี หรือยุยงส่งเสริมให้เกิดความแตกร้าอันเป็นเชิงชวนมาซึ่งความยุ่งยากในทางต่างประเทศ...^{๑๑}

พระราชบัญญัตินี้ก่อให้เกิดปฏิกิริยาในหมู่หนังสือพิมพ์ที่สำคัญบางฉบับ คือ *ศรีกรุง*^{๑๒} ได้คัดค้าน เพราะ *ศรีกรุง* มีความเห็นว่ารัฐบาลควรให้เสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์อย่างเต็มที่ในการลงข่าวใด ๆ ก็ตาม *กรุงเทพ เดลิเมต์* ก็มีความเห็นทำนองเดียวกัน

ไทยใหม่^{๑๓} แสดงความไม่เห็นด้วยกับมาตรา ๔ ของพระราชบัญญัติฉบับนี้ ซึ่งมีใจความห้ามข้าราชการแพร่ข้อความในวงราชการ “ที่ลับก็ดี หรืออาจจะลับก็ดี” แก่บุคคลภายนอก โดยได้วิจารณ์ว่า หน้าทีของหนังสือพิมพ์ ในอันที่จะเป็นสื่อกลางถ่ายทอดข่าวสารระหว่างประชาชนและรัฐบาลนั้นก็ยากลำบากอยู่แล้ว เมื่อรัฐบาลตรากฎหมายมาตราที่ ๔ ขึ้นใช้ดังกล่าว ย่อมจะทำให้หนังสือพิมพ์ขาดความสามารถในการถ่ายทอดข่าวสารจากรัฐบาลไปสู่ประชาชนอย่างสมบูรณ์ และยังได้โจมตีมาตรา ๔ ต่อไปว่า

...หนังสือพิมพ์ไทยอาภัพอยู่อย่างมาก ในอันที่จะเชิญข่าวที่แท้จริง บรรจุในหน้ากระ-

^{๑๑} “คำแถลงการณ์คณะกรรมการราษฎร,” หลักเมือง, ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๑๒} ดูภาคผนวก ก.

หนังสือพิมพ์ *ศรีกรุง* ปกติเป็นหนังสือพิมพ์ที่สนับสนุนคณะราษฎร ผู้ดำเนินงานของ *ศรีกรุง* ที่สำคัญส่วนใหญ่เป็นพวกก่อการชล ร.ศ. ๑๓๐ เช่น เนตร พูนวิวัฒน์ บัวย บุษยรัตน์ พันธุ์ โดย วรณกุล ซึ่งพ้นโทษมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง.

^{๑๓} ดูภาคผนวก ก.

หนังสือพิมพ์ **ไทยใหม่** เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีบทบาททางการเมืองเด่นมาจนนับตั้งแต่ปลายสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพราะสนับสนุนการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วก็ยังคงเป็นหนังสือพิมพ์ที่เป็นที่เชื่อถือ และมีบทบาททางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อหลวงวิจิตรวาทการมีส่วนเข้าดำเนินงานเอง.

คาด เพื่อให้ประชาชนชอบ นอกจากชอกแซกหาข่าว โดยที่ทางราชการเองก็รำคาญที่จะให้ความสะดวกแก่หนังสือพิมพ์อย่างเพียงพอ ..... แต่เมื่อทางราชการอุบเอาคำว่า “ลับกิติ หรืออาจจะลับกิติ” ไปครองเสียเช่นนี้ โดยที่ไม่ขยายความเอง เมื่อประชาชนถูกฟ้องร้องเป็นเรื่องขึ้นเสียก่อน โดยมากแล้วเช่นนี้ หน้าหนังสือพิมพ์จะคับอกפקใจ อืดอืดไป...^{๑๔}

เมื่อมีเสียงคัดค้านจากหนังสือพิมพ์เช่นนี้ หลวงประดิษฐมนูธรรม ในฐานะตัวแทนคณะราษฎรจึงชี้แจงให้หนังสือพิมพ์ได้เข้าใจว่า การที่รัฐบาลเข้าควบคุมการลงบทความบางประเภทของหนังสือพิมพ์นั้น รัฐบาลไม่มีความมุ่งหมายที่จะจำกัดเสรีภาพของหนังสือพิมพ์แต่ประการใด เพราะข่าวที่รัฐบาลเข้าควบคุมเกี่ยวกับผลประโยชน์ของประเทศ ดังนั้น เสรีภาพที่ถูกจำกัดนั้นก็เพื่อประโยชน์ของประเทศและประชาชน จึงจะถือว่าเป็นการตัดสินใจและเสรีภาพไม่ได้^{๑๕}

หนังสือพิมพ์ สมัยราษฎร^{๑๖} แม้ว่าจะคัดค้านพระราชบัญญัตินี้โดยหลักการ แต่ก็ยังมีความหวัง และเชื่อใจในรัฐบาลคณะราษฎรว่าจะไม่ลดทอนเสรีภาพของหนังสือพิมพ์โดยไม่จำเป็น ดังนั้น สมัยราษฎร จึงแสดงความเห็นในเชิงประนีประนอมอยู่บ้าง

...ไม่มีรัฐบาลใดที่ฉลาดในโลก จะอุตริเห็นเป็นความรอบคอบ ในการแสดงตัวเป็นปฏิปักษ์กับหนังสือพิมพ์ ถ้ารัฐบาลนั้นๆ เปรียบพร้อมไปด้วยความเข้มแข็งองอาจ โดยนิติบัญญัติ และพฤตินัย แห่งแผนผังในการดำรงประเทศ ตรงข้ามรัฐบาลจะต้องเห็นหนังสือพิมพ์เป็นกำลังสำคัญ ในอันที่จะติดต่อความคิดเห็นกับประชาราษฎร รัฐบาลใหม่ของสยามยินยอมจะสังเกตเห็นความจริงในข้อนี้บ้าง จึงได้ออกแถลงการณ์ควบกับพระราชบัญญัติฉบับนี้... นี้ก็พอจะชี้ให้เห็นว่า รัฐบาลย่อมมีความเชื่อถือหนังสือพิมพ์อยู่บ้างเหมือนกัน มิใช่เพราะหนังสือพิมพ์เปรียบเสมือนน้ำในอ่างใหญ่ ซึ่งอาจมองลงไปเห็นดวงหน้าอันเต็มไปด้วยความมุ่งหมายของประชาชนพลเมืองที่กำลังดูอยู่หรือ...^{๑๗}

^{๑๔} “ประสิทธิ์” (นามแฝง), คอลัมน์ “บันทึกเบ็ดเตล็ด,” ไทยใหม่, ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๑๕} ศรีกรุง, ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖.

^{๑๖} ตุลาศผนวก ก.

สมัยราษฎร เป็นหนังสือพิมพ์ เกรือเดียวกับ หลักเมือง และ ศรีกรุง สนับสนุนคณะราษฎร ไม่มีบทบาททางการเมืองเด่นๆ มีสถิติการขายสูงเพราะลงเรื่องพงศาวดารจีนและนวนิยายมาก เป็นที่ถูกลัทธิขั้วของชาวบ้านทั่วไป

^{๑๗} “ความรู้สึกรับของรัฐบาลกับงานหนังสือพิมพ์” (บทนำ), สมัยราษฎร, ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕.

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากได้ปรากฏว่า รัฐบาลได้ใช้อำนาจลงโทษหนังสือพิมพ์อย่างเด็ดขาดกว่าที่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ อย่างเช่น มาตรา ๗ (ซึ่งมีบทพ้องผัน) อยู่มาก ดังจะได้กล่าวในตอนต่อไป

ความขัดแย้งภายในคณะราษฎรที่มีผลต่อหนังสือพิมพ์

สาเหตุของความแตกแยกภายในคณะราษฎร มีพื้นฐานสืบเนื่องมาจากความแตกต่างในอุดมการณ์ทางการเมืองของบุคคลชั้นหัวหน้าในคณะราษฎรเป็นสำคัญ การรวมตัวกันของคณะราษฎรเป็นที่น่าสังเกตว่า ประกอบด้วยบุคคลซึ่งมีแนวความคิดต่างกันอย่างมาก แต่เท่าที่สามารถรวมกลุ่มกันได้ในระยะแรกเป็นเพราะ บุคคลเหล่านั้นมีจุดมุ่งหมายร่วมกันอยู่ คือ ความต้องการยึดอำนาจจากชนชั้นปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช เพื่อสถาปนารัฐบาลชุดใหม่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย ความขัดแย้งภายในคณะราษฎรอาจแบ่งได้กว้างๆ ได้ว่า เป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม “หัวก้าวหน้า” ซึ่งมีหลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นผู้นำ และเป็นที่ยอมรับเชื่อถือของนักการเมืองและข้าราชการกลุ่มหนุ่มเป็นจำนวนมากไม่น้อย และกลุ่มหัวเก่า ซึ่งมีพระยามโนปกรณนิติธาดาและพระยาทรงสุรเดช เป็นผู้นำโดยมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในระบอบเก่า และพระบรมวงศานุวงศ์ให้ความสนับสนุน ส่วนพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นบุคคลที่อยู่กลางๆ และเป็นผู้เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มทั้งสอง

สาเหตุของความขัดแย้งอีกประการหนึ่ง คือ ความบกพร่องของคณะราษฎรที่ไม่ได้วางแนวปฏิบัติภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไว้อย่างแน่ชัด ตั้งแต่ก่อนทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ไม่ปรากฏว่าคณะราษฎรได้เคยมีการถกเถียงปัญหาขั้นอุดมการณ์หรือปรึกษาหารือกันเกี่ยวกับนโยบาย หรือโครงการที่จะนำมาใช้หลังการปฏิวัติแต่อย่างใด เมื่อมีการประชุมกันครั้งใดก็มักจะถกเถียงกันเฉพาะเรื่องวิธีการยึดอำนาจเท่านั้น ดังนั้นเมื่อสมาชิกผู้ก่อการได้เข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่สำคัญภายหลังจาก ความสำเร็จจากการยึดอำนาจ ต่างฝ่ายจึงบริหารงานไปตามความเชื่อของตน กล่าวคือ ฝ่าย “หัวก้าวหน้า” นิยมความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจนมีผู้เห็นว่าเป็นการนิยมความรุนแรงซึ่งตรงกันข้ามกับฝ่าย “หัวเก่า” ที่ต้องการการเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการและการกระทำที่ละมุนละม่อม

เมื่อคณะราษฎรจัดตั้งคณะรัฐบาล ได้เชิญพระยามโนปกรณนิติธาดาขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยเหตุที่เห็นว่าเป็นบุคคลที่ได้รับความไว้วางใจจากข้าราชการในระบอบเก่า พอที่จะประสานรอยร้าวระหว่างฝ่ายที่นิยมระบอบเก่ากับฝ่ายนิยมระบอบใหม่

ได้ กับทั้งยังได้แต่งตั้งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในระบบบงก่าหลายคนเข้าดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมือง ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้คนมองอย่างหัวนวดกว่า เป็นรัฐบาลของคณะปฏิวัติซึ่งมักมีนโยบายมุ่งไปในทางรุนแรง^{๑๔} ปรากฏว่าพระยามโนปกรณ์นิติธาดาได้บริหารประเทศตามแบบอนุรักษนิยมแบบเก่า โดยแทบไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไรอย่างจริงจังเลย ซึ่งทำให้ฝ่าย “หัวก้าวหน้า” ไม่พอใจ และเห็นพระยามโนปกรณ์นิติธาดา เป็นพวกกษัตริย์นิยม ดังจะเห็นได้จากการที่รัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดาประกาศห้ามหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ ห้ามลงข่าวอันเป็นการเสื่อมเสียแก่ราชวงศ์^{๑๕}

นอกจากนั้น รัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดายังได้ตั้ง กรมโฆษณาการขึ้นเผยแพร่การดำเนินงานของคณะราษฎร โดยมีหลวงสิทธิราชไมตรี เป็นหัวหน้ากองโฆษณาการ มีหน้าที่ก่อกองข่าวรัฐบาลที่จะปรากฏแก่สายตาประชาชน การตั้งกองโฆษณาการนี้มีผลดีกับรัฐบาลในแง่ที่สามารถเลือกข่าวที่ก่อให้เกิดผลดีแก่รัฐบาลฝ่ายเดียว หนังสือพิมพ์ซึ่งมีหน้าที่ในการสื่อสารข่าวคราวจากรัฐบาลทั้งข้อดีและข้อบกพร่อง จึงมีความเห็นว่า เป็นการควบคุมข่าวที่ไม่ยุติธรรม กรุงเทพฯ เดลิเมล์ โจมตีการตั้งกรมโฆษณาการว่า เป็นการปิดโอกาสหนังสือพิมพ์ ในการได้ถามข้าราชการที่เกี่ยวข้อง หนังสือพิมพ์มีหน้าที่รับข่าวรัฐบาล บ่อนให้เท่านั้น กรุงเทพฯ เดลิเมล์ จึงเห็นว่ากรมโฆษณาการยังไม่มีประโยชน์สำหรับประเทศไทยในขณะนั้น โดยได้เหตุผลว่า

...ที่ว่าไม่มีประโยชน์นั้น เราหมายถึงประโยชน์ของประชาชนซึ่งเราแน่ใจว่าจะไร้ผล แต่ถ้ามองถึงประโยชน์ของรัฐบาลแล้วนับว่ามีมาก เพราะรัฐบาลสามารถจำกัดข่าวต่างๆ ที่ไม่ประสงค์ให้ราษฎรทราบไว้ได้ทันทั่วทั้งที่... โดยเหตุนี้เราจึงมีความเห็นว่ากองโฆษณาการนั้นควรดำริเลิกเสียดีกว่า ถ้าจะทำได้ต้องทำเป็นโครงใหญ่ให้จริงจังเหมือนอย่างที่เขาทำในนานาประเทศ และควรเป็นกระทรวงอิสระ ไม่ใช่เป็นแต่เพียงนายหน้าของ

^{๑๔} Donald E. Neuchterlein, *Thailand and the Struggle for South East Asia* (N.Y. : Cornell University Press, 1965), p. 45.

“เหตุผลเมื่อผู้ว่าผู้นำทางทหารอาวุโสที่หัวเก่า ไม่ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลง นโยบายและการบริหารอย่างเด็ดขาด โดยเฉพาะถ้ามองในแง่ความเต็มพระทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในอันที่จะให้ความร่วมมือกับคณะราษฎร เหตุผลที่สำคัญและอาจจะเห็นชัดอีกประการหนึ่งของนโยบายผ่อนปรนของรัฐบาล คือ การเกรงไปว่า ประเทศมหาอำนาจต่างชาติอาจจะไม่ยอมรับรัฐบาลใหม่ หากรัฐบาลมีที่รุนแรงเกินไป”

(“The reason is that the older and conservative army leaders opposed a sharp change policy and of administration, especially in view of the King's willingness to co-operate with the people's party. Another important and perhaps crucial reason for the moderation with which the new government approached to tasks was the fear the foreign powers might not recognize it if it appeared too radical.”)

^{๑๕} ดู ศรีกรุง, ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕.

คณะรัฐบาล ถ้าเราทำโครงการใหญ่อย่างทีนานาประเทศเขาทำนั้นไม่ได้ ก็ไม่ควรทำเลย เพราะนอกจากจะไม่มีประโยชน์แก่ประชาชนแล้ว ยังจะทำให้ประชาชนเสื่อมความเลื่อมใสในรัฐบาลลงไปด้วย...^{๒๐}

นอกจากนี้ รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ยังได้ออกประกาศห้ามข้าราชการกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ เขียนบทความลงหนังสือพิมพ์ ยกเว้นบทความบางชนิดซึ่งแปลจากต่างประเทศหรือสารคดีอื่น ๆ จะเขียนบทความลงหนังสือพิมพ์ได้ต่อเมื่อได้รับอนุมัติจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงของตน การห้ามข้าราชการเขียนบทความลงหนังสือพิมพ์ครั้งนี้มีผลกระทบต่องานหนังสือพิมพ์มาก เพราะความรู้ ข่าวสารหรือบทความวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมืองของหนังสือพิมพ์ในเวลานั้น ได้มาจากข้าราชการผู้นิยมประชาธิปไตยอยู่ไม่น้อย เช่น *ไทยใหม่* มีหลวงประกอบนิติสาร เป็นที่ปรึกษา รวมทั้งมีนักเขียนสำคัญ ๆ ที่เป็นข้าราชการหลายคน เช่น พระสารสาสน์พลจันท์ (ผู้ใช้นามแฝงว่า “๕๕๕”) พระสารสาสน์ประพันธ์ หลวงวิจิตรวาทการ เป็นต้น

นโยบายของพระยามโนปกรณนิติธาดา ทำให้หนังสือพิมพ์บางฉบับซึ่งไม่สามารถปรับตัวให้ทันกับเหตุการณ์ทางการเมืองในครั้งนี้ ถูกกลบโถมถึงฉบับในช่วงสมัยแรกของรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา หนังสือพิมพ์ฉบับแรกที่ถูกลบโถมประเดิมนั้นคือการปกครองใหม่ คือ *หลักเมือง* เพราะได้ลงบทความที่ขัดต่อนโยบายของพระยามโนปกรณนิติธาดา กล่าวคือ *หลักเมือง* ได้ลงจดหมายที่ส่งมาจากคนไทยในประเทศจีน ชื่อนายประสิทธิ์ บุรณสิงห์ แสดงความยินดีต่อการที่ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นประชาธิปไตย และกล่าวโจมตี ข้าราชการ และพระราชาวงศ์ในระบอบเก่าว่านำเงินแผ่นดินไปใช้ในกิจการส่วนตัว^{๒๑} พระยาเพชรพิสัยศรีสวัสดิ์ สมุหพระนครบาล ได้สั่งปิด *หลักเมือง* ๓ วัน ตั้งแต่วันที่ ๑ ถึง ๔ สิงหาคม ๒๔๗๕ ตามมาตรา ๑๕ แห่งพระราชบัญญัติสมุดเอกสาร และหนังสือพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งระบุโทษ ข้อหาเป็นเสียนามแผ่นดินนี้อาจเป็นภัยต่อความสงบของบ้านเมือง

การสั่งปิดหนังสือพิมพ์ *หลักเมือง* ในครั้งนี้ แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ควบคุมหนังสือพิมพ์ด้วยมาตรการที่รุนแรงกว่าที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติดังกล่าว เพราะไม่ได้ผ่อนผันโดยลงโทษเพียงให้ *หลักเมือง* นำข่าวไปตรวจก่อนนำไปพิมพ์ ตามที่ระบุไว้ในมาตรา ๗ แต่อย่างไรใด หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งที่ถูกลบโถมอย่าง

^{๒๐} “อำนาจของการและการตรวจข่าว” (บทนำ), ใน *ประชาชาติ*, ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๖.

^{๒๑} *หลักเมือง*, ๓๐ กรกฎาคม ๒๔๗๕.

ไม่ยุติธรรม คือ สยามหนุ่ม^{๒๒} ซึ่งมีนายทองอยู่ ทิพาเสถียร เป็นบรรณาธิการ โดยถูกปิดโรงพิมพ์ถึง ๒๐ วัน ด้วยข้อกล่าวหาว่า ลงบทความที่ส่อเจตนาทุจริตต่อรัฐบาลซึ่งกำลังอยู่ในความชื่นชมของมหาชน *ไทยใหม่* แสดงความเสียใจต่อ สยามหนุ่ม และได้กล่าวโจมตีการกระทำของรัฐบาลครั้งนี้ว่า ไม่ได้ปฏิบัติตามกฎหมายใหม่ซึ่งได้ระบุว่า “ให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานที่จะฟ้องต้นบรรเทาลง เพียงแต่นำข่าวมาให้เจ้าพนักงานตรวจเสียก่อน”^{๒๓}

นอกจาก *หลักเมือง* และ *สยามหนุ่ม* จะถูกลงโทษตามมาตรา ๑๕ แล้ว ยังมีหนังสือพิมพ์อื่น ๆ อีกที่ถูกลงโทษด้วยข้อหาทำนองเดียวกัน การลงโทษหนังสือพิมพ์หลายฉบับ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการวิพากษ์วิจารณ์พระราชวงศ์ครั้งนี้ มีส่วนทำให้คณะราษฎรฝ่าย “หัวก้าวหน้า” เห็นว่าพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นฝ่ายกษัตริย์นิยม ความขัดแย้งถึงขั้นแตกหักเมื่อหลวงประดิษฐมนูธรรม เสนอเค้าโครงเศรษฐกิจแก่รัฐสภา ซึ่งมีสมาชิกฝ่ายหัวเก่า ดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (ประธานสภา) พลตรีพระยาอินทรวชิต (รองประธาน) เป็นเหตุให้ฝ่าย “หัวเก่า” โจมตีเค้าโครงเศรษฐกิจดังกล่าวอย่างรุนแรงว่าเป็นโครงการแบบคอมมิวนิสต์ เพราะมีหลักการในการโอนเครื่องมือในการผลิตมาเป็นของรัฐ

ความขัดแย้งในสภาระหว่างฝ่าย “หัวเก่า” และ “หัวก้าวหน้า” ในประเด็นนี้ ได้เป็นไปอย่างรุนแรงมีผลให้รัฐบาลไม่สามารถคุมระเบียบและเสียงในสภาได้ พระยามโนปกรณนิติธาดา จึงถือโอกาสตั้งปิดสภา งดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา และจัดตั้งคณะรัฐมนตรีใหม่ หลวงประดิษฐมนูธรรมได้รับคำแนะนำให้เดินทางออกนอกประเทศในเวลาต่อมาเพื่อป้องกันความยุ่งเหยิงอันเกิดจากการถกเถียงเรื่องเค้าโครงเศรษฐกิจหลังจากยุบสภาแล้ว รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาได้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์เป็นครั้งแรก โดยได้ให้คำจำกัดความของลัทธิคอมมิวนิสต์ รวมทั้งได้ระบุโทษของผู้ที่สนับสนุนลัทธิคอมมิวนิสต์ และนิยมคอมมิวนิสต์^{๒๔}

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองดังกล่าวมีผลให้หนังสือพิมพ์ได้รับความกระทบกระเทือนด้วย พระยาเพ็ชรพิชัยศรีสวัสดิ์ สมุหพระนครบาล ได้แจ้งไปยังเจ้าของโรงพิมพ์เป็นลายลักษณ์อักษรใจความว่า

^{๒๒} ไม่มีปรากฏในหอสมุดแห่งชาติ, ได้จาก *ไทยใหม่*, ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๒๓} “รัฐบาลกับหนังสือพิมพ์” (บทนำ), *ไทยใหม่*, ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๒๔} ดูรายละเอียด, ศรีกรุง, ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖.

...ห้ามพิมพ์เอกสารซึ่งแสดงไปในทางการเมืองหรือนโยบายรัฐบาล หรือเหลื่อมไปในทางลัทธิคอมมิวนิสต์ หากเอกสารใดที่สงสัยว่าอาจเป็นเช่นนั้นแล้ว ให้นำเสนอพิจารณาเสียก่อนพิมพ์ มิฉะนั้นอาจสั่งปิดโรงพิมพ์ทันที...

ท่าทีของรัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดาดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการกำจัด “ฝ่ายก้าวหน้า” โดยเฉพาะ หลวงประดิษฐมนูธรรม โดยการกล่าวหาหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นคอมมิวนิสต์ ดังนั้นการสนับสนุนหรือแสดงความชื่นชมหลวงประดิษฐมนูธรรม จึงกลายเป็นการกระทำที่เป็นคอมมิวนิสต์ และเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลไป ดังจะเห็นได้จากการที่หนังสือพิมพ์ *หลักเมือง* ถูกสั่งปิด ๗ วันหลังจากลงบทความ “ส่งหลวงประดิษฐมนูธรรม” ซึ่งให้ความเห็นขัดแย้งกับฝ่าย “หัวเก่า” ในเรื่องเกี่ยวกับเค้าโครงเศรษฐกิจว่า เป็นเค้าโครงซึ่ง *หลักเมือง* เห็นว่าไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะนำความเสียหายมาสู่ประเทศแต่อย่างใด นอกจากนี้ยังได้กล่าวเป็นทำนองชื่นชมในตัวหลวงประดิษฐมนูธรรมว่า

...โอกาสนี้ข้าพเจ้าผู้กล่าวแทนในนามคณะหนังสือพิมพ์ *หลักเมือง* ใคร่จะขอฝากข้อควรระลึก (ซึ่งถ้าแม้ว่าการไปของหลวงประดิษฐมนูธรรม จะไม่เป็นหรือยังไม่ได้นึกคิดไว้เช่นนั้น) ไว้ว่าประชาชนชาวไทยยังคงหวังอยู่เสมอว่า จะได้เห็นเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมอันคุณหลวงจักได้เลือกเฟ้นเอาใช้ให้เหมาะแก่ประเทศสยามต่อไปข้างหน้า...^{๒๕}

รัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ถึงเหตุผลในการสั่งปิดหนังสือพิมพ์ *หลักเมือง* ครั้งนี้ว่า เป็นเพราะ *หลักเมือง* แสดงให้เห็นถึงเจตนาว่านิยมโครงการหลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นการขัดกับหลักการของรัฐบาล และรัฐมนตรีชุดนี้ ซึ่งเป็นความผิดเข้าลักษณะ พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ซึ่งรัฐบาลได้ประกาศใช้เมื่อต้นเดือนเมษายน^{๒๖}

เมื่อ *หลักเมือง* เปิดดำเนินงานได้ใหม่ *หลักเมือง* ได้โต้ตอบรัฐบาลว่า จุดมุ่งหมายของ *หลักเมือง* มุ่งที่จะจัดเสียนนามแผ่นดิน และส่งเสริมนโยบายของรัฐบาล

^{๒๕} “โศตัง” (นามแฝง), “ส่งหลวงประดิษฐมนูธรรม,” *หลักเมือง*, ๑๔ เมษายน ๒๔๗๖.

^{๒๖} ๑๐ ธันวาคม, ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖.

หนังสือพิมพ์ ๑๐ ธันวาคม ฉบับปฐมฤกษ์ ออกวันเดียวกับการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวร ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ มีนโยบายเจตนาของรัฐธรรมนูญและสนับสนุนคณะราษฎร ไม่เห็นบทบาทในทางการเมืองชัดเจนเพราะออกได้ไม่นานก็เลิกกิจการไป (ดูภาคผนวก ก. ประกอบ)

ดังนั้น *หลักเมือง* จึงมีหน้าที่โดยตรงในการแสดงความคิดเห็น ทักท้วงหรือส่งเสริมการกระทำของรัฐบาล แต่การที่หนังสือพิมพ์จะยอมรับการกระทำทุกอย่างของรัฐบาลนั้นย่อมทำให้หนังสือพิมพ์ขาดความเชื่อถือ และ *หลักเมือง* ได้กล่าวโจมตี หนังสือพิมพ์ที่กระทำตัวเป็นพวก “ขอรับกระผม” ว่า “ไม่ได้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติแต่อย่างใด”^{๒๗}

การที่พระยามโนปกรณนิติธาดาตั้งปัดสภาและงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตราโดยพลการ ทำให้สมาชิกผู้ก่อการส่วนใหญ่ มีพระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาฤทธิอัคเนย์ เป็นอาทิ ไม่พอใจ ดังนั้น ผู้นำในการเปลี่ยนแปลงการปกครองฝ่ายทหารซึ่งมีฉายาว่า “สี่ทหารเสือ” อันได้แก่ พระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช พระยาฤทธิอัคเนย์ พระประศาสน์พิทยายุทธ์ ได้ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ มีผลให้เกิดความระส่ำระสายกันไป รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์สั้น ๆ เหมือนไม่ใช่เรื่องสำคัญที่ประชาชนควรให้ความสนใจแต่อย่างใด โดยนำจดหมายขอลาออกของสี่ทหารเสือมาลง มีใจความสำคัญ คือ ผู้ก่อการทั้งสี่เล็งเห็นว่าเสรีภาพทางการเมืองมันคงดีแล้ว อีกทั้งพระยาพหลพลพยุหเสนา ให้เหตุผลว่าตนมีสุขภาพไม่ดีพอที่จะปฏิบัติหน้าที่ราชการได้ จึงขอลาออกจากตำแหน่ง^{๒๘}

การที่รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์เพียงสั้น ๆ ทั้งนี้ ควรให้รายละเอียดมากกว่านั้น มีผลให้ประชาชนสงสัยว่าคงจะมีเบื้องหลังทางการเมืองแอบแฝงอยู่ ประกอบกับหนังสือพิมพ์ต่างพากันลงข่าวและบทความอย่างครึกโครม *ประชาชาติ*^{๒๙} ได้ลงบทความ “ผู้ก่อกำเหนิดประชาธิปไตย” กระตุ้นให้ประชาชนสนใจข่าว และมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีความแคลงใจในการลาออกของ “สี่ทหารเสือ” มากขึ้น โดยบทความได้ตำหนิคำแถลงการณ์ของรัฐบาลว่า “ไม่ได้ช่วยให้ความข้องใจของประชาชนกระจ่างแต่อย่างใด ท้ายที่สุด *ประชาชาติ* แสดงความหวังว่า “สี่ทหารเสือ” จะกลับมารับใช้ประเทศอีก

^{๒๗} บทนำ, *หลักเมือง*, ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖.

^{๒๘} *ประชาชาติ*, ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖.

^{๒๙} ดูภาคผนวก ก.

ประชาชาติ เป็นหนังสือพิมพ์ที่ได้รับความนิยมมากที่สุดฉบับหนึ่ง เพราะเป็นหนังสือพิมพ์ที่ดำเนินงานโดยนักหนังสือพิมพ์ที่ทรงคุณวุฒิและความสามารถหลายคน เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ มาลัย ชูพินิจ สนิท เจริญรัฐ เป็นต้น ทั้งยังมีพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร เป็นเจ้าของ ที่ปรึกษาและเขียนบทความเป็นประจำ *ประชาชาติ* เคยได้รับคำกล่าวขวัญว่าเป็นเสมือนหนังสือพิมพ์ใหม่ของไทย.

...เราไม่หวังว่าในวันหนึ่งประชาธิปไตย จะเหลียวชะแ่งแลหาท่าน ในวันหนึ่ง
 ประชาธิปไตยจะเรียกร้องต้องการตัวท่าน จะสวดอ้อนวอนให้ท่านกลับมาอีก ประชา
 ธิปไตยแห่งสยาม^{๓๐}

บทความอีกบทหนึ่ง เป็นการลงบทสนทนาระหว่าง ประชาชาติ และพระองค์
 เจ้าวรรณไวทยากร มีใจความเชิงเสียดสีการดำเนินงานที่ผิดพลาดของรัฐบาล ในเรื่อง
 ต่าง ๆ เช่น เรื่องการลาออกของ “สี่ทหารเสือ” บทความนี้ได้ลงความเห็นว่าจะต้อง
 มีสาเหตุอื่น ๆ นอกเหนือจากที่ปรากฏในคำแถลงของรัฐบาล ซึ่งผลก้นให้ “สี่ทหารเสือ”
 ลาออก

...การที่คนสำคัญทั้งสี่ได้ลาออกเช่นนี้ จะหวังให้ฝรั่งหรือไทยซึ่งง่าย ๆ ว่า เพราะลา
 ออกด้วยเหตุป่วยก็ให้ออกตามสมควรใจเช่นนี้ เห็นจะเป็นความหวังเกินวิสัยของมนุษย์
 ที่เป็นวิญญูชน ทั้งนี้ไม่ขัดกับแถลงการณ์ของรัฐบาล เพราะรัฐบาลไม่ได้บ่งว่าเป็น
 เหตุอันเดียว เราต้องถือว่าเป็นเหตุอันหนึ่งเหตุผิวเผิน รัฐบาลต้องแถลงเหตุผลซึ่งต่อ
 ไปและควรจะทำเสียโดยเร็ว เพราะเหตุผลซึ่งนั้นมีข่าวลือต่าง ๆ นานา ซึ่งไม่น่าจะ
 ชอบกลนัก^{๓๑}

ไทยใหม่ ได้แสดงความอาลัยในการลาออกของ “สี่ทหารเสือ” อย่างตรงไปตรง
 มา โดยชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและคุณความดีของ “สี่ทหารเสือ” ที่ได้ปฏิบัติมาซึ่งก่อให้เกิด
 ผลิตดีต่อวงการเมืองไทย

...ที่เรียบบร้อยไม่เกิดเหตุลุลกลามเปนกุศลียุค หรือเดินทางไกลเกินไปกว่าที่ควรเดินนั้น
 ก็เพราะกำปั้นอันแข็งแรง ของนายทหารทั้งสี่มาวางร่วมอยู่บนโต๊ะเดียวกัน...^{๓๒}

บทความดังกล่าวข้างต้นทั้งใน ประชาชาติ และในหนังสือพิมพ์ ไทยใหม่ ซึ่ง
 แสดงความอาลัย และเคลือบแคลงใจต่อการลาออกของ “สี่ทหารเสือ” ยังผลให้รัฐบาล
 หวั่นเกรงว่าอาจมีอิทธิพลน้อมนำความนึกคิดของประชาชนให้เสื่อมศรัทธาในรัฐบาล โดย
 เหตุนี้รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา จึงออกคำสั่งถอนใบอนุญาตบรรณาธิการหนังสือ
 พิมพ์ ประชาชาติ และ ไทยใหม่ โดยกล่าวหาว่าหนังสือพิมพ์ทั้ง ๒ ฉบับ ลงบทความ
 เป็นเสียนหน้าแผ่นดิน มีเหตุผลอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน^{๓๓}

^{๓๐} “ผู้ก่อกัณฑ์ประชาธิปไตย” (บทนำ), ประชาชาติ, ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖.

^{๓๑} กอถัมภ์ “กุศลการเมืองกับท่านวรรณ,” ประชาชาติ, ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖.

^{๓๒} “ทหารเสือทั้งสี่ลาออกจากตำแหน่ง,” ไทยใหม่, ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖.

^{๓๓} ดูภาคผนวก ข.

การปิดหนังสือพิมพ์ฉบับที่เป็นที่เชื่อถือของประชาชน เช่น *ประชาชาติ* ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งแม้ว่าจะไม่มีความรู้เบื้องหลังทางการเมือง ย่อมคาดคะเนสถานการณ์การเมืองภายในได้ว่าคงไม่สงบนัก ทั้งการที่หนังสือพิมพ์แทบทุกฉบับประโคมข่าวการลาออกของ “สัทธารเสื่อ” ลงภาพและคำสัมภาษณ์ของพระยาพหลพลพยุหเสนาเมื่อออกจากราชการแล้ว โดยใช้คำที่มีความหมายเป็นนัย ๆ ย่อมทำให้ประชาชนเริ่มสังเกตเห็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มการเมืองได้ชัดขึ้น *หลักเมือง* ซึ่งปกติเป็นหนังสือพิมพ์ที่ตงจนมาเพื่อผลประโยชน์ทางการค้า และมีแนวโน้มที่จะสนับสนุนรัฐบาลทุกสมัย แม้จะไม่มีบทความวิพากษ์วิจารณ์ การลาออกของ “สัทธารเสื่อ” ที่เด่นชัด แต่ก็ได้กล่าวเตือนสติรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ให้ตระหนักถึงผลเสียหายที่เกิดจากการปิดหนังสือพิมพ์ครั้งนั้นว่า

...การที่หนังสือพิมพ์ถูกปิดบ่อย ๆ ก็เปรียบเหมือนโรงเรียนมีการประชุมลงโทษนักเรียนอยู่เสมอ เมื่อเช่นนั้นคนกลางย่อมเห็นว่าโรงเรียนนั้นมีข้อบกพร่องขึ้นบ้าง ไม่ใช่ นักเรียนก็ต้องเป็นครู^{๓๔}

การลงโทษหนังสือพิมพ์ในสมัยพระยามโนปกรณนิติธาดาได้เป็นไปอย่างกว้างขวาง ปรากฏว่า มีหนังสือพิมพ์ที่ถูกลงโทษถึง ๒๗ ฉบับด้วยกัน โดยไม่ปรากฏเลยว่าหนังสือพิมพ์ฉบับใดได้รับการผ่อนผันให้นำข่าวไปตรวจก่อนลงพิมพ์ ตามมาตราที่ ๓ แห่งพระราชบัญญัติสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๖๕ แสดงให้เห็นว่า ทั้งที่กฎหมายควบคุมอยู่แล้ว รัฐบาลกลับใช้อำนาจเกินกว่าตัวบทกฎหมายเสียอีก

หนังสือพิมพ์ และการต่อสู้ ระหว่างกลุ่ม “หัวเก่า” และ “หัวก้าวหน้า” ภาย หลังรัฐประหาร ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖

ความเป็นไม่ว่างไม่ว่างระหว่างรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดากับหนังสือพิมพ์สิ้นสุดลง เมื่อพระยาพหลพลพยุหเสนาได้ทำรัฐประหารยึดอำนาจจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา เมื่อ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ หนังสือพิมพ์ได้ให้ความสนับสนุนคณะรัฐประหารเป็นอย่างดี และแสดงความหวังเป็นอย่างมากว่ารัฐบาลชุดใหม่คงจะได้ตระหนักถึงสถานะและปัญหาของการดำเนินงานหนังสือพิมพ์ ในฐานะสื่อมวลชนในสังคมประชาธิปไตยมากกว่ารัฐบาลชุดที่แล้ว ความหวังของหนังสือพิมพ์แจ่มใสขึ้น เมื่อ

^{๓๔} “วาสน” (นามแฝง), “รัฐบาลกับหนังสือพิมพ์,” *หลักเมือง*, ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖.

พระยาพล ๆ ผู้เป็นที่เคารพนับถือของหนังสือพิมพ์มาตลอด ได้ให้สัมภาษณ์ต่อคณะหนังสือพิมพ์ในวันรุ่งขึ้น แสดงถึงการยอมรับความสำคัญของหนังสือพิมพ์ แม้จะเป็นการพูดทำนองมีเงื่อนไข แต่ก็แสดงความใจกว้างพอสมควร

...ข้าพเจ้าจะให้สิทธิแก่หนังสือพิมพ์เต็มที่ ข้าพเจ้าไม่ชอบการใช้อำนาจปิดปากกัน ถ้าว่าจะมีการปิดหนังสือพิมพ์ต่อไปก็จะมีการไต่สวนพิจารณากันอย่างชัดเจนเสียก่อนว่าหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นมีเจตนามุ่งร้ายต่อชาติเป็นแน่แท้ ข้าพเจ้าจะให้หนังสือพิมพ์ตีชมอย่างเต็มที่ ขออย่างเดียวว่าให้มีความยุติธรรมตรงไปตรงมา ข้าพเจ้ามีน้ำใจเป็นนักกีฬาพอจะทนฟังคำติชมได้แม้แต่ข้าพเจ้าเองจะถูก “ด่า” จากหนังสือพิมพ์ ข้าพเจ้าก็เต็มใจฟัง แต่ขอให้มีเหตุผลตักเตือนให้เป็นประโยชน์ ไม่ใช่แกล้งกล่าวเสียดสีใส่ร้าย สิ่งใดที่เป็นคำเตือน ซึ่งเห็นเป็นประโยชน์แก่ชาติแล้ว ขอให้กล่าวออกมาเถิด ข้าพเจ้าขอกล่าวซ้ำอีกครั้งหนึ่งว่า ข้าพเจ้าไม่นิยมการใช้อำนาจ ถ้าว่าจะได้มีการปิดหนังสือพิมพ์กันต่อไปก็ไม่ใช่เพื่อปิดปาก แต่จะปิดด้วยความยุติธรรมที่เห็นว่าหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นมีจุดปรารถนาให้ร้ายแก่ชาติอย่างแท้จริงแล้ว...^{๓๕}

รัฐบาลพระยาพลพลพยุหเสนา ได้แสดงความปรารถนาต่อหนังสือพิมพ์ประการหนึ่ง ด้วยการเสนอให้สภาผู้แทนราษฎรอนุญาตให้หนังสือพิมพ์แต่ละฉบับส่งตัวแทนเข้าฟังการประชุมสภาผู้แทนราษฎรได้ฉบับละ ๑ คน พร้อมกันนั้นได้ตั้งคณะกรรมการ มีพระยาศรยุทธเสนี เป็นประธานกรรมการ และกรรมการอื่น ๆ อีก ๖ ท่าน มีพระเรียมวิรัชชพากย์ และหลวงวิจิตรวาทการ เป็นอาทิ ทำหน้าที่พิจารณาให้ผู้แทนหนังสือพิมพ์เข้านั่งฟังการประชุมสภา

แม้ว่าพระยาพลพลพยุหเสนาจะแสดงความใจกว้างต่อสถาบันหนังสือพิมพ์มากกว่ารัฐบาลชุดก่อนดังกล่าวมาแล้ว แต่การที่ไม่มีตัวบทกฎหมายพิทักษ์เสรีภาพของหนังสือพิมพ์เป็นการแน่นอน และอำนาจในการควบคุมหนังสือพิมพ์ขึ้นอยู่กับระบบราชการ ทำให้คำพูดของท่านมีผลในทางปฏิบัติไม่มากนัก ทั้งรัฐบาลในขณะนั้นก็มีความจำเป็นที่จะต้องระมัดระวังในเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับต่างประเทศอย่างมาก เพราะการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลด้วยกำลังทางทหาร ย่อมสื่อให้เห็นถึงความไม่มั่นคงทางการเมือง อันอาจเป็นเหตุให้มหาอำนาจตะวันตกถือโอกาสเข้าแทรกแซงได้ ดังนั้นเมื่อ กรุงเทพฯ วารศัพท์^{๓๖} ได้พาดหัวข่าวว่า “ญี่ปุ่นรับรองจะช่วยสยามถ้ามีการแทรกแซง

^{๓๕} เสรีภาพ, ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖.

^{๓๖} กรุงเทพฯวารศัพท์, ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๖.

ภายนอกขึ้นในระหว่างยุคนี้” กองโฆษณากิจจริง ได้ออกแถลงการณ์ปฏิเสธข่าวทันที โดยแถลงว่ารัฐบาลไทยมีนโยบายที่จะบำรุงพระราชไมตรีกับนานาประเทศก็จริง แต่ประเทศไทยไม่ต้องการผูกพันกับประเทศใดโดยเฉพาะ

สาเหตุอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้หนังสือพิมพ์ไม่อาจมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นได้เต็มที่ เนื่องมาจากการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างผู้นิยมระบอบเก่า และผู้นับสนุนระบอบใหม่ยังคงดำเนินนโยบายต่อไป แม้ว่าพระยามโนปกรณนิติธาดาจะหมดอำนาจลงแล้ว รัฐบาลจึงยังต้องพยายามที่จะขจัดอิทธิพลของระบอบเก่าให้หมดไป ทำให้หนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นที่ของการแสดงความคิดเห็นที่เปิดกว้างขวางถูกควบคุมเสรีภาพ เพราะรัฐบาลข่มวิดกว่า ผู้นิยมระบอบเก่าจะใช้เป็นกระบอกเสียงโค่นล้มพวกระบอบใหม่ได้

หนังสือพิมพ์ที่รัฐบาลเชื่อว่าสนับสนุนระบอบเก่า คือ หนังสือพิมพ์ในเครือบริษัทสยามฟรีเพรส ได้แก่ *กรุงเทพ ฯ เดลิเมต์* และ *เสรีภาพ* เพราะนอกจากจะเป็นบริษัทในสังกัดของกรมพระคลังข้างที่แล้ว ผู้จัดการบริษัท สยามฟรีเพรส คือ พระยาศรภักย์พิพัฒน์ยังคงเป็นทหารคนสนิทของกรมพระนครสวรรค์วรพินิจ อดีตเสนาบดีกลาโหมมาก่อน ทั้งหนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับได้แสดงความคิดเห็นจัดแย้งกับรัฐบาลในระบอบใหม่เสมอมา แต่ความเชื่อดังกล่าวจะเป็นจริงเพียงใดนั้น ไม่อาจทราบได้ จากการสนทนากับนักหนังสือพิมพ์อาวุโสบางคนและพิจารณาจากท่าทีของ *กรุงเทพ ฯ เดลิเมต์* ท่าทีที่จะสามารถหาอ่านได้ในหอสมุดแห่งชาติ ทำให้ผู้เขียนเข้าใจว่าหนังสือพิมพ์ *กรุงเทพ ฯ เดลิเมต์* เป็นหนังสือพิมพ์ที่สนับสนุนการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอยู่ในระดับหนึ่ง แต่การที่ *กรุงเทพ ฯ เดลิเมต์* มักคัดค้านคณะราษฎรในระยะหลัง ๆ คงเป็นเพราะไม่เห็นด้วยกับนโยบายหรือการกระทำบางอย่างของคณะราษฎรมากกว่าจะเป็นเพราะไม่สนับสนุนระบอบประชาธิปไตยแบบมีรัฐสภา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อคณะราษฎรมีแนวโน้มที่จะแบ่งหนังสือพิมพ์ออกเป็นเพียง ๒ ประเภท คือ หนังสือพิมพ์ที่ดำเนินงานโดยสมาชิกผู้ก่อการจัดเป็นหนังสือพิมพ์ที่สนับสนุนคณะราษฎร และหนังสือพิมพ์ซึ่งดำเนินงานโดยบุคคลอื่น (โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการในระบอบเก่า) ถือว่าเป็น “ศัตรู”^{๓๒} เช่นนั้นแล้ว ย่อมทำให้คณะราษฎรบึกใจเชื่อว่า หนังสือพิมพ์ในเครือบริษัทสยามฟรีเพรส เป็นปากเสียงของระบอบกษัตริย์นิยมโดยเต็มที่ ทั้งหนังสือพิมพ์ *กรุงเทพ ฯ เดลิเมต์* ก็เป็นหนังสือพิมพ์ซึ่งได้รับความนิยมอยู่ค่อนข้างมาก จึงยอมทำให้รัฐบาลคณะราษฎรหวั่นเกรงอิทธิพลของ *กรุงเทพ ฯ เดลิเมต์* อยู่เป็นธรรมดา ดังจะเห็น

^{๓๒} สัมภาษณ์ มาลี พันธุมจินดา สนิทวงศ์ฯ, อดีตนักหนังสือพิมพ์ประจำ สุภาพสตรี, ๑๖ ก.ก. ๒๕๑๕.

ได้ว่า รัฐบาลคณะราษฎร ได้พยายามหาทางควบคุม *กรุงเทพฯ เดลิเมต์* มาตลอด โดยเคยส่งพระยาราชวังสัน รัฐมนตรีว่าการกลาโหม มาเจรจาเสนอเงินแก่ *กรุงเทพฯ เดลิเมต์* เพื่อขอให้ *กรุงเทพฯ เดลิเมต์* เปลี่ยนแนวและวิธีการวิจารณ์รัฐบาล แต่ปรากฏว่าบรรณาธิการ คือ หลุย คีร์วัต และผู้จัดการบริษัท สยามฟรีเพรส คือ พระยาศรภักย์พิพัฒน์ ปฏิเสธข้อเสนอนั้น หลุยได้บันทึกแสดงความประหลาดใจต่อการกระทำของรัฐบาลครั้งนั้นไว้ว่า

...วิธีการต่อสู้ของเราก็ได้อุบัติขึ้นมาในสมัยการเปลี่ยนแปลงนี้ หากแต่เป็นอุดมคติที่เราได้ทำอยู่ตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราช และมีได้เกินกว่าวิธีการของเรา ซึ่งเคยได้รับความนิยมน้อยจากคนชั้นสูงมาแล้วจะมาเป็นเรื่องแสดงแก่พวกเจ้าฟ้า ในระบอบประชาธิปไตย...^{๓๘}

ความไม่พอใจของรัฐบาลหรือสมาชิกบางคนในคณะรัฐบาล ต่อคณะผู้จัดทำ *กรุงเทพฯ เดลิเมต์* เห็นได้ชัดมากขึ้นเมื่อมีการส่งตำเนาหนังสือจาก หลวงพิบูลสงคราม และหลวงศุภชลาศัย ไปถึง พระยาศรภักย์พิพัฒน์ เมื่อวันที่ ๑๖ ก.ค. ๒๔๙๖ เรียกร้องให้เลิกการประชุมวางแผนต่อต้านรัฐบาล โดยได้เขียนเป็นทำนองขู่ว่า “มิฉะนั้นคณะก็ตกลงจะทำการอย่างรุนแรงได้” ซึ่งพระยาศรภักย์พิพัฒน์ก็เพียงแต่เขียนจดหมายตอบปฏิเสธว่าที่ว่าท่านจะจัดประชุมวางแผนต่อต้านรัฐบาล และท่านยินดีที่จะให้ทางการเรียกไปสอบสวนทุกเวลา

เมื่อหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น ๆ ไปสัมภาษณ์พระยาพหลพลพยุหเสนา เกี่ยวกับเหตุการณ์ครั้งนั้น พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้แถลงว่า หลวงพิบูลสงคราม และหลวงศุภชลาศัย ได้รายงานท่านเกี่ยวกับตำเนาหนังสือดังกล่าวหลังจากที่บุคคลทั้งสองได้ส่งตำเนาหนังสือไปแล้ว ๒ วัน หนังสือพิมพ์อื่น ๆ ต่างพากันลงข่าวกันอย่างครึกโครม เพราะเป็นที่เข้าใจว่าเป็นการหาทางควบคุม *กรุงเทพฯ เดลิเมต์* ทางหนึ่ง หลังจากนั้นอีกไม่กี่สัปดาห์ กองโฆษณาการก็ได้ขอตรวจข่าวหนังสือพิมพ์ ในเครือบริษัทสยามฟรีเพรส ๓ ฉบับ โดยให้เหตุผลดังต่อไปนี้

...ก่อนอื่นรัฐบาลขอขอใจหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ ที่ได้แสดงไมตรีจิตต่อรัฐบาลชุดนี้ และโฆษณาข้อความโดยยุติธรรม เว้นแต่ *บางกอกเดลิเมต์*, *กรุงเทพฯ เดลิเมต์*, *เสรีภาพ*, ได้แสดงเจตนาร้ายจงใจยุยงให้คนไทย และต่างประเทศเสื่อมความเชื่อถือในรัฐบาลนี้แต่ต้นมา...

^{๓๘} หลุย คีร์วัต, ๑๑ ปี แห่งระบอบประชาธิปไตย (พระนคร: โรงพิมพ์วิบูลกิจ, ๒๔๙๓), หน้า ๑๘.

และไม่ได้ทำอะไรให้เป็นประโยชน์แก่ราษฎร และความบางเรื่องหนังสือพิมพ์ กลับสตัยและเขียนโดยไม่มีมูล เช่นว่า สมาชิกแห่งสภากำลังจะเสนอความเห็นให้เรียก หลวงประดิษฐกัลป์เมืองไทย... นอกจากนั้นยังใช้ถ้อยคำสำนวนแตกตั้น และคิดถ้อย คำที่รัฐบาลให้สัมภาษณ์ให้ผิดเพี้ยนหรือทิ้งข้อความที่ควรจะเขียนและเรียบเรียงโดยวิธี ที่แลเห็นได้ชัดว่ามีเจตนาร้ายพยายามให้ผู้อ่านบังเกิดความดูหมิ่นรัฐบาล และให้ชาว ต่างประเทศแลเห็นว่าเมืองไทยกำลังตกอยู่ในอาการยุ่งยากอย่างมากมาย เจ้าหน้าที่ ของรัฐบาลได้เชิญเจ้าหน้าที่ของคณะนี้มาร้องขอให้ทำตนเป็นคนรักชาติ และอย่าให้ทำ การอันใดที่เป็นเหตุให้เมืองไทยได้รับภัยจากต่างประเทศ คำร้องนี้ไม่มีผล คงกระทำ ตามเดิม รัฐบาลจึงกระทำอย่างละมุนละม่อมคือขอตรวจข่าว...^{๓๕}

ความพยายามในการควบคุม “ปากเสียง” ของหนังสือพิมพ์ ซึ่งรัฐบาลพิจารณา เห็นว่ามีท่าทีเป็น “ศัตรู” กับรัฐบาล เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นว่า การต่อสู้ทางการเมือง ระหว่างฝ่ายนิยมระบอบเก่า และฝ่ายนิยมระบอบใหม่ ยังคงดำเนินอยู่อย่างไม่หยุดยั้ง แม้จะเป็นไปอย่างเงียบ ๆ

ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๗๖ รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๖ ขึ้นเพื่อจำกัดเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ให้เข้มงวดกวดขันยิ่งขึ้น สาระที่สำคัญ ของพระราชบัญญัตินี้ อยู่ในมาตรา ๑๘ และ ๒๔ ซึ่งกำหนดให้อำนาจแก่เจ้าพนักงาน การพิมพ์ในการแต่งตั้งถอดถอนใบอนุญาตโดยมีกำหนดหรือไม่มีกำหนดก็ได้ ใน กรณีที่ลงบทความซึ่งทางการเห็นว่าเป็นปรบภัยกับรัฐบาลต่างประเทศที่มีพระราชไมตรี กับประเทศไทย หรือในกรณีทับทประพันธ์นั้น ๆ อาจทำให้เกิดผลร้ายต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

นอกจากสาระสำคัญใน ๒ มาตราแล้ว พระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๖ ฉบับนี้ยังได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งบรรณาธิการ ว่าต้องสำเร็จมัธยม บริบูรณ์ หรือมิฉะนั้นต้องผ่านการทดสอบจากคณะกรรมการซึ่งคณะรัฐบาลได้แต่งตั้งขึ้น นอกจากนั้นโรงพิมพ์จะต้องหาคนขออนุญาตเป็นผู้พิมพ์ผู้โฆษณาสำหรับแทนพิมพ์ทุก ๆ แทนด้วย

การต่อสู้ทางการเมือง ระหว่างฝ่ายนิยมระบอบเก่าและฝ่ายนิยมระบอบใหม่ ได้ประทุขึ้นเป็นการต่อสู้ทางอาวุธ ในเดือนตุลาคม ๒๔๗๖ เมื่อพระองค์เจ้าบรมเดช อดิตเสนาบดีกระทรวงกลาโหม ผู้ซึ่งผิดหวังจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในรัฐบาลคณะ

^{๓๕} “แถลงการณ์ กองโฆษณาการ,” เสรีภาพ, ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๖.

ราษฎร^{๔๐} พร้อมด้วยทหารบางส่วน ได้ก่อการกบฏขึ้น เป็นผลให้เกิดสงครามกลางเมือง วิกฤติการณ์ดังกล่าวทำให้รัฐบาลอ้างความจำเป็นที่ต้องเข้าควบคุมหนังสือพิมพ์อย่างเข้มงวดอีกครั้งหนึ่ง โดยอาศัยกฎอัยการศึกซึ่งประกาศใช้เมื่อเกิดกบฏ มีคำสั่งให้หนังสือพิมพ์ทุกฉบับทั่วพระราชอาณาจักร นำต้นฉบับอันเกี่ยวกับข่าวสารการเมืองไปให้กรมโฆษณาตรวจก่อนลงพิมพ์ หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ได้ให้ความร่วมมือกับรัฐบาลเป็นอย่างดี ทั้งโรงพิมพ์ต่าง ๆ เช่น ศรีกรุง ไทยหนุ่ม บำรุงนุกุลกิจ ไทยใหม่ ประมวลวัน ยังได้ช่วยพิมพ์คำแถลงการณ์ของรัฐบาลสำหรับแจกจ่ายประชาชนโดยไม่คิดมูลค่า นอกจากนี้หนังสือพิมพ์ยังช่วยลงข่าวและความเห็นไปในทำนองให้ประชาชนเชื่อมั่นในรัฐบาล และชักจูงให้ทหารกบฏกลับใจมาเข้ากับรัฐบาลอีกด้วย

กบฏบวรเดชครั้งนี้ทำให้รัฐบาลถือเป็นโอกาสที่จะปราบปรามผู้ที่สงสัยว่าจะนิยมระบอบเก่าอย่างจริงจัง โดยตั้งศาลเป็นพิเศษขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๖ และได้ตั้งคณะกรรมการพิจารณาคดี เรียกว่า “คณะกรรมการผู้ดำเนินการตาม พ.ร.บ. บังคับรัฐธรรมนูญ” นักหนังสือพิมพ์สังกัด *กรุงเทพฯ เดลิเมต์* คือ หลุยส์ คีรีวัต เทอญ มหาเปารยะ ชาติอ่อน อำพล และผู้อำนวยการบริษัท สยามฟรีเพรส คือ พระยาศรราชย์พิพัฒน์ ได้ถูกรัฐบาลเรียกไปไต่สวน และตั้งข้อสงสัยว่าจะมีการเกี่ยวข้องกับกบฏ และต่อมาศาลพิเศษได้ตัดสินพระยาศรราชย์พิพัฒน์ และหลุยส์ คีรีวัต เป็นขบถต่อราชอาณาจักร มีโทษถึงประหารชีวิต แต่ได้รับลดหย่อนเหลือเพียงจำคุกตลอดชีวิต สำหรับหนังสือพิมพ์ *กรุงเทพฯ เดลิเมต์* จึงถูกปิดโดยไม่มีกำหนด เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๖

นโยบายของรัฐบาลคณะราษฎรในการเข้าควบคุม “ปากเสียง” ของหนังสือพิมพ์ที่คัดค้านรัฐบาลอย่างรุนแรงดังกล่าว เป็นสาเหตุหนึ่งในจำนวนสาเหตุอื่น ๆ ที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงยื่นข้อเสนอไปยังคณะรัฐบาล ๕ ข้อ โดยในข้อที่ ๓ ได้ทรงขอร้องให้รัฐบาลได้ปฏิบัติตามมาตรา ๑๔ แห่งรัฐธรรมนูญ คือ ให้เสรีภาพในการพูด การเขียน การโฆษณา อย่างที่ได้ตราไว้ในรัฐธรรมนูญ

...ตามที่เป็นมาแล้ว หนังสือพิมพ์ที่พูดอะไรไม่เป็นที่พอใจของรัฐบาลก็ถูกปิด และหนังสือพิมพ์ที่คัดค้านนโยบายของรัฐบาลก็ต้องล้มเลิกเช่นหนังสือพิมพ์ *เดลิเมต์* เป็นต้น ต่อไปขออนุญาตให้หนังสือพิมพ์ออกความเห็นได้จริง ๆ และให้ตีพิมพ์นโยบาย

^{๔๐} คำพิพากษาศาลพิเศษ พ.ศ. ๒๔๗๒ เรื่องกบฏกับคำปราศรัยของนายกรัฐมนตรีและสภานาวิกมนตรี (พระนคร : โรงพิมพ์ศิริอักษร, ๒๔๗๒), หน้า ๖๘.

ของรัฐบาลได้จริง จะถูกปิดได้ต่อเมื่อยังให้เกิดการจลาจลอย่างชัด ๆ เท่านั้น เมื่อครั้งก่อนมีรัฐธรรมนูญหนังสือพิมพ์มีเสรีภาพกว่าเดี๋ยวนี้อันมาก...^{๔๑}

รัฐบาลได้โต้ตอบข้อเสนอทั้ง ๕ ข้อตามลำดับ ในส่วนที่เกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ เดลิเมต์ รัฐบาลได้ชี้แจงว่า

“...เดลิเมต์ ได้ยุงให้เกิดการจลาจลอย่างชัด จึงต้องถูกปิด กรรมการอุทธรณ์ได้วินิจฉัย ยืนยันตามคำสั่งพนักงานการพิมพ์ และจะทรงเห็นได้ว่าตัวการสำคัญในหนังสือพิมพ์ เดลิเมต์ เช่น นายหลุย คีรีวัต และ พระยาศรภักย์พิพัฒน์ได้เป็นกบฏอย่างชัด ๆ นอกจากนี้เมื่อมีพระราชบัญญัติใหม่แล้ว รัฐบาลมิได้ปิดหนังสือพิมพ์ใด ๆ และรัฐบาลต้องระมัดระวังในการที่จะสอดส่องมิให้หนังสือพิมพ์ใช้เสรีภาพในการกล่าวกระทบกระเทือนถึงพระองค์ ทั้งที่เป็นมาแล้วก็ได้จัดการปิดหรือฟ้องร้องผู้กระทำผิด...”^{๔๒}

เมื่อข้อเสนอทั้ง ๕ ข้อของพระองค์ไม่ได้รับการตอบสนองจากรัฐบาลเท่าที่ทรงเรียกร้องรวมทั้งทรงมีความเชื่อว่ารัฐบาลคณะราษฎร มีจุดประสงค์ที่จะลดพระเกียรติและฐานะของพระองค์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ จึงทรงลาออกจากราชบัลลังก์เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ เนื่องจากรัฐบาลเกรงว่าเหตุการณ์ครั้งนี้ อาจก่อให้เกิดความวาระสายในหมู่ประชาชนได้ รัฐบาลจึงออกประกาศกษัตริย์หนังสือพิมพ์ว่า

...มิให้บรรดาหนังสือพิมพ์ลงข่าวอันเกี่ยวงานกรณีที่ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลาออกจากราชสมบัติ ความแจ้งอยู่แล้ว บัดนี้เป็นการสมควรสั่งยืนยันซ้ำมาอีกว่า เพื่อให้ตระหนักไว้ว่า ข่าวอันเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังกล่าวแล้วยังห้ามมิให้หนังสือพิมพ์ออกโฆษณาแต่ประการใด...^{๔๓}

หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ได้พากันโจมตีประกาศทางราชการครั้งนี้ว่า เป็นการควบคุมและ “มัดมือ” หนังสือพิมพ์อย่างมาก เพราะหนังสือพิมพ์ซึ่งทำหน้าที่เป็นสื่อกลางการติดต่อระหว่างรัฐบาลและประชาชนไม่สามารถลงข่าวที่สำคัญที่สุดนี้ ทั้งข่าวดีและข่าวร้าย หรือแม้แต่จะเป็นเรื่องที่แปลมาเลย หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ อธิบดีกรมโฆษณาการได้แถลงว่า ที่กรมโฆษณาการส่งประกาศออกไปนั้น เป็นความต้องการของรัฐบาล

^{๔๑} กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ (พระนคร : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, ๒๔๗๖), ไม่มีเลขหน้า.

^{๔๒} เติ้งฮ้าง, ไม่มีเลขหน้า.

^{๔๓} “การควบคุมข่าว,” (บทนำ), ประชาชาติ, ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๖.

ซึ่งไม่ปรารถนาให้หนังสือพิมพ์ลงข่าวหรือความเห็นใด ๆ อันอาจก่อให้เกิดความกระทบกระเทือนได้ ดังนั้นกรมโฆษณาการจึงจำเป็นต้องห้ามหนังสือพิมพ์ทุกฉบับลงข่าวที่เกี่ยวข้องการสละราชสมบัติอย่างเด็ดขาดโดยไม่มีข้อยกเว้น มีผลให้ *ประชาชาติ* โจมตีกรมโฆษณาการว่า รัฐบาลไม่ได้ต้องการให้ลงข่าวหรือความเห็นที่อาจก่อให้เกิด “ความกระทบกระเทือน” เท่านั้น มิใช่ห้ามลงข่าวใดๆ “อย่างเด็ดขาด” อย่างที่กรมโฆษณาการแถลง^{๔๔}

อย่างไรก็ตาม นอกจากจะถูกประกาศห้ามลงข่าวเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างเด็ดขาดแล้ว หนังสือพิมพ์ที่ยังต้องถูกตรวจข่าวอย่างกวาดขัน การดำเนินงานของกรมโฆษณาการในครั้งนี้ หนังสือพิมพ์หลายฉบับมีความเห็นร่วมกันว่า เป็นการลิดรอนเสรีภาพและสิทธิหน้าที่ของหนังสือพิมพ์อย่างมาก โดยเฉพาะการตรวจข่าวหนังสือพิมพ์ได้เป็นไปอย่างไม่สมเหตุสมผล ในที่สุดหนังสือพิมพ์ ๑๗ ฉบับจึงได้ร่วมมือกันร้องเรียนไปยังรัฐมนตรีมหาดไทย ให้แต่งตั้งบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเพียงพอปฏิบัติงานแทนหลวงพิศาลยุทธกิจ หัวหน้าแผนกเอกสาร กรมโฆษณาการ ซึ่งหนังสือพิมพ์พิจารณาว่ากระทำงานตามอำเภอใจและเกินอำนาจหน้าที่ของตน

กล่าวโดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า เหตุการณ์ทางการเมืองในระยะหัวเลี้ยวหัวต่ออันมีผลต่อการจำกัดเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ที่อยู่มาก เพราะการปะทะกันอย่างแข็งขันระหว่างฝ่ายนิยมระบอบเก่าและระบอบใหม่ เป็นผลให้หนังสือพิมพ์ต้องถูกปิด ถูกเซ็นเซอร์ นักหนังสือพิมพ์ต้องถูกจับกุมคุมขัง แต่ถึงกระนั้นหนังสือพิมพ์ก็ไม่ได้เกรงกลัวจนถึงกับเงียบเสียงไม่กล้าทักท้วงเสียทีเดียว เพียงแต่เมื่อทักท้วงไม่เป็นผลก็ต้องกระทำตามขอบเขตที่รัฐบาลกำหนดให้ไปเท่านั้น เพราะหนังสือพิมพ์ไม่ได้มีอำนาจต่อรองที่มาจากการสนับสนุนของประชาชนมากนัก

ระยะอำนาจนิยมทางทหาร การขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม ระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๑ จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๗ เป็นช่วงที่ทหารได้เข้าไปมีบทบาททางการเมืองอย่างเต็มที่ ความสำเร็จในการปราบปรามกบฏบวรเดช ได้มีผลให้ทหารตระหนักถึงความสำคัญของตนต่อประเทศมากขึ้น ดังนั้น เมื่อหลวงพิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สืบต่อจากพระยาพหลพลพยุหเสนา หลวงพิบูลสงครามจึงมีความเชื่อมั่นว่า สถาบันทหารจะเป็นสถาบันเดียวที่สามารถสร้างระเบียบและรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศได้ โดยเหตุนี้ หลวงพิบูลสงครามจึงเข้ากุมทั้งตำแหน่ง

^{๔๔} *ประชาชาติ*, ๑๒ มีนาคม ๒๔๗๗.

รัฐมนตรีว่าการกลาโหม ผู้บัญชาการทหารบก และรัฐมนตรีมหาดไทย เพื่อควบคุมสถาบันทหารไว้สนับสุนนตนเอง

นอกจากนี้แล้ว ยังมีสาเหตุที่ทำให้หลวงพิบูลสงครามต้องอาศัยกำลังทหารในการสร้างเสถียรภาพของรัฐบาลใหม่นั้นคง คือ ความขัดแย้งทางการเมืองภายในระหว่างหลวงพิบูลสงครามและสมาชิกคณะราษฎร ตลอดจนคนที่ไม่เห็นด้วยกับหลวงพิบูลสงคราม อีกทั้งเป็นระยะเวลาที่สงครามโลกครั้งที่ ๒ อุบัติขึ้นในยุโรป และมีที่ท่าว่าจะลุกลามมาถึงประเทศไทยในที่สุด โดยเหตุนี้เพื่อที่จะจัดปัญหาขัดแย้งต่างๆ และเพื่อให้การบริหารประเทศให้เป็นไปโดยสะดวกและรวดเร็วขึ้น หลวงพิบูลสงครามจึงได้ใช้มาตรการกำจัดผู้ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลอย่างเฉียดขาด เช่น การเนรเทศนักการเมืองตั้งศาลเพื่อพิจารณานักโทษการเมืองเป็นครั้งแรก ในการพิจารณาคดีขบถพระยาทรงสุรเดช (หรือขบถผงสีขาว) ปรากฏว่า มีการประหารชีวิตนักโทษการเมืองถึง ๑๘ คน รวมทั้งมีการลอบฆ่าผู้ต้องสงสัยระหว่างการจับกุม^{๔๕} ปรากฏการณ์ทางการเมืองดังกล่าวไม่เคยปรากฏมาก่อนในการเมืองไทย จนมีผู้ขนานนามช่วงเวลาดังกล่าวนี้ตามลักษณะเหตุการณ์ว่า “ยุคมืด” บ้าง “ยุคทมิฬ” บ้าง

การก้าวขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม และแนวโน้มทางการเมืองของรัฐบาลชุดนี้ เป็นที่สนใจของรัฐบาลต่างประเทศอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามมีนโยบายที่จะขยายกำลังกองทัพบก กองทัพเรือ มีการสร้างเรือใต้น้ำและตั้งซุ่มปืนจากอิตาลี และพิมพ์แผนที่โฆษณาถึงราชการแสดงดินแดนของไทยในอดีต ซึ่งถูกต่างชาติยึดครองโดยไม่เป็นธรรมแจกจ่ายแก่ประชาชน ทำให้รัฐบาลต่างประเทศต้องคอยจับตาดูท่าทีของรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามเป็นพิเศษ นายพลจัตวา อี.โอ. ชาร์เลตัน (E.O. Charleton) ชาวอังกฤษ ได้เขียนบทความแสดงความเห็นยืนยันในหนังสือพิมพ์ *Rising Strength* ซึ่งเป็นเสมือน “กองปากเสียง” ของทัพบกและสันนิบาตป้องกันประเทศและจักรวรรดิอังกฤษ ซึ่งให้เห็นถึงอันตรายที่อังกฤษและฝรั่งเศสจะได้รับเป็นผลจากการสร้างเสริมแสนยานุภาพทางทหารครั้งนี้

...การที่ไทยได้รับการเอาเปรียบจากต่างชาติเช่นนี้ เรายุทธเช่นนี้แหละอาจกลับมาตามสนอง ในเมื่ออาวุธยุทธภัณฑ์ในปัจจุบัน มาช่วยกระพือจิตใจของชาตินักรบให้เข้มแข็งขึ้น ด้วยสยามมีประวัติการสงครามสืบเนื่องมาเปนนันตี...

^{๔๕} สุทัศน์ ชมดี, บทบาทของรัฐบาลไทยในการควบคุมรัฐบาลโดยอาศัยการอภิปรายทั่วไป, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕, หน้า ๑๘.

ในทุกประการเราควรจะรักษามิตรภาพของราชอาณาจักรเมืองไทยไว้ ด้วยเราอาจจะต้องการพันธมิตรของเธออย่างมากทีเดียวในเร็ว ๆ นี้ สยามอาจเป็นเพื่อนที่ดีได้ และดูเดียวกับเธออาจเป็นศัตรูที่ร้ายแรงในทางยุทธศาสตร์...^{๔๖}

ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ซึ่งสนับสนุนความเห็นของรัฐบาลต่างประเทศที่ว่า รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามมีแนวโน้มในการรวบรวมอำนาจทางการเมืองให้ขึ้นอยู่กับฝ่ายบริหาร จนมีลักษณะเป็นรัฐบาลเผด็จการภายใต้รัฐธรรมนูญมากกว่าจะพยายามปกครองประเทศให้เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงนั้น เห็นได้จากทัศนคติและพฤติกรรมดังที่จะได้กล่าวต่อไปนี้ คือ

ทรศนะทางการเมืองโดยส่วนตัวของหลวงพิบูลสงคราม ซึ่งได้มีผู้ลงความเห็น ว่า โดยพื้นฐานแล้ว หลวงพิบูลสงครามมิได้มีความศรัทธาในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างจริงจัง หากแต่มีความเชื่อว่า รัฐบาลที่มีกำลังทหารหนุนอยู่ย่อมเป็น รัฐบาลที่เหมาะสมที่สุดสำหรับประเทศด้อยพัฒนาเช่นประเทศไทย^{๔๗}

ความประทับใจในลัทธิชาตินิยมของเยอรมัน และญี่ปุ่นในขณะนั้น บวกกับ ความต้องการพลังสนับสนุนจากประชาชน มีผลให้หลวงพิบูลสงครามได้นำวิธีปลูกฝัง ลัทธิชาตินิยมให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนมาใช้บ้าง รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามจึงเริ่มสร้าง สิ่งเร้าใจต่าง ๆ เพื่อรวมพลังประชาชนโดยวิธีต่าง ๆ เช่น กำหนดรัฐธรรมนูญ จัดประกวด แต่งเพลงชาติ บทเพลง ละคร เพื่อเน้นให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของประเทศไทย นอกจากนั้นยังใช้สถานีวิทยุกระจายเสียงในการเผยแพร่ลัทธิชาตินิยม เช่น รายการสนทนา ระหว่าง นายมั่น ชูชาติ นายคง รักไทย ซึ่งจัดโดยนายสังข์ พัฒโนทัย และนายคงศักดิ์ จำศิริ ปากกระบอกเสียงของหลวงพิบูลสงครามในเวลานั้น รายการสนทนาดังกล่าวนี้ มักแฝงคำพูดที่สร้างความเร้าใจให้เกิดขึ้นในหมู่คนไทยเสมอ เช่น

...ความสามัคคี ความสงบ ความร่วมชีวิตจิตใจกันทั้งชาติและการกระทำตามรัฐบาล

^{๔๖} “สยามบูรณะกำลังรบและคอยอยู่ ความสลักสำคัญของสยามในเอเชียใหม่” (แปล), ประชาชาติ, ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๒.

^{๔๗} Donald E. Nuechterlein, *op. cit.*, p. 43.

“พื้นฐานทางความคิดจิตใจของหลวงพิบูลสงคราม เป็นพวกที่ต่อต้านประชาธิปไตย เขามีความเชื่อว่า รัฐบาลเผด็จการที่มีอำนาจทหารหนุนหลังเท่านั้น ที่จะนำประเทศด้อยพัฒนาอย่างประเทศไทยไปสู่ความก้าวหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด”

(“Basically Pibun’s philosophy was antidemocratic, he believed that authoritarian government based on military strength was the most efficient way to achieve progress in an underdeveloped nation such as Siam.”)

นั่นแหละจะเป็นการกระทำที่ดี และเหมาะสมอย่างยิ่ง ทั้งเราก็จะเป็นเอกราชอยู่ได้...^{๔๘}

ลักษณะนโยบายของหลวงพิบูลสงครามที่มุ่งจะสร้างอำนาจแก่ฝ่ายบริหารครั้ง ๕ นี้ จึงคล้ายกับว่า เป็นการลดความสำคัญของฝ่ายนิติบัญญัติลงไปในขณะเดียวกันด้วย ฝ่ายบริหารสามารถควบคุมรัฐสภาได้ในระยะแรก ดังจะเห็นได้จากการที่รัฐบาลได้รับ ชัยชนะในรัฐสภา ในเรื่องเสนอให้มีการยึดอายุบทเฉพาะกาล ให้มีสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรประเภทที่สองออกไปอีก ๑๐ ปี

เมื่อพิจารณานโยบายและพฤติกรรมต่าง ๆ แล้วเลยเห็นได้ว่า รัฐบาลหลวงพิบูล สงครามได้พยายามดำเนินรอยตามระบอบเผด็จการของฮิตเลอร์ และรัฐบาลทหารของ ฌูบุนซึ่งกำลังทำทลายมหาอำนาจตะวันตกในเวลานั้นหลายประการ ครอสบี้ (Crosby) นักวิชาการชาวอังกฤษผู้หนึ่งเขียนหนังสือเกี่ยวกับประเทศไทยชื่อ *Siam: the Crossroads* แสดงความเห็นว่ นิสัยของคนไทยส่วนใหญ่ โดยทั่วไปนิยมสิ่งที่อยู่ในสมัย (fashion) ครอสบี้ กล่าวถึงหลวงพิบูลสงครามว่า หลวงพิบูลสงครามก็เช่นกัน ถ้าระบบเผด็จการ เป็นที่นิยมในขณะนั้นแล้วไม่เป็นที่สงสัยเลยว่า หลวงพิบูลสงครามจะพยายามปกครอง แบบเผด็จการเช่นกัน^{๔๙}

บรรยากาศทางการเมืองในลักษณะเผด็จการดังกล่าว ย่อมส่งผลสะท้อนไปถึง หนังสือพิมพ์ที่เป็นสถาบันที่ต้องเผชิญหน้ากับรัฐบาลเป็นธรรมดา แม้ว่านักหนังสือพิมพ์ บางคนจะมีอุดมคติในการดำเนินงานหนังสือพิมพ์ เพื่อผลประโยชน์ของประชาชน แต่ เจ้าของหนังสือซึ่งเป็นนายทุน ย่อมต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของตนเป็นอันดับแรก เจ้า ของหนังสือพิมพ์จึงมีอิทธิพลต่อนโยบายการดำเนินงานของหนังสือพิมพ์และพอใจที่จะ ใ้หนังสือพิมพ์ของตนห่างไกลจากการกระทบกระทั่งกับรัฐบาลมากกว่าจะมีอุดมคติทาง การเมืองอย่างจริงจัง ดังนั้น แม้ว่านักหนังสือพิมพ์ไม่เห็นด้วยกับทำที่อันเป็นเผด็จการ ของรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม เพราะมีผลให้การพัฒนาประชาธิปไตยหยุดชะงัก แต่ โดยเหตุที่ว่านักหนังสือพิมพ์ก็จำเป็นต้องนึกถึงสวัสดิภาพและความปลอดภัยของตนด้วย ซึ่ง เมื่อเห็นตัวอย่างการประหารนักโทษการเมืองถึง ๑๕ คน ในกรณีกบฏพระยาทรงสุรเดช แล้ว ทำให้นักหนังสือพิมพ์ยอมตระหนักถึงภัยอันรุนแรงที่รัฐบาลอาจปฏิบัติต่อฝ่ายคัด ก้านได้ โดยเหตุนี้หนังสือพิมพ์จึงระมัดระวังเป็นอย่างมากในการวิพากษ์วิจารณ์การ

^{๔๘} กรมโฆษณาการ, *ประมวลเหตุการณ์ในยุคใหม่ของไทย*: บทสนทนาระหว่าง นายมั่น ชูชาติ และนายคง รักษ์ไทย ตั้งแต่ ๙ ธ.ค. ๒๔๘๔-๒๐ ก.พ. ๒๔๘๕, พิมพ์ในงานสถาปนากิจศุภ นายชกสุข ทรัพย์สุนทร (พระนคร: โรงพิมพ์พานิชกุลผล, ๒๔๘๔), หน้า ๕.

^{๔๙} Sir Josiah Crosby, *Siam the Crossroads* (London: n.p., 1945), p. 89.

ดำเนินงานของรัฐบาล เช่น ต้องอาศัยศิลปะในการวิพากษ์วิจารณ์อย่างอ้อมค้อมหรือในบางเรื่อง เช่น กรณีการตัดสินประหารชีวิตนักโทษการเมือง ๑๘ คน ไม่มีหนังสือพิมพ์กล้าแสดงความเห็นอย่างใด นอกจากจะลงข่าวไปตามที่ได้รับจากกรมโฆษณาการเท่านั้น

การควบคุมหนังสือพิมพ์สมัยรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม

การเกิดสงครามใหญ่ในยุโรปทำให้รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามถือเป็นโอกาสเข้าควบคุมหนังสือพิมพ์ โดยได้ตราพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ขึ้นใหม่ โดยเน้นหนักเกี่ยวกับหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ในภาวะฉุกเฉินหรือภาวะสงคราม เมื่อพิจารณาจากสาระสำคัญของพระราชบัญญัติการพิมพ์ฉบับนี้ย่อมเห็นได้ชัดว่า ได้มอบอำนาจให้แก่อธิบดีกรมตำรวจ ขณะนั้น (คือ พล.ต.อ. หลวงอดุลเดชจรัส) และพนักงานการพิมพ์เพิ่มมากขึ้น เช่น

ในมาตรา ๓๔ หมวด ๓ อธิบดีกรมตำรวจหรือผู้รักษาการณ์แทนมีอำนาจห้ามการลงข่าวใด ๆ ที่เกี่ยวกับราชการทหารหรือการเมืองระหว่างประเทศ

และในมาตราที่ ๓๕ อธิบดีกรมตำรวจมีหน้าที่ตรวจข่าวหนังสือพิมพ์ได้ในภาวะฉุกเฉินหรือเมื่อประเทศตกอยู่ในภาวะสงคราม

โดยเฉพาะมาตราที่ ๓๖ ได้ให้อำนาจแก่พนักงานการพิมพ์อย่างกว้างขวาง ในอันที่จะวินิจฉัยขบถความใด ๆ “ขัดต่อความเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน” หรือไม่

นอกจากนี้แล้ว รัฐบาลได้ตรากฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ อีก โดยในกฎกระทรวงมหาดไทย ฉบับที่ ๒ ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๙ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้กำหนดทุนสำหรับผู้ที่ต้องการออกหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวสารการเมืองว่าจะต้องมีทุนไม่ต่ำกว่า ๕ หมื่นบาทโดยไม่นับรวมราคาที่ดินและสิ่งปลูกสร้างของสถานที่ทำการพิมพ์ และทุนนี้ส่วนหนึ่งต้องเป็นเงินสดสำรองจำนวนไม่ต่ำกว่าหนึ่งหมื่นบาท กฎกระทรวงมหาดไทยข้อนี้ย่อมบับบังกับหนังสือพิมพ์ทางอ้อมมีผลให้หนังสือพิมพ์ฉบับเล็ก ๆ ต้องยุบตัวเอง หนังสือพิมพ์หลายฉบับต้องรวมตัวเข้ากับฉบับอื่น ก่อนหน้าที่จะมีกฎกระทรวงมหาดไทยฉบับที่ ๒ นี้ หนังสือพิมพ์ในขณะนั้นมีถึง ๒๕ ฉบับ คือ ศรีกรุง ไทยราษฎร์ ไทยใหม่ บางกอกครอนิเกิล ประมวลวัน กรุงเทพ ฯ วารศัพท์ ประชาชาติ หนึ่งไทย หลักเมือง ไทยเอกราช ไทยหนุ่ม ประมวลข่าว ประชากร กรุงเทพ ฯ ข่าวสงครามตะวันออก ประชามิตร สุภาพบุรุษ ผดุงชาติ

สุภาพสตรี นิกิรไทยเสรี สุวันนภูมิ บางกอกไทม์ คงจวัน ไทยวาร บางกอกนิปโป ชาวภาพ

ภายหลังจากที่กฎข้อนี้มีผลบังคับใช้ ปรากฏว่าหนังสือพิมพ์ต้องยุบมารวมกัน หรือเลิกไปเหลืออยู่เพียง ๑๒ ฉบับเท่านั้น คือ ศรีกรุง ไทยราษฎร์ ไทยใหม่ บางกอก ครอนิเกิล ประชามิตร นิกิร ชาวภาพ คงจวัน สุภาพสตรี สุวันนภูมิ บางกอกนิปโป ไทย ฮั่วเซียงบ่อ

รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามอ้างเหตุผลในการออกกฎหมายควบคุมหนังสือพิมพ์ และกำหนดเงินทุนขั้นต่ำว่า เพื่อเป็นการยกระดับและมาตรฐานของหนังสือพิมพ์ ซึ่งที่จริงแล้วรัฐบาลคงมีเจตนาที่จะลดจำนวนหนังสือพิมพ์เพื่อจะได้ควบคุม ได้สะดวก และรวดเร็วขึ้นมากกว่า

ไม่เพียงแต่รัฐบาลจะควบคุมหนังสือพิมพ์ด้วยพระราชบัญญัติ กฎกระทรวงเท่านั้น ภายหลังที่ประเทศไทยประกาศสงครามกับสัมพันธมิตร รัฐบาลยังได้ประกาศกฎอัยการศึก ปี พ.ศ. ๒๔๘๕^{๕๐} ทำให้การดำเนินงานของหนังสือพิมพ์ถูกกดขี่มากขึ้น การอนุญาตดำเนินงานใด ๆ ของหนังสือพิมพ์ต้องได้รับการวินิจฉัยจากผู้บัญชาการทหารสูงสุด คือ หลวงพิบูลสงคราม

เมื่อไทยเข้าสู่สถานะสงคราม รัฐบาลได้เข้าควบคุมการโฆษณาข่าวสารของหนังสือพิมพ์ทุกประเภท และข่าวการเมืองทุกชนิดต้องส่งให้เจ้าหน้าที่ตรวจก่อนนำลงพิมพ์ ทั้งนี้เพื่อที่จะให้มหาชนมีความคิดเห็นไปในทางเดียวกัน

การควบคุมหนังสือพิมพ์เพิ่มมากขึ้นจนถึงที่สุด เมื่อหลวงสารานุประพันธ์ หัวหน้ากองหนังสือพิมพ์ กรมโฆษณาการได้ขอร้องไปยังหนังสือพิมพ์ทุกฉบับให้ลงคำขวัญในเชิงชวนให้ประชานมอบความไว้วางใจแก่ “ผู้นำ” ประเทศ คือ หลวงพิบูลสงคราม โดยให้พิมพ์ลงบนหน้าแรกหนังสือพิมพ์ทุกฉบับและทุกวัน

การที่รัฐบาลใช้หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือ ในการสร้างประชาตีก่อให้เกิดความอึดอัดใจแก่บรรดาหนังสือพิมพ์ เพราะแม้ว่าจะได้เห็นความจำเป็นของรัฐบาลซึ่งต้องการความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็ตาม แต่การยอมรับคำขวัญนั้นโดยที่ไม่มีความเห็นชอบด้วยอย่างแท้จริงย่อมขัดต่ออุดมคติของหนังสือพิมพ์ และประชาชนอาจไม่สามารถจะทราบได้ว่ารัฐบาลเป็นฝ่ายขอร้องเชิงบังคับให้หนังสือพิมพ์ปฏิบัติตาม อาจคิดว่าหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับต่างคิดขึ้นเองก็ได้ ในระยะแรก ๆ มีหนังสือพิมพ์บางฉบับ เช่น

^{๕๐} ดูภาคผนวก ง.

สุวันนภูมิ ทำเพิกเฉยแต่เมื่อถูกรัฐบาลเร่งเร้าหนักก็ต้องปฏิบัติตาม^{๕๑}

การควบคุมหนังสือพิมพ์ของรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม เป็นไปอย่างเคร่งครัดตลอดทั้ง ๒ สมัย (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗) มีผลให้หนังสือพิมพ์ขาดความเห็นและอุดมคติที่เป็นตัวของตัวเองอันเป็นลักษณะสำคัญของหนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยสงคราม มีสภาพเป็นเอกสารโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาลแต่เพียงอย่างเดียว กล่าวคือ จำเป็นต้องรับใช้ “เบื้องบน” (รัฐบาล) มากกว่า “เบื้องล่าง” (ประชาชน) อย่างแท้จริง

หนังสือพิมพ์กับปัญหาการเรียกร้องดินแดนอินโดจีน

การเรียกร้องดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงคืนเป็นเหตุการณ์สำคัญเหตุการณ์หนึ่งซึ่งนอกจากจะยืนยันถึงนโยบายปลุกชาตินิยมของรัฐบาลแล้ว หนังสือพิมพ์ยังได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องโดยให้ความสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลครั้งนี้อย่างเข้มแข็ง ดังจะเห็นได้จากบทบาทของ “คณะเลือดไทย” ซึ่งเป็นสมาคมสนับสนุนลัทธิชาตินิยม มีนายประเสริฐ อารีสวัสดิ์ หัวหน้ากองหนังสือพิมพ์ กรมโฆษณาการ เป็นประธาน นายคำรึ่ บั้ทมะศิริ^{๕๒} และ นายอารีย์ ลีวีระ^{๕๓} นักหนังสือพิมพ์คนสำคัญในสมัยนั้น เป็นรอง

^{๕๑} คำขวัญที่หนังสือพิมพ์แต่ละฉบับลงมีข้อความดังนี้

นิกร	ลงคำขวัญว่า	แนวพิบูลสงคราม
สุวันนภูมิ	„	ความปลอดภัยของชาติอยู่ที่เชื่อบุหน้า
ศรีกรุง	„	เชื่อพิบูลสงครามชาติไม่แตกสลาย
ประชามิตร	„	เชื่อพิบูลสงครามชาติปลอดภัย
ไทยราษฎร์	„	เชื่อพิบูลสงครามชาติไม่แตกแยก
ประมวณวัน	„	เชื่อบุหน้าทำให้ชาติพ้นภัย
สุภาพบุรุษ	„	เชื่อมั่นในท่านผู้นำ ชาติจะปลอดภัย
ข่าวภาพ	„	เชื่อและตามผู้นำชาติจะสวัสดิ์
ประชาชาติ	„	ความปลอดภัยของชาติอยู่ที่เชื่อและทำตามท่านพิบูลสงคราม

^{๕๒} คำรึ่ บั้ทมะศิริ เป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์เสรีราษฎร์ ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ต่อมาราว พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้เข้ารับราชการประจำอยู่ในกรมโฆษณาการ เขียนบทความทางการเมืองภายใต้นามปากกาต่างๆ คือ ชาติกลั สรเหล็ก ริ้วทอ ผาไท.

^{๕๓} อารีย์ ลีวีระ ได้รับการศึกษาขั้นต้นที่กรุงเทพฯ ได้รับปริญญาทางอักษรศาสตร์จากมหาวิทยาลัยเอ็่มังในประเทศจีน ในขณะที่ยังมีอาชีพครู (ราว พ.ศ. ๒๔๖๕) ใช้เวลาว่างในการเขียนสารคดี และนวนิยายจีนลงหนังสือพิมพ์เรื่อยมา เข้าสู่วงการหนังสือพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๗ โดยทำหน้าที่เป็นผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์จีน หมินก๊กยี่เป้า พยายามแนะนำให้ชาวจีนได้รู้จักและเข้าใจวัฒนธรรมไทย ต่อมาได้ออกหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ภาษาไทย คือ สยามสมัย เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ อารีย์ ลีวีระ เข้าร่วมขบวนการเสรีไทยกับ พล.ต.อ. หลวงอดุลเดชจรัส เมื่อสงครามสงบได้ซื้อกิจการของบริษัทไทยพัฒนาการ จำกัด เพื่อออกหนังสือพิมพ์ สยามนิกร พิมพ์ไทย โดยเหตุที่อารีย์ ลีวีระเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่มีอุดมคติไม่ยอมลงรอยให้ใคร เขาจึงถูกลอบสังหาร โดยคำสั่งของนักการเมืองที่มีอำนาจในระยษนั้น เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๘๖.

ประชาชนคนที่ ๑ และ ๒ ตามลำดับ คณะเลือดไทยได้พิมพ์ใบปลิวมีข้อความสนับสนุนรัฐบาลอย่างแข็งขัน ดังนี้

...ตามปกตินโยบายของรัฐบาล ความเห็นของหนังสือพิมพ์ และความพร้อมเพรียงของประชาชนทั้งประเทศจะลงรอยกันทั้งหมดนั้นหายาก เพราะเหตุว่าการตีเพื่อก่อนั้นยังรับนับถืออยู่ทั่วไป แต่ในการเรียกร้องดินแดนของรัฐบาลคราวนี้เป็นที่ต้อใจของคณะหนังสือพิมพ์และประชาชนทั่วประเทศ ดุจเป็นความลับของบุคคลคนเดียวกัน ย่อมเป็นศุภนิมิตรอันแจ่มใสของประเทศไทยเรา...^{๕๔}

หนังสือพิมพ์ *ประชาชาติ* สนับสนุนการเรียกร้องดินแดนครั้งนี้อย่างเต็มที่ และยืนยันอย่างหนักแน่นว่า นโยบายของรัฐบาลครั้งนี้ ได้รับการสนับสนุนและเห็นชอบจากมหาชน และหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ^{๕๕}

หนังสือพิมพ์ฉบับอื่น ๆ ก็ได้ให้ความร่วมมือกับรัฐบาล โดยลงข่าวและบทความโน้มน้าวมติมหาชนให้เข้าใจว่านโยบายเรียกร้องดินแดนดังกล่าว เป็นการกระทำที่ถูกต้องด้วยหลักเหตุผลและกฎหมาย นอกจากจะประโคมเป็นข่าวใหญ่ตลอดมาแล้ว ยังได้ลงภาพการเดินทางบนนิสิตนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โรงเรียนอานวยศิลป์ ภาพการเดินทางของชาวเชียงใหม่ ชาวอุทัยธานี ซึ่งถือป้ายเขียนข้อความปลุกใจให้คนไทยตื่นตัวและสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล

การเรียกร้องดินแดนได้นำไปสู่สงครามอินโดจีน และสิ้นสุดลงหลังจากที่ญี่ปุ่นได้เข้ามาใกล้เคียง โดยได้จัดให้มีการเจรจาตกลงกันที่กรุงโตเกียว ผลการเจรจाराกฏว่าไทยได้รับดินแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ได้แก่ เสียมราฐ พระตะบอง ศรีโสภณ กลับคืน อาจกล่าวได้ว่าความสำเร็จในการรณรงค์เรียกร้องดินแดนคืนครั้งนี้ หนังสือพิมพ์ได้มีส่วนช่วยเหลือไม่น้อย เพราะสามารถเผยแพร่ข่าวสาร และโน้มน้าวประชามติได้อย่างกว้างขวาง ดังจะเห็นได้จากคำดำรัสของพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ผู้ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ซึ่งได้ประทานแก่หนังสือพิมพ์ว่า

... คณะผู้แทนรัฐศึกษาหน้าใจอยู่บ้างในการเจรจาครั้งนี้ แต่เท่าที่สำเร็จได้นั้นเป็นเพราะประชาชนและหนังสือพิมพ์ ได้ร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับรัฐบาล ซึ่งช่วยให้เป็น

^{๕๔} ได้จากตัวใบปลิวห้องสมุด บ้านคุณเอก วิสุท.

^{๕๕} “ไวรรรณ” (นามแฝง), คอลัมน์ “ไขข่าว,” *ประชาชาติ*, ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๓.

อุปกรณ์ในความสำเร็จครั้งนี้....^{๕๖}

ขีดจำกัดในการดำเนินงานของหนังสือพิมพ์ในภาวะสงคราม

แม้หนังสือพิมพ์จะสนับสนุนลัทธิชาตินิยมบางส่วน แต่ก็มีทรศนะต้องการให้ไทยถือนโยบายเป็นกลาง ไม่เข้าข้างฝ่ายใดในสงคราม เมื่อรัฐบาลเปลี่ยนแปลงนโยบายเป็นกลางไปเข้าฝ่ายญี่ปุ่นจึงยังผลให้เกิดปฏิกิริยาในทางต่อต้าน^{๕๗} กล่าวคือ ได้มีการพิมพ์ใบปลิวโจมตีหลวงพิบูลสงคราม และนายมั่นนายคง โฆษกสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ว่าเป็นเครื่องมือของญี่ปุ่นรุกรานเอเชียบูรพา รัฐบาลจึงสั่งให้ตำรวจสันติบาลออกกวาดล้างบุคคลกลุ่มนี้ พล.ต.ต. ชุนศรีสรากร ผู้บังคับการตำรวจสันติบาล เพิ่งความสงสัยไปยังบุคคล ๔ คน ได้แก่ พวกโรงพิมพ์ต่างๆ ในกรุงเทพฯ พวกนักหนังสือพิมพ์ พวกที่เป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่น เช่น พวกพ่อค้าจีน และ “คณะเลือดไทย” ซึ่งเคยพิมพ์ใบปลิวสนับสนุนรัฐบาลสมัยเรียก ร่องดินแดนจากฝรั่งเศส

หลังจากนั้นก็ ได้เริ่มมีการจับกุมบุคคลในวงการหนังสือพิมพ์เป็นอันดับแรก นักหนังสือพิมพ์ที่ถูกจับในครั้งนั้นมี กุหลาบ สายประดิษฐ์ ขจร สวัสดิจินดา เฉวียง เสวตะทัต ดำริห์ บัทมะศิริ อำพัน บุญยพุทธิ ทิพย์ บุญยพุทธิ ม.ล. จะอาน อิศรศักดิ์ อารีย์ ลีวัระ เด็ก ศิริสัมพันธ์ สอาด ฉายะนันท์ สุรีย์ ทองวานิช เทียน ปัทปีเสน เมื่อเรื่องดำเนินไปถึงชั้นศาล ปรากฏว่าศาลได้พิจารณาให้จำคุกนักหนังสือพิมพ์ ๒ คน คือ ดำริห์ บัทมะศิริ สุรีย์ ทองพานิช ตลอดชีวิต เหตุการณ์ครั้งนี้รู้จักกันในชื่อ กบฏไทยอิสระ พ.ศ. ๒๔๘๕^{๕๘}

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโดยตรงของหนังสือพิมพ์ในภาวะสงคราม หนังสือพิมพ์ต้องประสบกับข้อจำกัดต่างๆ อันมีผลให้หนังสือพิมพ์ขาดเสรีภาพในการเสนอข่าวหรือแสดงความเห็นอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ

ประการแรก คือ การตรวจข่าว (censorship) ของรัฐบาลโดยอ้างเอากภาวะสงคราม นำความลำบากมาสู่หนังสือพิมพ์เป็นอย่างมาก เพราะกิจการหนังสือพิมพ์เป็นธุรกิจที่ต้องทำแข่งกับเวลา เมื่อข่าวและบทความทุกชิ้นต้องได้รับการตรวจสอบก่อนนำลงพิมพ์ หนังสือจึงต้องเสียเวลาทำสำเนาถึง ๓ ฉบับ คือ ฉบับหนึ่งส่งไปให้คณะกรรมการตรวจ

^{๕๖} ประชาชาติ, ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๔.

^{๕๗} บทนำ, ประชาชาติ, ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๔.

^{๕๘} ไทยน้อย (นามแฝง), ๒๕ กติกฤษ (พระนคร : ประมวลสารสัน, ๒๕๑๓), หน้า ๒๐๐.

สอบ^{๕๕} ฉบับที่สองส่งไปเรียงพิมพ์ อีกฉบับหนึ่งโรงพิมพ์เก็บไว้ตรวจสอบ หากข้อความใดขัดแย้งห้ามนำลงพิมพ์ ทางโรงพิมพ์ก็อาจต้องปล่อยให้วางขาวไว้ หรือมีละนั้นก็นำข่าวจากสำนักแถลงข่าว “โดเมอ” ของรัฐบาลญี่ปุ่นลงแทน เพราะข่าวชนิดนี้ทางการให้ลงได้เลยโดยไม่ต้องผ่านการตรวจสอบ

หนังสือพิมพ์จึงต้องระมัดระวังในการเสนอข่าวการเมืองอย่างมาก ข่าวการเมืองส่วนใหญ่ จะมาจากแหล่งข่าวรัฐบาล และฝ่ายญี่ปุ่น โดยรัฐบาลห้ามลงข่าวที่เกี่ยวกับสัมพันธมิตรในทางที่ดูอย่างเด็ดขาด ให้ลงข่าวเฉพาะความเสียหายของสัมพันธมิตร รวมทั้งห้ามรับฟังสถานีวิทยุต่างประเทศใดๆ นอกจาก “โดเมอ” ของญี่ปุ่น แต่ก็ปรากฏว่าหนังสือพิมพ์อย่าง *ประมวณวัน* ของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (น.ม.ส.) ก็ลักลอบรับฟังวิทยุจากสัมพันธมิตร และมักได้ข่าวซึ่งฝ่ายอักษะต้องการปกปิดอยู่เสมอ โดยที่ถึงญี่ปุ่นจะรู้ระแคะระคายแต่ก็ไม่กล้ากระทำการรุนแรง โดยเหตุที่เห็นว่าเป็นวังของพระบรมวงศานุวงศ์ จึงเกรงว่าอาจจะก่อให้เกิดความกระทบกระเทือนความรู้สึกของคนส่วนใหญ่ได้ แต่เมื่อปลายสงครามมหาเอเชียบูรพา สำนักพิมพ์ *ประมวณวัน* ถูกระเบิดเพลิงจากฝ่ายสัมพันธมิตรที่ใช้เครื่องบินเข้ามาทิ้งระเบิดทำลายได้รับความเสียหาย ญี่ปุ่นจึงรู้สึกพอใจที่ *ประมวณวัน* ต้องหยุดดำเนินการ ความยากลำบากของการทำหนังสือพิมพ์ในสมัยสงคราม จะเห็นได้จากข้อความ สนธิ เจริญรัฐ บรรณาธิการ *สุวัณนภูมิ* ในขณะนั้นซึ่งได้บันทึกไว้ว่า

... ข้าพเจ้าแน่ใจที่จะกล่าวว่าครั้งนั้นนักหนังสือพิมพ์ไทยทุกคนไม่ว่าจะมีใจเป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับรัฐบาลชุดสงครามหรือสนับสนุนรัฐบาล ได้มีความรู้สึกอัดหนาระอาใจ และขมขื่นต่อภาวะตรวจข่าวอย่างที่สุดเหมือนกันหมด เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า

๑. รัฐบาลมุ่งทำสงครามด้านจิตใจ (โฆษณา) ทำนองเดียวกับของพวกอักษะ (เยอรมัน อิตาลี ญี่ปุ่น) อันเป็นวิธีจุดกระชากลากพลเมืองไปตามแบบทางที่ต้องการ
๒. ผู้บริหารศึกโฆษณาของรัฐบาลทางเบื้องล่างสุด คือ คณะกรรมการตรวจข่าวส่วนมากได้ทำหน้าที่ของเขาเลยเถิดออกไปจากนัยแห่งความประสงค์ของรัฐบาล...^{๖๐}

ความยากลำบากในการดำเนินงานหนังสือพิมพ์ประการต่อมา คือ เมื่อรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามประกาศให้ยกเลิกการใช้อักษรไทยบางตัว มีผลให้การสะกดคำต่าง ๆ

^{๕๕} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ไพโรจน์ รัชชานาม, อดีตอธิบดีกรมโฆษณาการ, วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๕. “คณะกรรมการตรวจสอบ ประกอบด้วยผู้ที่ตั้งขึ้น มีทั้งทหาร ตำรวจ และข้าราชการกองโฆษณาการ ฝ่ายญี่ปุ่นต้องการเข้าแทรกแซง เพื่อเข้าควบคุมหนังสือพิมพ์โดยตรง แต่เจ้าหน้าที่รัฐบาลรู้ทันจึงกีดกันญี่ปุ่นไม่ให้เข้ามาเกี่ยวข้องได้”

^{๖๐} สนธิ เจริญรัฐ, อ้างแล้ว, หน้า ๒๑๕.

เปลี่ยนแปลงไปมาก หนังสือพิมพ์ต้องประสบอุปสรรคในการเขียนคำตามกฎไวยากรณ์ใหม่ เพราะคณะกรรมการตรวจสอบมักเข้มงวดในความถูกต้องของภาษาจนเกินไป หนังสือพิมพ์ต้องเสียเวลาให้การแก้ไขมาก ความยากลำบากในการดำเนินงานของหนังสือพิมพ์อีกประการหนึ่ง คือ การที่วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยเป็นฝ่ายออกข่าวราชการก่อนเวลาที่หนังสือพิมพ์จะออกจำหน่าย เป็นเหตุให้ข่าวของหนังสือพิมพ์ล่าช้าอยู่เสมอ ดังนั้นจึงมีผลให้จำนวนจำหน่ายของหนังสือพิมพ์ตกต่ำลงอย่างมาก

ข้อจำกัดในการดำเนินงานของหนังสือพิมพ์ประการสุดท้าย อันเป็นเสมือนการควบคุมหนังสือพิมพ์ทางอ้อม คือ การปันส่วนกระดาษ เพราะกระดาษในระหว่างสงครามนั้นทั้งราคาแพงและมีจำนวนจำกัด รัฐบาลต้องสั่งซื้อจากญี่ปุ่นและเป็นผู้ผูกขาดการขายกระดาษ ดังนั้นจึงใช้เป็นเครื่องมือควบคุมนโยบายหนังสือพิมพ์ หนังสือพิมพ์ฉบับใดที่ปฏิบัติตามนโยบายรัฐบาล ก็จะได้รับปันส่วนกระดาษมากเพียงพอแก่การพิมพ์จำหน่าย ในทางตรงกันข้ามหากหนังสือพิมพ์ใดมีพฤติกรรมที่สื่อให้เห็นว่าไม่ร่วมมือกับรัฐบาล รัฐบาลอาจปันส่วนกระดาษหรืออาจขายให้แต่ไม่เพียงพอ หนังสือพิมพ์บางฉบับจึงหาทางหลีกเลี่ยงปัญหาดังกล่าวโดยใช้วิธีลดหน้ากระดาษ หรือมีจะนั้นก็เพิ่มราคาหนังสือพิมพ์ให้สูง บางฉบับ เช่น *สวนนภุมิ*^{๖๑} หลีกเลี่ยงการอยู่ใต้อิทธิพลรัฐบาล โดยการใช้กระดาษฟางที่ผลิตได้ในประเทศไทย มีราคาถูกกว่าและมีปริมาณมากกว่า แต่มีข้อเสียว่า เนื้อหยาบมักทำให้ตัวพิมพ์หักเสมอ หรืออย่าง *ศรีกรุง* หาทางออกเพื่อความอยู่รอดของตนเองโดยการขายหุ้นส่วนให้ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เพื่อจะได้มีโอกาสได้กระดาษปันส่วนอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะถูกควบคุมอย่างกวดขันด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่ก็มีบางครั้งที่หนังสือพิมพ์สมัยสงครามพยายามแสดงความไม่เห็นด้วยโดยใช้วิธีแสดงความเห็นของตนแอบแฝงในรูปของนิทานเปรียบเทียบหรือนิทานสอนใจ ซึ่งสามารถเรียกร่องความใคร่รู้ของผู้อ่านมากกว่าการลงบทความโดยตรงเสียอีก^{๖๒} เช่น บทความในหนังสือพิมพ์

^{๖๑} *สวนนภุมิ*, ออกเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นหนังสือพิมพ์รายวันออกภาคบ่าย จำหน่ายราคา ๒ สตางค์ ดำเนินงานโดย สนิท เจริญรัฐ ข่าวส่วนใหญ่เน้นหนักในด้านข่าวต่างประเทศ โดยเฉพาะข่าวสงคราม.

^{๖๒} Wendell Blanchard and others, *Diffusion and Control of Information Thailand: Its People Its Society Its Culture* (Conn: New Heaven, C 1958), p. 225.

“ในบางสมัยการตรวจข่าวอย่างเข้มแข็ง ก่อให้เกิดมีเกม “เอาเถิดเอาลือ” ระหว่างรัฐบาลกับนักหนังสือพิมพ์ที่เขียนขึ้นในรูปของนิทานเปรียบเทียบ ซึ่งมักจะจัดได้แรงกว่าการโจมตีโดยตรง และกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นและความสนใจของประชาชนมากกว่าการเสนอแบบตรงใจในบทความที่เห็นชัด”

(“... at other times the effect of censorship appears to have been to set off an intricate “cat-and-mouse” game between competed in couching censorable matter in terms of allegories or fables, which often made their point more strongly that direct attack and stimulate reader curiosity and interest for more than would a more sober presentation in clear text...”)

ศรีกรุง ชื่อ “แ่งคิดไม่ว่าจะคิดจะทำอะไรต้องดูกาลเทศะก่อน” เป็นการกระทบกระเทือนรัฐบาลโดยใช้เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์จีนเปรียบเทียบการกระทำของผู้นำไทย และขณะเดียวกันก็พยายามเขียนให้เข้าใจว่า ผู้เขียนกำลังอธิบายว่า “กาลเทศะ” โดยไม่มีสิ่งแอบแฝงใด ๆ เช่น เมื่อยกตัวอย่าง พระเจ้าอะมานูลลาห์ แห่ง อัฟกานิสถานทรงกระทำบางอย่างที่ไม่ถูกกาลเทศะมีผลให้ประชาชนเกิดความไม่พอใจ ท้ายที่สุดจนถึงกับต้องเสด็จหนีไปต่างประเทศ ผู้เขียนได้อธิบายเหตุการณ์ตอนนั้นไว้ว่า

...เพราะชงเปลี่ยนแปลงชนบประเพณีของประเทศเร็วเกินไป โดยที่ราษฎรไม่สามารถจะติดตามได้ทัน และไม่สมควรใจเห็นพ้องด้วยกับความคิดพระองค์ ซึ่งทั้งนั้นทั้งนี้ย่อมจะมีสมมุติฐานเนื่องมาแต่พระองค์มิได้ทรงรำลึกถึง “กาลเทศะ” ก่อนที่จะสั่งจะทำอะไรลงไป ชงถือเอาแต่น้ำพระทัยของพระองค์เป็นหลักใหญ่ว่าชงกระทำถูกทุก ๆ อย่าง ในถนะพระองค์ ชงเป็นประมุขประเทศ...^{๖๓}

บทความนี้เป็นที่เข้าใจกันว่า มุ่งหมายที่จะวิพากษ์วิจารณ์กระทบกระเทือนนโยบาย “รัฐนิยม” ของหลวงพิบูลฯ ซึ่งกำหนดให้ประชาชนต้องสวมหมวก สวมถุงเท้า ห้ามรับประทานหมาก ฯลฯ โดยตั้งบทลงโทษผู้ไม่ปฏิบัติตามไว้ด้วย ทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนอย่างกว้างขวาง รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามแสดงความไม่พอใจต่อบทความชิ้นนี้ด้วยการเรียก ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์ บรรณาธิการ ศรีกรุง ไปสอบสวน และถูกบีบให้ออกจากตำแหน่งในที่สุด

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับหนังสือพิมพ์ในสมัยสงคราม

การควบคุมหนังสือพิมพ์อย่างกวดขันในสมัยสงคราม มีผลให้การขัดแย้งกันระหว่างหนังสือพิมพ์และรัฐบาลลดน้อยลงมาก ความต้องการของรัฐบาลในอันที่จะใช้หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือเพื่อการโฆษณา ทำให้รัฐบาลพยายามหาเสียงจากพวกนักหนังสือพิมพ์ด้วยประการต่าง ๆ ซึ่งรัฐบาลอ้างว่าเพื่อเป็นการ “ยกระดับหนังสือพิมพ์” เช่น รัฐบาลได้จัดส่งคณะหนังสือพิมพ์ไปเยี่ยมญี่ปุ่น โดยให้ความยกย่องว่า “มีความสำคัญเท่าข้าราชการสถานทูต”^{๖๔} นอกจากนี้แล้วรัฐบาลยังมีความสัมพันธ์พิเศษกับหนังสือ

^{๖๓} “ฉันทอง” (นามแฝง), ถอดค้นความเห็นเอกชน “แ่งคิดไม่ว่าจะคิดจะทำอย่างไรต้องดูกาลเทศะก่อน”, ศรีกรุง, ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๕.

^{๖๔} คณะหนังสือพิมพ์ที่ร่วมไปในครั้งนั้น กระแสร์ วสุวัต จากโรงพิมพ์สยามราษฎร์ สันทนา ทรรทรานนท์ แห่ง ศรีกรุง ประกาย สาระจันท์ แห่ง ไทยใหม่ ช่าง มีเดช แห่ง สยามกรอนิเกิล ประสิทธิ์ สิทธิสารีบุตร แห่ง สยามนิกร อาจิตต์ อุณหนันทน์ แห่ง วารศัพท์ พอใจ วสุวัต แห่ง บริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุง.

สื่อพิมพ์อีกประการหนึ่ง คือ การที่หลวงพิบูลสงคราม มักจะเขียนข้อความภายใต้นามปากกา “สามัคคีชัย” และ “อกไก๋” ส่งไปลงหนังสือพิมพ์ต่างๆ เป็นประจำ บทความของหลวงพิบูลสงคราม ได้รับสิทธิพิเศษให้หนังสือพิมพ์นำไปลงได้โดยไม่ต้องผ่านการตรวจสอบ เช่นเดียวกับข่าวโฆษณาชวนเชื่อของญี่ปุ่น

ข้อที่แสดงให้เห็นว่าหลวงพิบูลสงครามเห็นความสำคัญของหนังสือพิมพ์ ในการใช้เป็นเครื่องมือโฆษณา คือ คำปราศรัยของหลวงพิบูลสงคราม เนื่องในวันครบรอบวันเกิดของสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ และแสดงความพอใจที่หนังสือพิมพ์ให้ความร่วมมือกับรัฐบาลเป็นอย่างดี

...ท่านนักหนังสือพิมพ์เปนองค์การสำคัญยิ่งในการโคสนาเพื่อต่อต้าน โจมตีทางโคสนาของศัตรูและสร้างความมั่นคงให้แก่ชาติของตน ฉันทพูดได้อย่างเต็มปากด้วยความรู้สึกเต็มหัวใจว่า ในยามคับขันที่ชาติเราประสบอยู่ทุกวันนี้ พี่น้อง สมาชิกหนังสือพิมพ์ทั้งหลายได้ทำหน้าที่สำคัญต่อชาติอย่างดีที่สุด...

...และได้ช่วยแบ่งเบาเอาความทุกข์นั้นมาเปนของตนเองด้วยการรักษาหน้าที่หย่างเคร่งครัด สมัคใจเองมุ่งหน้าแต่จะทำความประโยชน์ให้แก่ชาติไทยเปนเบื้องบน การเสียสละหย่างนี้ย่อมต้องเปนตัวอย่างที่ดีที่สุด ผากไว้เปนมรดกแก่ชาติชั่วกาลนานไม่มีวันลบเลือนได้เลย...^{๖๕}

หากจะประเมินผลของการควบคุมหนังสือพิมพ์สมัยรัฐบาลพิบูลสงครามอย่างเข้มงวด โดยหวังที่จะสร้างมติมหาชนให้ “เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย” อาจกล่าวได้ว่าไม่ได้รับความสำเร็จมากนัก เพราะการตรวจข่าวอย่างกวัดจั้นของทางการ การตัดข้อความบางตอนออกปล่อยให้ข่าว หรือถูกลบตัวพิมพ์ด้วยสีดำ กลับมีแต่จะทำให้ผู้อ่านเกิดความสนใจ และนำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของรัฐบาลมากขึ้น^{๖๖} การลงแต่ข่าวที่ถือว่า “ปลอดภัย” สำหรับหนังสือพิมพ์อันได้แก่ ข่าวจากกรมโฆษณาการ ข่าวจากสำนักแถลงข่าวญี่ปุ่น และบทความที่ส่งมาจากทำเนียบรัฐบาลของ “สามัคคีชัย” และ “อกไก๋” ซึ่งมีลักษณะเป็นการโฆษณาชวนเชื่อ ทำให้เกิดความซ้ำซากน่าเบื่อมากกว่าน่าเชื่อถือ โดยเฉพาะในเมื่อเป็นการโฆษณาที่ไม่ใคร่มีศิลปะ ต้องการให้เชื่ออย่างไรก็พูดตรงไปยังจุดนั้นทันที ไม่มีการเจรจาหว่านล้อมหรือแสดงเหตุผลอ่อนน้อม อันเป็นการ

^{๖๕} ประชาชาติ, ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔.

^{๖๖} Wendell Blanchard and Others, *op.cit.*, p. 224.

ขัดต่อความรู้สึกของคนไทยส่วนใหญ่ ซึ่งแม้ว่าจะได้รับการศึกษาน้อยแต่ก็พอใจที่จะได้รับคำอธิบายที่มีเหตุผลหรือแนบเนียนมากกว่านั้น

นอกจากนี้แล้ว ยังมีสาเหตุทางการเมืองภายในอีกหลายอย่าง ที่ทำให้รัฐบาลหลวงพิบูล ฯ เสื่อมความนิยมลง เนื่องจากยี่งนับวันก็ยังมีแนวโน้มไปทางเผด็จการขึ้นทุกที นอกจากการไม่เคารพต่อสิทธิบุคคล โดยการประกาศรัฐนิยมฉบับต่าง ๆ แล้ว ยังมีการเกณฑ์คนไปสร้างนครหลวงที่เพชรบูรณ์ ทำให้คนเสียชีวิตเพราะไข้ป่ามากมาย ขณะที่รัฐบาลหลวงพิบูล ฯ เสื่อมความนิยมลง ขบวนการใต้ดินเสรีไทยก็เข้มแข็งมากขึ้น มีการแจกใบปลิวชี้แจงประชาชนให้ทราบถึงสถานการณ์ของสงครามที่แท้จริง และการโฆษณาชวนเชื่ออื่น ๆ ซึ่งได้ผลกว่า เพราะประชาชนเริ่มไม่พอใจญี่ปุ่นมากขึ้น จากการทำญี่ปุ่นปฏิบัติต่อคนไทยเหมือนเป็นคนในประเทศกึ่งเมืองขึ้นของญี่ปุ่น

กล่าวโดยสรุปแล้ว บรรยากาศทางการเมืองในช่วงดังกล่าวได้ลดบทบาทในทางสร้างสรรค์ของหนังสือพิมพ์ไปมาก และได้ทำให้หนังสือพิมพ์มีสภาพเพียงผู้บันทึกเหตุการณ์ที่ถูกจำกัดเสรีภาพ แต่ก็ไม่ถึงกับทำให้หนังสือพิมพ์กลายเป็นเครื่องมือของฝ่ายรัฐบาลแต่อย่างใด และความพยายามของรัฐบาลที่จะใช้หนังสือพิมพ์ให้เป็นประโยชน์ก็ไม่สู้จะได้ผลนัก เนื่องจากหนังสือพิมพ์ไม่ได้มีอำนาจโดยตัวเอง แต่จะมีอำนาจก็ต่อเมื่อประชาชนสนับสนุนและให้ความเชื่อถืออยู่เท่านั้น อย่างไรก็ตาม การที่ประชาชนยังไม่ค่อยตื่นตัว และไม่มีการรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนทางการเมืองอย่างในประเทศไทย การที่หนังสือพิมพ์จะหันหน้าเข้าเผชิญกับฝ่ายปกครองอย่างไม่อ่อนข้อนั้นย่อมเป็นไปได้ยาก หนังสือพิมพ์จึงเป็นเพียงสถาบันที่อยู่ระหว่างกลาง ซึ่งนอกจากจะมีส่วนถูกกำหนดโดยประชาชนแล้ว ยังมีส่วนถูกกำหนดโดยรัฐบาล และอำนาจทางการเมืองอีกด้วย

หนังสือพิมพ์ภายใต้รัฐบาลพลเรือนปลายสงครามมหาเอเชียบูรพา

ผลของสงครามทำให้รัฐบาลหลวงพิบูล ฯ ค่อยเสื่อมลง เพราะนอกจากญี่ปุ่นจะเริ่มแพ้สงครามแล้วยังก่อให้เกิดปัญหาภายในประเทศอีก ภายหลังจากการลาออกของรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ เนื่องจากแพ้การออกเสียงในรัฐสภาเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติเพชรบูรณ์และพุทธมณฑล ที่รัฐบาลเป็นผู้เสนอ นายควง อภัยวงศ์ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยความเห็นชอบของสมาชิกสภาผู้แทนส่วนใหญ่ทั้งประเภท ๑ และประเภท ๒

การเปลี่ยนคณะรัฐบาล ในยามคับขันเช่นนี้ย่อมทำให้คณะรัฐบาลใหม่ต้องประสบปัญหาประการต่างๆ กล่าวคือ ประการแรก การเผชิญกับอิทธิพลของหลวงพิบูลสง

ครามซึ่งยังคงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด แม้ว่าจะพ้นตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว หลวงพิบูลสงครามได้แสดงท่าทีให้เป็นที่วิตกแก่เสรีภาพของรัฐบาลใหม่อยู่มาก จะเห็นได้จากการประชุมระดับนายทหาร ณ ที่พำนักของท่านหลายครั้ง อันมีลักษณะชวนให้คิดว่า หลวงพิบูลสงครามคงยังต้องการได้อำนาจทางการเมืองกลับคืน

ประการต่อมา คือ รัฐบาลใหม่ต้องวางตัวและดำเนินนโยบายอย่างระมัดระวังในการที่จะให้ความสนับสนุน “เสรีไทย” อย่างลับ ๆ โดยไม่ให้ฝ่ายญี่ปุ่นรู้หรือจับหลักฐานได้

เพื่อหาเสียงสนับสนุนจากหนังสือพิมพ์และประชาชน รัฐบาลชุดใหม่ได้ผ่อนคลายความเข้มงวดในการคุมหนังสือพิมพ์ แม้จะยังมีกฎควบคุมการแสดงความคิดเห็นของหนังสือพิมพ์ในกรณีที่น่าจะมีความเสื่อมเสียมาสู่รัฐบาลในภาวะสงครามด้วย เป็นต้นว่า ข้อความที่จะเป็นอันตรายต่อความปลอดภัยของชาติ (เช่น กิจการทหาร) ข้อความที่อาจกระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน และข้อความที่กระทบกระเทือนนโยบายต่างประเทศ แต่หนังสือพิมพ์สามารถแสดงความคิดเห็นได้มากขึ้น เช่น กรมโฆษณาการได้ออกประกาศแก่หนังสือพิมพ์ทุกฉบับว่าจะให้เสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์อย่างเต็มที่^{๖๗} หรือนายควง อภัยวงศ์ เองก็ได้ให้สัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์ว่า การพัฒนาประเทศจะเป็นไปได้ไม่ใช้หน้าที่ของรัฐบาลเท่านั้น แต่ต้องได้รับความร่วมมือจากหนังสือพิมพ์ในอันที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกันในความเจริญหรือความเสื่อมของประเทศด้วย^{๖๘}

การให้เสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์ครั้งนี้นับว่าเป็นการเปิดศักราชใหม่ ซึ่งจะส่งผลประโยชน์ต่อส่วนรวมมากกว่าการกีดกันเสรีภาพ หนังสือพิมพ์เองก็ได้แสดงให้เห็นถึงความตระหนักในคุณค่าของเสรีภาพและความรับผิดชอบ เช่น *ไทยใหม่* ลงบทความแสดงความชื่นชมต่อความใจกว้างของรัฐบาล และยอมรับว่ารัฐบาล นายควง อภัยวงศ์ เอาใจใส่ต่อเสียงของหนังสือพิมพ์ และ *ไทยใหม่* ยังได้ตักเตือนเพื่อนหนังสือพิมพ์ให้ใช้เสรีภาพของตนอย่างเป็นประโยชน์ รวมทั้งให้ระมัดระวังในการ “เปล่งเสียง” ของหนังสือพิมพ์ เพราะมิฉะนั้นรัฐบาลอาจรับรู้ความประสงค์ของมหาชนเนาไปจากความ เป็นจริง^{๖๙}

^{๖๗} “ประกาศกรมโฆษณาการ,” *ไทยใหม่*, ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๗.

^{๖๘} *ไทยใหม่*, ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๗.

^{๖๙} “เกียรติแห่งความคิด,” (บทนำ), *ไทยใหม่*, ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๗.

หนังสือพิมพ์ในช่วงนั้น ได้มีบทบาทอยู่บ้างในการยับยั้งการปะทะกันในทางการเมืองระหว่างฝ่ายหลวงพิบูลสงครามกับฝ่ายรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ด้วยการติดตามลงข่าวเกี่ยวกับการเจรจันระหว่างนายควง อภัยวงศ์ กับหลวงพิบูลสงคราม ทำนองว่า "ได้มีการตกลงกันเรียบร้อยแล้ว หลวงพิบูลสงครามไม่คิดทำรัฐประหารแน่ เช่น การที่ *ไทยใหม่* ฉบับวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ได้พาดหัวข่าวว่า "จอมพล ป. ปฏิเสธไม่คิดยatraทัพเข้ามาชิงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี" ซึ่งเท่ากับเป็นการประกาศให้ประชาชนรับรู้ไว้เพื่อตักคอกไม่ให้หลวงพิบูลสงครามกลับคำพูดของตนเอง หลังจากนั้นหนังสือพิมพ์ก็ได้ลงข่าวรัฐบาลประกาศยุบตำแหน่ง ผู้บัญชาการทหารสูงสุดที่หลวงพิบูลสงครามดำรงอยู่ และแต่งตั้งพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นแม่ทัพใหญ่แทน ซึ่งเท่ากับเป็นการตัดโอกาสที่หลวงพิบูลสงครามจะหาทางยึดอำนาจกลับคืนไปโดยปริยาย ^{๗๐}

บทบาทของหนังสือพิมพ์อีกประการหนึ่ง คือ การให้ความร่วมมือกับรัฐบาลหลีกเลี่ยงการปะทะกับญี่ปุ่น ด้วยเหตุที่ทางการไทยในสมัยหลัง ได้ให้ความช่วยเหลือเสรีไทยอยู่อย่างลับ ๆ ^{๗๑} ก่อนจะสิ้นสุดสงครามมหาเอเชียบูรพา ญี่ปุ่นทวีความสงสัยในความไม่สุจริตของรัฐบาลไทยที่มีต่อกองทหารญี่ปุ่นมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสายลับญี่ปุ่นได้ค้นพบสนามบินลับของไทยที่สร้างรับเครื่องบินสัมพันธมิตร โฆษกญี่ปุ่นได้แถลงให้นักหนังสือพิมพ์ทราบเพื่อให้นักหนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือประโคมข่าวเกี่ยวกับสนามบินลับนี้ และเพื่อญี่ปุ่นจะได้อ้างว่าเป็นสาเหตุในการเข้าควบคุมรัฐบาลโดยตรง แต่ปรากฏว่า หนังสือพิมพ์ทุกฉบับพร้อมใจกันที่จะไม่เสนอข่าวนี เพราะรู้เท่าทันในแผนการของญี่ปุ่นดี ญี่ปุ่นจึงผิดหวังที่จะใช้หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือ การตัดสินใจของหนังสือพิมพ์ในการเลือกข่าวใด ๆ ลงพิมพ์ มีส่วนช่วยรัฐบาลแก้ปัญหาเฉพาะหน้าไปได้ ดังเช่น เมื่อญี่ปุ่นใกล้จะยอมจำนน และมีความจำเป็นที่ต้องใช้ทหารมากขึ้น ญี่ปุ่นได้ขอร้องไปยังรัฐบาลไทยให้เรียกระดมพลเพื่อช่วยญี่ปุ่นต่อสู้ศึกทางพม่า รัฐบาลไทยจำเป็นต้องทำตามโดยส่งหมายประกาศไปยังหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ เรียกชายฉกรรจ์ที่เป็นทหารกองหนุนเข้ารับราชการ แต่ปรากฏว่า หนังสือพิมพ์พร้อมใจกันไม่ลงหมายประกาศนั้น โดยให้เหตุผลว่า เป็นสิทธิของหนังสือพิมพ์ ในอันที่จะเลือกลงข่าวใด ๆ ก็ได้ แม้ว่าญี่ปุ่นจะรู้ว่า เป็นเล่ห์กลทางการเมือง และไม่พอใจมาก จนถึงกับเรียกบรรณาธิการของหนังสือ

^{๗๐} ดูรายละเอียด ชลอ ศรีศรากร, *สันติบาลใต้ดิน* (พระนคร : สำนักพิมพ์อุดม), หน้า ๒๔-๗๑.

^{๗๑} พล.อ. เนตร เชมะโยธิน, *งานใต้ดิน* (เล่ม ๓) (พระนคร : เพ็ญอักษร, ๒๕๑๐), หน้า ๒๗๒.

พิมพ์ฉบับต่างๆ ไปสอบถาม หนังสือพิมพ์ก็แสร้งแกว่าการไม่ลงประกาศระดมพลครั้งนี้ หนังสือพิมพ์เห็นว่าเป็นผลดีต่อฝ่ายญี่ปุ่นเอง เพราะการระดมพลนั้นย่อมทำให้สัมพันธมิตรล่วงรู้ว่าทหารประจำการของญี่ปุ่นเหลือน้อยเต็มที่ และอาจเป็นประโยชน์ของการโฆษณาชวนเชื่อของสัมพันธมิตรได้^{๓๒}

นอกจากนี้แล้ว เมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรและเสรีไทยมีการติดต่อกันมากขึ้น จนถึงกับฝ่ายสัมพันธมิตรเอาสัมภาระใส่เครื่องบินให้ทิ้งที่สนามหลวง โดยมีรถจี๊ปของทหารไทยมารับไปทันที ซึ่งประชาชนเห็นกันทั่วไปรวมทั้งทหารญี่ปุ่นด้วย หนังสือพิมพ์ก็ได้ช่วยลงข่าวเข้าข้างรัฐบาลว่า “เอายามาทิ้งสนามหลวง กองทัพบกกำลังนำยาเหล่านั้นไปพิสูจน์ว่าเป็นยาประเภทใด”^{๓๓} ซึ่งแม้ว่าญี่ปุ่นจะรู้ระแคะระคายว่ารัฐบาลมีความสัมพันธ์กับเสรีไทย แต่ก็ไม่สามารถหาหลักฐานได้ ประกอบกับญี่ปุ่นรู้ตัวแล้วว่าแพ้แล้วด้วย จึงไม่ดำเนินการใด ๆ นอกจากใช้หนังสือพิมพ์ *ข่าวภาพ* ซึ่งเป็นของญี่ปุ่นโดยตรงบำรุงขวัญทหารโดยการปกปิดข่าวพ่ายแพ้ของตน หากเป็นข่าวที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ *ข่าวภาพ* ก็พยายามลงข่าวให้รู้สึกว่ ญี่ปุ่นไม่ได้รับความเสียหายอะไรมากนัก

จนเมื่อภายหลังการทิ้งระเบิดปรมาณูที่ ฮิโรชิมา และนางาซากิ เมื่อวันที่ ๙ และ ๑๒ สิงหาคม ๒๔๘๘ ญี่ปุ่นจึงยอมจำนนโดยไม่มีเงื่อนไข เมื่อวันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๔๘๘ รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ได้ประกาศสงครามเป็นโมฆะทันทีโดยอ้างว่า การประกาศสงครามของรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามเป็นการกระทำโดยพลการ โดยที่รัฐสภามีได้รู้เห็น และเป็นการขัดต่อความต้องการของประชาชนชาวไทย และขัดต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญ และได้ขอร้องให้หนังสือพิมพ์เสนอข่าวตามนั้น รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ กราบถวายบังคมลาออกเพื่อเปิดทางให้ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าเสรีไทยในต่างประเทศเข้าดำรงตำแหน่งแทน โดยระหว่างนั้น ให้นายทวี บุณยเกตุ รังตำแหน่งคอยไว้ รัฐบาลพลเรือนทั้งสามชุดในช่วงดังกล่าวล้วนให้เสรีภาพและความเป็นกันเองแก่หนังสือพิมพ์ ในสมัยรัฐบาลเสนีย์ ปราโมช หนังสือพิมพ์สามารถเข้าไปหาข่าวใน “ทำเนียบนายกฯ ได้โดยสะดวก เนื่องจากรัฐบาลในขณะนั้นก็ต้องอาศัยหนังสือพิมพ์ช่วยเหลือในการเสนอข่าวบางอย่างเพื่อประโยชน์ในการเจรจากับผู้แทนประเทศสัมพันธมิตร

^{๓๒} “คนข่าวเก่า,” (นามแฝง), ชาวไทย, ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๕.

^{๓๓} “คนข่าวเก่า,” (นามแฝง), เพ็ญอ้าง.

เกี่ยวกับให้สัมพันธมิตรเห็นใจสถานะของไทยที่ต้องประกาศสงครามไปโดยภาวะจำยอม
ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ที่ว่า

...หากไม่ได้หนังสือพิมพ์ช่วยแล้ว การเจรจาสัญญาสมบูรณแบบเกี่ยวกับ
ความเป็นความตายหรือความเป็นเอกราชของชาติไทย และคนไทยจะเป็น
อย่างไรก็ไม่รู้... ๓๔

บทบาทของหนังสือพิมพ์
ในการเป็นสื่อกลางการติดต่อสื่อสาร

ในระบอบการปกครองตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งผู้บริหารมีอำนาจเด็ดขาด รัฐบาลไม่มีความจำเป็นที่จะต้องติดต่อสื่อสารกับประชาชนมากนัก เนื่องจากการบริหารบ้านเมืองยังไม่สลับซับซ้อน และประชาชนก็ไม่อยู่ในฐานะที่มีสิทธิมีเสียงในการปกครองแต่อย่างใด รัฐบาลจะติดต่อกับประชาชนก็ต่อเมื่อต้องการให้ประชาชนปฏิบัติตามคำสั่งของทางการ เช่น การเก็บภาษีเท่านั้น การบริหารบ้านเมืองจึงเริ่มมีความซับซ้อนมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔-๕ ระดับการพัฒนาของสังคมสูงขึ้นกว่าเดิม ทำให้รัฐบาลเห็นความสำคัญของการติดต่อสื่อสารกับประชาชนมากขึ้น เพราะเกิดความจำเป็น ที่จะต้องให้ประชาชนได้เข้าใจหรือตระหนักต่อหน้าที่ของตนในฐานะพลเมือง เพื่อจะได้ให้ความร่วมมือกับรัฐบาลในการช่วยพัฒนาประเทศได้มากขึ้น และเห็นความสำคัญของหนังสือพิมพ์ที่จะเป็นวิถีทางหนึ่งที่จะช่วยให้บรรลุผลดังกล่าว รัฐบาลจึงได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการหนังสือพิมพ์ไทยและช่วยให้กิจการหนังสือพิมพ์ขยายตัวและมีการสื่อสารข้อเท็จจริงได้มากขึ้น หนังสือพิมพ์ซึ่งเริ่มโดยเอกชนชาวต่างประเทศ โดยปกติไม่อาจหาข่าวจากแหล่งข่าวราชการได้ เนื่องจากข้าราชการไม่กล้าให้ข้อมูลหรือข่าวใด ๆ เพราะมีความเกรงกลัวว่าเมื่อหนังสือพิมพ์ตีพิมพ์แล้ว จะนำความเสื่อมเสียมาให้ ข่าวเกี่ยวกับราชการที่หนังสือพิมพ์เอกชนนำไปลงในระยะแรกจึงมักมีการกลาดเคลื่อน ทำให้ราชการต้องคอยแถลงแก่ข่าวกันอยู่เนื่อง ๆ อย่างไรก็ตาม หนังสือพิมพ์ที่ดำเนินการหรือได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาลนั้น ก็เป็นแต่เพียงสื่อกลางจากรัฐบาลไปสู่ประชาชนเท่านั้น หนังสือพิมพ์เอกชนจึงมีความหมายกว่าในแง่การสื่อสารจากประชาชนไปสู่รัฐบาลด้วย เพราะในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งการบริหารกิจการบ้านเมืองเต็มไปด้วยความซับซ้อนและยากลำบากนั้น การจะสื่อความหมายที่ถูกต้องจากรัฐบาลไปถึงประชาชนอย่างเดียวไม่เป็นการเพียงพอต้องมีการสื่อสารจากประชาชนไปสู่รัฐบาลด้วย จึงจะได้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจดำเนินนโยบาย หรือดำเนินการในเรื่องหนึ่งเรื่องใดอย่างถ่องแท้หรือมีประสิทธิภาพมากกว่า

หนังสือพิมพ์เป็นสื่อกลางซึ่งสามารถเผยแพร่ข่าวสารได้อย่างกว้างขวาง เพราะสามารถพิมพ์ได้จำนวนมากและส่งไปได้ไกลเท่าที่การคมนาคมจะไปถึง ทั้งยังมีลักษณะแตกต่างไปจากสื่อมวลชนชนิดอื่น ๆ คือ

ผู้อ่านสามารถเรียนรู้ข่าวและเรื่องราวได้มากกว่าการฟัง เพราะหนังสือพิมพ์ให้รายละเอียดได้มากกว่าวิทยุในเวลาเท่า ๆ กัน นอกจากนี้ ยังสามารถลงรูปภาพแผนผังแผนที่ได้ด้วย

ผู้อ่านสามารถเลือกเวลาอ่านหนังสือพิมพ์ได้ เพราะหนังสือพิมพ์มีตัวอักษรปรากฏอยู่ตายตัว ขณะที่วิทยุหรือโทรทัศน์ส่งเป็นเวลากำหนดไว้ โดยเฉพาะ ทั้งผู้อ่านยังสามารถอ่านหนังสือพิมพ์อย่างรวดเร็วหรือช้า อ่านข้าม ๆ หรืออ่านซ้ำข้อความใด จะอ่านเมื่อไรและที่ใดก็สามารถทำได้^๑

ดังนั้น ในสังคมสมัยใหม่ หรือในสังคมที่กำลังพัฒนาไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ หนังสือพิมพ์จึงเป็นสื่อกลางที่มีความสำคัญมาก โดยเฉพาะในสังคมซึ่งต้องการพัฒนาไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นประชาธิปไตย ดังจะเห็นได้จากคำยืนยันของ เจมส์ ไบรซ์ (James Bryce) ผู้แต่งหนังสือชื่อ *Modern Democracies* ที่กล่าวว่า “หนังสือพิมพ์คือผู้สร้างความเป็นประชาธิปไตย” (It is the newspaper press that has made democracy)^๒

ในการพิจารณาบทบาทของหนังสือพิมพ์ไทย ในฐานะของสื่อกลางทางการเมือง ตามนัยที่กล่าวมา ผู้เขียนได้แบ่งออกเป็น ๓ ประเด็น คือ

๑. บทบาทในการเป็นสื่อกลางการติดต่อจากรัฐบาลสู่ประชาชน
๒. บทบาทในการเป็นสื่อกลางการติดต่อจากประชาชนสู่รัฐบาล
๓. บทบาทในการเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างเอกชนและกลุ่มชนต่าง ๆ รวมทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

๑. สื่อกลางการติดต่อจากรัฐบาลสู่ประชาชน

หนังสือพิมพ์ได้ทำหน้าที่นี้อย่างสม่ำเสมอตลอดมา จนอาจจะกล่าวได้ว่าหน้าที่ในการเป็นสื่อกลางการติดต่อจากรัฐบาลสู่ประชาชนนี้เป็นหน้าที่ขั้นพื้นฐานของหนังสือพิมพ์มาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ เมื่อประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการ

^๑ E. Lloyd, Sommerlad, *The Press in Developing Countries* (N.S.W. : Sydney University Press, 1966,) p. 15.

^๒ James Bryce, *Modern Democracies* (N.Y. : Macmillan, 1921), p. 48.

ปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย หนังสือพิมพ์ได้ทำหน้าที่รายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น การดำเนินงานของรัฐบาลยุคใหม่สู่ประชาชนอยู่ทุกระยะ เป็นการช่วยให้ประชาชน ติดตามสถานการณ์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง

การรายงานข่าวการดำเนินงานของรัฐบาล นอกจากจะเป็นผลดีในการสร้างความเข้าใจทั่ว ๆ ไปแล้ว ยังเป็นการบ่งกั้นการดำเนินงานอันมิชอบอย่างลับ ๆ ของรัฐบาลและเป็นการชี้ดวงให้ข้าราชการมีความรับผิดชอบต่อสาธารณชนด้วย เพราะตระหนักว่าจะอยู่ในสายตาของหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นเสมือนผู้แทนของประชาชนโดยตลอด การเสนอข่าวความเคลื่อนไหวของรัฐบาลสู่ประชาชนอาจจำแนกได้เป็น ๓ ประเภท ดังนี้

ก. เสนอข่าวทางการเมืองที่ประชาชนควรจะรับรู้ หนังสือพิมพ์ในช่วงที่ทำการวิจัยส่วนใหญ่ให้ความสนใจต่อข่าวความเคลื่อนไหวทางการเมือง หรือของทางรัฐบาล เป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้ว่า นับตั้งแต่คณะราษฎรทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา หนังสือพิมพ์แต่ละฉบับได้ติดตามข่าวความคืบหน้าของคณะราษฎรมาเสนอต่อประชาชนอย่างแทบไม่ขาดตกบกพร่องและอย่างค่อนข้างเป็นกลาง แม้หนังสือพิมพ์บางฉบับ เช่น กรุงเทพ ฯ เดลิเมล์ จะมีแนวโน้มไปในทางฝ่ายนิยมระบอบเก่า แต่ก็ไม่ได้ถึงกับให้ความพยายามในการบิดเบือนข่าวหรือมีความหมายอะไรมากนัก ในขณะที่หนังสือพิมพ์ฉบับสำคัญ ๆ เช่น ศรีกรุง หลักเมือง ไทยใหม่ ประชาชาติ เป็นต้น ได้รายงานความเคลื่อนไหวของคณะราษฎร เช่น การประชุมสภาอย่างละเอียด ตลอดจนเป็นสื่อกลางในการชักชวนให้ประชาชนให้โอกาสและความไว้วางใจแก่รัฐบาล หนังสือพิมพ์ ศรีกรุง ได้เขียนบทบรรณาธิการแสดงความเห็นใจรัฐบาลในทำนองว่า “รัฐบาลกำลังเหน็ดเหนื่อย เพื่อให้ได้มาซึ่งโครงการเศรษฐกิจอย่างสุขุมที่สุด”^๓ แต่การเป็นสื่อกลางทำนองนี้ ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการชมรัฐบาลเสมอไป เพราะรัฐบาลทำอะไรไม่ถูกต้อง หนังสือพิมพ์ที่เคยชมก็พร้อมที่จะทักท้วงได้

ในขณะที่เกิดมีภาวะขัดแย้งกันในหมู่ผู้บริหาร อันเนื่องมาจากเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม หนังสือพิมพ์ก็ได้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับเค้าโครงการเศรษฐกิจตลอดจนความคิดเห็น ในเรื่องเห็นด้วยไม่เห็นด้วยในหมู่ผู้บริหารอยู่ตลอดมา เมื่อรัฐบาลพยายามโน้ปกระฉับนิธิธาตาสังยุบสภา และพระยาพหลพลพยุหเสนา ได้ทำการรัฐประหารล้มรัฐบาลพระยามโน ฯ หนังสือพิมพ์ได้

^๓ “โครงการเศรษฐกิจ,” คอลัมน์กถาบรรณาธิการ, ศรีกรุง, ๕ กันยายน ๒๔๗๕.

ติดตามข่าวความเคลื่อนไหวเหล่านี้มาเสนอเป็นอันดับต่อเนื่องกัน ตลอดจนได้อธิบายถึง ความคล้อยตามทางการเมือง และความจำเป็นในการทำรัฐประหารครั้งใหม่ให้ประชาชนได้ทราบว่าเป็นไปเพื่อรักษาเสถียรภาพและรัฐธรรมนูญ ซึ่งเท่ากับเป็นการช่วยให้รัฐบาลชุดใหม่ได้สื่อสารเจตนารมณ์ของตนไปถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวาง เป็นการป้องกันความข้องใจที่อาจจะเกิดขึ้นในหมู่ประชาชนที่ไม่ได้ข่าวสารอย่างถูกต้อง กรณีขบถบวรเดชเป็นอีกกรณีหนึ่ง ที่หนังสือพิมพ์ได้ทำหน้าที่รายงานข้อเท็จจริงอย่างเข้มแข็ง ประชาชาติได้ส่งผู้สื่อข่าวไปติดตามข่าวกับหน้าของการรบอย่างค่อนข้างใกล้ชิด และได้รายงานข่าวอย่างละเอียด ในขณะที่ **หลักเมือง** ตีพิมพ์ฉบับพิเศษ ในระหว่างที่มีการสู้รบ

โดยทั่วไปแล้วข่าวจากทางราชการที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ สมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่ค่อยมีการคลาดเคลื่อนเท่าสมัยก่อน เพราะรัฐบาลได้ตั้งกรมโฆษณาการสำหรับแถลงข่าวขึ้น นอกจากนั้นหนังสือพิมพ์สามารถสัมภาษณ์บุคคลที่รับผิดชอบ โดยอ้างเป็นแหล่งข่าวได้ ปกติหนังสือพิมพ์มีสิทธิในการเลือกลงข่าวใด ๆ ที่รัฐบาลส่งให้ตามความเห็นของบรรณาธิการ ยกเว้นคำประกาศต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นที่ประชาชนจะต้องได้รับทราบ

อย่างไรก็ตาม ในช่วงเหตุการณ์บางตอน หนังสือพิมพ์ก็อาจกลายเป็นผู้สื่อข่าวโฆษณาชวนเชื่อจากรัฐบาลไปสู่ประชาชนได้เหมือนกัน เช่น ในสมัยหลวงพิบูลสงคราม ซึ่งมีนโยบายสร้างชาตินิยม ได้ออกรัฐนิยมฉบับต่าง ๆ ให้ประชาชนปฏิบัติตาม และเรียกร้องเชิงบังคับให้หนังสือพิมพ์ทุกฉบับลงประกาศรัฐนิยมเหล่านั้น^๔ ซึ่งเป็นการเรียกร้องให้ประชาชนทำตามนโยบายทางวัฒนธรรมของรัฐบาล เช่น สวมหมวกใส่ผ้าถุง เลิกกินหมาก ฯลฯ^๕ แม้ว่าหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่จะไม่เห็นด้วย แต่ก็ไม่กล้าคัดค้านหรือวิพากษ์วิจารณ์แต่ประการใด เพราะรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามมีอำนาจเด็ดขาดมากในขณะนั้น

เมื่อประเทศไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ ๒ ในฐานะพันธมิตรของญี่ปุ่นอย่างเป็นทางการ สิทธิในการเสนอข่าวทางการเมืองของหนังสือพิมพ์ได้ถูกตัดทอนลงไปอย่างมาก รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ว่า การเสนอข้อความใด ๆ ที่เป็นข่าวอุกุศล มีโทษถึงประหารชีวิต^๖ ข่าวสารการเมืองทุกชนิด ต้องนำไปให้กรมโฆษณาตราบวักก่อนลงพิมพ์

^๔ สนใจโปรดอ่าน, **ประชาชาติ**, ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๓.

^๕ “ธรรมวาที,” (นามแฝง), **ประชาชาติ**, ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๔.

^๖ **ประชาชาติ**, ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๕.

ข่าวการเมืองในขณะนั้น จึงมักเป็นข่าวที่ได้รับจากฝ่ายอักษะโดยตรงหรือมีขณะนั้นก็เป็นบทความที่รัฐบาลส่งมาลงพิมพ์ เช่น บทความของ “สามัคคีชัย” และ “เอกโก” ซึ่งเป็นนามปากกาของหลวงพิบูลสงครามเอง ดังนั้น หนังสือพิมพ์ในสมัยสงครามจึงไม่ได้ทำหน้าที่ในการเลือกข่าวการเมืองที่เป็นข้อเท็จจริงและประชาชนควรรู้ แต่ต้องลงข่าวชวนเชื่อที่ได้จากฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายอักษะเสียมาก

สิทธิในการเลือกเสนอข่าวการเมืองของหนังสือพิมพ์กลับมีมากขึ้นอีกครั้งหนึ่งเมื่อสงครามโลกใกล้ยุติ และรัฐบาลพลเรือนชุด นายควง อภัยวงศ์ ได้ขึ้นปกครองประเทศ แม้ว่าจะยังคงมีการตรวจข่าวอยู่ แต่ก็ไม่ใช่เครื่องครัดเท่าสมัยหลวงพิบูลสงคราม ในครั้งนั้นหนังสือพิมพ์ได้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางการติดต่อจากรัฐบาลสู่ประชาชนอย่างเป็นทางการ เช่น ลงข่าว จดหมายของหลวงพิบูลสงครามที่ให้สัญญาว่า จะไม่ใช่กำลังทหารเข้าชิงอำนาจจากนายควง อภัยวงศ์^๓ ซึ่งเท่ากับเป็นการกีดกันทำให้หลวงพิบูลสงครามหักหาญกระทำการในสิ่งที่ได้ให้สัญญาไว้ได้ นอกจากนี้หนังสือพิมพ์ยังได้ช่วยตบตากองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย ซึ่งมีความระแวงว่า รัฐบาลมีส่วนร่วมเห็น และให้ความร่วมมือกับขบวนการเสรีไทย ผู้ดำเนินการต่อต้านญี่ปุ่นอย่างลับๆ เช่น มีอยู่ครั้งหนึ่งที่ฝ่ายสัมพันธมิตรทิ้งระเบิดถูกโรงไฟฟ้าวัดเลียบเสียหาย แต่ไม่มากนัก เพราะมีเครื่องกำเนิดไฟฟ้าบางเครื่องยังพอใช้การได้ แต่หนังสือพิมพ์ได้ร่วมมือกันกระจายข่าวว่าได้รับความเสียหายหนัก และรัฐบาลกำลังซ่อมแซมอย่างสุดความสามารถ ทั้งที่ความจริงรัฐบาลพยายามถ่วงเวลา เพื่อขัดขวางไม่ให้ญี่ปุ่นได้ดำเนินการใดๆ ได้อย่างสะดวก เพราะญี่ปุ่นต้องพึ่งโรงไฟฟ้าของไทย และเป็นการเปิดโอกาสให้ขบวนการเสรีไทยได้ดำเนินงานใต้ดินมากขึ้น^๔

เมื่อญี่ปุ่นยอมแพ้ฝ่ายสัมพันธมิตรแล้ว รัฐบาลไทยได้ประกาศว่า การประกาศสงครามของไทยเป็นโมฆะ หนังสือพิมพ์ได้ช่วยเหลือรัฐบาลโดยการแสดงให้เห็นต่างชาติได้เห็นว่า การประกาศสงครามในสมัยรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม ไม่ใช่หมิ่นมหาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้แสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ที่เห็นความสำคัญและอิทธิพลของหนังสือพิมพ์ กล่าวคือ นอกจากจะให้ความเป็นกันเองกับหนังสือพิมพ์แล้ว รัฐบาลชุดนี้ยังให้ข่าวเกี่ยวกับราชการอย่างเปิดเผยมากขึ้น

^๓ ดู, 'ไทยใหม่', ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๖.

^๔ “กนข่าวเก่า,” (นามแฝง), 'ชาวไทย', ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๔.

การปิดบังการดำเนินงานของรัฐบาลใด ๆ แม้ว่าจะเป็นผลดีต่อรัฐบาล แต่ก็
เป็นผลดีในระยะสั้น เพราะเมื่อข่าวที่รัฐบาลนั้น ๆ ปกปิดรั่วไหลออกมาเป็นสภาพข่าว
ลือต่าง ๆ ย่อมมีผลให้ประชาชนเกิดความไม่ไว้วางใจในพฤติกรรมของรัฐบาลนั้น ๆ
ดังเช่นที่ผ่านมา คือ การที่รัฐบาลห้ามลงรายละเอียดเกี่ยวกับการสวรรคตของพระ
บาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือรายละเอียดเกี่ยวกับกรณีกบฏพระยาทรงสุรเดช
(กบฏผงด้าว) เพราะเท่ากับเป็นการสร้างความแคลงใจต่อรัฐบาลให้เกิดขึ้นในหมู่ประ-
ชาชนที่มีความสนใจในปัญหาของบ้านเมือง และทำให้ประชาชนเหล่านี้อึดใจว่ารัฐบาล
ได้ทำลายสิทธิและเสรีภาพในการรับรู้ เพื่อตรวจสอบการดำเนินงานของรัฐบาล อันเป็น
เสรีภาพขั้นพื้นฐาน ดังที่ ฮาโรลด์ ลัสกี ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ *A Grammar of Politics*
ว่า “ประชาชนที่ปราศจากซึ่งข่าวสารที่เชื่อถือได้ ย่อมปราศจากซึ่งเสรีภาพขั้นพื้นฐาน
ไม่วันใดก็วันหนึ่ง” (A people without reliable news is sooner or later, a people without
a basic of freedom)^๕ การที่หนังสือพิมพ์ไทย ในช่วงที่ทำการวิจัยได้พยายามเลือกข่าว
สารที่เชื่อถือได้มาเสนอต่อประชาชนมากพอสมควร จึงเป็นความพยายามในการพิทักษ์
เสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนด้วย

ข. การติดต่อสอบถามและสัมภาษณ์บุคคลในคณะรัฐบาล นอกจากการคอยติดตาม
ตามข่าวความเคลื่อนไหวและการปฏิบัติงานของรัฐบาล และพิจารณาเลือกข่าวที่เป็น
ประโยชน์แก่ประชาชนลงพิมพ์แล้ว หนังสือพิมพ์ยังเป็นฝ่ายริเริ่มได้ (โดยไม่ต้องรอ
ให้รัฐบาลเป็นฝ่ายให้ข่าว) ด้วยการติดต่อขอสัมภาษณ์บุคคลที่มีหน้าที่รับผิดชอบในคณะ
รัฐบาล ตลอดจนคอยสอบถามการดำเนินงานของรัฐบาลในบางเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประชาชน
แต่รัฐบาลยังไม่ได้แถลงออกมาแน่นอน การเสนอข่าวเหล่านั้นนอกจากจะเป็นการช่วยให้
รัฐบาลติดต่อสื่อสารกับประชาชนได้ชัดเจนขึ้น ยังเป็นการผูกมัดรัฐบาลให้รับผิดชอบ
ต่อสิ่งที่ได้แถลงหรือที่ได้แสดงทรรศนะออกไปอีกด้วย

หนังสือพิมพ์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้ทำหน้าที่ดังกล่าวข้างต้น
นี้มากพอสมควร เช่น ได้ลงคำสัมภาษณ์ของพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี
หลายครั้งด้วยกัน นอกจากนั้น ยังได้ติดตามสัมภาษณ์ผู้นำทางการเมืองคนอื่น ๆ เช่น
สัมภาษณ์พระยาทรงสุรเดช ซึ่งเพิ่งลาออกจากราชการ เพราะมีผู้กล่าวหาทำนว่าเป็น
เผด็จการมากเกินไป เป็นต้น บทบาทของหนังสือพิมพ์ที่เห็นได้เด่นชัด คือ ในสมัย
ของหลวงพิบูลสงคราม เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ อุบัติขึ้นในยุโรป และรัฐบาลหลวง

^๕ Harold Joseph, Laski, *A Grammar of Politics* (5th ed.) (London: George Allen Unwin, 1967), pp. 147-8.

พิบูลสงครามประกาศนโยบายเป็นกลาง หนังสือพิมพ์ ศรีกรุง ได้สัมภาษณ์หลวงพิบูลสงคราม เพื่อเป็นการขอคำยืนยันเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลในครั้งนี้^{๑๐} หรืออย่างกรณีที่มาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนหนึ่งลงชื่อเสนอญัตติในสภาให้ยุบตบเฉพาะกาล ซึ่งเป็นข่าวที่อยู่ในความสนใจของประชาชนในขณะนั้นมาก เพราะหากสภารับหลักการตั้งที่มผู้เสนอ ย่อมหมายถึงว่าสิทธิที่ประชาชนจะได้เลือกตั้งผู้แทนราษฎรโดยตรง ต้องถูกกีดกันต่อไปอีก ประชาชาติ ได้ส่งนักหนังสือพิมพ์ไปสัมภาษณ์พระยามานวราชเสวี ประธานสภาผู้แทนราษฎร เมื่อท่านผู้บัญชาเสวจะให้สัมภาษณ์ ประชาชาติ จึงได้ขอสัมภาษณ์พระสุธรรมวิจิตรัย ประธานสภาผู้แทนราษฎรชั่วคราวแทน ท่านผู้บัญชาเสวให้ความเห็นว่า

...ไม่ควรขยายบตเฉพาะกาลต่อไปอีก และหวังว่าคณะราษฎรคงยึดถือตามคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้แก่ราษฎรทั่วประเทศและปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญนั้น...^{๑๑}

ซึ่งตกลงบตสัมภาษณ์ที่ให้ความเห็นทำนองนี้ ย่อมเป็นการผูกมัดและหาเสียงไปในตัวว่าสภาไม่ควรรับหลักการดังกล่าว

หลังจากที่สงครามมหาเอเชียบูรพาสิ้นสุดลง และเหตุการณ์ได้เปลี่ยนไปเป็นว่าแท้จริงแล้วการเข้าเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ไม่ใช่ความต้องการของมหาชน เพราะขบวนการเสรีไทยได้ดำเนินงานใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งไม่รู้เบื้องหลังทางการเมืองมาก่อนต่างพากันงุนงง หนังสือพิมพ์จึงได้ทำหน้าที่รายงานข้อเท็จจริงให้ประชาชนได้ทราบ โดยได้ติดตามสัมภาษณ์บุคคลสำคัญที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับกำเนินงานของขบวนการเสรีไทย เช่น หลวงประดิษฐมนูธรรม เพื่อเผยแพร่ผลการดำเนินงานของเสรีไทยเท่าที่ผ่านมาให้ประชาชนได้ทราบ และเพื่อนำนาชาติได้ตระหนักว่าคนไทยส่วนใหญ่ไม่ยินยอมที่จะเป็นฝ่ายญี่ปุ่นแต่อย่างใด รวมทั้งแจ้งประชาชนในเรื่องที่เกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลหลังสงครามและปัญหาที่ประชาชนต้องการคำตอบ การทำหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ในแง่นี้ จึงต้องนับว่า เป็นผลดีต่อการพัฒนาทางการเมือง ดังจะเห็นได้จากคำของหนังสือพิมพ์ สัจจา ที่ว่า

...การที่ท่านรัฐบุรุษอาวุโสให้สัมภาษณ์ครั้งนี้นับว่ามีประโยชน์มาก เพราะจะเป็นเครื่องระบับความกังวลใจของประชาชน ในปัญหาเรื่องการเงินและอื่น ๆ ...^{๑๒}

^{๑๐} ดู, ประชาชาติ, ๕ ตุลาคม ๒๔๘๒.

^{๑๑} ดู, ประชาชาติ, ๖ พฤษภาคม ๒๔๘๒ และ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๘๓.

^{๑๒} เสนอ สารสนอง, "ถ้าสัมภาษณ์อันมีประโยชน์," สัจจา, ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘.

ก. การให้ความร่วมมือกับรัฐบาลในยามจำเป็น หน้าที่นี้แม้ดูเผิน ๆ ไม่น่าจะเป็นหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ แต่เนื่องจากหนังสือพิมพ์เป็นสถาบันที่อาจจะมามีอิทธิพลต่อมติของมหาชนมาก หนังสือพิมพ์จึงไม่อาจปฏิเสธความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งบางครั้งอาจมีความสำคัญเหนือเสรีภาพของหนังสือพิมพ์เองก็ได้ โดยเฉพาะในประเทศซึ่งสถาบันทางการเมืองยังไม่มั่นคงอย่างประเทศไทย การให้ความร่วมมือกับรัฐบาลในช่วงเวลาที่เป็นวิกฤตการณ์หรืออาจนำไปสู่วิกฤตการณ์ เพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศย่อมจำเป็นอยู่มาก หนังสือพิมพ์ไทยในช่วงที่ทำการวิจัยได้กระทำหน้าที่ดังกล่าวที่สำคัญ ๆ ก็มี เช่น หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ หนังสือพิมพ์บางฉบับได้อธิบายโอกาสโจมตีระบอบเก่าอย่างรุนแรง พระยามโนปกรณนิติธาดาเกรงว่าจะเกิดความระส่ำระสายขึ้น จึงมีประกาศไปยังหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ “ให้งดโฆษณาความเห็นที่จะเป็นเครื่องเสียดสีระหว่างพวกราษฎรกับเจ้า” ซึ่งหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ก็ให้ความร่วมมือในอันที่จะงดบทความรุนแรง ซึ่งจะเป็นผลกระทบกระเทือนต่อฝ่ายกษัตริย์นิยม หรืออย่างกรณีที่กรมการตรวจเตรียมนัดหยุดงานหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่นาน หนังสือพิมพ์ได้ให้ความร่วมมือกับรัฐบาล ตามที่รัฐบาลขอร้องว่า อย่าลงข่าวในเชิงที่จะเป็นการชี้ช่องทางให้กรมการสร้างความปั่นป่วน ในขณะที่สถาบันทางการเมืองของประเทศยังอยู่ในความไม่มั่นคง ทั้งหนังสือพิมพ์ยังพยายามเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งดังกล่าวด้วย แสดงให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์มีความรับผิดชอบอยู่ไม่น้อย

กรณีเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งถูกกล่าวหาว่ามีแนวโน้มเป็นคอมมิวนิสต์ สร้างความหวุ่นวิตกและความรู้สึกสับสนในหมู่ประชาชน หนังสือพิมพ์ได้ช่วยลงคำแถลงของรัฐบาลพระยามโนฯ เพื่อป้องกันความเข้าใจผิด^{๑๓} และเมื่อพระยาพหลฯ ยึดอำนาจคืนจากรัฐบาลพระยามโนฯ แล้ว ก็ได้ขอร้องหนังสือพิมพ์ไม่ให้หนังสือพิมพ์รื้อฟื้น เรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐ์ฯ และพระบรมราชวินิจฉัยขึ้นมาอีก^{๑๔} หนังสือพิมพ์ก็ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

^{๑๓} ศรีกรุง, ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๖.

สาระสำคัญของแถลงการณ์กล่าวไว้ว่า:— “ขอให้ประชาชนพลเมืองทั้งหลายจงวางใจเสียเถิดว่า พรรคสมมติตลอดจนชีวิตร์จะปลอดภัยอยู่เสมอ คณะรัฐบาลมิได้คิดจะทำลายหรือคิดให้เกิดความไม่สงบ หรือความระส่ำระสายแต่ประการใด”

^{๑๔} ศรีกรุง, ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖.

พระยาพหลฯ ได้กล่าวว่า “ข้าพเจ้าขอซ้ำอีกครั้งหนึ่งว่า เมื่อรัฐบาลไม่ปรารถนาจะให้แต่ต้องเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐ์ฯ และพระบรมราชวินิจฉัยเรื่องเค้าโครงการนั้นแล้ว เราช่วยกันปล่อยให้เสียเถิด เพื่อเห็นแก่ความสงบสุขของบ้านเมือง”

การให้ความร่วมมือกับรัฐบาลในยามจำเป็นที่เห็นได้ชัดอีกประการหนึ่งของหนังสือพิมพ์ เกิดขึ้นในสมัยก่อนและระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา สมัยก่อนที่สงครามดังกล่าวจะลุกลามมาถึงไทย หนังสือพิมพ์ฉบับสำคัญ ๆ ได้ประกาศยืนหยัดถึงนโยบายเป็นกลางตามนโยบายของรัฐบาลระยะแรก ซึ่งต้องการหลีกเลี่ยงสงครามอย่างแข็งขัน แต่เมื่อญี่ปุ่นบุกไทย และไทยต้องกลายเป็นพันธมิตรญี่ปุ่น หนังสือพิมพ์ก็ไม่สามารถทำอะไรอย่างอื่นได้ นอกจากร่วมชะตากรรมกับรัฐบาล เพื่อช่วยรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของประเทศชาติและการอยู่รอดของหนังสือพิมพ์เอง แม้ว่าจะมีนักหนังสือพิมพ์บางคนไม่เห็นด้วยกับนโยบายของรัฐบาลก็ตาม

หลังจากสงครามมหาเอเชียบูรพาสิ้นสุดลง หนังสือพิมพ์ได้รับการขอร้องจากรัฐบาลชุด ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ให้ลงข่าวและความเห็นไปในทางแสดงประชามติว่า ประชาชนไม่ต้องการเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นแต่อย่างใด เพื่อให้ฝ่ายสัมพันธมิตรยอมรับและไม่เรียกร้อยค่าเสียหายจากไทยในฐานะของประเทศแพ้สงคราม ซึ่งหนังสือพิมพ์ก็ได้กระทำด้วยความเต็มใจจึงจนได้รับคำชมเชยจากรัฐบาล

การที่รัฐบาลต้องขอความช่วยเหลือจากหนังสือพิมพ์ ในยามจำเป็นอยู่เสมอ แสดงว่าสถาบันหนังสือพิมพ์ได้รับการยอมรับว่าเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของมวลชนอยู่มากไม่น้อย ส่วนการที่หนังสือพิมพ์ให้ความร่วมมือกับรัฐบาลนั้น นอกจากจะเป็นเพราะหนังสือพิมพ์ได้พิจารณาเห็นถึงความจำเป็นในการรักษาความสงบและผลประโยชน์ส่วนรวมแล้ว หนังสือพิมพ์ยังมีความจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงการอยู่รอดของตนด้วย เพราะหนังสือพิมพ์จะดำเนินการอย่างเป็นทางการได้ ก็ต้องอาศัยความร่วมมือหรืออีกนัยหนึ่งความอะลุ่มอล่วยจากรัฐบาลด้วยเหมือนกัน ในบางครั้งหนังสือพิมพ์จึงอาจให้ความร่วมมือกับรัฐบาลมากเกินไป จนดูเหมือนกับว่าเป็นเครื่องมือของรัฐบาลมากกว่าที่จะพิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชน ซึ่งจะได้กล่าวถึงในโอกาสต่อไป

๒. สื่อกกลางการติดต่อจากประชาชนไปสู่รัฐบาล

การพัฒนาทางการเมือง นอกจากจะต้องอาศัยการเผยแพร่ข่าวสารทางการเมืองจากฝ่ายปกครองไปยังประชาชนอย่างเปิดเผยและถูกต้องมากที่สุดเท่าที่จะมากได้แล้ว ยังต้องอาศัยการถ่ายทอดความเห็นและความต้องการของประชาชนมาสู่ฝ่ายปกครองด้วย เพื่อให้ฝ่ายปกครองได้รู้ถึงปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของฝ่ายถูกปกครองด้วยลักษณะดังกล่าวนี้ เรียกว่า เป็นการสื่อสารไปมาถึงกันทั้งสองทาง (Two way Communication) ซึ่งมีผลให้เกิดความเข้าใจดี และการผนึกกำลังทางสังคม (Social Cohesion)

อย่างแท้จริง ดังนั้น หน้าที่ของการสื่อสารมวลชน (Mass Communication) ประการหนึ่ง จึงมีส่วนสร้างบรรยากาศทางสังคมอันเหมาะสมสำหรับการพัฒนาประเทศ^{๘๕}

หนังสือพิมพ์ของไทยในฐานะที่เป็นสื่อสารมวลชนชนิดเดียวที่มีเจ้าของ และผู้ดำเนินการเป็นเอกชน (รวมทั้งอยู่ได้ด้วยการสนับสนุนจากประชาชน) ย่อมอยู่ในวิสัยที่จะเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับรัฐบาลได้มาก ทั้งโดยการออกสืบหาข่าวและข้อเท็จจริงด้วยตนเอง เพื่อนำปัญหาความเดือดร้อนหรือสิ่งที่คิดว่าประชาชนต้องการมาเผยแพร่ให้รัฐบาลได้รับรู้ และโดยการลงพิมพ์ความเห็นหรือคำร้องเรียนของประชาชนที่ส่งผ่านทางหนังสือพิมพ์ หน้าที่ของหนังสือพิมพ์ในแง่นี้อาจจะจำแนกได้ ๒ ประการคือ

ก. การตีพิมพ์จดหมายหรือบทความที่ประชาชนส่งมา หนังสือพิมพ์ในช่วงที่ทำการวิจัยหลายฉบับ ได้เปิดคอลัมน์สำหรับจดหมายจากประชาชนถึงหนังสือพิมพ์โดยเฉพาะ มีประชาชนเขียนแสดงความเห็นเป็นประจำ เช่น เมื่อมีข่าวว่ารัฐบาลจะจัดพิมพ์หนังสือบรมราชวินิจฉัยเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม แจกจ่ายแก่ประชาชน นายรินทร์ ภาสิต ได้เขียนจดหมายไปลงหนังสือพิมพ์เสนอว่าควรงดแจกหนังสือพระบรมราชวินิจฉัยโครงการเศรษฐกิจแก่ราษฎรโดยให้เหตุผลว่า ถ้ามีผู้ไม่เห็นด้วยกับพระบรมราชวินิจฉัยแล้ว อาจจะทำให้เกิดความไม่เลื่อมใสและเทิดทูนพระมหากษัตริย์เท่าที่ควร^{๘๖}

และภายหลังจากที่นายรินทร์ ภาสิต ผู้เขียนจดหมายดังกล่าวถูกจับกุม ในข้อหาขู่งให้ประชาชนกระด้างกระเดื่องและดูหมิ่นรัฐบาลและข้าราชการแผ่นดิน โดยได้เขียนบทประพันธ์ชื่อ “ไทยไม่ใช่ทาส” ออกจำหน่ายและแจกจ่ายแก่ประชาชน (มีใจความสำคัญโจมตีการเก็บเงินรัชูปการ ซึ่งทำให้คนยากจนเดือดร้อน เพราะไม่มีเงินเสียให้ ต้องทำงานชดใช้แทน) จนในที่สุดนายรินทร์ ภาสิต ต้องถูกตัดสินจำคุก ๒๐ ปี ๘ เดือนนั้น ได้มีประชาชนเรียกร้องต่อรัฐบาล ผ่านหนังสือพิมพ์ให้ปล่อยตัวนาย

^{๘๕} เกษม ศิริสัมพันธ์, “สื่อมวลชนกับการพัฒนาทางการเมือง” ใน อมร รัชชาติย์ (เรียบเรียง) ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ (พระนคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๐๘), หน้า ๕๓.

^{๘๖} ๑๐ ธันวาคม, ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖.

...ธรรมดาพระมหากษัตริย์แห่งรัฐธรรมนูญ ไม่มีรัฐธรรมนูญก็ อันที่จะเผยแพร่พระราชดำริอย่างที่ราชการได้จัดทำเช่นนั้นไม่เป็นทางนำมาซึ่งประโยชน์เลย เพราะลักษณะความเห็นทั้งหลายทั้งปวง (ซึ่งเป็นการโต้แย้งด้วยแล้ว) ที่จะมกกันเห็นพ้องด้วยทุก ๆ ผู้ทุก ๆ นามย่อมมิได้แน่...

การที่ละเว้นเผยแพร่พระราชดำริ ของพระมหากษัตริย์นั้นและเป็นทางเดียวที่ควรที่สุด เพราะจะเป็นเหตุรักษาพระยามหากษัตริย์ให้พลเมืองมีความเคารพมอบเป็นอาจิดไม่ขาดสาย.

นรินทร์ ภาชิต เช่น “เอกชนสยาม” เขียนไปลง *หลักเมือง* แสดงความไม่พอใจรัฐบาลที่ลงโทษบุคคลที่ทำความดีให้แก่คนส่วนใหญ่^{๑๓} ซึ่งหลังจากนั้น นายนรินทร์ ภาชิต ก็ได้รับการปลดปล่อย

เหตุการณ์ทางการเมืองที่อยู่ในความสนใจของประชาชนและหนังสือพิมพ์มาก คือ การยุบสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๑ อันมีสาเหตุเนื่องมาจากการที่รัฐสภาไม่ยอมรับร่างพระราชบัญญัติงบประมาณประจำปีที่รัฐบาลเสนอ ได้มีประชาชนจำนวนหนึ่งเขียนจดหมายไปลงใน *ประชาชาติ* แสดงความเห็นด้วยกับการที่รัฐสภาคัดค้านร่างพระราชบัญญัติงบประมาณของรัฐบาล โดยได้โต้แย้งคำพูดของรัฐมนตรีการคลังเป็นปัญหา ๆ ไป และได้เสนอความเห็นว่รัฐบาลควรจะได้รับหลักการที่สภาผู้แทนราษฎรเสนอ นำไปแก้ไขให้ดีขึ้น การที่รัฐบาลยุบสภาเสียนั้นกลับจะบังเกิดผลดีกับสภาผู้แทนราษฎรเอง เพราะเป็นเครื่องแสดงว่า สภาผู้แทนราษฎรได้ตั้งใจกระทำหน้าที่ของตน เพื่อสาธารณประโยชน์แล้ว^{๑๔}

เหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญอีกกรณีหนึ่ง คือ การที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้หนึ่งเสนอญัตติให้ยุบอายุสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งครบกำหนดแล้ว โดยอ้างเหตุผลว่าประเทศไทยอยู่ในภาวะสงคราม สถานการณ์ทางการเมืองกับชนไม่เอื้ออำนวยให้มีการเลือกตั้งใหม่ ประชาชนหลายคนได้ส่งจดหมายแสดงความคิดเห็นมีทั้งที่สนับสนุนและคัดค้านญัตตินั้น แต่พอสรุปได้จากปริมาณผู้แสดงความคิดเห็นว่าส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย เช่น คณะครูจังหวัดบุรีรัมย์ ๕๒ คน และ พ.อ. พรหมนาภา จากนครราชสีมา เสนอให้มีการจัดเลือกตั้งใหม่ แต่ละฝ่ายให้เหตุผลอย่างมีหลักเกณฑ์^{๑๕} แต่ข้อเสนอของประชาชนดังกล่าวไม่เป็นผล เพราะรัฐบาลพะวงถึงเสถียรภาพทางการเมืองในภาวะสงครามมากกว่าที่จะคำนึงถึงการรักษาไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์ของรัฐธรรมนูญ ดังนั้นสภาฯ (ซึ่งระชนนั้นฝ่ายรัฐบาลมีเสียงข้างมากหนุน) จึงยอมรับญัตติยุบอายุสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรออกไปอีก ๑ วาระ

ข้อเสนอหรือคำร้องเรียนของประชาชน ผ่านหนังสือพิมพ์ไปยังรัฐบาลจะมีผลหรือไม่เพียงใดก็ตาม การที่หนังสือพิมพ์ได้ลงจดหมายหรือบทความต่าง ๆ ดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์ได้พยายามทำหน้าที่ในการเป็นสื่อกลางของตนอย่างดีที่สุด

^{๑๓} *หลักเมือง*, ๑๔ กันยายน ๒๔๗๖.

^{๑๔} “ร.ม.ส. อชชยา” (นามแฝง), “ญัตติยุบสภา,” *ประชาชาติ*, ๒๔ กันยายน ๒๔๘๑.

^{๑๕} ดูรายละเอียด, *ประชาชาติ*, ๕, ๖, ๘, ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๕.

สุดแล้ว การลงจดหมายหรือบทความของหนังสือพิมพ์ได้เป็นไปอย่างใจกว้าง แม้ว่าจดหมายบางฉบับจะเป็นการโต้แย้งความเชื่อ หรือทรรศนะหนังสือพิมพ์เองก็ตาม เช่นหนังสือพิมพ์ *กรรมกร* ได้ลงจดหมายบางฉบับแสดงความเห็นชอบกับการให้มีพรรคการเมืองคณะชาติขึ้น ทั้งที่ *กรรมกร* ที่ไม่เห็นด้วยกับคณะชาติเพราะมีความเชื่อว่า คณะชาติมีนโยบายไม่สนับสนุนกรรมกร^{๒๐} แต่ทั้งนี้ไม่ได้รวมทั้งจดหมายหรือบทความบางฉบับซึ่งหนังสือพิมพ์เห็นว่าอาจนำมาซึ่งความแตกแยกภายในประเทศภายหลัง

ข. การเสนอข่าวความต้องการและความเดือดร้อนของประชาชน

หน้าที่หนึ่งเป็นหน้าที่สำคัญอันหนึ่งของหนังสือพิมพ์ที่จะแสดงความรับผิดชอบต่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยตรง หนังสือพิมพ์ในช่วงที่ทำการวิจัยได้กระทำหน้าที่ดังกล่าวไม่น้อย ตัวอย่างเช่น การลงข่าวสมาคมกรรมกรธรรางแห่งกรุงสยาม ยื่นข้อร้องเรียนต่อสภาผู้แทนราษฎร (ภายหลังที่พระยาพหลฯ ทำรัฐประหารครั้งที่ ๒) ให้ลงโทษพระยามโนปกรณนิติธาดา ฐานล่วงละเมิดต่อธรรมนูญการปกครองมาตรา ๒, ๖, ๓๖, ๕๖, ๖๑, ๖๓ อันเป็นการผิดกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๑๐๑ หมวด ๒ ฐานพยายามเปลี่ยนแปลงประเพณีการปกครอง โดยแนะนำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ปิดสภาผู้แทนฯ หน่วงเหนี่ยวการเปิดสภาฯ ให้ล่าช้า รวมทั้งการงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา^{๒๑} และต่อมาได้ลงคำแถลงการณ์ของนักศึกษานิติศาสตร์ แผนกกฎหมาย ซึ่งต้องการให้สภาผู้แทนวินิจฉัยลงโทษ “บุคคลผู้ก่อและกระทำละเมิดพระราชกำหนดแห่งรัฐธรรมนูญสยาม” โดยให้เหตุผลว่า

...เมื่อใดมีการละเมิดรัฐธรรมนูญขึ้นและในเมื่อสภาพและโอกาสเปิดช่องให้เราทำได้แล้ว เมื่อนั้นเราจะไม่ยอมละเว้นเป็นอันขาดเราจึงต้องยื่นมือเข้าเกี่ยวข้องกับกันตามหน้าที่ของพลเมืองที่จงรักภักดีต่อชาติไม่เลือกหรือเห็นแก่หน้าบุคคล และไม่ว่าจะเปนรัฐบาลคณะใด ๆ ทั้งสิ้น...^{๒๒}

นอกจากการลงข่าวที่เป็นความต้องการของประชาชนดังกล่าวแล้ว หนังสือพิมพ์แสดงความรับผิดชอบโดยการติดตามเบื้องหลังและความคืบหน้าของข่าวสารเท่าที่จะทำได้ ตลอดจนการแสดงความคิดเห็นของตนออกมาในรูปของบทนำ หรือบทความด้วย

^{๒๐} กรรมกร, ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๖.

^{๒๑} หลักเมือง, ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๒๒} (คำแถลงการณ์ของคณะนักเรียนนิติศาสตร์ แผนกกฎหมาย), “มีกฎหมายที่ไหนห้ามมิให้รักชาติ,” หลักเมือง, ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๖.

อย่างไรกรณีข้างต้นหนังสือพิมพ์ไม่ได้เห็นด้วยทั้งหมด เพราะเป็นเรื่องขัดแย้งระหว่างกลุ่มการเมืองต่างกันเข้ามามีส่วนร่วม^{๒๓} ดังจะเห็นได้จากการที่ *กรุงเทพเดลิเมต์* ได้เขียนคัดค้านในขณะที่ *ประชาชาติ* และหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆ สนับสนุนความคิดของนักศึกษา ภายหลังตั้งรัฐบาลเห็นว่าเรื่องจะยุ่งยากต่อไปจึงได้ออกแถลงการณ์ตักเตือนนักศึกษาว่าเป็นการกระทำที่ไม่สมควร เรื่องจึงเงียบหายไปไม่มีผู้ใดรื้อฟื้นขึ้นอีก

หนังสือพิมพ์ยังได้กระตุ้นให้รัฐบาลเห็นถึงปัญหาความเดือดร้อนของกรรมกรซึ่งบางครั้งเกิดจากการกระทำของข้าราชการเอง *ประมุข* วัณ ได้ลงข่าว “ความเป็นไมเบือไมเมา” กั้นระหว่างกรรมกรกับบรรดาเจ้ากับตำรวจจรรยา ถึงกับยกพวกตีกัน ตำรวจจรรยาผูกพยาบาทถึงกับตั้งใจว่าจะจับกรรมกรรับจ้างทั่วไป *ประมุข* วัณ เห็นว่าตำรวจจรรยาใช้อำนาจและปฏิบัติหน้าที่เกินขอบเขต และได้เสนอเรื่องนี้ให้อธิบดีตำรวจ (หลวงอดุลเดชจรัส) พิจารณาหาทางแก้ไข ผลจากการเสนอเรื่องราวของ *ประมุข* วัณ นี้ สมาชิกสภาผู้แทนฯ ได้ตั้งกระทู้ถามผู้รักษาการแทนรัฐมนตรีมหาดไทยในสภาฯ ซึ่งแม้จะได้รับคำตอบเพียงว่า ตำรวจจรรยาส่วนใหญ่ได้รับการอบรมดีแล้ว เรื่องที่เกิดขึ้นนี้เป็นเพียงเรื่องส่วนตัวมากกว่า^{๒๓} อย่างไรก็ตาม การกระทำดังกล่าวคงมีผลให้ตำรวจจรรยาต้องระมัดระวังการใช้อำนาจมากขึ้น

ตัวอย่างหนึ่งซึ่งแสดงว่าประชาชนศรัทธาในการที่จะใช้หนังสือพิมพ์เป็นสื่อกลางในการแสดงความเดือดร้อนให้รัฐบาลได้ทราบ คือ การที่ชาวนาเกลือจำนวน ๔๐๐ คน จากตำบลบ้านบ่อ และตำบลนาโคก จังหวัดสมุทรสาคร ได้เดินทางมายังสำนักงาน *ประชาชาติ* เพื่อร้องเรียนความเดือดร้อนของตนรวม ๘ ข้อ ต่อหลวงนฤเบศร์มณี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และอธิบดีกรมสรรพสามิต ซึ่งรัฐบาลได้ตอบข้อข้องใจของชาวนาเกลือเป็นข้อ ๆ ไป เช่น ข้อที่ว่าชาวนาไม่สามารถนำเกลือออกขายนอกเขตทำให้พวกตนเดือดร้อนเพราะขาดรายได้ที่ควรได้ รัฐบาลแนะนำให้ให้นำเกลือไปขายให้รัฐบาลเสียเอง และเมื่อชาวนาเกลือร้องเรียนว่ารัฐบาลควรทำการขนส่งเกลือเอง รัฐบาลแถลงว่าไม่มีงบประมาณเพียงพอ เมื่อชาวนาเกลือขอให้เพิ่มราคาเกลือเพราะชาวนาต้องทำการขนส่งเอง รัฐบาลผลัดตัวขอให้มีการวางโครงการเสียก่อน^{๒๔}

เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพาสิ้นสุดลงใหม่ ๆ ประชาชนได้รับความเดือดร้อน

^{๒๓} “ชวานฟ้า” (นามแฝง), ในคอลัมน์ “ปากกาพาไป,” *ประมุข* วัณ, ๑๔ สิงหาคม ๒๔๗๕.

^{๒๔} *ประชาชาติ*, ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๒.

จากภาวะข้าวยากหมากแพงกันโดยทั่วไป ชาวนาเป็นผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนมากที่สุด และ *ไทยใหม่* ก็ได้ลงข่าวและบทนำติดต่อกันเป็นเวลาหลายวัน เรียกร้องให้รัฐบาลให้ความช่วยเหลือชาวนาโดยเร็วเพราะค่าครองชีพสูงขึ้น ชาวนามีรายได้อาจต่ำกว่าเดิมนัก^{๒๕}

นอกจากการติดตามข่าวความเดือดร้อนและความต้องการของประชาชนมาลงเป็นประจำตลอดจนการเขียนบทนำสนับสุนนแล้ว หนังสือพิมพ์บางฉบับยังเปิดคอลัมน์สำหรับเขียนถึงปัญหาที่ประชาชนต้องประสบอยู่ เช่น คอลัมน์ “ปากกาพาไป” โดย “ชวานฟ้า” (นามปากกา) ใน *ประมวณวัน*, “ปรับทุกข์” โดย วิสาสะ (นามปากกา) ใน *ไทยใหม่*, “เสียงกรรมกร” ในหนังสือพิมพ์ *กรรมกร*, “ลิขิตถึง บ.ก.” ใน *ไทยใหม่* ฯลฯ แสดงว่าหนังสือพิมพ์ได้ให้ความสนใจต่อปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนอย่างสม่ำเสมอ

ค. การให้ข้อเสนอแนะในสิ่งที่เห็นว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชน

นอกจากการเสนอข่าวคราวความเดือดร้อนของประชาชนแล้ว หนังสือพิมพ์ยังอาจเสนอความคิดเห็นต่าง ๆ ที่คิดว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชน แต่เป็นปัญหาที่ประชาชนยังไม่เรียกร้อง หรือรัฐบาลมองข้ามไป เพราะอยู่ไกลตัวเกินกว่าที่จะล่วงรู้ หนังสือพิมพ์ซึ่งอยู่ใกล้ชิดประชาชนกว่า และมีหน้าที่ในการพิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชนอยู่แล้ว ย่อมอยู่ในวิสัยที่จะสอดส่องปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวางและเห็นอกเห็นใจ ปัญหาที่หนังสือพิมพ์กล่าวอยู่เสมอ คือ ปัญหาของชาวนา ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ เช่น เรียกร้องให้รัฐบาลให้ความช่วยเหลือชาวนาทางอื่น ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อชาวนามากกว่าการลดพิกัดค่านา ซึ่งปฏิบัติมาตามพระราชบัญญัติลดพิกัดค่านา พ.ศ. ๒๔๖๕ ตลอดจนได้ขอร้องให้กลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ร้องเรียนขึ้นมาเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน^{๒๖}

สุวัณนภูมิ ในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา ได้เสนอให้ราชการจัดตั้งองค์การขึ้นสอบสวนบุคคลร่ำรวยอย่างผิดสังเกตในเวลา ๒ ปีที่ผ่านมา และได้เสนอมาตรการลงโทษว่า

^{๒๕} ดู, *ไทยใหม่*, ๓, ๔, ๕, ๖, ๑๓, ๑๕, ๑๕, ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้พาดหัวข่าวหน้า ๑ : (ของวันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๒)...รัฐบาลเจ้าข้า เดียวนี้กำลังหนาวจัด ของทุกอย่างแพงแต่ข้าวสารถูก ชาวนาไม่มีผ้าห่มกันหนาว เมื่อไรหนอข้าวจึงจะเป็นผ้า กว่าถั่วจะสุกงาก็ใหม่...

^{๒๖} *ประชาชาติ*, ๒๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๘.

...หากเขาชี้แจงไม่ได้ว่าเงินของเขามีขึ้น เพราะมีศีลธัม มีวัธนธัม และโดยสุจริต แล้วกรุณารับเงินของแผ่นดินให้หมด เป็นการลงโทษที่ทำการค้าชาติไทยให้แตกสลาย...^{๒๗}

เนื่องจากรัฐบาลหลวงพิบูลฯ ในครั้งนั้นไม่ให้ความสำคัญของหนังสือพิมพ์และมติมหาชน ข้อเสนอของ *สุวันนภูมิ* จึงไม่ปรากฏผล แต่ก็เท่ากับเป็นการชี้ให้ประชาชนเห็นว่าอะไรควรเป็นอะไร

เมื่อปลายสงครามมหาเอเชียบูรพา อันเป็นระยะที่รัฐบาลพลเรือนต้องประสบกับปัญหาข้าวของขึ้นราคา รัฐบาลได้หาทางแก้ไขปัญหาโดยการควบคุมราคาสินค้าและทำการค้าเสียเอง *ไทยใหม่* ได้วิจารณ์ในเชิงไม่เห็นด้วยว่า การกระทำของรัฐบาลไม่ช่วยให้การค้าขายภายในดีขึ้นได้แต่อย่างใด แต่กลับเป็นการแย่งราษฎรค้าขาย และหากำไรจากราษฎร *ไทยใหม่* ได้เสนอให้ราษฎรขายเองและรัฐบาลเก็บภาษีจากการค้า ซึ่งจะไม่เป็นการขูดรีดจากประชาชนที่ไม่มีส่วนในการค้าเลย^{๒๘}

ผลจากการเสนอความเห็น^{๒๙} รัฐบาลได้สั่งยุบบริษัทจังหวัดและเลิกผูกขาดสินค้า ซึ่งแสดงให้เห็นว่า รัฐบาลพลเรือนชุด นายควง อภัยวงศ์ พึงเสียงหนังสือพิมพ์ และหนังสือพิมพ์ประสบความสำเร็จ

นอกจากปัญหาใกล้ตัวดังที่ได้กล่าวมาแล้ว หนังสือพิมพ์ยังได้มีส่วนแสดงความคิดเห็นที่ก้าวหน้า เพื่อความเจริญของชาติบ้านเมืองในประเด็นที่ยังอาจอยู่ไกลตัวอีกด้วย เช่น หนังสือพิมพ์ *สุภาพสตรี* ได้เสนอรัฐบาลในที่ประชุม ณ วังสวนกุหลาบ ว่า รัฐบาลควรเปิดโอกาสให้สตรีไทยได้มีโอกาสรับใช้ประเทศชาติเท่าผู้ชายไทยบ้าง เช่น เปิดโอกาสให้สามารถมีอาชีพทนายความ ผู้พิพากษา ข้าราชการ เป็นต้น เพราะปรากฏว่าขณะนั้นสตรีไทยได้รับการศึกษาสูง ๆ ในวิชาการแทบทุกแผนก^{๓๐} นอกจากนั้น หนังสือพิมพ์ยังเสนอให้เห็นถึงข้อบกพร่องของเทศบาล อันเกิดจากสมาชิกบางส่วนไม่มีความรู้ในการปฏิบัติหน้าที่มากเพียงพอ และประการสำคัญ คือ ยังขาดความรู้สี่กรับผิดชอบในงานซึ่งได้รับมอบหมายให้ทำ^{๓๐}

การเสนอความเห็นต่อรัฐบาลในสิ่งที่ประชาชน ไม่ได้คำนึงถึงนั้น เป็นความจำ

^{๒๗} ๒๑๓๕ (นามแฝง), “ว่าคนทิวเงินคือผู้ร้ายค้าชาติ,” *สุวันนภูมิ*, ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๖.

^{๒๘} บทนำ, *ไทยใหม่*, ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๗.

^{๒๙} *ประชาชาติ*, ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๒.

^{๓๐} กุหลาบ สายประดิษฐ์, “ความต้องการอีกอันหนึ่ง,” *ประชาชาติ*, ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๕.

เป็นสำหรับประเทศ ซึ่งพลเมืองส่วนใหญ่ยังมีระดับการศึกษาไม่สูงพอที่จะเห็นหรือเข้าใจถึงปัญหาบางอย่าง หนังสือพิมพ์ในสมัยนั้น มีผู้ดำเนินงานซึ่งนับว่ามีความรู้ทางการเมืองและด้านอื่น ๆ ไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (น.บ.ส.) กุหลาบ สายประดิษฐ์ สนิท เจริญรัฐ มาณัย ชูพินิจ ทรนนต์ จาคูประยูร พระสารสาส์นพลจันท์ (“๕๕๕”) พระสารสาส์นประพันธ์ ดำริที่ บัณฑิต สติธัย เสมานิล ฯลฯ จากบทความต่าง ๆ ของบุคคลเหล่านี้และนักหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่อื่น ๆ ได้แสดงให้เห็นว่า นักหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ได้ทำหน้าที่เป็น “ปากเสียง” ทางการเมืองแทนประชาชนเสมือนเป็นผู้แทนราษฎรอีกสถาบันหนึ่งทีเดียว

๓. เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างเอกชนและกลุ่มชนต่าง ๆ รวมทั้งเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ในสังคมสมัยใหม่ นอกจากจะต้องมีการติดต่อสื่อสารระหว่างรัฐบาลกับประชาชนอย่างมากแล้ว ยังต้องมีการติดต่อสื่อสารระหว่างประชาชนในกลุ่มต่าง ๆ ด้วย สังคมจึงจะมีทางพัฒนาไปสู่ความก้าวหน้าและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ หนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นสื่อกลางที่เบ็ดเสร็จ จึงได้มีบทบาทในการเป็นสื่อกลางสำหรับการติดต่อสื่อสารประเภทนี้ด้วยเช่นกัน

ความเห็นต่าง ๆ ที่หนังสือพิมพ์นำไปลง อาจเป็นทั้งของหนังสือพิมพ์เอง หรือจากคนภายนอกสื่อสารไปยังกลุ่มอื่น ๆ หรือสาธารณชน ตัวอย่างเช่น นายนรินทร์ ภาษิต ซึ่งชอบแต่งตัวเองเป็นผู้พิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชน ได้แถลงผ่านหนังสือพิมพ์ว่า ประชาชนที่มีความเดือดเนื้อร้อนใจ สามารถนำปัญหาไปบรรยายที่เขาได้ พร้อมทั้งได้แถลงหลักการทางการเมืองของตนไว้ ๔ ประการ คือ

๑. ยึดมั่นในลัทธิราษฎรธิปไตย
๒. ทหารต้องไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง
๓. บุคคลในคณะรัฐบาลพึงปฏิบัติต่อประชาชนเสมือนบิดาปฏิบัติต่อบุตร
๔. ไม่ยึดชั้นวรรณะ^{๓๐}

นอกจากตัวอย่าง นายนรินทร์ ภาษิตนี้แล้ว ปกติก็จะมีคนภายนอกแสดงความคิดเห็นของตนเกี่ยวกับปัญหาการพัฒนาบ้านเมืองไปลงในหนังสือพิมพ์เป็นประจำ โดยที่บางครั้งก็มีคนแสดงปฏิกริยาโต้ตอบ แสดงให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์เป็นสื่อกลางที่มีผู้ใช้ประโยชน์ทำการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอยู่ไม่น้อย

^{๓๐} ประชาชาติ, ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๐.

ตัวอย่างที่สำคัญกว่าที่กล่าวมาข้างต้น คือ การที่หนังสือพิมพ์ได้ช่วยประสานรอยร้าวระหว่างรัฐบาลไทยกับชาวจีนในเมืองไทย ทั้งนี้โดยมีเหตุมาจากการที่รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา บังคับให้โรงเรียนจีนสอนภาษาไทยด้วย กับทั้งยังได้ออกพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง กำหนดให้คนจีนที่จะเข้าเมืองไทยต้องมีอายุ ๑๒ ปีขึ้นไป และอ่านเขียนภาษาไทยได้ด้วย ทำให้รัฐบาลจีนมีท่าทีไม่พอใจและหนังสือพิมพ์จีนได้ลงข่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า รัฐบาลไทยข่มเหงคนจีนในเมืองไทย^{๓๒} แต่หนังสือพิมพ์ไทย ได้ลงบทความชี้แจงให้คนจีนในประเทศได้ทราบถึงความจำเป็นและเหตุผลในการกระทำดังกล่าวของรัฐบาล เช่น *ไทยใหม่* ได้กล่าวว่า

...อยากให้ชนชาวจีนเห็นความจำเป็นของรัฐบาลสยามให้มาก และขอให้สังเกตถึงวิธีปฏิบัติของรัฐบาลอื่น ๆ ทั่วไปในสหรัฐ มลายู ชวา ออสเตรเลียและฟิลิปปินส์เหล่านี้ การกวดขันคนจีนเข้าเมือง มีกฎหมายเข้มงวดกว่าสยามเป็นอันมาก..... เราเชื่อว่าประตูประชาชนชาวจีนที่เป็นพ่อค้าใหญ่ ๆ และที่มีภูมิฐานะย่อมจะเห็นความจำเป็นที่จีนกับไทยต้องมีความสามัคคีปรองดองรักใคร่กันอยู่เสมอ.....^{๓๓}

ประชาชาติ ได้ปรับความเข้าใจกับปัญหาคนจีนด้วยการอธิบายว่า การที่รัฐบาลออกกฎหมายให้โรงเรียนจดทะเบียนขออนุญาตนั้นเป็นการทำตามกฎหมายสากล ซึ่งประเทศต่าง ๆ ได้กระทำกัน ทั้งนี้ก็เพื่อความปลอดภัยของชาติและความสงบของประชาชน^{๓๔}

หลักเมือง ของนาย ต. บุญเทียม ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีจุดประสงค์ในการส่งเสริมความเข้าใจดีระหว่างคนจีนและคนไทยโดยเฉพาะ และได้มุ่งลงข่าวในเชิงสร้างสัมพันธภาพระหว่างคนจีนและคนไทยตลอดมา ได้ตีพิมพ์ความเห็นของคนจีนในประเทศไทย ซึ่งกล่าวว่าตนได้รับความสุขความสบาย และกฎหมายไทยให้ความคุ้มครองเสมอภาคกับคนไทยมาเป็นเวลานาน การที่คณะราษฎรออกพระราชบัญญัติต่าง ๆ นั้นไม่มีผลกระทบกระเทือนความเป็นอยู่ของคนจีนแต่ประการใด^{๓๕}

ภายหลังจากที่ *หลักเมือง* ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่เป็นที่เชื่อถืออยู่ในหมู่คนจีนและหนังสือพิมพ์อื่น ๆ ได้ลงบทความในเชิงป้องกันมิให้ต่างชาติตำหนิรัฐบาลไทยแล้ว

^{๓๒} หนังสือพิมพ์ *ไชนาวีกลี่โครนิเกิล* ที่ออกในปักกิ่งเขียนไว้ในบทนำเรื่อง “จีนในสยาม” ว่า “การที่รัฐบาลกระทำเช่นนั้นดูประหนึ่งใครจะอวดดอกพิกุลว่าเป็นประเทศที่มีเอกราชสมบูรณ์ อยากจะทำอะไรก็ทำตามใจชอบ” หนังสือพิมพ์จีนในเซี่ยงไฮ้และฮ่องกงถึงกับชักชวนรัฐบาลจีนให้ยื่นภาษีขาواردเพื่อไม่ให้พ่อค้าในกว้างดั่งและเซี่ยงไฮ้ นำข่าวไทยมาจำหน่าย

^{๓๓} “สัมพันธภาพระหว่างไทยกับจีน” (บทนำ), *ไทยใหม่*, ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๓๔} สนิท เจริญรัฐ, “มิตรภาพระหว่างจีนกับไทย,” *ประชาชาติ*, ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๓๕} *หลักเมือง*, ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕.

ทำที่ที่แข็งแกร่งของรัฐบาลจีนได้อ่อนลง และต่อมาได้ส่งคณะข้าหลวงโภกกิจมาเยือนไทยเพื่อสร้างความเข้าใจอันดี ได้ตกลงทำสัญญาพระราชไมตรี และการค้าฉบับใหม่ รวมทั้งยอมรับว่าคนจีนในเมืองไทยได้รับสิทธิ และความคุ้มครองเป็นอย่างดี ยกเว้นคนจีนชั้นต่ำเท่านั้นที่ยังอยู่ในสภาพอดคัด ความขุ่นข้องหมองใจจึงยุติลงได้โดยที่หนังสือพิมพ์มีส่วนช่วยอยู่มาก

นอกจากนี้แล้ว หนังสือพิมพ์ไทยก็ยังได้ทำหน้าที่ในการตอบโต้การลงข่าวอย่างผิด ๆ พลาด ๆ ของหนังสือพิมพ์ในต่างประเทศที่อาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิด และความเสียหายต่อประเทศไทยได้ เช่น เมื่อหนังสือพิมพ์ *สเตรทไทม์* ของสิงคโปร์ลงข่าวที่ได้จากหนังสือพิมพ์ *เดลิเอกสเปรส* ว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ซึ่งเสด็จไปต่างประเทศ ได้ทรงปรึกษากับอังกฤษถึงการที่จะตั้งงบประมาณสำหรับกองทัพเรือใหม่ของไทย เพราะทรงเกรงว่าญี่ปุ่นและคนไทยฝ่ายที่นิยมญี่ปุ่นอาจนำประเทศไทยไปสู่การเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่นได้ *ประชาชาติ* ได้แถลงการโต้ตอบว่า ข่าวนี้เป็นข่าว “โกหก” โดยให้เหตุผลว่าเป็นไปไม่ได้ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงให้สัมภาษณ์เช่นนั้น เพราะย่อมทรงเข้าใจในฐานะของพระองค์ดี ทั้ง *ประชาชาติ* ยังได้แสดงความเห็นต่อไปว่า เดลิเอกสเปรส คงมีอคติต่อญี่ปุ่นมาช้านาน เพราะมีการลงข่าวในเชิงให้ร้ายญี่ปุ่นเสมอมา เช่น ข่าวว่ามีจารบุรุษญี่ปุ่นอยู่ที่สิงคโปร์ และญี่ปุ่นกำลังวางแผนจะสร้างฐานทัพอากาศที่พม่า^{๓๖}

หรืออย่างกรณีที่ประเทศไทยเรียกเรื่องดินแดนอินโดจีนบางส่วนคืนจากฝรั่งเศส ซึ่งมีผลให้อังกฤษและอเมริกาแสดงท่าทีไม่ไว้วางใจ เพราะไม่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงสถานะเดิม และคิดว่าไทยจะใช้กำลังบังคับโดยได้รับความสนับสนุนจากญี่ปุ่น พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยากร แห่ง *ประชาชาติ* ได้แก้คำกล่าวหาว่า ไทยไม่ได้เรียกร้องโดยวิธีใช้กำลัง แต่เป็นการเรียกร้องดินแดนคืนอย่าง “ละมุนละม่อม” และได้ชี้แจงให้เห็นถึงสิทธิที่ไทยมีเหนือดินแดนดังกล่าวนั้น และกล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงทางดินแดนครั้งนี้ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงสถานะเดิม เพราะมีลักษณะเช่นเดียวกับที่อเมริกาเข้าดินแดนของอังกฤษสร้างฐานทัพอากาศในเกาะอินเดียตะวันตกเช่นกัน ในเรื่องที่ญี่ปุ่นจะก้าวเข้ามามีบทบาทในการเจรจาั้น พระองค์วรวงศ์ฯ ได้ชี้แจงว่า ที่เป็นอย่างนั้นเพราะการกระทำของไทยดังกล่าว “เป็นเรื่องของความยุติธรรมและคำร้องขอสมควร ชาติที่มา

^{๓๖} “สมัยเล่นข่าวโกหก” (บทนำ), *ประชาชาติ*, ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๗.

เรื่องของจังหวัดสนใจ”^{๓๗}

ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่า ในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หนังสือพิมพ์ก็ยังสามารถเข้าไปมีบทบาทในการเป็นสื่อกลางให้ชาติอื่น ๆ ได้รับทราบทรรศนะได้ ซึ่งหนังสือพิมพ์ไทย เช่น *ประชาชาติ* ได้มีบทบาทในด้านนี้อยู่ไม่น้อย

กล่าวโดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า หนังสือพิมพ์ไทยได้แสดงบทบาทในการเป็นสื่อกลางการติดต่อให้สังคมได้อย่างกว้างขวาง แม้ว่าจะเป็นการยากที่จะวัดผลถึงผลสำเร็จที่ได้จากการกระทำหน้าที่นี้ แต่ก็อาจจะกล่าวได้ว่าหากขาดหนังสือพิมพ์ หรือหนังสือพิมพ์ไม่ได้ทำหน้าที่นี้อย่างเพียงพอแล้ว การพัฒนาทางการเมืองและสังคมของเราก็คงจะเป็นไปอย่างกระท่อนกระแท่นมากกว่าที่เป็นอยู่มาก การที่หนังสือพิมพ์ไม่ได้ประสบความสำเร็จในการสื่อสารมากไปกว่านี้ ไม่ได้มีสาเหตุมาจากความบกพร่องของฝ่ายหนังสือพิมพ์แต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังมีสาเหตุมาจากลักษณะความด้อยพัฒนาของประเทศเองด้วย กล่าวคือ เนื่องจากคนส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยได้รับการศึกษา หรือได้รับการศึกษาอยู่ในระดับต่ำ รวมทั้งมีรายได้ต่ำด้วย หนังสือพิมพ์จึงไม่สามารถกระจายไปอย่างแพร่หลายเมื่อเทียบกับประเทศที่พัฒนามากกว่า หนังสือพิมพ์คงแพร่หลายอยู่เฉพาะในเมืองใหญ่ ๆ เท่านั้น ประชาชนในชนบทไม่มีโอกาสทราบข่าวสารทางการเมืองเพียงพอ “ทำให้ขาดความสนใจในกระบวนการทางการเมือง และทำให้มติของกลุ่มคนที่แสดงออกมาไม่มีน้ำหนัก หรือเป็นปากเสียงของคนทั้งชาติ”^{๓๘}

นอกจากนี้แล้ว หนังสือพิมพ์ไทยจะเป็นสื่อกลางในการสร้างความรู้สึกร่วมในทางการเมืองของประชาชน หรือมีบทบาทในการพัฒนาการเมืองมากน้อยเพียงไรนั้นยังขึ้นอยู่กับนโยบายและการปฏิบัติของรัฐบาลต่อหนังสือพิมพ์ด้วย ตามที่ปรากฏนี้รัฐบาลแต่ละสมัยมุ่งแต่จะรักษาเสถียรภาพทางการเมืองระยะสั้น ๆ มากกว่าที่จะคิดถึงการพัฒนาทางการเมืองระยะยาว โดยให้หนังสือพิมพ์มีส่วนช่วย จึงได้พยายามกำจัดบทบาทหนังสือพิมพ์ ทั้งการออกพระราชบัญญัติควบคุมการขอร้องแกมบังคับ และการควบคุมโดยตรง แต่แม้กระนั้นหนังสือพิมพ์ในช่วงที่ทำการวิจัยก็ได้ตระหนักถึงหน้าที่ของตน และพยายามเข้าไปมีบทบาทดังกล่าวเท่าที่จะสามารถทำได้โดยไม่ได้ออมเป็นเพียงแค่เครื่องมือของรัฐบาล หรือสื่อกลางในการให้ความบันเทิงเท่านั้น

^{๓๗} “ไวรธรรม” (พระองค์เจ้าวรธรรมาธิราช) ในคอลัมน์ “ไขข่าว,” *ประชาชาติ*, ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๓.

^{๓๘} กระทบ ทงธรรมชาติ, “ปัญหาการเมืองของประเทศที่กำลังพัฒนา,” ใน อมรรักษ์าศดิ์, *เรื่องเดิม*, หน้า ๘๓.

บทบาทของหนังสือพิมพ์ ในการตรวจสอบการปฏิบัติงานของรัฐบาล

บทบาทในการเป็นสื่อกลางการติดต่อสื่อสารของหนังสือพิมพ์ ดังที่กล่าวในบทที่ ๓ เป็นเพียงบทบาทขั้นพื้นฐานเท่านั้น บทบาทที่สำคัญยิ่งขึ้นไปอีก คือ การตรวจสอบการปฏิบัติงานและพฤติกรรมของรัฐบาล เพื่อทำหน้าที่พิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชน กล่าวคือ แทนที่หนังสือพิมพ์จะมีบทบาทอย่างแรก โดยการลงข่าวเกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้วยุติเพียงนั้น หนังสือพิมพ์ควรมีบทบาทต่อไปอีก นั่นคือ ต้องติดตามรายงาน และวิพากษ์วิจารณ์ผลการปฏิบัติงานของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกเหล่านั้น เสนอต่อประชาชนให้วินิจฉัยว่า บุคคลเหล่านั้นได้ทำหน้าที่ในการเรียกร้องและรักษาสีทธิผลประโยชน์ของประชาชนมากน้อยเพียงใดด้วย

หน้าที่ของหนังสือพิมพ์ประการหลังนี้ นับว่าเป็นปัจจัยในการพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่สำคัญประการหนึ่ง เพราะการปกครองดังกล่าวเน้นความจำเป็นว่า มวลชนพึงรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการเมืองและพฤติกรรมของรัฐบาล ในอันที่จะวินิจฉัยประสิทธิภาพของรัฐบาลอย่างมีเหตุผล เพื่อสร้างประชาชาติ ซึ่งรัฐบาลต้องรับฟังและนำมากำหนดเป็นนโยบายในการบริหารประเทศ อย่างไรก็ตาม เมื่อหันมาดูวิวัฒนาการของสังคมไทย จะเห็นได้ว่าสังคมไทยมีลักษณะหลายประการ ที่ไม่เอื้อให้ประชาชนเกิดความรู้สึกตื่นตัวในทางการเมือง ทั้งรัฐบาลทุกสมัยก็มีแนวโน้มที่อาจกล่าวได้ว่า ไม่มีการวางแผนพัฒนาทางการเมืองที่จะช่วยกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความสำนึกทางการเมือง เพื่อรวมกันเป็นพลังทางการเมืองขึ้นมาได้^๑ โดยเหตุนี้ประชาชนจึงไม่สามารถสร้างประชาชาติเป็นพลังทางการเมือง ที่จะทำให้รัฐบาลเป็นรัฐบาลของมวลชนอย่างแท้จริงได้ นอกจากหนังสือพิมพ์ซึ่งอยู่ในวิสัยที่จะดึงความสนใจของประชาชนไปสู่เรื่องราวทางการเมืองจุดใด ๆ ได้ จะเป็นผู้เร่งเร้าให้เกิดได้เป็นครั้งคราว ดังนั้น

^๑ พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภักย์, ประชาธิปไตยกับกระบวนการเมืองในประเทศไทย (พระนคร : โรงพิมพ์สังคมศาสตร์, ๒๕๑๒), หน้า ๓.

หนังสือพิมพ์จึงได้กลายมาเป็นสถาบันแห่งการสร้างสรรค์ที่สำคัญมากสถาบันหนึ่งในสังคมไทย

ปัจจัยที่ช่วยเร่งเร้าให้หนังสือพิมพ์ไทยได้ทำหน้าที่ตรวจสอบพฤติกรรม และการปฏิบัติงานของรัฐบาลได้มากกว่าสถาบันอื่นมีหลายประการดังนี้

การขาดความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชน อันเป็นผลมาจากลักษณะสังคมแบบเกษตร และค่านิยมแบบศักดินา^๒ แม้จะมีการนำการศึกษาแบบอย่างตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ แต่การศึกษาดังกล่าวก็ไม่สามารถเปลี่ยนค่านิยมของตนได้มากนัก ทั้งไม่มีส่วนช่วยเกื้อกูลการพัฒนาทางความคิดสักเท่าใด เพราะจุดมุ่งหมายของการศึกษาอยู่ที่การฝึกฝนให้คนเป็นข้าราชการ ซึ่งหมายถึงความสามารถในการยอมรับและปฏิบัติตามรัฐบาลอย่างไม่มีเงื่อนไขมากกว่า ดังจะเห็นได้ว่าแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ ความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนก็ยังเป็นไปอย่างล่าช้า เพราะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแทบไม่มีผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ที่ทำการเกษตรอยู่ในชนบทแต่อย่างใด และรัฐบาลมีความพยายามค่อนข้างน้อยที่จะพัฒนาให้ประชาชนมีความสำนึกทางการเมือง หรือเปลี่ยนค่านิยมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตย การบริหารประเทศจึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลแต่สถาบันเดียว ประชาชนไม่มีส่วนเข้ากำหนดวิถีทางการเมืองหรือแม้แต่มิมีส่วนรู้เห็นมากนัก

การขาดการผนึกกำลังทางการเมือง (Political Cohesion) ในรูปของการรวมกลุ่มผลประโยชน์ หรือการมีพรรคการเมืองที่มีพื้นฐานอยู่ที่ประชาชนอย่างแท้จริง การรวมกลุ่มดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างอำนาจต่อรองทางการเมือง เพื่อให้การบริหารประเทศเป็นไปตามคัลล่องประชาธิปไตย โดยการเสนอความคิดเห็นทางการเมืองในประเด็นสำคัญๆ ซึ่งยังจะช่วยให้การบริหารงานราชการเป็นไปอย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นด้วย^๓

การขาดการผนึกกำลังทางการเมือง มีสาเหตุมาจากการขาดความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนดังกล่าวข้างต้น และการขยายตัวอย่างล่าช้าของโครงการเศรษฐกิจ

^๒ ลักษณะสังคมเกษตรแบบดั้งเดิมทำให้คนต่างคนต่างอยู่ได้โดยไม่จำเป็นต้องติดต่อกับรัฐบาล หรือต้องรวมตัวกันมากนัก ขณะที่ค่านิยมแบบศักดินาทำให้คนยอมรับคนที่มีฐานะและยศถาบรรดาศักดิ์ที่สูงกว่าเป็นแบบอย่างของความถูกต้อง โดยปราศจากความคิดในเชิงเปลี่ยนแปลงหรือวิพากษ์วิจารณ์.

^๓ ร.ต.อ. วิโรจน์ ภูจินดา, การเมืองการบริหารเมืองไทย (พระนคร: ไม่มีชื่อโรงพิมพ์, ปีที่พิมพ์), หน้า ๕.

กล่าวคือ ไม่มีการพัฒนาพาณิชย์กรรมและอุตสาหกรรมมากพอที่จะช่วยให้เกิดกลุ่มผลประโยชน์ขึ้นมาอย่างเด่นชัด ทั้งพาณิชย์กรรมและหัตถกรรมที่พัฒนาขึ้นมาบางส่วนใหญ่ก็ตกอยู่ในมือชาวจีน ชาวจีนเหล่านี้ส่วนมากไม่สนใจการเมือง และถูกรัฐบาลกีดกันมิให้ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองด้วย ดังนั้น จึงมีผลให้คณะทหารและข้าราชการซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีผลประโยชน์ร่วมกันเข้ากุมอำนาจทางการเมืองได้แต่เพียงกลุ่มเดียว^๔

สถาบันผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นผู้แทนของประชาชนโดยตรงไม่มีอำนาจในการควบคุมรัฐบาลอย่างแท้จริงในทางปฏิบัติ แม้ว่าในทางทฤษฎีแล้วรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๔๗๕ จะระบุอำนาจไว้ในมาตราที่ ๕ ว่า

...สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจดูแลควบคุมกิจการของประเทศ และมีอำนาจประชุมกัน ถอด ถอน กรรมกรราษฎรหรือพนักงานรัฐบาลผู้หนึ่งผู้ใดก็ได้...

ทั้งนี้ เพราะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ ที่ได้รับการแต่งตั้งซึ่งมีจำนวนเท่าสมาชิกประเภทเลือกตั้งส่วนใหญ่เป็นสมาชิกคณะราษฎร หรือบุคคลที่คณะราษฎรสามารถควบคุมได้ คณะราษฎรจึงสามารถกุมทั้งอำนาจบริหาร และอำนาจนิติบัญญัติอย่างเต็มที่และเป็นเวลานาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการยึดบทเฉพาะกาลที่ให้สมาชิกภาพประเภทแต่งตั้งจาก ๑๐ ปีเป็น ๒๐ ปี สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้ฝ่ายนิติบัญญัติอ่อนแอ คือ แม้ว่าโดยทางทฤษฎีสมาชิกสภาผู้แทนประเภทที่ ๑ จะเป็นผู้ที่ประชาชนเลือกขึ้นมา แต่ก็อาจมีสมาชิกสภาผู้แทนบางคนได้รับเลือกโดยเหตุอื่นที่นอกเหนือไปจากความสามารถและความเหมาะสมได้ไม่น้อย จึงปรากฏว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเหล่านี้มักมีผลประโยชน์และความเห็นขัดแย้งกันอยู่เสมอ ทำให้ขาดการรวมกลุ่มอำนาจที่จะเข้าควบคุมรัฐบาลอย่างจริงจัง ความอ่อนแอของรัฐสภาโดยส่วนรวมนั้นจะเห็นได้จากมีผู้สรุปไว้ว่า

...รัฐสภาในประเทศไทยมีบทบาทมากหรือน้อย ย่อมขึ้นอยู่กับเจตนาารมณ์ของฝ่ายบริหาร และเหตุการณ์ทางการเมืองเป็นสำคัญ กระนั้นก็ตาม บทบาทของรัฐสภาดังกล่าวก็ไม่อาจดำเนินไปได้ดีเท่าที่ควร อาทิ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเองก็ไม่สามารถรวมกันเป็นปึกแผ่น เนื่องจากขาดระบบพรรคการเมือง จึงทำให้อำนาจของผู้ปกครอง

^๔ ดร. ไพฑูย์ ช่างเรือน, ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔),

ของไทยเป็นอำนาจที่ปราศจากการควบคุมที่แท้จริงทั้งในและนอกรัฐสภา...^{๕,๖}

ปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมา แสดงให้เห็นถึงช่องว่างของการพัฒนาทางการเมืองซึ่งหนังสือพิมพ์อยู่ในฐานะที่จะช่วยปิดได้บ้าง จึงสมควรที่จะหันมาพิจารณาด้านหนังสือพิมพ์ว่าจะมีความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ที่สำคัญได้เพียงใด ในด้านความรู้ทางการเมือง และด้านอื่นๆ ของหนังสือพิมพ์นั้น อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า มีค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับประชาชนทั่วไป นักหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่มักจบการศึกษาระดับมัธยมปลาย ซึ่งถือว่ามึ่ระดับการศึกษาที่ค่อนข้างสูงในสมัยนั้น และหลายคนมีความรู้ภาษาอังกฤษค่อนข้างดีพอที่จะติดตามข่าวและบทความจากต่างประเทศได้ ความรู้ทางการเมืองได้จากการศึกษาด้วยตนเอง ด้วยความรักในอาชีพหนังสือพิมพ์และการเรียนรู้จากบุคคลที่ได้รับความรู้ชั้นสูงจากต่างประเทศ เช่น พระสารสาสน์ประพันธ์ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ พระสารสาสน์พลขันธ์ ซึ่งเป็นเจ้าของหรือที่ปรึกษาประจำอยู่ตามสำนักพิมพ์แต่ละฉบับ^๗

ความรู้และความสนใจทางการเมืองทำให้นักหนังสือพิมพ์บางคน ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารโดยตรง ด้วยการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทเลือกตั้งด้วย ดังจะเห็นได้ว่าการเลือกตั้งเมื่อ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๖ นักหนังสือพิมพ์ได้รับเลือก ๓ คน

ในการเลือกตั้งเมื่อ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๐ นักหนังสือพิมพ์ได้รับเลือก ๑ คน
ในการเลือกตั้งเมื่อ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๑ นักหนังสือพิมพ์ได้รับเลือก ๓ คน

นอกจากนั้น ยังมีข้าราชการการเมืองระดับสูงหลายคน เขียนบทความให้หนังสือพิมพ์เป็นประจำ เช่น พระสารสาสน์พลขันธ์ รัฐมนตรีกระทรวงเศรษฐการ พระสารสาสน์ประพันธ์ รัฐมนตรีกระทรวงธรรมการ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี และหลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากร เป็นต้น ซึ่งช่วยให้หนังสือพิมพ์เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนข่าวสารและความคิดเห็นที่สมบูรณยิ่งขึ้น

นอกจากด้านความรู้ของนักหนังสือพิมพ์และนักเขียน ซึ่งช่วยให้การทำหน้าที่ตรวจสอบพฤติกรรมของรัฐบาลและนำทางประชาชาติเป็นไปได้อย่างดีแล้ว มองทาง

^๕ การควบคุมนอกรัฐสภา คือ การควบคุมจากประชาชนและพรรคการเมือง.

^๖ สุทัศน์ ชมดี, เรื่องเดิม, บทนำ.

^๗ สัมภาษณ์ สติชัย เสมานิล, วันเดียวกัน.

ด้านความพร้อมของเจ้าของทุนก็มีอยู่มากพอสมควร เพราะเจ้าของทุนที่ลงทุนทำหนังสือพิมพ์ส่วนหนึ่งเป็นคนที่มีความรู้หรือมีบทบาทอยู่ในวงราชการเอง เช่น หนังสือพิมพ์ *ประชาชาติ* หนังสือพิมพ์ *ประมวล* หนังสือพิมพ์ *กรุงเทพ เดลิเมล์* ขณะที่ส่วนหนึ่งก็ลงทุนด้วยใจรัก หรือไม่หวังผลในทางการค้ามากนัก เพราะถึงอย่างไรการทำหนังสือพิมพ์ในระยะแรก ๆ ก็ใช้ทุนไม่มากนัก และเป็นกิจการที่ไม่ได้ให้ผลตอบแทนสูงถ้าจะเปรียบเทียบกับปัจจุบัน ความขัดแย้งระหว่างนายทุนและนักหนังสือพิมพ์แม้ว่าจะมีบ้างก็ไม่มากนัก และนายทุนไม่ถึงกับเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานของนักหนังสือพิมพ์แต่ประการใด^๔

ในการพิจารณาบทบาทของหนังสือพิมพ์ในการ ตรวจสอบ พฤติกรรมของรัฐบาล ในช่วงเวลาที่ผู้เขียนทำการศึกษา ได้แบ่งออกเป็นหัวข้อย่อยเพื่อสะดวกแก่การเรียบเรียงต่อไปนี้ คือ

๑. การตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ราชการในระดับบุคคล
๒. การตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ราชการในระดับรัฐบาลทั่ว ๆ ไป
๓. การคัดค้านการดำเนินงานของรัฐบาลในประเด็นที่สำคัญ
๔. การแนะนำรัฐบาลให้ปฏิบัติงานในประเด็นที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน

๑. การตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ราชการในระดับบุคคล

บทบาทของหนังสือพิมพ์ในแง่นี้ คือ การติดตามผลการปฏิบัติงานของนักการเมืองและข้าราชการประจำ เพื่อรายงานให้ประชาชนได้พิจารณาว่า บุคคลของประชาชนเหล่านี้ ได้ปฏิบัติงานตามหน้าที่ของตนหรือไม่และอย่างไรได้ผลเพียงใด โดยเสนอออกมาได้ในหลายลักษณะ เช่น สัมภาษณ์ ชักไซร์ รายงานแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์เปิดโปงและตั้งข้อสงสัย หน้าที่ประการนี้ส่งผลให้หนังสือพิมพ์เป็นสถาบันที่มีอำนาจทางการเมืองขึ้นมาได้ กล่าวคือ การวิพากษ์วิจารณ์การปฏิบัติหน้าที่ของนักการเมืองหรือข้าราชการ ย่อมมีผลต่ออนาคตทางการเมืองและทางการเมืองงานของบุคคลเหล่านั้นได้ เช่น หากหนังสือพิมพ์โจมตีหรือเปิดโปงการปฏิบัติหน้าที่ของอธิบดีท่านหนึ่ง ดำเนินงานผิดไปจากกฎเกณฑ์ที่ได้วางไว้ และมีท่าทีว่าต่อไปในทางทุจริต เมื่อมีการสอบสวนและมีความผิดจริงตามที่หนังสือพิมพ์ลงข่าว อธิบดีท่านนั้นอาจถูกปลดออกจากตำแหน่งหรือหมดอนาคตที่จะได้ดำรงตำแหน่งใหญ่ขึ้นไปได้อีก ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า หนังสือพิมพ์สามารถควบคุมการปฏิบัติงานของนักการเมือง หรือข้าราชการให้เป็นไปตามหน้าที่

^๔ ข้อความนี้สรุปจากผลการศึกษาและค้นคว้าโดยทั่วไป และจากคำสัมภาษณ์ สถิตย์ เสมานิล, เพิ่งอ้าง.

หรือนโยบายที่ได้แถลงไว้ หรืออย่างน้อยก็ทำให้บุคคลเหล่านั้นต้องเพิ่มความระมัดระวังในการดำเนินงานมากขึ้น ไม่ทำอะไรตามอำเภอใจ เพราะคิดว่าตนมีอำนาจอยู่เพียงฝ่ายเดียว

หนังสือพิมพ์ในช่วงเวลาที่ศึกษาวิจัย มีบทบาทในการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของนักการเมืองและข้าราชการในระดับบุคคลได้ดีเพียงใดนั้น เป็นสิ่งที่ไม่อาจวิเคราะห์ลงไปได้แน่ชัด แต่จากการศึกษาเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ในสมัยดังกล่าวเท่าที่จะหาได้พบว่า หนังสือพิมพ์ในช่วงเวลาดังกล่าวส่วนใหญ่ได้แสดงความคิดเห็นเชิงวิพากษ์วิจารณ์การดำเนินงานของนักการเมืองและข้าราชการอย่างมีหลักการและมีเหตุผลมากกว่าจะเป็นการโจมตีด้วยอารมณ์หรือความไม่ชอบเป็นส่วนตัว แต่ก็มีสถานการณ์ทางการเมืองบางสมัยที่ผู้นำประเทศมีอำนาจมากเกินไปที่หนังสือพิมพ์จะกล่าววิพากษ์วิจารณ์ได้ เช่น ในสมัยหลวงพิบูลสงคราม ซึ่งรัฐบาลใช้อำนาจควบคุมปากเสียงของหนังสือพิมพ์อย่างกวดขัน ทำให้หนังสือพิมพ์ต้องละเลยบทบาทในด้านนี้ไปบ้าง

ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์ได้มีบทบาทในแง่ดี คือ การที่หนังสือพิมพ์หลายฉบับได้เขียนวิจารณ์ หลวงวิจิตรวาทการในกรณีที่ได้ไปแสดงปาฐกถา ณ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และใช้คำพูดโจมตีคนจีนตอนหนึ่งว่า “จีนยิ่งกว่ายิว” เพราะคำพูดดังกล่าวข่มกระเทบกระเทือนต่อความรู้สึกของคนจีนในเมืองไทย และทำให้คนจีนส่วนใหญ่ไม่แน่ใจในนโยบายของรัฐบาลที่มีต่อคนจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะนั้นรัฐบาลกำลังเริ่มใช้นโยบายส่งเสริมชาตินิยมอยู่ด้วย หนังสือพิมพ์ *ไทยใหม่* ได้เตือนหลวงวิจิตรวาทการว่า ควรจะมีการระมัดระวังการพูดมากกว่านี้ เพราะคนจีนที่กระทำความดีในเมืองไทยก็มีอยู่ไม่น้อย และได้แสดงความเห็นว่า นโยบายที่จะปลุกความรักชาตินั้นเป็นนโยบายที่ดี แต่หากจะใช้วิธีก่อให้เกิดความเกลียดชังอีกชาติหนึ่งนั้น หนังสือพิมพ์ *ไทยใหม่* ไม่เห็นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมื่อผู้พูดเป็นทั้งรัฐมนตรี และอธิบดีกรมศิลปากร ซึ่งอาจจะทำให้คนจีนในเมืองไทยเข้าใจว่า “เท่ากับประกาศให้เห็นนโยบายของรัฐบาลที่ควบคุมการบริหารประเทศอยู่ในบัดจุบันนี้”^๕ หนังสือพิมพ์ *ประชามิตร*^{๑๐}

^๕ “ไทยกับจีน” (บทนำ), *ไทยใหม่*, ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๑.

^{๑๐} ดูภาคผนวก ก.

หนังสือพิมพ์ *ประชามิตร* เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีแนวโน้มให้เห็นว่าไม่สนับสนุนหลวงพิบูลสงคราม เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีสถิติการจำหน่ายดีฉบับหนึ่ง ทั้งเจ้าของ คือ นายชโล รังควร เป็นผู้ที่รักในการหนังสือพิมพ์และมีความรู้ (นักเรียนอังกฤษ) ประกอบกับมีทีมงานที่มีความสามารถ เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ สงัด บรรจงศิลป์ สนิท เจริญรัฐ สถิตย์ เสมานิล *ประชามิตร* จึงเป็นหนังสือพิมพ์ที่ได้รับการเชื่อถือมากฉบับหนึ่งและมีบทบาททางการเมืองมากเช่นกัน.

ได้เขียนบทนำโจมตีปาฐกถาของหลวงวิจิตรวาทการครั้งนี้ด้วยเช่นกัน^{๑๑} การลงบทความในเชิงวิพากษ์วิจารณ์คดีเตียนปาฐกถาดังกล่าวของหลวงวิจิตรวาทการหลายๆ วันติดต่อกันมีผลให้ประชาชนที่สนใจส่งจดหมายแสดงความคิดเห็นมายังหนังสือพิมพ์เป็นจำนวนมาก และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางท่าน มีนายเลียง ไชยกาล นายเตียง ศิริขันธ์ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เป็นต้น เสนอในที่ประชุมสภาให้มีการพิจารณากันในเรื่องนี้ แต่ผลปรากฏว่าที่ประชุมสภาไม่ยอมรับข้อเสนอ

อย่างไรก็ดี การวิพากษ์วิจารณ์หลวงวิจิตรวาทการครั้งนี้ ย่อมแสดงให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์มีโอกาสที่จะท้าทายการดำเนินงานของข้าราชการได้ และมีผลให้ข้าราชการจำต้องระมัดระวังในการดำเนินงานของตนมากขึ้น เพราะหากปฏิบัติงานผิดพลาดแล้ว หนังสือพิมพ์ก็จะเป็นผู้ชี้ให้ประชาชนทั่วไปได้ทราบอย่างแพร่หลาย

เนื่องจากการวิพากษ์วิจารณ์การปฏิบัติงานหรือความคิดเห็นทั่วไปในระดับบุคคลบางครั้งไม่อาจจะทำได้อย่างเปิดเผยและตรงไปตรงมา เพราะหนังสือพิมพ์จะมีเสรีภาพในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวได้มากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความยืดหยุ่นและทัศนคติของรัฐบาลอยู่มาก ดังนั้นเพื่อหลีกเลี่ยงการปะทะกับรัฐบาล หนังสือพิมพ์จึงอาจเลี่ยงการวิพากษ์วิจารณ์บุคคลในคณะรัฐบาลโดยตรง โดยแสดงความคิดเห็นเป็นนัยๆ ในรูปของการตอบจดหมายของผู้อ่าน ดังเช่น สยามนิกร^{๑๒} กระทำ

...คนอื่นถาม พระองค์อาทิตย์มีจิตใจเป็นนักประชาธิปไตยที่แท้จริงหรือ
ว่าแท้จริง?

ข้าพเจ้าตอบ บ้า ใครๆ เขาก็รู้ ถามโง่ไปได้...^{๑๓}

แม้กระนั้นรัฐบาลในสมัยดังกล่าวก็ยังเห็นว่า หนังสือพิมพ์ใช้อำนาจในการเสนอข่าวโน้มนำความคิดเห็นประชาชน ให้เกิดความเคลือบแคลงใจในพระองค์อาทิตย์อาภา ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการ รัฐบาลจึงสั่งปิดสยามนิกร ๖๐ วัน แต่ภายหลังได้รับการลดหย่อนโทษเหลือ ๓๐ วัน

^{๑๑} สนใจโปรดอ่าน ประชามิตร, ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๑.

^{๑๒} ดูภาคผนวก ก.

ผู้ถือหุ้นส่วนใหญ่ เคยเป็นข้าราชการของรัฐบาลที่ ๗ แต่ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายทางการเมือง และเข้ามาแทรกแซงแต่อย่างใด ผู้ดำเนินการเป็นคนหนุ่มที่นิยมประชาธิปไตย บรรณาธิการ คือ ธนวน จาตุประยูร (ธนาลัย) มีผู้ร่วมงาน เช่น โชติ แพร่พันธ์ (ยาขอบ) กุหลาบ สายประดิษฐ์ ความที่ถือหุ้นเป็นข้าราชการบริพารเก่าของรัชกาลที่ ๗ ทำให้รัฐบาลหวาดระแวงว่าจะสนับสนุนเจ้า ถูกตรวจข่าวบ่อย แต่ก็จัดว่าเป็นหนังสือพิมพ์ที่แนวหน้าฉบับหนึ่ง.

^{๑๓} ข. ขำ (โชติ แพร่พันธ์), "ถามโง่ๆ" สยามนิกร, ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๑.

นอกจากหนังสือพิมพ์ จะได้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชน วิพากษ์วิจารณ์ การปฏิบัติงานของข้าราชการดังกล่าวแล้ว หนังสือพิมพ์ยังใช้วิธีการเปิดโปง และตั้ง ข้อสงสัยเกี่ยวกับการสูญหายของเงินกองกลางของตำรวจกองพิเศษเป็นจำนวนนับหมื่น บาท หนังสือพิมพ์ ศรีกรุง ได้ตั้งข้อสงสัยว่า เงินจำนวนนี้อาจถูกนำไปใช้ส่วนตัวเพื่อหา ดอกผล^{๑๔} และได้ลงเป็นข่าวใหญ่หน้าหนึ่งติดต่อกันหลายวัน มีผลในการกระตุ้นความ สนใจของประชาชนเป็นอย่างมาก และทำให้ต้องมีการสอบสวนกันในวงราชการวง การ ตำรวจกองพิเศษ ซึ่ง ศรีกรุง ได้ติดตามนำข่าวมาลงโดยตลอดเช่นกัน วิธีการเปิดโปง และตั้งข้อสงสัยดังกล่าว หนังสือพิมพ์มักใช้อย่างได้ผล เพราะการเน้นลงข่าวการ กระทำใด ๆ ย่อมเป็นการสร้างความสนใจแก่ประชาชน เป็นเหตุให้เกิดความกดดัน สามารถยับยั้งหรือยุติการกระทำนั้น ๆ ได้

บทบาทของหนังสือพิมพ์ในแง่นี้ เห็นเด่นชัดมากอีกกรณีหนึ่ง ในปลายสมัย สงครามโลกครั้งที่ ๒ สมัยรัฐบาลพลเรือ นายควง อภัยวงศ์ หนังสือพิมพ์ได้เปิดโปง ให้รัฐบาลชุดใหม่ได้ทราบถึงการปฏิบัติงานอย่างทุจริตของข้าราชการ ซึ่งรูดเงินจากผู้ถูก เกณฑ์ไปเพชรบูรณ์^{๑๕} หนังสือพิมพ์ ไทยใหม่ ได้เปิดเผยข้อเท็จจริงว่า

...ตามที่รัฐบาลชุดที่แล้ว ได้เกณฑ์แรงงานราษฎร ในจังหวัดต่างๆ ไปทำงาน ใน จังหวัดเพชรบูรณ์ และเกณฑ์ในกรณีอื่นๆ อันเกี่ยวเนื่องกับจังหวัดเพชรบูรณ์นั้น ปรากฏว่าราษฎรได้รับความเดือดร้อนเป็นอย่างมาก การเกณฑ์แรงงานครั้งนี้ เปน เหตุให้เจ้าหน้าที่บีบบังคับเรียกร้องเอาเงินทอง ทรัพย์สินของราษฎร หาประโยชน์ใน ทางไม่ชอบเปนอันมาก นอกจากนี้เจ้าพนักงานกำนันผู้ใหญ่บ้าน และปลัดตำบล บางคนได้เรียกร้องเอาเงินโดยทางลับด้วยอุบายต่างๆ อีกมาก...^{๑๖}

หนังสือพิมพ์ ไทยใหม่ ยังได้แสดงรายละเอียด ก้นคว่ำหาตัวเลขต่างๆ ระบุ ไว้เป็นหลักฐานดังนี้

คนที่ถูกเกณฑ์ทั้งสิ้น	๑๑๘,๓๘๑ คน	ป่วย	๑๔,๓๑๖ คน
ตาย	๔,๐๔๐ คน	เกวียน	๘,๙๐๐ เล่ม

^{๑๔} “เหรียญบาท” (นามแฝง), ในคอลัมน์ “หยดหมึกศรีกรุง,” ศรีกรุง, ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๑๕} ปลายสมัยหลวงพิบูลสงคราม รัฐบาลมีนโยบายที่จะสร้างนครหลวงแห่งใหม่ขึ้นที่เพชรบูรณ์ ได้ออกกฎหมายแรงงานประชาชนไปทำงาน ณ ที่นั้น แต่ปรากฏว่ามีผู้คนเจ็บป่วยล้มตายเป็นจำนวนมาก ด้วยสาเหตุนี้ ภายหลังก รัฐสภาได้ลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาล ทำให้รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามต้องลาออก

^{๑๖} ไทยใหม่, ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๘.

คนขับเกวียน

๖,๕๐๐ คน

ยานยนต์

๓๐ คัน^{๑๓}

รัฐบาลพลเรือนในสมัยนั้น รั้งการเปิดโปงของ *ไทยใหม่* เป็นอย่างดี และได้สั่งให้ข้าหลวงภาคมหาดไทย ประชุมตั้งกรรมการสอบสวนเพื่อหาข้าราชการที่ทุจริตมาลงโทษตามกฎหมาย จึงนับว่าหนังสือพิมพ์ได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนสำเร็จได้ด้วยดี เพราะมีส่วนให้มีการตัดสินอย่างยุติธรรมเกิดขึ้น

๒. การตรวจสอบการปฏิบัติงานระดับรัฐบาลโดยทั่วไป

บทบาทของหนังสือพิมพ์ในแง่นี้ คือ การแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์นโยบายระดับรัฐบาลโดยส่วนรวม ซึ่งเป็นบทบาทที่คล้ายกับสถาบันสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรระดับหนึ่ง หนังสือพิมพ์ถือว่าตนเป็นตัวแทนของประชาชนย่อมจะทักท้วง คัดค้านนโยบายการบริหารประเทศของรัฐบาล ที่ไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่หรืออาจนำไปสู่ความผิดพลาดได้ ขณะเดียวกันก็จะสนับสนุนนโยบายที่เห็นว่าจะเป็นไปได้เพื่อประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง

ในระยะหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ๆ หนังสือพิมพ์ยังไม่ได้วิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาลมากนัก เพราะเห็นว่าเพิ่งอยู่ในระยะตั้งต้น ส่วนมากจึงเป็นการสนับสนุนให้รัฐบาลได้มีโอกาสทำงานตามนโยบายที่วางไว้มากกว่า ดังจะเห็นได้จากบทความ เช่น “การปกครองโดยรัฐบาลใหม่ ทุกคนถ้าสามารถก็จะได้ดี” โดยพระยาอิศรภักดิ์ หรือ “เห็นอกคณะราษฎร” โดย “เอกชน”^{๑๔} และ “อดทนไว้ดีกว่า”^{๑๕} ในหนังสือพิมพ์ *ไทยใหม่* นอกนั้นก็เป็นการเสนอแนวทางการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ต่อเมื่อรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาปฏิบัตินอกเหนือรัฐธรรมนูญ โดยการยุบสภาฯ และระงับการเลือกตั้งให้มีการเลือกตั้งทั่วไปใหม่ หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่จึงได้แสดงท่าทีไม่พอใจต่อการกระทำครั้งนี้อย่างกว้างขวาง รวมทั้งการแสดงความเสียใจต่อการลาออกของรัฐมนตรี ๔ นาย อันเป็นปฏิกริยาโต้ตอบการกระทำของรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาครั้งนั้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เป็นการคัดค้านรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาไปในขณะเดียวกัน การแสดงความไม่พอใจดังกล่าว มีผลให้หนังสือพิมพ์ที่คัดค้านรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ถูกปิดลงหลายฉบับดังที่ได้กล่าวแล้วในบทที่ ๒ และ

^{๑๓} *ไทยใหม่*, ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๗.

^{๑๔} *ศรีกรุง*, ๖ สิงหาคม ๒๔๗๕.

^{๑๕} “ราดิภัท” (นามแฝง), “อดทนไว้ดีกว่า,” *ไทยใหม่*, ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖

เมื่อพระยาพลพลยุหเสนา เป็นผู้นำในการยึดอำนาจคืนจากพระยามโนปกรณนิติธาดา เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ หนังสือพิมพ์ทุกฉบับก็ได้ให้ความสนับสนุนอย่างแข็งขัน **หลักเมือง** ลงบทความ แสดงความเห็นว่าคุณคณในระดับหัวหน้ารัฐบาลชุดนี้มีความสามารถเด่นในแต่ละด้าน กล่าวคือ

“พระยาพลพลยุหเสนาเป็นเอก ในข้อที่ประชาชนให้ความนับถือ
หลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นเอก ในวิชาฝ่ายพลเรือน
หลวงพิบูลสงครามเป็นเอก ในวิชาทหาร”

หลักเมือง จึงมีความเห็นว่ารัฐบาลชุดนี้จะมีความสามารถในการบริหารประเทศไปสู่ความเจริญได้^{๒๐} แม้แต่หนังสือพิมพ์ที่คณะราษฎรมั่นใจว่าเป็นฝ่ายกษัตริย์นิยม คือหนังสือพิมพ์ **กรุงเทพ เดลิเมต์** ก็ยังวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลชุดนี้อย่างยุติธรรม และยอมรับว่ารัฐบาลชุดนี้ประกอบขึ้นด้วย ผู้ที่มีความสามารถในการบริหารประเทศแล้วทั้งสิ้น^{๒๑} และหนังสือพิมพ์ **ไทยใหม่** ก็ได้แสดงความเห็นว่า รัฐบาลชุดนี้เป็นรัฐบาลของประชาชนอย่างแท้จริง^{๒๒}

การพิจารณาแนวโน้มของหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ในสมัยนั้น จะเห็นได้ว่าต่างก็สนับสนุนระบอบประชาธิปไตยด้วยกันทั้งนั้น การคัดค้านการดำเนินงานของรัฐบาลอย่างเข้มแข็งของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ เป็นการคัดค้านนโยบายหรือพฤติกรรมของรัฐบาลบางประเด็นมากกว่าจะเป็นการคัดค้านรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากยังมีผู้ที่สูญเสียผลประโยชน์ที่มีความคิดเอนเอียงไปทางระบอบเก่าก่อความยุ่งยากขึ้น เช่น ขบถบวรเดช ปี พ.ศ. ๒๔๗๖ และขบถนายสิบ ปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ซึ่งขบถครั้งหลังนี้ผู้ก่อการขบถ ต้องการสังหารบุคคลชั้นนำทางการเมือง เช่น หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีกลาโหม พระองค์เจ้าวรธนะ ไวยาकरण ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี และมีจุดมุ่งหมายที่จะอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กลับขึ้นครองราชสมบัติ ทำให้รัฐบาลเกิดความวิตกในฐานะของตนและใช้เป็นข้ออ้างในการปราบปรามผู้คัดค้านอื่น ๆ ซึ่งรวมทั้งหนังสือพิมพ์ด้วย โดยหวังว่าจะทำลายผู้นิยมระบอบเก่าให้หมดสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อหลวงพิบูลสงคราม ซึ่งมีแนวโน้มเป็นเผด็จการได้มีอำนาจมากขึ้นทุกที ภายหลังจากความสำเร็จในการปราบปรามขบถบวรเดช

๒๐ “สยามเริ่มวังแล้ว” (บทนำ), **หลักเมือง**, ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖.

๒๑ **กรุงเทพ ๑ เดลิเมต์**, ๒๘ มิถุนายน ๒๔๗๖.

๒๒ “จะให้ทำอะไร,” (บทนำ), **ไทยใหม่**, ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖.

หนังสือพิมพ์ที่จะตระหนักถึง ความไม่เอื้ออำนวยของการปกครองระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากบทความหลายบทที่แสดงให้เห็นถึงความห่วงใยว่า ระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญจะหันเหไปเป็นอย่างอื่น บทความ “ประชาธิปไตยกับเผด็จการ” ในหนังสือพิมพ์ *ประชาชาติ* ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ แม้ว่าจะไม่ใช่การวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลโดยตรง แต่จากการอ่านระหว่างบรรทัด และพิจารณาจากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ประกอบ ก็พอจะชี้ให้เห็นว่าบทความนี้เป็นการเตือนรัฐบาลอยู่กลาย ๆ

...ประชาธิปไตยสยามยังไม่ได้ล้มเจ็บ และถ้าพยายามระวังสุขภาพให้ดี จะยังไม่ล้มเจ็บอีกนาน เพราะฉะนั้นถึงแม้ว่าประชาธิปไตยในที่อื่น ๆ กำลังต้องเชิญแพทย์เผด็จการเข้าเยียวยากันวุ่นไป ก็ไม่หมายความว่า สยามจะต้องรักษาโรคอันไม่มีอยู่จริงนั้น ประการใด...^{๒๓}

การวิพากษ์วิจารณ์การดำเนินงานของรัฐบาลโดยทั่วไปของหนังสือพิมพ์ ย่อมมีผลให้รัฐบาลไม่พอใจเป็นธรรมดา และเมื่อรัฐบาลมีความหนักแน่นน้อย ก็พร้อมที่จะใช้อำนาจกับหนังสือพิมพ์ทันที ดังจะเห็นได้จากในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้นได้มีการสั่งปิดหนังสือพิมพ์บางฉบับ และสั่งสอบสวนนักหนังสือพิมพ์บางคน เช่น การยึดใบอนุญาตหนังสือพิมพ์เมืองไท^{๒๔} ซึ่งลงบทความกระทบกระเทือนรัฐบาลติดต่อกันหลายวัน เป็นบทความหลายชิ้น คือ

วันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕	ได้ลงบทความ	“การปกครองแบบเผด็จโรยหน้า”
วันที่ ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕	„	“เรื่องของเผด็จ—เผด็จ”
วันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕	„	“การปกครองแบบถือพวก”
วันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕	„	“รักษาดีจริงหรือ?”
วันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕	„	“พวกผู้ดีว่าคนจนและกรรมกรผู้ช่วยรัฐบาลปราบขบถว่าเป็นหมา”
วันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕	„	“คนต้มเลือดสัตว์ปน”
วันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕	„	“ประชาธิปไตยแบบเผด็จการ”

^{๒๓} “บาร์บารา” (สด คุรมะโรหิต), “ประชาธิปไตยกับเผด็จการ,” *ประชาชาติ*, ๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๒๔} ดู ภาคผนวก ก. (หนังสือพิมพ์ฉบับจริงไม่มีในหอสมุดแห่งชาติ)

การยึดใบอนุญาตครั้งนี้ รัฐบาลอ้างว่า หนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าว ได้ลงบทประพันธ์ซึ่งก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อย อันเป็นภัยต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน มีความผิดตามมาตรา ๑๗ แห่งพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๖ ซึ่งนอกจากจะยึดใบอนุญาตแล้ว ยังได้ตีตรา และผูกเชือกเครื่องพิมพ์ในโรงพิมพ์ศรีอักษรด้วย^{๒๕}

เจ้าของและบรรณาธิการที่ถูกรัฐบาลเรียกไปได้ส่วน เพราะหวาดระแวงว่าจะมีพฤติการณ์ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลในระยะเดียวกันนี้ มี

ทองคำ	อิสสระกุล	เจ้าของหนังสือพิมพ์ ดาวนคร
ฉลวย	ไชยทัต	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ราชฎร
ประยูร	ดารากร	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ พระนคร
เล็ก	ศิริสัมพันธ์	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ อิสสระ ^{๒๖}

หนังสือพิมพ์ ประชาชาติ ได้ลงบทความคัดค้านการกระทำของรัฐบาลครั้งนี้ว่า จะทำให้รัฐบาลเสียชื่อเสียง เพราะประชาชนนิพากษ์วิจารณ์การกระทำครั้งนี้ของรัฐบาลว่าคงมีเบื้องหลังทางการเมืองอย่างไม่ต้องสงสัย^{๒๗} และนายสนิท เจริญรัฐ นักหนังสือพิมพ์และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ก็ได้ขอร้องให้รัฐบาลออกแถลงการณ์เพื่อทำความเข้าใจกับประชาชนโดยเร็ว เพราะสมาชิกสภาผู้แทนคนหนึ่งตั้งกระทู้ถามรัฐบาลในสภา^{๒๘} แต่รัฐบาลไม่ได้แถลงรายละเอียดอย่างใด นักหนังสือพิมพ์ทั้ง ๔ คนก็ได้รับการปลดปล่อยหลังจากถูกไต่สวนอยู่ ๒-๓ วัน

การที่รัฐบาลควบคุมและปราบปราม หนังสือพิมพ์ที่มีความคิดเห็นทางการเมืองอย่างเข้มงวดหลายครั้งส่อให้เห็นว่า รัฐบาลไม่ได้เคารพเสรีภาพในการเขียนและการพูดตามที่ได้ให้สัญญาไว้แก่ประชาชนแต่อย่างไร เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของหนังสือพิมพ์จึงถูกจำกัดเป็นระยะ ๆ อยู่ตลอดเวลา และยิ่งภายหลังที่หลวงพิบูลสงครามขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและมีแนวโน้มที่จะเป็นเผด็จการมากขึ้น แนวโน้มไปสู่ระบอบเผด็จการจะเห็นได้จากการที่หลวงพิบูลสงคราม เริ่มนำแบบอย่างการปกครองประเทศของฮิตเลอร์ในเยอรมนี และมุสโสลินีในอิตาลีมาใช้ เช่น การดำเนินนโยบาย

^{๒๕} ได้ข้อมูลจาก, "ปิดโรงพิมพ์ศรีอักษรและถอนใบอนุญาตหนังสือพิมพ์เมืองไทย," ประมวลวนัน, ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๒๖} ประมวลวนัน, ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๒๗} "เมื่อหนังสือพิมพ์เป็นข่าว," ประชาชาติ, ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๒๘} คุณากษณวก ก.

ชาตินิยม การต่อต้านชนกลุ่มน้อยโดยเฉพาะชาวจีน การสร้างสถานการณ์ทางการเมือง เพื่อเรียกร้องความสนใจ และเพื่อจะได้ฉวยโอกาสใช้อำนาจเด็ดขาดในการบริหารประเทศได้มากขึ้น ซึ่งก็ปรากฏว่าได้ผลพอสมควร เพราะบรรยากาศทางการเมืองของโลก อยู่ในภาวะตึงเครียด อันเนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งรู้ว่าสารจากหนังสือพิมพ์ และการพูดต่อ ๆ กัน มีความรู้สึกวิตกในเสถียรภาพและความปลอดภัยของตนและประเทศชาติ สภาพเช่นนี้ทำให้ประชาชนมีความนิยมผู้นำที่เข้มแข็งเด็ดขาด เป็นเหตุให้หลวงพิบูลสงครามผู้มีบุคลิกเป็นที่นิยมคนหนึ่งมีอำนาจมั่นคงจนทุกที จนสามารถเข้าครอบงำฝ่ายนิติบัญญัติได้

กุหลาบ สายประดิษฐ์ บรรณาธิการ *สุภาพบุรุษ*^{๒๕} เป็นผู้หนึ่งในสมัยดังกล่าว ที่เล็งเห็นแนวโน้มไปสู่ระบอบเผด็จการของหลวงพิบูลสงคราม และได้เขียนบทความ^{๓๐} “เบื้องหลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕” ลงใน *สุภาพบุรุษ* เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๔๗๔ เพื่อเป็นการตำหนิแนวโน้มดังกล่าว ดังจะเห็นได้จากคำแถลงของผู้เขียน ถึงจุดมุ่งหมายที่เขียนในเวลาต่อมา เมื่อได้มีการนำบทความทั้ง ๑๖ ตอนนั้นมารวบรวมพิมพ์เป็นเล่มเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ ว่า

...จุดมุ่งหมายพิเศษของข้าพเจ้าในการเขียนเรื่องนี้ อยู่ที่จะหาวิธีใหม่ต่อต้านมรสุมของระบบเผด็จการในเวลานั้น ข้าพเจ้านำพฤติการณ์ของการปฏิวัติมาเรียบเรียงลงไว้ก็ประสงค์จะให้เป็นที่ข้อถกเถียงกันกับปฏิวัติกลุ่มหนึ่งที่ถืออำนาจการปกครองในสมัยนั้นได้สำเหนียกถึงอุดมคติของการปฏิวัติว่า เขาได้แถลงไว้อย่างไร และความประพฤติที่เขาปฏิบัติอยู่เป็นปฏิบัติขั้วต่ออุดมคติของเขาอย่างไร ข้าพเจ้าหวังจะให้เขาเหล่านั้นพึงเกิดความละอายใจและได้สำนึกตนว่าเมื่อเขาทรยศต่ออุดมคติของเขาซึ่งในเวลาต่อมาได้กลายเป็นอุดมคติของประชาชนไปแล้ว ก็เท่ากับว่าเขาได้ทรยศต่อประชาชนนั่นเอง^{๓๑}

^{๒๕} ดู ภาคผนวก ก.

สุภาพบุรุษ กำเนิดมาจาก โรงพิมพ์อักษรนิติ (ค่ายบางขุนพรหม) ซึ่งออก *ประฆามิตร* อยู่ก่อน บรรณาธิการคือ กุหลาบ สายประดิษฐ์ ซึ่งออกมาจาก *ประชาชาติ* เพราะมีความเห็นขัดกับพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีแนวทางสนับสนุนประชาธิปไตยอย่างชัดเจน แต่ต่อต้านหลวงพิบูลสงคราม และหนังสือพิมพ์ฉบับย่อย ๆ ของหลวงพิบูลสงครามอย่างไม่ลดละ มีผู้ร่วมงานเป็นคนหนุ่ม เช่น จำกิต พลาญกูร ซึ่งจัดว่าเป็นผู้ที่มีหัวก้าวหน้าคนหนึ่ง.

^{๓๐} ลงตั้งแต่ ๔ พฤษภาคม ถึง ๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๐. ใน *สุภาพบุรุษ*.

^{๓๑} กุหลาบ สายประดิษฐ์, *เบื้องหลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕* (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยพานิช, ๒๔๙๐), บทนำ.

บทความ “เบื้องหลังปฏิวัติ ๒๔๗๕” นี้เขียนขึ้นจากการสัมภาษณ์ พระยาพลพลพยุหเสนาเป็นส่วนใหญ่ เริ่มตั้งแต่สาเหตุของการปฏิวัติเรื่อยมา ก่อนจะลงพิมพ์บทความนี้ ปรากฏว่ามีผู้ก่อการผู้หนึ่ง^{๓๒} ได้ติดต่อทางพระยาพลพลพยุหเสนาให้เชิญตัวกุหลาบ สายประดิษฐ์ ไปพบที่วังปารุสก์ ขอร้องให้เร่งรับการพิมพ์โดยอ้างเหตุผลว่าอาจกระทบกระเทือนต่อบุคคลบางคน แต่ในที่สุดบทความบทนั้นก็ถูกนำไปตีพิมพ์ มีผลให้เกิดความเดือดดาล ในหมู่ผู้ที่คัดค้านบทความนี้มาตั้งแต่ต้น เพราะสาระในบทความนี้เตือนใจให้ผู้อ่านได้ระลึกถึงถ้อยคำที่ผู้ก่อการได้ให้สัญญาไว้กับประชาชน ในอันที่จะบริหารประเทศไปในวิถีทางประชาธิปไตย ซึ่งขัดกับการดำเนินงานที่รัฐบาลปฏิบัติอยู่ในขณะนั้น “บทสนทนาของนายมัน-นายคง” แห่งสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นที่ทราบดีว่าเป็นเสมือนกระบอกเสียงของหลวงพิบูลสงคราม ได้ออกแถลงการณ์โจมตีบทความนี้ถึง ๔ ครั้ง และกุหลาบ สายประดิษฐ์ ก็ได้โต้ตอบในหนังสือพิมพ์ สุภาพบุรุษ ทุกครั้ง^{๓๓}

การปะทะกันระหว่างหนังสือพิมพ์ สุภาพบุรุษ และวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยอันมีสาเหตุเนื่องมาจากการลงบทความ “เบื้องหลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕” ซึ่งเป็นการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลในเวลานั้นทางอ้อม เป็นเรื่องราวใหญ่โตถึงกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ๓๐ คน ได้เข้าชื่อเสนอเรื่องไปยังหลวงพิบูลสงครามให้มีการสอบสวนกรณีที่มีการใช้ “วิทยุกระจายเสียงก่อการวิวาทกับเอกชนเช่นหนังสือพิมพ์” เพราะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีความเห็นส่วนใหญ่ว่า บทความ “เบื้องหลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕” นั้นเป็นเพียงบันทึกข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เท่านั้น ไม่มีข้อเสียหายร้ายแรงดังที่ถูกกล่าวหาแต่อย่างใด ดังนั้นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเหล่านั้น จึงเห็นว่าการที่เจ้าหน้าที่วิทยุกระจายเสียงได้โฆษณาปรักปรำกล่าวหาบทความนี้ไปในแง่ร้าย จึงเป็นการก่อการวิวาทกับประชาชน และพิจารณาเห็นว่า เป็นสิ่งไร้เหตุผลและไม่พึงกระทำอีกต่อไป เมื่อหลวงพิบูลสงครามชี้แจงต่อสภา ปรากฏว่ากลับเป็นไปในเชิงเข้าข้างกับผู้ถูกกล่าวหาอย่างชัดเจน โดยยกย่องว่า บทสนทนาระหว่างนายมัน-นายคง เป็นไปด้วยความมุ่งหวังอันดี และท้ายที่สุดได้ลงความเห็นว่าเป็นสาเหตุของการทะเลาะวิวาทระหว่างหนังสือพิมพ์ และ สถานีวิทยุมีพื้นฐานจากการลงบทความนี้นั่นเอง เพราะหาก หนังสือพิมพ์ สุภาพบุรุษ ขอมเลิกลงบทความนี้เสีย บทสนทนาทางวิทยุกระจายเสียงก็จะเลิกไปเอง

^{๓๒} จากเหตุผลอื่น ๆ ที่จะกล่าวต่อไป ผู้เขียนเข้าใจว่า คือ หลวงพิบูลสงคราม.

^{๓๓} สนใจโปรดอ่าน, กุหลาบ สายประดิษฐ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗-๒๘.

อย่างไรก็ตาม เมื่อหลวงพิบูลสงครามเขียนจดหมายส่วนตัวไปถึง กุหลาบ สายประดิษฐ์ หลวงพิบูลสงคราม ได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นนักการเมืองที่เต็มไปด้วยเล่ห์เหลี่ยม เพราะใจความในจดหมายกลับแสดงความเห็นอกเห็นใจ และความเข้าใจกุหลาบ สายประดิษฐ์ และให้กำลังใจว่าต้องการให้ กุหลาบ สายประดิษฐ์ อยู่เป็นกำลังสำคัญในการปรับปรุงวงการหนังสือพิมพ์ต่อไป^{๓๔}

๓. การคัดค้านการดำเนินงานของรัฐบาลในประเด็นที่สำคัญ

หน้าที่ของหนังสือพิมพ์ในด้านการตรวจสอบการปฏิบัติงานของรัฐบาล ประการที่ ๓ นี้ ได้แยกออกจากประการที่ ๒ (การตรวจนโยบายของรัฐบาล) เพื่อเน้นให้เห็นประเด็นสำคัญ ๆ ที่หนังสือพิมพ์ได้เข้าไปมีบทบาทคัดค้านการปฏิบัติงานของรัฐบาลอย่างแข็งขัน โดยอาศัยหลักเกณฑ์ การรักษผลประโยชน์ของประชาชนทุก ๆ ด้านเป็นสำคัญ บทบาทของหนังสือพิมพ์ในกรณีนี้จะทำให้เห็นการปฏิบัติหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ในฐานะผู้ตรวจสอบการปฏิบัติงานของรัฐบาลได้ชัดเจนขึ้น และเป็นข้อยืนยันให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์ได้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะตัวแทนของประชาชนได้ไม่น้อยกว่าสภาผู้แทนราษฎรเหมือนกัน

การคัดค้านรัฐบาลในประเด็นสำคัญมีขึ้นหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปนานพอสมควร เมื่อรัฐบาลมีท่าทีแสดงให้เห็นว่า ไม่ยึดแนวทางบริหารประเทศตามที่ได้ให้สัญญาไว้กับประชาชน ประเด็นที่สำคัญเหล่านั้นมีดังต่อไปนี้

การคัดค้านร่างพระราชบัญญัติงบประมาณปี พ.ศ. ๒๔๘๐

หนังสือพิมพ์มีส่วนร่วมคัดค้านรัฐบาลในประเด็นนี้ร่วมกับสภาผู้แทนราษฎร เพราะร่างพระราชบัญญัติงบประมาณปี พ.ศ. ๒๔๘๐ มีแนวโน้มสื่อให้เห็นว่ารัฐบาลซึ่งสืบต่อมาจากคณะราษฎร ไม่กระทำตามสัญญาที่ได้ให้ไว้กับประชาชน หากแต่มีจุดมุ่งหมายที่ต้องการจะยึดอำนาจให้นานที่สุดมากกว่า กล่าวคือ ร่างพระราชบัญญัติงบประมาณฉบับนี้ บ่งให้เห็นว่ารัฐบาลมีนโยบายที่จะบำรุงกำลังทหารมากกว่าการศึกษาของประชาชน เพราะปรากฏว่างบประมาณทหารอยู่ในอันดับหนึ่ง ใ้งบประมาณเพิ่มมากกว่าปีก่อนหน้านั้นถึง ๓,๔๓๔,๕๖๖ บาท^{๓๕} แต่งบประมาณการศึกษาของชาติตกไปอยู่ในอันดับที่ ๔ ทั้งที่คณะราษฎรเคยให้สัญญาไว้ในหลัก ๖ ประการอันเป็นเสมือนอุดมการ

^{๓๔} กุหลาบ สายประดิษฐ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

^{๓๕} ไทยใหม่, ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๕.

ของคณะราษฎรว่า “จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร” ดังนั้น เมื่อรัฐบาลนำร่างพระราชบัญญัติงบประมาณฉบับนี้ไปเสนอในสภา จึงได้รับการคัดค้านอย่างแข็งขัน และหนังสือพิมพ์ได้ลงข่าวและบทความ โจมตีร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้อย่างกรีกโกรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือพิมพ์ *ประชาชาติ* ได้ติดตามเสนอข่าวคราวและวิพากษ์วิจารณ์อย่างใกล้ชิดและโดยละเอียด โดยได้ลงบทนำแสดงความประหลาดใจที่รัฐบาลได้กำหนดเอา “การบำรุงทหาร หรือการป้องกันอาณาจักร” เป็นประเด็นที่สำคัญ และเร่งด่วนกว่าเรื่องใด *ประชาชาติ* แสดงความเห็นโต้แย้งว่า การบำรุงทางทหารนั้นไม่ใช่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับในสภาวะที่ประเทศอยู่ในสภาพที่ยากจนเช่นนั้น การศึกษา และการเศรษฐกิจเป็นเรื่องสำคัญกว่า แม้ว่าสถานการณ์โลกจะไม่สงบ แต่ *ประชาชาติ* ก็มองไม่เห็นลู่ทางว่า ประเทศไทยจะเข้าไปสู่ภาวะสงครามได้ด้วยกรณีใด

...จริงอยู่งบประมาณกลาโหมที่ได้รับเพิ่มในปีใหม่ ๓ ล้านเศษนั้น ก็มีชื่อว่า เปนจำนวนมากมายอะไรนัก แต่สำหรับประเทศจนๆ เช่น ประเทศสยามและในยามยากเช่นนี้ จำนวนเงิน ๓ ล้านเศษ ก็มีความหมายอยู่ แลถ้าได้ผลลัพท์เข้าเปนเงินบำรุงการศึกษาแล้ว ก็จะเป็นการช่วยเหลือให้ประชาชนพลเมืองของเรา ได้ก้าวหน้าไปในทางความเจริญ ไม่น้อยเลย...^{๓๖}

แม้ว่าการต่อสู้คัดค้านของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเหล่านั้นจะพ่ายแพ้รัฐบาลด้วยคะแนนเสียง ๔๔:๓๗ แต่ *ประชาชาติ* ก็ได้ชี้ให้เห็นว่า การลงมติดังกล่าวเป็นการต่อสู้ทางการเมืองที่ไม่ยุติธรรม รวมทั้งการขาดประสปการณ์ทางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของฝ่ายบริหาร

..แต่ในขณะที่รูปการณ์แสดงว่าสภาเปนต่อรัฐบาลนั่นเอง สมาชิกได้ขอให้เลื่อนการพิจารณาไปอีก การเลื่อนนี้ในสายตาของผู้สังเกตหมายความว่า เป็นการเปิดให้รัฐบาลตีหักออกจากที่ล้าวม เหตุการณ์ที่ดำเนินเปนจริงเช่นนั้น กล่าวคือ ในวันต่อมาที่หนึ่งทั้งทางฝ่ายรัฐบาลและสมาชิกเต็มไปหมด สมาชิกซึ่งตามธรรมดาในสมัยนั้นอ่อนความขำขันน่าอนุกว่าฝ่ายรัฐบาลและทั้งมิได้มีสติตีสันับสนุนอยู่ ต่างก็แสดงว่าอ่อนเพลียไปแล้ว เพราะการต่อสู้ในสองวันแรก การลงคะแนนจึงปรากฏว่ารัฐบาลชนะ ๗๗ ต่อ ๔๔...^{๓๗}

การที่ *ประชาชาติ* สามารถลงข่าวเบื้องหลังเหตุการณ์ครั้งนี้ อย่างละเอียดมากกว่าหนังสือ

^{๓๖} บทนำ, *ประชาชาติ*, ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๓๗} “ข้อสังเกตในสภา” (บทนำ), *ประชาชาติ*, ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๕.

สื่อพิมพ์ฉบับอื่น ๆ เพราะมีคอนของตน คือ สนิท เจริญรัฐ เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผู้คัดค้านร่างงบประมาณฉบับนี้ตั้งแต่แรกอยู่ด้วย

การคัดค้านรัฐบาลอย่างแข็งขันของหนังสือพิมพ์ ได้ก่อให้เกิดความสนใจในหมู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง ดังปรากฏว่ามีการกล่าวขวัญกันถึงเรื่องงบประมาณแผ่นดินในที่ชุมนุมชนต่าง ๆ ทั่วไป รวมทั้งในหน้าหนังสือพิมพ์ อันแสดงให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์มีบทบาทในการปลุกความตื่นตัวทางการเมืองให้แก่ประชาชนไม่น้อย ซึ่งจะสังเกตได้จากข้อสรุปของหนังสือพิมพ์ *ประชาชาติ* ว่า ในระยะดังกล่าวและ

...การแสดงความเห็น ในนโยบายของการกำหนดเส้นทางเดินแห่งชีวิตของประเทศ ในอนาคต อย่างน้อยก็ชั่วระยะเวลาขบปีหนึ่งนั้น ประชาชนได้ใช้สิทธิแล้ว โดยทางสภาผู้แทนราษฎร และโดยทางหนังสือพิมพ์...^{๓๘}

การคัดค้านร่างพระราชบัญญัติงบประมาณของหนังสือพิมพ์ และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งนี้ ก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่ฝ่ายทหารมาก เพราะแสดงให้เห็นว่าเป็นการคัดค้านการกำราบกำลังทหารด้วย ดังปรากฏว่า มีข้าราชการทหารชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งเคยเป็นผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองท่านหนึ่ง ได้ตำหนิและประณามทั้งสมาชิกสภาผู้แทนและหนังสือพิมพ์ที่คัดค้านร่างพระราชบัญญัตินี้ด้วยถ้อยคำรุนแรง เช่น “ไม่รักชาติ” “ทรยศต่อชาติ” และ “ขายชาติ” เป็นต้น และหนังสือพิมพ์ *ประชาชาติ* ซึ่งคัดค้านร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวอย่างแข็งขัน ถูกเพ่งเล็งว่าเป็นหนังสือพิมพ์ที่ “แอนตี้” ทหาร จนถึงกับมีทหารคณะหนึ่งยกกำลังไปยิงตำหนักพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร องค์อุปถัมภ์หนังสือพิมพ์ *ประชาชาติ* แสดงความไม่พอใจต่อทรศนะของหนังสือพิมพ์ *ประชาชาติ* ที่มีต่อทหาร^{๓๙}

การคัดค้านการยึดบทบาทเฉพาะกาลรัฐธรรมนูญและการแต่งตั้งบรรดาศักดิ์

บทเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕ กำหนดระยะเวลาในการให้สิทธิแก่ประชาชนเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด โดยระบุไว้ในมาตราที่ ๖๕ ว่า

...เมื่อประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญยังมีการศึกษาเกินกว่ากึ่งจำนวนทั้งหมด แต่อย่างช้าต้องไม่เกินกว่า

^{๓๘} “การพิจารณางบประมาณ” (บทนำ), *ประชาชาติ*, ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๓๙} สนิท เจริญรัฐ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๘๐-๕.

สิบปี นับแต่วันใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๗๕ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก่อปรด้วยสมาชิก ๒ ประเภท มีจำนวนเท่ากัน

ดังนั้นหากคณะราษฎรปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญอย่างตรงไปตรงมาแล้ว ในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทแต่งตั้งจะต้องสิ้นสุดลง และราษฎรมีสិทธิที่จะเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของตนทั้งหมดได้โดยตรง แต่ประมาณกลางเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ ปรากฏว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มหนึ่ง ได้ร่างเสนอญัตติขยับบทเฉพาะกาลออกไปอีก โดยให้เหตุผลสรุปได้ดังนี้

๑. ประชาชนยังจำเป็นต้องเรียนรู้จักมาก
๒. ฐานะของประเทศจำเป็นต้องพึ่งรัฐบาลชุดนี้
๓. รัฐบาลภายใต้ความไว้วางใจของประชาชนจะนำชาติก้าวหน้าขึ้น
๔. สถานการณ์ของโลก ยังอยู่ในสภาพยุ่งเหยิงไม่สมควรที่รัฐบาลจะปล่อยบังเหียนไปจากการปกครองในเวลา^{๔๐}

ซึ่งปรากฏต่อมาว่า หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้ให้ความสนับสนุนร่างญัตติขยับบทเฉพาะกาลนี้ และให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ เกี่ยวกับปัญหาการขยับบทเฉพาะกาลว่า “ปัญหาไม่ได้อยู่ที่เวลาแต่อยู่ที่ความปลอดภัยแห่งประชาธิปไตย”^{๔๑} และที่สำคัญที่สุด คือ หลวงพิบูลสงครามเปิดเผยว่า รัฐบาลยังมีความหวาดระแวง “พวกเก่า” จะกลับมา และ “เล่นงาน” ผู้เปลี่ยนแปลงการปกครอง^{๔๒} ซึ่งแสดงให้เห็นว่า รัฐบาลได้ใช้ข้ออ้างในการขจัดระบอบเก่าเป็นเหตุผลในการแสวงหาอำนาจทางการเมืองอยู่เสมอ

หนังสือพิมพ์ได้พากันตำหนิหรือโจมตีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเป็นผู้เสนอญัตตินั้นเป็นอย่างมาก เพราะแม้ว่าประชาชนส่วนใหญ่จะมีระดับการศึกษาไม่ถึงขั้นที่กำหนดให้ในบทเฉพาะกาล แต่หนังสือพิมพ์ก็ถือว่าการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ประชาชนควรจะได้รับอย่างไม่ปฏิเสธได้

กุหลาบ สายประดิษฐ์ บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ *สุภาพบุรุษ* ได้ตำหนิสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรว่า

^{๔๐} ประชามิตร, ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๓.

^{๔๑} ประชาชาติ, ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๓.

^{๔๒} “นายกรัฐมนตรีเผยความในใจบทเฉพาะกาล,” ศรีกรุง, ๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๓.

...ผู้แทนฯ เรามีหน้าที่รับสิทธินั้นแทนราษฎร และชี้แจงให้ราษฎรซึ่มทราบในสิทธิของเขา แต่บัดนี้กลับปรากฏว่า ผู้แทนราษฎรคนหนึ่ง มิใช่แต่ไม่ต่อสู้ เพื่อสิทธิของประชาชน ซึ่งตนเป็นตัวแทนอยู่เท่านั้น ซ้ำยังพยายามทำลายสิทธิ ซึ่งประชาชนกำลังจะได้อยู่แล้วอีกด้วย ทั้งนี้ย่อมเป็นที่เอน็ดอนาถใจยิ่งนัก...^{๔๓}

เช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์ *ประชามิตร* ลงบทความโจมตีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มนั้นว่า

...ถ้าท่านผู้แทนราษฎรจะบำเพ็ญหน้าที่ของท่านโดยเหมาะเจาะ กล่าวคือ แทนที่จะปฏิเสธการให้ท่านควรคอยส่งเสริมการให้ หรือถ้าจำเป็นก็ต้องร้องการให้ในทางที่จะให้ราษฎรปกครองตนเองโดยสมบูรณ์ได้เร็วขึ้น และด้วยความมั่นคง จะนั้นแล้วก็จะได้ชื่อว่า ไม่เสียที่ที่เปนผู้แทนราษฎร ในสมัยสำคัญนี้เลย...^{๔๔}

หนังสือพิมพ์ *สุภาพบุรุษ* ได้ประณามสมาชิกสภาผู้แทนนั้นเช่นกันว่าปฏิบัติหน้าที่ไม่เหมาะสมกับความไว้วางใจที่ราษฎรมอบให้ เพราะก่อนที่จะเสนอญัตติขี้นบทเฉพาะกาลสมาชิกสภาผู้แทนเหล่านั้น ควรทำความแนใจก่อนว่า เป็นความต้องการของประชาชนดังนั้น การดำเนินงานของสมาชิกเหล่านั้น *สุภาพบุรุษ* จึงถือว่าเท่ากับ “เป็นการเอาสิทธิของประชาราษฎร ไปจำหน่ายจ่ายโอนโดยพลการนั่นเอง”^{๔๕}

การประโคมข่าวคัดค้านร่างญัตติของหนังสือพิมพ์ฉบับต่างๆ มีส่วนกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความสนใจอย่างกว้างขวาง ผู้อ่านหลายคนได้ส่งจดหมายและบทความแสดงความเห็นไปลงในหนังสือพิมพ์ มีทั้งผู้ที่เห็นด้วยและคัดค้าน^{๔๖} ซึ่งนอกจากหนังสือพิมพ์จะลงบทความของคนภายนอกแล้ว หนังสือพิมพ์ยังได้แสดงความเห็นตามทรรศนะของตน และเสนอทางแก้ไขสถานการณ์โดยวิธีอันด้วย

^{๔๓} “บทเฉพาะกาล” (บทนำ), *สุภาพบุรุษ*, ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๓.

^{๔๔} “ญัตติแก้รัฐธรรมนูญ” (บทนำ), *ประชามิตร*, ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๓.

^{๔๕} “การมีสิทธิและการใช้สิทธิ,” *สุภาพบุรุษ*, ๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๓.

^{๔๖} เช่น ผู้ที่ใช้นามแฝง “ศิษชน” ในหนังสือพิมพ์ *ประชาชาติ*, ฉบับวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๓

สนับสนุนการขี้นบทเฉพาะกาล โดยให้เหตุผลอย่างละเอียด คล้ายคลึงกับเหตุผลของฝ่ายรัฐบาล และผู้ที่ใช้นามแฝงว่า “ขุดติ ชรรมร” เขียนบทความลงใน *สุภาพบุรุษ* ฉบับวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ มีความเห็นในเชิงสนับสนุนร่างญัตติดังกล่าวด้วยเช่นกัน จากบทความของ “ศิษชน” และ “ขุดติ ชรรมร” ได้รับการโต้แย้งจากผู้ที่ใช้นามแฝงว่า “คน” ซึ่งเขียนจดหมายลงในคอลัมน์ “ผู้อ่านเขียนมา” ของหนังสือพิมพ์ *สุภาพบุรุษ* ฉบับวันที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ ภายใต้หัวข้อ “ผู้ใช้วิธีอุบาทว์” กล่าวโจมตีคนทั้งสองว่าเป็นผู้ที่มีแผนการให้คนไทยเสื่อมความเลื่อมใสในระบอบประชาธิปไตย และชักชวนให้เลื่อมใสบูชาระบอบเผด็จการ.

เช่น หนังสือพิมพ์ *สุภาพบุรุษ* ให้ความเห็นว่า การที่รัฐบาลนี้ต้องการยึดบทเฉพาะกาลให้ยาวออกไป ด้วยจุดประสงค์ที่ต้องการจะมีโอกาสบริหารประเทศต่อไปนั้น ไม่ใช่เป็นหนทางเพียงเท่านั้น มีหนทางอื่นที่ *สุภาพบุรุษ* พิจารณาเห็นว่าดีกว่านั้นอีก คือ การให้สิทธิแก่ประชาชนที่จะเลือกตั้งรัฐบาลเข้ามาบริหารประเทศใหม่ เพราะจะเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นว่า รัฐบาลได้กระทำตามคำสัจย์ปฎิญาณ และทำให้รัฐบาลชุดนี้ เป็นรัฐบาลของประชาชนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ *สุภาพบุรุษ* ยังได้ตอบโต้คัดค้านเหตุผลในการยึดบทเฉพาะกาล ที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางท่าน เสนอต่อสภาทุกข้อ ^{๔๓}

หนังสือพิมพ์ *ประชามิตร* ซึ่งได้คัดค้านการยึดบทเฉพาะกาลโดยตลอด ได้ชี้แนวทางแก่รัฐบาลให้หลีกเลี่ยงการยึดบทเฉพาะกาลเช่นกัน โดยเสนอให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ

๑. ให้แก้ไขรัฐธรรมนูญ โดยกำหนดให้มีสภา ๒ สภา คือ สภาล่าง สมาชิกเป็นผู้เลือกและสภาสูงให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้เลือก สภางคมมนตรีเป็นผู้แนะนำ สมาชิกสภาสูงนี้จะดำรงสมาชิกภาพตลอดชีพ

๒. ให้มีการเพิ่มความในรัฐธรรมนูญ โดยกำหนดให้มีสภางคมมนตรี ทำหน้าที่ปรึกษาพระมหากษัตริย์

๓. ตั้งผู้นำ “คณะราษฎร” ขึ้นจำนวนหนึ่ง เข้าร่วมกับคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี

๔. ให้สมาชิกชั้นผู้ใหญ่ของ “คณะราษฎร” เข้าร่วมการเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรเข้ามาใหม่ โดยไม่ต้องสังกัดพรรคใด ๆ ^{๔๔}

แม้ว่าทั้งหนังสือพิมพ์และประชาชน จะร่วมกันแสดงประชามติ คัดค้านการยึดบทเฉพาะกาลอย่างแข็งขัน แต่ปรากฏว่าในที่สุดร่างญัตตินั้นได้รับชัยชนะในสภา เพราะรัฐบาลมีเสียงข้างมาก ดังนั้นบทเฉพาะกาลซึ่งควรจะสิ้นสุดในอีก ๒ ปีข้างหน้า จึงกลับถูกยืดไปอีก ๑๐ ปี อำนาจในทางการเมืองซึ่งคณะราษฎรสัญญาว่าจะโอนให้แก่ประชาชนอย่างเต็มที่ จึงถูกยืดเวลาออกไปด้วย

การที่รัฐบาลได้รับชัยชนะในสภาครั้งนี้ แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลหลวงพิบูลสง-

^{๔๓} สนใจโปรดอ่าน, “บทเฉพาะกาล,” อังแล้ว.

^{๔๔} “วิธีแก้ปัญหามือองไทยโดยไม่ต้องยึดบทเฉพาะกาล,” *ประชามิตร*, ๑๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๓.

คราม มีแนวโน้มที่ต่อภาระจะชดอานาจให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ ข้ออ้างของรัฐบาลที่ว่าการเมืองเพียงพอ ดูเป็นข้ออ้างที่ไม่มีน้ำหนักมากนัก เพราะถึงอย่างไรก็ไม่เคยปรากฏว่ารัฐบาลชุดนี้ได้สนใจที่จะเตรียม หรือวางแผนงานที่จะให้ความรู้ และประสบการณ์ทางการเมืองแก่ประชาชน เพื่อให้พวกเขาได้หัดรับผิดชอบแต่อย่างใด ในทางตรงกันข้าม หลวงพิบูลสงครามได้แสดงให้เห็นถึงความหลงอำนาจของตนเอง จนถึงกับได้มีความคิดริเริ่มให้ฟื้นฟูระบบการแต่งตั้งบรรดาศักดิ์ ซึ่งลุ่มลึกไป ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองอีกครั้งหนึ่ง กำหนดให้มีการแต่งตั้งข้าราชการเป็น สมเด็จเจ้าพระยา เจ้าพระยา ท่านพระยา และสมเด็จเจ้าพระยาหุญ เจ้าพระยาหุญ ท่านพระยาหุญ ฯลฯ ได้ ทั้งนี้ ก็เพื่อเป็นการสถาปนาตัวหลวงพิบูลสงครามและผู้ใกล้ชิดคนนั่นเอง แต่เนื่องจากหนังสือพิมพ์และประชาชนได้พากันคัดค้านความคิดนี้อย่างมาก ความคิดที่จะฟื้นฟูระบบบรรดาศักดิ์ จึงถูกระงับไป และไม่มีผู้ใดเริ่มขึ้นอีก ^{๔๕}

๔. การเสนอความเห็นต่อรัฐบาลให้ดำเนินงานในประเด็นที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน

นอกจากการทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจสอบการดำเนินงานของรัฐบาล และความเห็นคัดค้านในประเด็นที่รัฐบาลไม่เห็นด้วยแล้ว หนังสือพิมพ์ที่ยังอาจเสนอแนวทางที่รัฐบาลควรนำไปแก้ไขปรับปรุง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานเพื่อประชาชนตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย ได้อีกด้วย ข้อเสนอดังกล่าวอาจมีลักษณะในทางช่วยเหลือรัฐบาลให้เป็นที่ศรัทธาของประชาชนต่อไป เช่น ในสมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาในระยะหลัง มีการนำที่ดินของกรมพระคลังข้างที่ออกขายในราคาถูกกว่าที่ควรเป็น โดยผู้ที่อยู่ในวงการรัฐบาลหลายท่าน ได้สิทธิในการซื้อเป็นส่วนใหญ่ จึงมีการโจษจันกันว่า การซื้อขายที่ดินของกรมพระคลังข้างที่ครั้งนั้น เป็นการนำพระราชทรัพย์ออกมาแบ่งปันกัน ในระหว่างข้าราชการผู้ใหญ่ หนังสือพิมพ์ เช่น ประชาชาติ เห็นว่าเรื่องนี้จะป็นชนวนให้ประชาชนมีความเห็นในแง่ที่ว่า มีพฤติการณ์ที่ทุจริตและเห็นแก่ได้ จึงได้เสนอให้มีการสอบสวนเรื่องการซื้อขายที่ดินของพระคลังข้างที่อย่างขาวสะอาด ^{๕๐} พระยาพหลพลพยุหเสนาขอลาออกจากตำแหน่ง แต่ในที่สุดก็ได้รับเลือกให้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

^{๔๕} กุหลาบ สายประดิษฐ์, เบื้องหลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕, หน้า ๒๐-๒๑.

^{๕๐} “นโยบายของรัฐบาลใหม่” (บทนำ), ประชาชาติ, ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๐.

รัฐมนตรีของคณะรัฐบาลที่แต่งตั้งขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง ต่อจากนั้นไม่นาน รัฐบาลชุดใหม่ ก็ได้ตั้งคณะกรรมการไต่สวนเรื่องการชื้อที่ดินขึ้น ประกอบด้วย เจ้าพระยาธรรมมาชิเบศรี เป็นประธานกรรมการ (ภายหลังขอตัวลาออก) พระยาอรรณการีย์นัพนธ์ พระยานลราชสุวัจน์ เป็นกรรมการ เป็นต้น โดยการตั้งหัวข้อการสอบสวนเป็น ๒ ประเด็น หยิบฯ

๑. การขายที่ดินบางแห่งของพระคลังข้างที่แก่บุคคลบางคน การขายนั้นถูกต้องหรือไม่

๒. ผู้ซื้อมีความผิดหรือไม่

หนังสือพิมพ์ได้พยายามติดตามความคืบหน้าของการไต่สวน แต่รัฐบาลไม่ได้เปิดเผยรายละเอียดแก่หนังสือพิมพ์เท่าไรนัก เช่น แม้ว่าคณะกรรมการจะมีการนำตัวผู้เกี่ยวข้องไปสอบสวน เช่น พระยาชาติเดชอุดม เลขานุการสำนักพระราชวัง พระยาอมรเรศรสมบัติ ผู้อำนวยการสำนักพระราชวัง พระทำนุธิผล ผู้ช่วยผู้อำนวยการสำนักพระราชวัง ก็ไม่ได้ออกแถลงการณ์รายละเอียดว่าได้สาระอย่างไรบ้าง แต่อย่างไรก็ดี การที่หนังสือพิมพ์ช่วยกระตุ้นให้รัฐบาลจัดการสอบสวนกรณีนี้อย่างจริงจัง รวมทั้งสมาชิกสภาผู้แทนบางท่าน เช่น นายใต้ ปาณิกบุตร นายเลียง ไชยกาล นายมงคล รัตนวิจิตร เป็นต้น^{๕๑} ได้ตั้งกระทู้ถามรัฐบาล เพื่อขอรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการชื้อฟอกกรณีที่ดินของคณะกรรมการ มีผลให้บรรดาผู้ชื้อที่ดินดังกล่าวกลุ่มหนึ่ง มีหลวงชำนาญนิติเกษตร พ.ต.อ. หลวงอดุลเดชจรัส หลวงอรรถสารประสิทธิ นายดิเรก ชัยนาม พระยาฤทธิอัคเนย์ เป็นต้น^{๕๒} ได้เวนคืนที่ดินที่ตนชื้อไว้กลับคืน

นอกจากหนังสือพิมพ์จะได้เสนอแนะแก่รัฐบาล ด้วยจุดประสงค์จะให้รัฐบาลได้มีโอกาสชื้อฟอกตัวเอง เพื่อเป็นการขจัดความไม่ไว้วางใจที่ประชาชนอาจมีต่อรัฐบาลได้ เช่นในกรณีดังกล่าวแล้ว หนังสือพิมพ์ในช่วงที่ทำการวิจัยยังได้เสนอแนะแก่รัฐบาลด้วยจุดประสงค์ที่จะให้รัฐบาลได้ปรับปรุงระบบการปกครองการบริหารประเทศ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทางการเมืองตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตยอีกด้วย ตัวอย่างที่สำคัญ คือ การเสนอให้มีการตั้งพรรคการเมืองได้

หนังสือพิมพ์เคยดำริให้มีการตั้งพรรคการเมืองได้ มาตั้งแต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ๆ โดยนักหนังสือพิมพ์บางคนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการเรียกร้องขอ

^{๕๑} ดูรายละเอียดใน ไทยใหม่, ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๐.

^{๕๒} ดูรายละเอียดใน ไทยใหม่, ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๐.

ตั้งสมาคมคณะชาติขึ้น แต่เนื่องจากบรรดาผู้ริเริ่มส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่เคยมีตำแหน่ง
การเมืองสูง ๆ ในระบอบราชาธิปไตย จึงทำให้สมาคมคณะชาติถูกมองว่าเป็นสมาคม
ของพวกกษัตริย์นิยม ที่มีจุดมุ่งหมายจะเข้าชิงอำนาจทางการเมืองคืนจากคณะราษฎร
และถูกคัดค้านอย่างมาก แม้แต่หนังสือพิมพ์ด้วยกันเองก็มีความเห็นแตกแยกออกเป็น
๓ ฝ่าย คือ

ฝ่ายที่สนับสนุนการตั้งพรรคการเมือง ประกอบไปด้วย *ไทยใหม่* และ *กรุงเทพ ฯ*
เดลิเมต์ ซึ่งมีผู้ดำเนินการ เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งสมาคมคณะชาติขึ้นด้วย คือ หลวงวิจิตร
วาทการ และพระยาศรภักย์พิพัฒน์ตามลำดับ ได้ลงบทความชี้ชวนให้ประชาชนได้
เห็นความสำคัญของการมีพรรคการเมืองในระบอบประชาธิปไตย^{๕๓} และผลดีที่พึงได้
รับจากการตั้งพรรคการเมือง^{๕๔}

ฝ่ายที่คัดค้านการก่อตั้งพรรคการเมือง ได้แก่หนังสือพิมพ์ที่สนับสนุนคณะราษฎร
อย่างเปิดเผย เช่น *๒๔ มิถุนา* *สัจจ* *ศรีกรุง* โดยให้เหตุผลในการคัดค้านต่าง ๆ กัน เช่น
สมาคมคณะชาติเป็นตัวแทนของพวกกษัตริย์นิยม ที่ยังคงเสียดายผลประโยชน์ซึ่งต้อง
สูญเสียไปเพราะระบอบการปกครองใหม่และต้องการที่จะชิงอำนาจทางการเมืองกลับคืน
เพื่อตัดทวงผลประโยชน์จากประชาชนตามเดิม^{๕๕} หรือไม่กี่ชี้ให้เห็นความหวาดระแวงใน
ความไม่สุจริตใจของสมาคมคณะชาติ^{๕๖} ตลอดจนได้ขอร้องให้สมาคมคณะชาติเลิกล้ม
ความตั้งใจที่จะก่อตั้งเป็นพรรคการเมืองเพื่อ “สันติสุขของชาติ”^{๕๗}

ฝ่ายที่วางตัวเป็นกลาง ได้แก่ หนังสือพิมพ์ที่โดยปกติแล้ว ไม่ได้สนับสนุน
กลุ่มการเมืองฝ่ายใดโดยตรงและมีวิเคราะห์ปัญหาด้วยหลักวิชามากกว่า ได้แก่ หนังสือ
พิมพ์ *กรุงเทพ ฯ* *วารศัพท์* *ประชาชาติ* เป็นต้น ฝ่ายนี้ไม่ได้โจมตีการตั้งพรรคการเมือง
เพราะยอมรับว่า พรรคการเมืองเป็นปัจจัยที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตย แต่เห็นว่า
ยังไม่ถึงเวลาที่ควรจะต้องตั้งพรรคการเมืองในระยะนี้ เพราะบ้านเมืองยังไม่เข้าสู่รูปเข้ารอย
ทั้งปรากฏในต่างประเทศมาแล้วว่า การมีพรรคการเมืองหลาย ๆ พรรค ได้ก่อความยุ่ง

^{๕๓} สนใจโปรดอ่านใน “พื้นคณะชาติ” (บทนำ), *ไทยใหม่*, ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๕๔} สนใจโปรดอ่านใน *ไทยใหม่*, ๑๐, ๑๒, ๒๔ มกราคม และ ๑๓, ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๕๕} สนใจโปรดอ่าน, ๒๔ มิถุนา. ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๕๖} สนใจโปรดอ่าน, *สัจจ*, ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๕๗} สนใจโปรดอ่าน, “อินทร์เกล้า” (นามแฝง), “มติเรื่องคณะชาติ,” *ศรีกรุง*, ๒๐ มกราคม พ.ศ.

เหยียงทางการเมืองภายในมาแล้ว^{๕๘}

แม้ว่าการเสนอให้ตั้งพรรคการเมืองของหนังสือพิมพ์บางฉบับ ในครั้งนั้นจะไม่สำเร็จ เพราะเหตุการณ์ทางการเมืองในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ กำลังมีปัญหาที่รัฐบาลต้องแก้มากมาย แต่ภายหลังจากที่ได้ผ่านระยะหัวเลี้ยวหัวต่อไปแล้ว หนังสือพิมพ์ก็ได้นำความคิดในการตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาถกเถียงกันอีกครั้งหนึ่ง โดยเห็นว่าการตั้งพรรคการเมืองจะเป็นการถือเอามติมหาชนมากกว่าก่อน และจะเป็นการช่วยอบรมสั่งสอนนักการเมืองให้มีประสบการณ์ทางการเมืองมากขึ้น^{๕๙}

อย่างไรก็ตาม คณะราษฎรก็ไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องมีการตั้งพรรคการเมืองอื่น ๆ อีกตามเคย เพราะยังมีความรู้สึกไม่มั่นคงพอ ดังจะเห็นจากการใช้ข้ออ้างว่าจะเป็นช่องทางให้ฝ่ายกษัตริย์นิยมชิงอำนาจคืนอยู่เรื่อยไป และเมื่อรัฐบาลสมัยหลวงพิบูลสงครามต่อมา เริ่มเป็นเผด็จการมากขึ้น ความคิดในเรื่องการตั้งพรรคการเมืองจึงถูกพักเอาไว้เป็นเวลานาน

หนังสือพิมพ์ไดร็อพ^{๖๐} มีความคิดที่จะให้มีการตั้งพรรคการเมืองขึ้นอีกครั้งหนึ่งภายหลังจากที่รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามต้องลาออกทั้งคณะเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ โดยการสนับสนุนข้อเรียกร้องของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มที่ต้องการให้จัดตั้งพรรคการเมืองขึ้น^{๖๑} ซึ่งคงมีเหตุเนื่องมาจากความต้องการหลีกเลี่ยงอำนาจเผด็จการ ไม่ให้เกิดขึ้นอีกนั่นเอง ข้อเสนอมุ่งให้มีการตั้งพรรคการเมืองครั้งนี้ ดูจะมีผลเป็นจริงจังขึ้นเมื่อมีการร่างพระราชบัญญัติเสนอต่อสภา และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้อภิปรายถกเถียงกันอย่างหนัก ทั้งหนังสือพิมพ์ก็ได้ติดตามความคืบหน้าอย่างละเอียด^{๖๒} ฝ่ายผู้อ่านได้ให้ความสนใจส่งจดหมายมาลงหนังสือพิมพ์สนับสนุนให้มีการตั้งพรรคการเมืองหลายฉบับ แต่ผลสุดท้ายปรากฏว่าพระราชบัญญัตินี้ไม่ผ่านสภา

แม้ว่าการเสนอแนะให้มีการตั้งพรรคการเมืองได้ จะไม่เป็นผลสำเร็จ แต่การที่หนังสือพิมพ์ได้ลงมือเสนอแนะ ย่อมแสดงให้เห็นว่า หนังสือพิมพ์ได้พยายามทำหน้าที่ด้วยการเสนอความคิดเห็นต่าง ๆ ซึ่งคิดว่าเป็นประโยชน์ต่อประชาชน อย่างเต็มความ

^{๕๘} สนใจโปรดอ่าน, "สมาคมคณะราษฎร" (บทนำ), กรุงเทพฯวารศัพท์, ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๕๙} "ประชาธิปไตย" (บทนำ), ประชาชาติ, ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๖๐} ไทยใหม่, ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๓.

^{๖๑} สนใจโปรดอ่าน, ไทยใหม่, ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๓.

สามารถแล้ว นอกจากการเสนอแนะรัฐบาลในประเด็นสำคัญ ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว หนังสือพิมพ์ก็ยังสามารถให้คำแนะนำแก่รัฐบาลในประเด็นอื่น ๆ อยู่ตลอดมา เช่น เมื่อตอนก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา หนังสือพิมพ์ได้เสนอให้รัฐบาลวางตัวเป็นกลาง^{๖๒} และยังสามารถวิธึป้องกันประเทศในยามสงครามว่าควรป้องกันประเทศทางบกแต่เพียงทางเดียว^{๖๓}

เมื่อหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา ไทยประกาศสงครามเป็นโมฆะ ประชาชนกระวนกระวายใจ เพราะต้องการทราบข่าวคราวมาก หนังสือพิมพ์ได้เสนอให้รัฐบาลได้เปิดโอกาสเปิดเผยให้ประชาชนได้ทราบผลทุกระยะ เพราะเป็นการแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลเป็นของประชาชนอย่างแท้จริงไม่มีสิ่งปกปิด โดยได้ขอร้องให้รัฐบาลเปิดเผยว่าสหประชาชาติจะรับรองคำประกาศของไทยหรือไม่^{๖๔} พร้อมกันนั้นก็ได้เสนอให้มีการปรับปรุงวิฤทธิกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ซึ่งมีข้อบกพร่องในการออกข่าวที่ประชาชนไม่สนใจ หนังสือพิมพ์ได้เสนอให้มีการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น^{๖๕}

จากตัวอย่างสำคัญ ๆ ที่ได้กล่าวมาทั้งหมด และจากการพิจารณาเนื้อหาของหนังสือพิมพ์อย่างกว้าง ๆ ของผู้เขียน ทำให้อาจกล่าวได้ว่า หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ในช่วงที่ศึกษา ได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามและความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ตรวจสอบการปฏิบัติงานของรัฐบาล เพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชนอย่างค่อนข้างมาก แต่เนื่องจากหนังสือพิมพ์ไทยยังไม่ได้สิทธิเสรีภาพอย่างกว้างขวางทัดเทียมประเทศที่พัฒนาแล้ว จึงมีผลให้บทบาทของหนังสือพิมพ์ไทยต้องย่อหย่อนลงไปบ้างในบางครั้ง หนังสือพิมพ์ไทยนอกจากจะอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติการพิมพ์ ซึ่งค่อนข้างเข้มงวดแล้วยังอยู่ภายใต้รัฐบาลที่นิยมใช้อำนาจมากกว่าเหตุผลอีกด้วย หน้าที่ของหนังสือพิมพ์ในแง่นี้ จึงถูกจำกัดอยู่เสมอมา โดยเฉพาะในระยะที่รัฐบาลมีความไม่มั่นคงหรือมีความใจแคบมากกว่ายามปกติ

แม้หนังสือพิมพ์ไทย จะไม่ประสบความสำเร็จในการชักจูงหรือเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานตลอดจนนโยบายของรัฐบาลมากนัก แต่ก็เป็นสถาบันทางการเมืองที่สำคัญสถาบันหนึ่ง ซึ่งแม้ว่าความสำเร็จดังกล่าวอาจขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นด้วยก็ตาม แต่

๖๒ **ประชามิตร** ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๑.

๖๓ **ประชาชาติ**, ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๕.

๖๔ **สัจจ**, ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘.

๖๕ **สัจจ**, ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๘.

เราก็ออมยอมรับว่าหนังสือพิมพ์เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญปัจจัยหนึ่งทีเดียว ส่วนการต่อสู้ของหนังสือพิมพ์ในบางกรณีที่ไม่ประสบความสำเร็จนั้นแล้ว ก็ไม่อาจถือเป็นความบกพร่องของหนังสือพิมพ์แต่เพียงฝ่ายเดียวได้ เพราะหนังสือพิมพ์ในประเทศด้อยพัฒนาอย่างไทย มีบทบาทและอำนาจการต่อรองจำกัดอยู่มาก ดังที่ได้เคยกล่าวมาแล้ว ดังนั้นในกรณีที่หนังสือพิมพ์ไม่สามารถหนุนให้ประชาชนหรือกลุ่มอำนาจการเมืองเรียกร้องต่อรัฐบาล จนรัฐบาลยอมทำตามได้ หรือเป็นเพราะประชาชนและกลุ่มอำนาจทางการเมืองยังไม่มีอำนาจต่อรองเพียงพอ หนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นประชาชนกลุ่มย่อย ๆ กลุ่มหนึ่ง ก็จำเป็นต้องยอมรับความพ่ายแพ้เป็นธรรมดา และเปลี่ยนเรื่องไปต่อสู้เฉพาะกรณีที่คิดว่าพอจะต่อสู้ได้แทน ตามหน้าที่และบทบาทอันจำกัดของตน ในทางทฤษฎีแล้วสังคมที่ขาดการผนึกกำลังของกลุ่มผลประโยชน์อย่างสังคมไทย ย่อมทำให้หนังสือพิมพ์กลายมาเป็นปัจจัยสำคัญ ในการช่วยสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นชาติ ความเชื่อมั่นในผู้นำประเทศ และเป็นแรงกระตุ้นให้ประชาชนได้ตื่นขึ้นมา ในยามที่ตกอยู่ในภาวะสิ้นหวัง อันจะนำไปสู่การเสียอิสรภาพทางการเมือง ดังนั้นหากหนังสือพิมพ์ได้รับเสรีภาพอย่างเต็มที่แล้ว หนังสือพิมพ์จะช่วยสร้างความเจริญเติบโตของระบอบประชาธิปไตยและเสรีภาพทางการเมือง อันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาประเทศได้อย่างมาก^{๖๖} จึงเป็นที่น่าเสียดายอยู่บ้าง ที่รัฐบาลไทยนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา ยังไม่ได้เห็นความสำคัญของหนังสือพิมพ์ และเปิดโอกาสให้หนังสือพิมพ์ได้มีส่วนในการพัฒนาประเทศมากเท่าที่ควร โดยเฉพาะในทางด้านการพัฒนาความสนใจ ความรู้สึกร่วมกันคิดทางการเมืองของประชาชน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับการพัฒนาการปกครอง ตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นที่เชื่อกันว่า เป็นระบอบการปกครองที่มีประสิทธิภาพและความยุติธรรมมากกว่าระบอบการปกครองระบอบอื่น

^{๖๖} E. Lloyd Summerlad, *op.cit.*, p. 65.

สื่อมวลชนสามารถเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นที่สำคัญปัจจัยหนึ่ง ในประเทศที่ขาดการผนึกกำลังของชาติ หนังสือพิมพ์สามารถสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นชาติ สร้างความมั่นใจในการนำของรัฐบาล และสามารถจะเป็นพลังปลุกเร้าในภาวะแห่งความผิดหวัง ซึ่งมักเกิดหลังจากการได้รับอิสรภาพใหม่ๆ หนังสือพิมพ์สามารถนำความเจริญเติบโตมาสู่สถาบันประชาธิปไตย และเสรีภาพทางการเมือง ซึ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาชาติบ้านเมือง โดยไม่ต้องอุทิศเสรีภาพของตน.

(“The media can be an important unifying factor in a country lacking national cohesion. The press can help build a sense of nationalhood, can establish confidence in leadership, and can be a motivating force during the period of disappointment which generally follows the attainment of independence. Without sacrificing its freedom, it can contribute the growth of democratic institutions and to political stability, which are essential to national development.”)

บทบาทของหนังสือพิมพ์ในการให้ความรู้ทางการเมือง

บทบาทของหนังสือพิมพ์ในแง่หนึ่งเป็นบทบาทที่สำคัญอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศด้อยพัฒนาอย่างประเทศไทย ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่มีการศึกษาและความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครองอยู่ในระดับต่ำ ยึดมั่นอยู่กับค่านิยมและทัศนคติเก่า ๆ ทำให้ไม่สามารถปรับตัวเองให้เข้ากับระบบการเมืองสมัยใหม่ได้ หนังสือพิมพ์จะช่วยทำลายช่องว่างดังกล่าวได้ประจวบเหมาะเชื่อมโลกเก่าและโลกใหม่ โดยการเสนอข่าวคราวความเคลื่อนไหวของสังคม รวมทั้งการเสนอบทความและสารคดี อธิบายให้ประชาชนได้ตระหนักและเข้าใจถึงระบอบการปกครองสมัยใหม่ การให้ความรู้ทางการเมืองของหนังสือพิมพ์นั้นแม้ว่าไม่อาจเห็นผลได้ในระยะสั้น แต่ก็มีผลในระยะยาวเพราะจะทำให้เกิดขบวนการปรับตัวในสังคมของแต่ละบุคคล (Process of socialization of individual) ทำให้ประชาชนรู้จักพัฒนาตัวให้เข้ากับระบบการเมืองแบบใหม่ เข้าใจการกระทำและให้ความร่วมมือกับรัฐบาล เรียนรู้หน้าที่ของตนในฐานะสมาชิกหน่วยหนึ่งของสังคม มีผลให้การพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยมีทางเป็นไปได้

การให้ความรู้ทางการเมืองของหนังสือพิมพ์ จัดเป็นการศึกษานอกสถาบัน และไม่เป็นทางการ ที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะเป็นระบอบการปกครองซึ่งต้องการให้ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมือง และเพราะว่าการให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนโดยสถาบันอื่นอาจทำได้อย่างไม่เพียงพอ ดังจะเห็นได้จากกรณีของประเทศไทย คือ

ประการแรก การศึกษาภายในโรงเรียนในแง่ที่จะมีส่วนพัฒนาการเมืองล้มเหลว เพราะการศึกษาซึ่งแม้จะมีการพัฒนาเรื่อยมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ ถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเน้นหนักแต่การท่องจำเนื้อหาของวิชาอย่างเดียว ไม่ได้มุ่งให้นักเรียนมีความเข้าใจ และรู้จักแสดงความคิดเห็นอย่างลึกซึ้ง จึงไม่สามารถผลิตคนที่มีความตื่นตัวทางการเมือง และกลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตย นอกจากนั้นแล้ว นโยบายการศึกษาของไทยในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ไม่มีจุดประสงค์ที่จะ “สร้างคน” ให้

^๑ ดร. ไพบูลย์ ช่างเรือน, อ้างแล้ว, หน้า ๘๓.

ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศแต่อย่างใด ดังจะเห็นได้จากกรณีที่คนธรรมดาสามัญไม่มีโอกาสเล่าเรียนวิชาการเมืองการปกครอง เพราะผู้ที่มีโอกาสได้รับการศึกษาอบรมความรู้ทางการเมืองมีอยู่ประเภทเดียว คือ เจ้าขุนมูลนาย^๒ แม้การศึกษาสำหรับคนสามัญก็เกินไปเพื่อผลิตคนขึ้นรับราชการมากกว่า ประชาชนจึงเรียนรู้ความคิดทางการเมืองได้จากหนังสือพิมพ์มากกว่าจากในโรงเรียน ด้วยเหตุที่หนังสือพิมพ์ให้ความสนใจต่อข่าวคราวเคลื่อนไหวของรัฐบาล และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมากกว่าสถาบันอื่นอยู่แล้ว ดังจะเห็นได้ว่า หนังสือพิมพ์มีส่วนช่วยกระตุ้นประชาชนให้มีความตื่นตัว และมีความคิดเห็นทางการเมืองมาตั้งแต่ระยะก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และยิ่งภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หนังสือพิมพ์ก็ยังมีบทบาทในการให้การศึกษาทางการเมืองมากขึ้น เพราะได้มีการนำระบอบการปกครองประชาธิปไตยซึ่งเป็นระบอบการปกครองซึ่งให้ความสำคัญที่มวลชนมากที่สุดมาใช้ และระบอบการปกครองใหม่นี้ต้องการให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจต่อกลไกของการปกครองก่อนข้างมาก ทั้งผู้ใหญ่ที่ผ่านโรงเรียนชั้นประถมมาแล้วไม่ได้เรียนต่อที่มีอยู่เป็นจำนวนมากนั้น จะมีโอกาสหาความรู้ทางการเมืองได้ก็จากการอ่านหนังสือพิมพ์ ข่าวสารและบทความทางการเมืองในแง่ต่างๆ จึงย่อมมีโอกาสช่วยพัฒนาความคิดทางการเมืองของประชาชนได้มาก

ประการที่สอง ในประเทศด้อยพัฒนาอย่างประเทศไทย รัฐบาลยังให้การบริการทางการศึกษาได้น้อย บทบาทของหนังสือพิมพ์ในการให้ศึกษานอกสถาบันจึงเป็นความจำเป็นอย่างหนึ่ง เมื่อเทียบกับหนังสือพิมพ์ในประเทศพัฒนา ซึ่งอาจเห็นเฉพาะการเป็นสื่อกลางและพิทักษ์ผลประโยชน์ แต่หนังสือพิมพ์ในประเทศที่เพิ่งนำการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาใช้ จำเป็นต้องให้การศึกษาดังกล่าวแก่ประชาชนอย่างมาก เช่น ควรจะชี้ให้เห็นถึงสิทธิและหน้าที่ของประชาชน รวมทั้งอธิบายให้เห็นว่ารัฐบาลในระบอบการปกครองประชาธิปไตยที่ดั้นด้นนี้มีลักษณะอย่างไร การเลือกตั้งใช้อำนาจตัดสินใจเป็นอย่างไร รัฐธรรมนูญหมายความว่าอย่างไร ฯลฯ รวมทั้งจะต้องมีการวิพากษ์วิจารณ์นโยบายและการปฏิบัติงานของรัฐบาล เพื่อเป็นการช่วยให้ประชาชนเกิดความคิดวิพากษ์วิจารณ์การเมืองการปกครองได้กว้างขวางขึ้น

หนังสือพิมพ์ยังเป็นสถาบันให้การศึกษาทางการเมืองที่สำคัญชนิดเดียว ที่ดำเนินงานโดยเอกชน และประชาชนทั่วไปพอมีกำลังทรัพย์ซื้อหาได้โดยง่าย เมื่อเทียบกับวิทยุซึ่งเป็นสื่อของรัฐบาลและยังมีราคาแพงมากในสมัยก่อน

^๒ บุญเย็น วอทอง, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง: กำเนิดและความเกี่ยวข้องกับระบอบประชาธิปไตย (พระนคร: สำนักวิจัยสถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์, ๒๕๑๒), หน้า ๑๔.

ประการที่สาม ประเทศไทยขาดกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ หรือพรรคการเมืองที่มีความหมายอย่างแท้จริง ต่างกับในประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งมักมีสมาคมอาชีพ และพรรคการเมืองคอยให้ความช่วยเหลือ แนะนำสมาชิกให้รู้จักพิทักษ์สิทธิและผลประโยชน์ของตนเอง สำหรับกรณีประเทศไทย แม้ว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจะมีสมาคมในเชิงกลุ่มผลประโยชน์เกิดขึ้น เช่น สมาคมกรรมกร แต่สมาคมดังกล่าวก็มีสมาชิกอยู่จำนวนไม่มากนัก และไม่มีการศึกษาอบรมให้ความรู้ทางการเมืองแก่สมาชิกอย่างจริงจัง แม้ว่าสมาคมกรรมกรดูจะมีบทบาทในระยะแรก ๆ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ก็เนื่องจากผู้นำสมาคมผู้มีความสนใจทางการเมือง คือ นายถวัติ ฤทธิเดช เป็นผู้แสดงบทบาททางการเมืองอยู่เสมอ แต่ความสนใจทางการเมืองอย่างแท้จริงไม่ได้ขยายไปถึงสมาชิกอย่างใด

ในขณะที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในช่วงที่ทำการศึกษาไม่มีการรวมตัวเป็นพรรคและไม่มีแผนงานที่เป็นระบบ ผู้แทนเหล่านั้นออกไปให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนในเขตของตนก็เฉพาะเมื่อต้องการหาเสียง เมื่อได้รับเลือกตั้งแล้วต้องใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ การให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนเพื่อหาเสียงนั้นก็เพียงการชักจูงประชาชนให้คล้อยตามความเห็นของตนมากกว่าที่จะให้ประชาชนได้เข้าใจระบบการเมืองอย่างจริงจัง ดังนั้นหนังสือพิมพ์จึงเป็นผู้ทำหน้าที่นี้ได้มากกว่า ถึงแม้ว่าผู้อ่านส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่อยู่ในเมืองหลวง และหัวเมือง แต่ก็มีโอกาสที่จะนำความรู้ทางการเมืองที่ได้รับไปเผยแพร่ต่อประชาชนทั่วไปได้ ด้วยการเล่าให้ฟังหรืออภิปรายกันตามร้านค้าแพ่ วัด และตามบ้าน

แม้หน้าที่หลักของหนังสือพิมพ์ถือการตรวจสอบการดำเนินงานของรัฐบาล เพื่อรักษาผลประโยชน์ของประชาชน แต่การให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชน ก็เป็นความจำเป็นสำหรับหนังสือพิมพ์ในประเทศด้อยพัฒนา ที่จะต้องช่วยให้ประชาชนได้มีความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองสมัยใหม่ เพื่อการพัฒนาไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย หนังสือพิมพ์ไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้เล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องให้การศึกษานอกสถาบันดังกล่าวอย่างเร่งด่วน ดังจะเห็นได้จากการที่หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ได้ลงบทความ สารคดีชนิดที่จะให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนเป็นจำนวนมาก เช่น

ศรีกรุง มีคอลัมน์ประจำให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน เช่น “สากลกลา” เกี่ยวกับการเมืองต่างประเทศ เป็นการเปิดหูเปิดตาประชาชนให้ได้เรียนรู้ถึงเหตุการณ์

ทางการเมืองต่างประเทศ และมีโลกทัศน์ทางการเมืองที่กว้างขวางขึ้น นอกจากนี้ยังมีคอลัมน์ “นานาภคา” แสดงทรรศนะทางการเมืองภายในประเทศในแง่มุมต่าง ๆ

ประชาชาติ จัดเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีลักษณะเด่นในด้านการศึกษาในต่าง ๆ มีคอลัมน์ที่สำคัญ เช่น “คุยกับท่านวรรณ” และในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ มีคอลัมน์ “ไขข่าวสงคราม” ซึ่งเป็นการวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์ของสงคราม มีการวิเคราะห์ และแสดงความคิดเห็นด้วยหลักวิชาการรวมทั้งโดยทั่วไป มีบทบาทที่แสดงความคิดเห็นทางการเมือง ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงความคิดแบบประชาธิปไตยมากขึ้น

ไทยใหม่ มีคอลัมน์ที่ให้ความรู้ทางการเมือง เช่น “บันทึกเบ็ดเตล็ด” ให้ความรู้เกี่ยวกับการทำงานของบุคคลสำคัญทางการเมือง และอธิบายศัพท์ทางการเมือง เช่น ศัพท์ที่สำคัญต่าง ๆ ในรัฐธรรมนูญ ให้เป็นที่เข้าใจง่ายขึ้น

ประมุข มีคอลัมน์ที่สำคัญ คือ “ผสมผสาน” ของ น.ม.ส. ให้ความรู้หลายด้านรวมทั้งทางการเมืองด้วย คอลัมน์ “ปากกาพาไป” โดย “ขวานฟ้า” แสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์ทางการเมืองภายในที่สำคัญ ๆ มีสารคดีเกี่ยวกับต่างประเทศมาก

สมัยราษฎร มีคอลัมน์ที่เปิดขึ้นให้ความรู้แก่ประชาชนหลายคอลัมน์ เช่น คอลัมน์ “หมวดความรู้” ให้ความรู้ในทุก ๆ ด้าน คอลัมน์ “อ่านเล่นเห็นแง่” ลงข้อความเกี่ยวกับการเมืองสั้น ๆ คอลัมน์ “อย่า ? อ่าน” ลงข่าวการเคลื่อนไหวทางการเมือง คอลัมน์ “ข่าวศาสนานานาประเทศ” ให้ความรู้เกี่ยวกับการเมืองต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมี การยกคำพูดนักคิดคนสำคัญหรือนักการเมืองมาลงไว้เสมอ เช่น คำกล่าวของชูลี-ฟรุคซุม (ค.ศ. ๑๙๘๘) เกี่ยวกับระบบการปกครองว่า “ราชาธิปไตยต้องถูกทำลายเพราะความยากจน ทำนองเดียวกันนั้น ประเทศที่เป็นประชาธิปไตยก็ต้องถูกทำลายลงเพราะความมั่งคั่ง”^๓

กรุงเทพ ฯ วารศัพท์ มีคอลัมน์ที่ให้ความรู้ประจำ คือ “สารคดี” ให้ความรู้การเมืองต่างประเทศ รวมทั้งมีสารคดี และบทบาททางการเมืองที่มีส่วนให้ความรู้แก่ผู้อ่าน

เพื่อที่จะให้สะดวกแก่การพิจารณาบทบาทของหนังสือพิมพ์ในแง่ให้ความรู้ทางการเมืองได้อย่างละเอียด ผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อในการศึกษาบทบาทของหนังสือพิมพ์ใน

^๓ สมัยราษฎร, ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕.

ประเด็นนี้ โดยอาศัยรูปแบบที่หนังสือพิมพ์เสนอต่อผู้อ่านเป็นหลัก โดยจะได้พิจารณาจากทางด้านเนื้อหาสาระของหนังสือพิมพ์ เพื่อทวิเคราะห์ว่าหนังสือพิมพ์ในช่วงที่ทำการวิจัยนี้ ได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามในอันที่จะให้การศึกษาด้านการเมืองแก่ประชาชนอย่างดีเลวมากน้อยเพียงใด โดยเหตุนี้จึงได้แบ่งออกเป็นหัวข้อดังนี้

๑. การลงข่าวทางการเมือง
๒. การเสนอบทความและสารคดีทางการเมืองซึ่งมุ่งในทางให้ความรู้
๓. การเสนอหน้าและบทความทางการเมืองซึ่งมุ่งในทางแสดงความคิดเห็น

การลงข่าวการเมือง

การลงข่าวเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของรัฐบาล หรือนักการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ จัดเป็นการให้ความรู้ทางการเมืองโดยทางอ้อมโดยเฉพาะ ถ้าลงข่าวในเชิงที่จะให้ข่าวสารข้อมูลอย่างละเอียดถูกต้อง หนังสือพิมพ์ในช่วงเวลาที่ทำการวิจัยทุกฉบับ ได้รายงาน การประชุมสภาผู้แทนราษฎร ติดตามลงข่าวการร่างพระราชบัญญัติต่าง ๆ เป็นปกติ ขณะที่หนังสือพิมพ์บางฉบับยังจัดให้มีการแข่งขันปัญหาทางการเมืองอีกด้วย

นอกจากนั้นการลงข่าวเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางการเมือง ของบุคคลสำคัญในทางการเมือง หรือรัฐบาล ยังช่วยให้ผู้อ่านเรียนรู้กลไกทางการเมืองอย่างเห็นจริงจิ่งมากขึ้น ซึ่งอาจมีผลในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติเก่า ๆ ของผู้อ่านด้วย เช่น การลงข่าวเกี่ยวกับการลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพระยาพหลพลพยุหเสนา เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อการซื้อขายที่ดินของกรมพระคลังข้างที่ ซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโจมตีว่าเป็นการซื้อขายกันอย่างไม่สุจริตนั้น ย่อมสร้างความคิดทางการเมืองแก่ประชาชนได้ว่าผู้บริหารประเทศต้องบริหารบ้านเมืองด้วยความสุจริต มิฉะนั้นต้องลาออกไปตามวิถีทางของประชาธิปไตย หรือการที่ ศรีกรุง ลงข่าวเกี่ยวกับการสั่งจำคุกและปรับข้าราชการที่ข่มเหงราษฎร ทั้งยังได้แสดงจุดมุ่งหมายในการนำข่าวนี้มาลงเป็นตัวอย่างให้ผู้อ่านได้เรียนรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางการเมืองในระบบใหม่

...เรื่องที่น่ามากกล่าวต่อไปนี้ ควรเป็นเรื่องตัวอย่างสำหรับข้าราชการทั้งปวงผู้กระทำการติดต่อกับราษฎรพลเมือง จักพึงสำเหนียกไว้ทั่ว ๆ กัน เพราะสมัยนี้เป็นสมัยที่ทุกคนจักต้องมีความเที่ยงธรรมประจำตัว มิฉะนั้นแล้วตนจะอยู่ในโลกให้เป็นสุขไม่ได้เลย และขอวิงวอนข้าราชการทั้งหลายที่มีความเป็นป่าเถื่อนประจำตัว จงเลิกละนิสัยชั่ว

นั้นเสียโดยพลันเกิด...^๔

นอกจากข่าวความเคลื่อนไหวทางการเมืองภายในแล้ว ข่าวการเมืองต่างประเทศ ก็มีส่วนให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนได้อีกด้วย เพราะเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ของประเทศอื่น ซึ่งหนังสือพิมพ์สมัยดังกล่าวก็ได้ติดตามข่าวต่างประเทศที่สำคัญ นำมาลงอย่างสม่ำเสมอ อันมีผลช่วยให้ประชาชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยและแบบอื่นๆ ในประเทศต่างๆ เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับประเทศไทย เช่น *ไทยใหม่* ลงข่าวเกี่ยวกับพรรคการเมืองของอียิปต์ลาออกจากรัฐบาล^๕ หรือการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐมนตรีในอังกฤษ^๖ โดยได้ชี้ให้เห็นถึงสาเหตุ และความคลั่งคลายของเหตุการณ์ทางการเมืองดังกล่าวอย่างละเอียดชัดเจน นอกจากนี้ข่าวการเมืองต่างประเทศจะสามารถเป็นบทเรียนในทางการเมืองแล้ว ยังเป็นการช่วยให้โลกทัศน์ทางการเมืองของประชาชนโดยทั่วไปกว้างขวางยิ่งขึ้น เช่น การลงข่าวการลดอาวุธ สภาพเหตุการณ์ในภาคตะวันออก กรณีพิพาทระหว่างจีนและญี่ปุ่นในหนังสือพิมพ์ *ศรีกรุง* วิกฤตการณ์แห่งตะวันออกไกลใน *นิกร* ซึ่งผู้เขียนได้เดินทางไปสื่อข่าวและสังเกตการณ์ด้วยตนเอง

การเสนอบทความและสารคดีทางการเมืองซึ่งมุ่งในทางให้ความรู้

บทบาทของหนังสือพิมพ์ในฐานะผู้ให้ความรู้ทางการเมือง ในแง่ แบ่งลักษณะของบทความ และสารคดีทางการเมือง ออกได้เป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. บทความและสารคดีซึ่งให้ความรู้การเมืองทางทฤษฎี หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ๆ หนังสือพิมพ์ได้ลงบทความที่เกี่ยวกับทฤษฎีทางการเมือง และการอธิบายศัพท์เฉพาะทางการเมืองเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า หนังสือพิมพ์ได้ตระหนักถึงหน้าที่ของตนในฐานะผู้ให้ความรู้นอกสถาบันเป็นอย่างมาก โดยเหตุที่ประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งมีการศึกษาอยู่ในระดับต่ำไม่เคยมีความรู้เกี่ยวกับระบอบการปกครองประชาธิปไตยมาก่อน ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ที่จะเป็นผู้ให้คำอธิบายทฤษฎีทางการเมืองเหล่านั้นด้วยประโยคและถ้อยคำง่ายๆ ตลอดจนการอธิบายศัพท์ทางการเมืองที่บัญญัติขึ้นใหม่ ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อมีธรรมเนียมการปกครองขึ้นใช้เป็นครั้งแรก

^๔ ศรีกรุง, ๓ กันยายน ๒๔๗๕.

^๕ ไทยใหม่, ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๓.

^๖ ไทยใหม่, เพิ่งอ้าง.

หนังสือพิมพ์ ศรีกรุง ก็ได้ลงบทความ “ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม”^๗ โดยการให้คำอธิบายง่าย ๆ และบรรณาธิการ ศรีกรุง ได้ชี้แจงไว้ท้ายบทความเป็นเชิงชักชวนให้คนสนใจการเมืองด้วยว่า

...ราษฎรสยามทุกคนควรสนใจอ่านคำอธิบายนี้ต่อไป เพื่อโอกาสแห่งการเปนสมาชิก
สภาราษฎรของท่านในวันหน้า...^๘

ในขณะที่รัฐบาลกำลังร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรขึ้น หนังสือพิมพ์ก็ได้ทำหน้าที่อธิบายร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับถาวร ให้ประชาชนได้เข้าใจเสียก่อน โดยได้อธิบายสาระสำคัญทุก ๆ มาตรา^๙

และเพื่อที่จะให้ผู้อ่านได้มีความเข้าใจทางทฤษฎี และวิถีทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมากขึ้น หนังสือพิมพ์หลายฉบับได้ใช้วิธีการให้ความรู้ในเชิงเปรียบเทียบ โดยการนำรัฐธรรมนูญอเมริกา ฝรั่งเศส อิตาลี^{๑๐} มาลงให้ผู้อ่านได้ศึกษาเปรียบเทียบ หรือมีฉันทน์หนังสือพิมพ์ก็ได้เปรียบเทียบให้ผู้อ่านได้เห็นเองอย่างชัดเจน เช่น บทความ “อธิบายหลักธรรมนูญสยามเปรียบเทียบกับกฎหมายธรรมนูญอังกฤษ” ของพระยานิติศาสตร์ไพศาลย์ ซึ่งเป็นเนติบัณฑิตจากอังกฤษ ท่านผู้นี้ได้รับการแต่งตั้งเป็นอนุกรรมการตรวจแก้ไขเพิ่มเติมร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรด้วยท่านหนึ่ง หรือมีฉันทน์หนังสือพิมพ์ก็จะนำทฤษฎีทางประชาธิปไตยของนักปราชญ์บางท่านมาลงโดยตรงเลย เช่น บทความ “ลัทธิของคณว่าตามหลักของ ธอมัส เพน” เป็นการให้ความรู้แก่ประชาชนในอันที่จะตระหนักถึงความสำคัญของมนุษย์ในสังคม และอย่างเช่น “นิติธรรมและลัทธิแห่งความยุติธรรม” และ “อุดมคติเสมอภาคของ เซอร์ ทอมัส มอร์” เป็นต้น

นอกจากนั้นศัพท์ทางการเมืองใหม่ๆ ซึ่งหนังสือพิมพ์เห็นว่าเป็นสิ่งที่ประชาชนควรได้ทำความเข้าใจ ก็ได้ให้คำอธิบายไว้อย่างละเอียด เช่น หนังสือพิมพ์หลายฉบับได้อธิบายคำ เสรีภาพ สมภาพ (เสมอภาค) ภราดรภาพ สามัคคีธรรม ราชาธิปไตย ฌณาธิปไตย^{๑๑} ลัทธิลิเบอรัล^{๑๒} ลัทธิคอมมิวนิสต์ ถ้อยคำที่อธิบายเป็นไปอย่างง่าย ๆ

^๗ อ. ภาคสุวรรณ (เนติบัณฑิต), ศรีกรุง, ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๕.

^๘ ศรีกรุง, ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕.

^๙ สนใจโปรดอ่าน, ศรีกรุง, ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๑๐} ศรีกรุง, ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๑๑} ดู, สมัยราษฎร, ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕. ประชาชาติ, ๑๓-๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๖.

^{๑๒} สมัยราษฎร, ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕.

และมีการสมมติ ก.ข.ค. เป็นตัวอย่างเพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจมากขึ้น เช่น บทความอธิบายคำว่า “สภาพ” และ “เสรีภาพ” ของ “๕๕๕” (พระสารสาสน์พลขันธ์) ดังตัวอย่างอธิบายโดยวิธีชี้ให้เห็นความขัดแย้ง เพื่อให้เข้าใจความหมายของคำว่า “เสรีภาพ” ชัดขึ้น

...เสรีภาพคืออะไร คือ เสรีภาพที่พ้นจากความข่มของคนอื่น อุทาหรณ์ นาง ก. เดินแก้ผ้าไปตามถนนได้ โดยโพลิตไม่จับ เรียกว่า นาง ก. มีเสรีภาพ นาย ข. เมาสุรา อาละวาด จับนมจับแก้มไม่ว่าใคร โพลิตไม่จับ เรียกว่า นาย ข. มีเสรีภาพ...เสรีภาพ เช่นนี้ เรามีความประสงค์แล้วหรือ ? สาธุชนต้องยกนิ้วทุกคนว่าไม่ต้องการ รัฐบาลที่ดีจึงต้องตัดเสรีภาพนี้ลงไป ยอมให้มีไม่ได้ ก่อนนี้เมื่อมนุษย์ยังขาดอารยธรรม เสรีภาพเช่นนี้มีบริบูรณ์ แต่ครั้งมนุษย์เจริญขึ้น เสรีภาพเช่นนี้ ก็ถูกตัดรอนลงไปเป็นลำดับ เปนอันว่าเสรีภาพเช่นนี้ มนุษยชาติไม่ต้องการ จึงเกิดมีเสรีภาพขึ้นอีกชนิดหนึ่งต่างกับที่เข้ามาแล้ว...^{๑๓}

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าหนังสือพิมพ์ในช่วงที่ทำการวิจัยได้แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจในอันที่จะให้การศึกษาด้านการเมืองแก่ประชาชนอย่างแท้จริง

๒. บทความซึ่งให้ความรู้ทางการเมืองตามเหตุการณ์ทางการเมือง หนังสือพิมพ์พยายามที่จะให้ความรู้แก่ประชาชนให้ทันกับเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น เพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาของเหตุการณ์และกลไกทางการเมืองต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจและความรู้สึกต้องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองนั้น ๆ ด้วย ตัวอย่างสำคัญ เช่น เหตุการณ์ครั้งไทยเรียกร้องดินแดนอินโดจีนคืนจากฝรั่งเศส ซึ่งหนังสือพิมพ์มีส่วนอธิบายให้ประชาชนได้เข้าใจถึงสิทธิที่ประเทศไทยพึงมีต่อดินแดนเหล่านั้นอย่างมาก จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นฝ่ายสร้างประชาชาติสนับสนุนการดำเนินงานของรัฐบาลจนเป็นผล หนังสือพิมพ์ซึ่งมีบทบาทอย่างเด่นชัด คือ *ประชาชาติ* โดยเฉพาะอย่างยิ่งคอลัมน์ “ไขข่าว” ของ “ไววรรณ” (พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร) ได้ให้คำอธิบายอย่างมีหลักวิชา ซึ่งเห็นว่า ฝรั่งเศสเอาเปรียบไทยอย่างไร ในการปักปันเขตแดนตั้งแต่สมัยโบราณกล่าว คือ แทนที่ฝรั่งเศสจะปักปันเขตแดนโดยใช้เขตที่เป็นธรรมชาติให้เหมาะสมที่สุด คือ ใช้ภูเขาบันทัดหรือแม่น้ำโขง แต่ปรากฏว่าฝรั่งเศสกลับใช้ดินแดนไทยตรงข้ามหลวงพระบางและปากเซเป็นเขตแดนแทน ซึ่งเป็นการผิดหลักนิยามระหว่างชาติ ผู้เขียนจึงได้เน้นว่า

^{๑๓} “เสรีภาพ,” “๕๕๕” (พระสารสาสน์พลขันธ์), *ประชาชาติ*, ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๖.

...ฉะนั้นการที่รัฐบาลไทยขอคืนแดนสองแห่งนี้ ก็เพื่อเป็นการปรับปรุงเขตต์แดนให้
เหมาะสมตามหลักนิยมระหว่างชาติ...^{๑๔}

อีกกรณีหนึ่ง คือ ปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ขณะที่สงครามยุโรปดำเนินอยู่นั้น รัฐบาลไทย
ได้ประกาศนโยบายเป็นกลาง ซึ่งเป็นนโยบายที่ได้รับความสนับสนุนจากหนังสือพิมพ์
โดยทั่วไป และเพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจมากขึ้นว่า การดำเนินนโยบายเป็นกลาง
ที่รัฐบาลแถลงนั้นจะสิ้นสุดลงด้วยกรณีใดบ้าง *ประชาชาติ* ได้อธิบายให้ผู้อ่านได้ทราบว่า
จะสามารถเป็นไปได้ ๒ กรณี คือ รัฐบาลเป็นผู้เปลี่ยนแปลงนโยบายเอง และอีกกรณีหนึ่ง
คือ ชาติอื่นรุกรานอธิปไตยทำให้ต้องเปลี่ยนนโยบาย โดยผู้เขียนได้ยกตัวอย่างประเทศ
ต่างๆ ประกอบเพื่อเข้าใจง่ายขึ้น นอกจากนี้ยังมีการตั้งปัญหาชวนให้คิดว่า อังกฤษจะ
เคารพความเป็นกลางของไทยเพียงใด โดยผู้เขียนได้เสนอวิธีวินิจฉัยไว้ด้วย

ทุกครั้งที่มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หนังสือพิมพ์ก็ได้ทำหน้าที่
อธิบายให้ประชาชนได้เข้าใจถึงระเบียบและวิธีการของการเลือกตั้งเป็นระยะๆ เช่น การ
เลือกตั้งครั้งแรกเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๖ หนังสือพิมพ์ได้ให้คำอธิบายเกี่ยว
กับการเลือกตั้ง เพื่อให้ประชาชนได้มีความเข้าใจในกระบวนการทางการเมืองมากขึ้น^{๑๕}
เช่นเดียวกันการเลือกตั้งครั้งต่อมาเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๐ หนังสือพิมพ์ได้ชี้
แจงให้ประชาชนได้เข้าใจถึงความสำคัญในการกระทำตามหน้าที่ และใช้สิทธิของตนใน
การเลือกตั้ง รวมทั้งอธิบายให้เข้าใจถึงระเบียบและวิธีการลงคะแนนเสียงด้วย^{๑๖}

๓. บทความหรือสารคดีที่ให้ความรู้ทางการเมืองต่างประเทศ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ๆ หนังสือพิมพ์ *สมัยราษฎร* ได้ลงบทความเกี่ยวกับประวัติและ
การดำเนินงานของมหาตมคานธี และทั้งยังชี้ให้เห็นว่า การเสียสละเพื่อประเทศชาติ
ของคานธี เป็นสิ่งที่น่ายกย่อง และสมควรที่จะเป็นแบบอย่างให้บุคคลในประเทศไทย
ได้ปฏิบัติตาม^{๑๗}

เมื่อรัฐบาลเริ่มมีลักษณะที่เป็นเผด็จการมากขึ้นในสมัยรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม
หนังสือพิมพ์บางฉบับได้ลงบทความเกี่ยวกับประเทศและผู้ผู้นำในประเทศที่มีการปกครอง
เป็นแบบเผด็จการหลายบท เช่น “ความจำนงอันแท้จริงของสตาลิน” เป็นบทความ

^{๑๔} “ไวรรม” (พระองค์เจ้าไวรรมไวทยากร), *คอลัมน์ “ไขข่าว,” ประชาชาติ*, ๑๖ กันยายน ๒๔๘๓.

^{๑๕} *ประชาชาติ*, ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๖.

^{๑๖} *ดู, ประมวลวัน*, ๑๐, ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๑๗} *สมัยราษฎร*, ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕.

วิเคราะห์ประวัติและความคิดของสตาลินอย่างละเอียด^{๑๘} ทำให้เป็นที่เข้าใจว่าหนังสือพิมพ์อาจมีความมุ่งหมายมุ่งให้ประชาชนได้นำความรู้ที่ได้จากบทความนั้น ๆ สร้างแนวความคิดทางการเมืองเพื่อตัดสินภาวะทางการเมือง และพฤติกรรมของผู้นำประเทศในขณะนั้น ทำนองเดียวกับที่ถูกลาบ สายประดิษฐ์ เขียน *เบื้องหลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕* ขึ้นเพื่อเตือนใจให้ผู้นำรำลึกถึงอุดมการณ์ระบอบรัฐธรรมนูญ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

แต่โดยทั่วไปแล้ว บทความและสารคดีต่างประเทศ ให้ความรู้ในเรื่องราวต่าง ๆ อย่างกว้าง ๆ ดังนั้น จึงมองไม่เห็นชัดว่าหนังสือพิมพ์มีจุดประสงค์ หรือต้องการนั้นให้ประชาชนได้มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งใดโดยเฉพาะบ้าง เช่น บทความ “ประวัติโซเวียต”^{๑๙} ก็แนะนำให้ผู้อ่านได้รู้จักประเทศรัสเซียอย่างละเอียด อธิบายให้เห็นนโยบายและการดำเนินงานของฮิตเลอร์ ใน “ฮิตเลอร์ จะสถาปนาเยอรมันอย่างไร”^{๒๐} หรือบทความ ระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา กล่าวถึงอิทธิพลทางการเมืองของญี่ปุ่นในประเทศไทย และอธิบายให้ประชาชนได้เข้าใจถึง จุดประสงค์ของการผนึกกำลังในเอเชียต่อต้านมหาอำนาจตะวันตก และผลที่จะเกิดจากวงไพบูลย์เอเชียที่ญี่ปุ่นเป็นผู้ริเริ่ม^{๒๑}

การเสนอบทนำและบทความทางการเมืองซึ่งมุ่งในทางเสนอความคิดเห็น

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หนังสือพิมพ์หลายฉบับแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ประชาชนในระบอบใหม่พึงได้รับอย่างกว้างขวาง ตลอดจนเสนอให้รัฐบาลปรับปรุงและทำนุบำรุงบ้านเมืองโดยวิธีการต่าง ๆ รวมทั้งเสนอว่า ประเทศไทยควรดำเนินนโยบายอย่างไร จึงจะเป็นประชาธิปไตยที่สุด *ศรีกรุง* ได้ลงบทความขนาดยาวติดต่อกันหลายวัน วิเคราะห์ปัญหาทางการเมืองหลายข้อ คือ

๑. ประชาธิปไตยกับคอมมิวนิสต์นั้นแบบไหนจะดีและเหมาะสมกว่ากัน
๒. ประเทศไทยควรใช้ระบอบการปกครองชนิดใด และการปกครองระบอบนั้นควรใช้ถาวรตลอดไปหรือชั่วคราวระยะเวลาใด

^{๑๘} “สังกรณ์” (นามแฝง), *ไทยใหม่*, ๒๓ เมษายน ๒๔๘๓.

^{๑๙} ดู, *ศรีกรุง*, ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๒๐} “รากฐ” (นามแฝง), *ประชาชาติ*, ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๖.

^{๒๑} *ประชาชาติ*, ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕.

๓. คนที่จะเป็นเผด็จการนั้นมีบุคลิกอย่างไร และสำคัญเพียงใด^{๒๒}

บทความของ ศรีกรุง อีกบทความหนึ่ง^{๒๓} เสนอว่า ประเทศไทยควรเลือกเลียนแบบอย่างการปกครองและอื่น ๆ ที่เหมาะสมจากประเทศรัสเซียมากกว่าอังกฤษ ฝรั่งเศส และอเมริกา โดยชี้ให้เห็นว่ารัสเซียสามารถฟื้นตัวภายหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งได้รวดเร็วมากกว่าประเทศไทย

บทความทั้งสองนี้แม้จะเป็นบทความเชิงเสนอความเห็น แต่ก็ยังเป็นบทความที่มีพื้นฐานทางวิชาการและประกอบไปด้วยเหตุผล นับว่าเป็นบทความที่ให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนได้มากบทความหนึ่ง เช่น

ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อทางการเมือง หนังสือพิมพ์ได้พยายามอธิบายให้ประชาชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของตนเองในฐานะที่เป็นสมาชิกหน่วยที่สำคัญของสังคมประชาธิปไตยมาโดยตลอด ดังที่ ศรีกรุง ได้ตั้งเป็นคำขวัญไว้ว่า “เสียงของประชาชนคือเสียงพระเจ้า”^{๒๔} พร้อมทั้งได้แสดงความคิดเห็นต่อไปว่า นอกจากรัฐบาลจะต้องฟังเสียงประชาชนแล้วยังต้องนำประชาชนด้วย แต่มีข้อแม้ว่าผู้ที่จะนำประชาชนได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถนำประเทศไปสู่ความปลอดภัยได้ โดยยกตัวอย่างประธานาธิบดีโรสเวลท์แห่งอเมริกา ซึ่งนำประเทศเข้าสู่สงครามและได้ชัยชนะในที่สุด นอกจากนั้นหนังสือพิมพ์ยังเสนอให้ประชาชนได้เลิกมีทัศนคติแบบศักดินา ในการพิจารณาบุคคล โดยกล่าวว่า ควรพิจารณาหลักการมากกว่าชาติตระกูล เพราะเป็นยุคสมัยของประชาธิปไตยซึ่งคนทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันตามกฎหมายอีกด้วย^{๒๕}

การให้ความรู้ทางการเมืองในแง่ของการแสดงออก ซึ่งความคิดเห็นของหนังสือพิมพ์ นอกจากจะเป็นไปอย่างกว้าง ๆ ในช่วงระยะเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อดังกล่าวข้างต้นแล้ว ในขณะที่การเมืองระหว่างประเทศอยู่ในวิกฤตการณ์ หนังสือพิมพ์ต่างก็ได้ติดตามข่าวคราวความเคลื่อนไหวของโลก มาลงโดยตลอด และยังได้ลงบทความ สารคดี อธิบายและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความคลี่คลายทางการเมืองระหว่างประเทศ เช่น

^{๒๒} “จันทร์รังสี” (นามแฝง), “เมืองไทยสำหรับคนไทย,” ศรีกรุง, ๒๖ สิงหาคม ถึง ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๒๓} “๕๕๕” (พระสารสาส์นพลชั้นซ์), “สยามจะเฟื่องด้วยการเลือกเอาอย่าง,” ศรีกรุง, ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕

^{๒๔} สอ เสถบุตร, “มติของประชาชน,” (บทนำ), ศรีกรุง ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๗.

^{๒๕} “ความเชื่อของสยามใหม่อยู่ที่คุณวุฒิและคุณธรรมของบุคคล,” ศรีกรุง ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕.

ประวัติศาสตร์ ได้ชี้ให้เห็นว่า ญี่ปุ่น และเยอรมนี จะเป็นประเทศต้นเหตุนำชาติต่าง ๆ เข้าสู่ สงครามโลก^{๒๖} และเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองเกิดขึ้นในเวลาต่อมา หนังสือพิมพ์ได้ลง บทความอธิบายให้ผู้อ่านได้ทราบถึงสาเหตุชั้นพื้นฐานอย่างละเอียดและลึกซึ้ง เช่น บท ความใน *ประวัติศาสตร์* ซึ่งกล่าวว่าสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นผลมาจากความยุ่งยากใน ทางเศรษฐกิจ ซึ่งสัมพันธ์กับสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ไม่ได้เอาใจใส่ในอันที่จะแก้ไข แต่อย่างใด โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับการอุปโภคและการจัดจำหน่ายสินค้า ดังจะเห็น ได้จากบทความตอนหนึ่งว่า

...การที่มนุษย์อดหยากยากแค้นกันมาแล้วนั้น ไม่ใช่เพราะอาหารไม่มีเพียงพอ หรือ โรงงานทำของไม่ทันใช้ เป็นด้วยเพราะวิธีจำหน่ายของ ตามวิธีการพาณิชย์ที่เคยนั้น ทำให้เป็นผลสำเร็จเรียบร้อยไม่ได้ ข้าวสาลีและกาแฟที่ทั้งน้ำเผาไฟในอเมริกากระหว่าง ที่ยุโรปอดหยากกันนั้น ไม่ใช่เพราะไม่มีเรือขน เพราะระหว่างนั้นมีเรือใช้งานกันมาก มาย วัตถุประสงค์ของมีถมไป ที่ขาดก็คือวิธีจำหน่ายเท่านั้น...^{๒๗}

การลงข่าวและบทความ แสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ของหนังสือพิมพ์ในระยะนั้น ช่วยให้อ่านได้เข้าใจสถานการณ์ทางการเมืองโลก ซึ่งสลับซับซ้อนได้มากขึ้น เพราะ หนังสือพิมพ์ได้ติดตามความเป็นไปของสถานะสงคราม ตลอดจนวิเคราะห์เหตุการณ์ ต่าง ๆ ให้ผู้อ่านได้ทราบทุกระยะอย่างละเอียด เช่น มีกรวิเคราะห์ปัญหา “อิตาลีจะเข้า เป็นพวกใคร”^{๒๘}

การวิเคราะห์ปัญหาทางการเมืองโลกในระยะก่อนที่ไทยจะเข้าสู่สงคราม ก่อน ข้างเป็นกลางและใช้หลักเหตุผลมาก จนเมื่อไทยเข้าสู่ภาวะสงคราม การเสนอข่าว และบทความ จึงมุ่งโฆษณาชวนเชื่อให้นิยมฝ่ายอักษะตามนโยบายของรัฐบาลหลวงพิบูล สงคราม เพราะมีการควบคุมและตรวจข้อความอย่างเข้มงวดกวดขัน ดังจะเห็นได้ จากบทความซึ่งเต็มไปด้วยอารมณ์ประณามสัมพันธมิตร “ใครเป็นผู้นำสงครามไปสู่ อเมริกา”^{๒๙} ซึ่งเป็นบทความที่วิเคราะห์ในเชิงโจมตี ประธานาธิบดีโรสเวลท์แห่งอเมริกา ว่ามีนโยบายแพร่ขยายอิทธิพลทางการเมืองเหมือนนโปเลียน โดยเป็นผู้หลอกลวงชาว

^{๒๖} “โลกกำลังบ่าหนำไปทางไหน” (บทนำ), *ประวัติศาสตร์*, ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๕.

^{๒๗} “วิทยากร” (นามแฝง), “ภายหลังสงคราม,” *ประวัติศาสตร์*, ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๔.

^{๒๘} “สงคราม” (บทนำ), *ไทยใหม่*, ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๘.

^{๒๙} ศรีกรุง, ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๕.

อเมริกันให้ชื่นชมกับการเข้าสู่สงคราม แต่น่าเสียดายที่รัฐบาลมิได้ใช้ประโยชน์ของสถาบันหนังสือพิมพ์ที่จะให้ความรู้ด้านประชาธิปไตยแก่ประชาชนอย่างจริงจัง

เมื่อพิจารณาโดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า หนังสือพิมพ์ในช่วงเวลาดังกล่าว ได้มีบทบาทในการให้การศึกษาทางการเมือง และชี้แนวทางแก่ประชาชนอย่างมากเมื่อเทียบกับสถาบันอื่นๆ ในขณะนั้น โดยเฉพาะหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ๆ หนังสือพิมพ์เป็นสถาบันเดียว ที่ได้ให้การศึกษาประชาธิปไตยแก่ประชาชนอย่างกว้างขวาง เพราะรัฐบาลเองไม่มีเวลาหรือกำลังคนมากพอที่จะให้การศึกษาแก่ประชาชนอย่างทั่วถึง อีกประการหนึ่ง การให้การศึกษาเพื่อประสงค์ที่จะสร้างประชาชาติเป็นงานที่ต้องใช้ค่าใช้จ่ายมากและจำนวนคนมาก สถาบันที่สามารถจะช่วยรัฐบาลในเรื่องนี้ได้ คือ หนังสือพิมพ์^{๓๐}

อีกทั้งในช่วงเวลาดังกล่าว ประชาชนก็ยังไม่มีสิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยตรง ทำให้ไม่มีโอกาสได้เรียนรู้ประชาธิปไตยในทางปฏิบัติ

อย่างไรก็ตาม บทบาทในการให้การศึกษาของหนังสือพิมพ์ถูกจำกัดอยู่บ้าง เช่น นักหนังสือพิมพ์บางคนอาจไม่มีความรู้และความสามารถเพียงพอ หรือบางคนที่มีแนวโน้มที่จะสนับสนุนกลุ่มการเมืองกลุ่มใด อีกประการหนึ่ง รัฐบาลควบคุมหนังสือพิมพ์อย่างเข้มงวดกวดขัน ดังนั้น ในบางกรณี หนังสือพิมพ์อาจไม่ได้ให้การศึกษาอย่างเป็นกลางเสมอไป มีผลให้ผู้อ่านได้รับข้อมูลที่คลาดเคลื่อนหรือบิดเบือน ซึ่งอาจทำให้แนวความคิดทางการเมืองไขว้เขวไปได้บ้าง แต่โดยทั่วไปแล้วหนังสือพิมพ์ตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองต่างก็มุ่งให้การศึกษาทางการเมืองที่เป็นกลางพอสมควร

บทบาทในการให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชนแม้จะไม่เห็นผลชัด เนื่องจากการศึกษาเป็นขบวนการที่ต้องใช้ระยะเวลาอันกว่าจะเห็นผล และยังเป็นการศึกษาทางอ้อมและกว้างๆ อย่างหนังสือพิมพ์ด้วยแล้ว แต่เท่าที่ได้พิจารณาเนื้อหาและสาระของข่าวและบทความทำให้เป็นที่น่าเชื่อได้ว่า หนังสือพิมพ์คงจะมีส่วนช่วยให้ประชาชนได้เรียนรู้วิถีทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยได้ไม่น้อย ดังจะเห็นได้จากความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนโดยทั่วไป ซึ่งแสดงออกโดยการที่หนังสือพิมพ์ได้รับแรงสนับสนุนจากประชาชนโดยการซื้อหนังสือพิมพ์มากขึ้น และการที่ประชาชนส่งจดหมายแสดงข้อคิดเห็นทางการเมืองไปลงหนังสือพิมพ์มากขึ้น ตลอดจนมีการแสดง

^{๓๐} เกษม อุทยานิน, ศาสตราจารย์, ความรู้เกี่ยวกับรัฐศาสตร์ (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๑),

ออกทางอ้อมอื่นๆ เช่น การยกขบวนร้องเรียนหนังสือพิมพ์ให้เป็นปากเสียงแทนตน เสนอให้รัฐบาลได้แก้ไขปัญหาต่างๆ เป็นต้น

นอกจากนี้แล้วถ้าพิจารณาว่า หนังสือพิมพ์สมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ก็ได้มีบทบาทในการให้การศึกษาทางการเมืองโดยตลอด จนมีผลให้ประชาชนได้มีความตื่นตัวทางการเมือง และสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงการปกครองค่อนข้างมากแล้ว (ดังที่กล่าวแล้วในบทที่ ๑) หนังสือพิมพ์สมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็คงมีส่วนให้การศึกษาทางการเมือง จนก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางความคิดความอ่านของประชาชนเช่นกัน แม้ว่าจะไม่มีเหตุการณ์ที่ยืนยันให้เห็นถึงการตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนอย่างเห็นได้ชัดก็ตาม

จากการศึกษาบทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทยในสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทำให้เห็นข้อเท็จจริงที่เด่นที่สุดประการหนึ่งว่า ความคิดในการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นประชาธิปไตย ไม่ได้เริ่มมาจากกลุ่มนักเรียนนอก ซึ่งประกอบเป็นคณะราษฎรดังที่คนมักเชื่อกันเท่านั้น หากแต่ได้เริ่มก่อตัวขึ้นแล้วโดยปัญญาชนในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้พยายามเผยแพร่ความคิดดังกล่าวสู่ประชาชนอยู่เป็นระยะ ๆ และอย่างไม่อ้อมค้อม ดังจะเห็นได้ว่าหนังสือพิมพ์ที่ดำเนินงานโดยเอกชนยุคราชาธิปไตย ได้ลงบทความโจมตีระบอบราชาธิปไตยอย่างรุนแรงหลายบทความ และในขณะเดียวกันก็ได้ลงบทความชี้ให้เห็นข้อดีของระบอบประชาธิปไตยควบคู่ไปด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการปูพื้นฐานความคิดประชาธิปไตยสืบทอดกันมาจนถึงสมัยคณะราษฎร ซึ่งทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองสำเร็จ โดยได้รับความสนับสนุนจากหนังสือพิมพ์และประชาชนที่มีการศึกษาอย่างดี

อย่างไรก็ตาม หนังสือพิมพ์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงสงครามมหาเอเชียบูรพา ไม่ได้กระทำหน้าที่เสริมสร้างรากฐานทางประชาธิปไตยมากเท่าที่ควร เมื่อดำเนินถึงว่า หนังสือพิมพ์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเคยมีผลงานในการวางรากฐานมาอย่างเข้มแข็ง ทั้งนี้ก็เป็นเพราะว่า หนังสือพิมพ์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจะมีข้อจำกัดในการแสดงความคิดเห็นมากกว่าในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชตอนปลายเสียอีก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองทำให้รัฐบาลคณะราษฎรไม่มีความมั่นคงเหมือนรัฐบาลราชาธิปไตย รัฐบาลใหม่ยังกังวลกับการแย่งอำนาจคืนของกษัตริย์นิยม และการแย่งอำนาจทางการเมืองกันระหว่าง “กลุ่มหัวใหม่” และ “กลุ่มหัวเก่า” (ซึ่งรวมทั้งผู้นิยมระบอบเก่าด้วย) ภายในคณะรัฐบาลเอง จึงมีผลให้รัฐบาลคณะราษฎรต้องหาทางควบคุม หรือกำจัดฝ่ายที่คิดว่ามีแนวความคิดตรงกันข้ามอยู่ตลอดเวลา เพื่อเสถียรภาพของตน หนังสือพิมพ์ที่เป็นสื่อมวลชนที่มีลักษณะที่ต้องแสดงความคิดเห็นของตนเอง จึงได้รับการกระทบกระเทือนจากการต่อสู้ทางการเมืองครั้งนี้เป็นอย่างมาก ยิ่งหนังสือพิมพ์ที่ดำเนินการโดยบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มการเมืองฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมาก่อน เช่น พระยาศรภักย์พิพัฒน์ นายหลุยส์ คีร์วัต ก็ถูกรัฐบาลจ้องจับผิดเป็นพิเศษ เพราะผู้ที่มีอำนาจในคณะรัฐบาลก็มีความเห็นว่าหนังสือพิมพ์ที่มีความเห็นไม่ตรงกับ

ตนคือศัตรูทางการเมือง ดังจะเห็นได้ว่าในสมัยรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาได้มี การลงโทษหนังสือพิมพ์ ซึ่งลงข่าวหรือบทความที่พระยามโนปกรณนิติธาดาไม่พอใจ หลายฉบับ ในสมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา ก็ได้สั่งลงโทษหนังสือพิมพ์ใน เครื่องบริษัทสยามฟรีเพรส เพราะมีความเห็นว่าเป็นหนังสือพิมพ์ที่สนับสนุนระบอบเก่า ยิ่งในสมัยหลวงพิบูลสงครามด้วยแล้วยังมีการควบคุมความคิดเห็นของหนังสือพิมพ์อย่าง กวดขัน

พรรคสังคมนิยมของรัฐบาลต่อหนังสือพิมพ์ มีผลให้การดำเนินงานของหนังสือ พิมพ์ยากลำบาก หนังสือพิมพ์ต้องคำนึงถึงเสถียรภาพของตน ไม่กล้าใช้เสรีภาพของ ตนในการแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของมวลชนอย่างเต็มที่ หากหนังสือพิมพ์ แสดงความคิดเห็นคัดค้านมากเกินไปกว่าขอบเขตที่รัฐบาลแต่ละชุดกำหนดไว้ หนังสือ พิมพ์นั้น ๆ ก็จะถูกลงโทษ ซึ่งแม้ว่าจะไม่ถึงขั้นจับนักหนังสือพิมพ์ไปคุมขัง แต่การปิด หนังสือพิมพ์ก็มีผลให้นายทุนบางคนซึ่งหวังผลในการค้าไม่พอใจ และทำให้หนังสือพิมพ์ ไม่สามารถตั้งอยู่ได้นาน โดยเหตุนี้หนังสือพิมพ์ในช่วงที่ทำการวิจัยจึงต้องดำเนินงาน อย่างระมัดระวังท่ามกลางการต่อสู้ระหว่างกลุ่มหัวเก่าและหัวใหม่ทั้งภายในและภายนอก รัฐบาล

สาเหตุหนึ่งที่หนังสือพิมพ์ในระบอบประชาธิปไตยไม่มีเสรีภาพเท่าที่ควร นอก จากรัฐบาลคณะราษฎรไม่มีประสิทธิภาพในการ บริหารบ้านเมืองตามระบอบใหม่ ผู้นำ ส่วนใหญ่เป็นทหารซึ่งนิยมความเด็ดขาดมากกว่าความยืดหยุ่น ทั้ง ๆ ที่หนังสือพิมพ์ ส่วนใหญ่ก็ได้ แสดงท่าทีสนับสนุนคณะราษฎรตอนเปลี่ยนแปลงการปกครอง มาก่อน แทนที่รัฐบาลจะใช้นโยบายประนีประนอมกับหนังสือพิมพ์ เพื่อหาแนวร่วมสนับสนุนตน รัฐบาลกลับจัดการกับหนังสือพิมพ์อย่างรุนแรง เช่น สั่งปิดโรงพิมพ์ ขีดใบอนุญาต บรรณาธิการ เป็นต้น การกระทำของรัฐบาลดังกล่าวย่อมทำให้ประชาชนส่วนใหญ่รู้สึก ว่ารัฐบาลไม่ให้เสรีภาพในการแสดงออก เกิดความเสื่อมศรัทธาและผิดหวังในระบอบ ประชาธิปไตย ซึ่งเคยตั้งความหวังว่าควรมีเสรีภาพมากกว่าระบอบเก่า การลงโทษของ รัฐบาลบางครั้ง แสดงให้เห็นถึงนโยบายที่ต้องการปราบปรามผู้มีความเห็นคัดค้าน โดยเด็ดขาดมากกว่าความตั้งใจประนีประนอม เพราะแม้จะมีกฎหมายประนีประนอม เช่น มาตรา ๑ ของพระราชบัญญัติสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ แก้ไขเพิ่มเติมพุทธ ศักราช ๒๔๗๕ ระบุให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานการพิมพ์ ในอันที่จะวินิจฉัยลดหย่อนโทษ โดยการแต่เพียงนำข่าวมาตรวจก่อนลงพิมพ์ แทนการลงโทษถอนใบอนุญาต ปิดโรง พิมพ์ แต่ปรากฏว่ารัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาไม่เคยผ่อนปรนหนังสือพิมพ์ที่มี

ความคิดเห็นขัดกับรัฐบาลชุดของตนแต่อย่างไร ยิ่งในสมัยรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม ยังมีการออกพระราชบัญญัติฉบับใหม่เพื่อควบคุมเสรีภาพของหนังสือพิมพ์มากขึ้น ทั้งยังมีการลงโทษหนังสือพิมพ์อย่างรุนแรง เช่น การสั่งจับนักหนังสือพิมพ์ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลสมัยหลวงพิบูลสงครามก็พยายามใช้หนังสือพิมพ์ ให้เป็นประโยชน์ในการบริหาร ประเทศ โดยการทำตัวเป็นมิตรกับหนังสือพิมพ์และอ้างว่าต้องการยกระดับหนังสือพิมพ์ ให้มีมาตรฐานสูงขึ้น เช่น การทำให้หนังสือพิมพ์ต้องยุบรวมเหลือน้อยฉบับ การส่ง นักหนังสือพิมพ์ไปต่างประเทศ และการที่หลวงพิบูลสงครามเองเขียนบทความลงหนังสือพิมพ์เนือง ๆ ซึ่งแท้ที่จริงก็เพื่อให้ง่ายแก่การควบคุม นโยบายของหลวงพิบูลสงคราม ดังกล่าวไม่เป็นผลสำเร็จ ทั้งนี้เป็นเพราะมีการควบคุมหนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสมัยสงครามเขมรกวาดล้างจนเกินไปกว่าเหตุ มีผลให้หนังสือพิมพ์มีสภาพไม่ต่าง ไปกว่าโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาลตามแบบฝ่ายอักษะ ซึ่งมุ่งในทางชักจูงประชาชนโดย ปราศจากจิตวิทยาที่แยบยลและศิลปะแห่งการชักจูงคน ประกอบกับเหตุผลอื่น ๆ เช่น การบังคับให้ประชาชนปฏิบัติตามรัฐนิยม การพากันไปเสียชีวิตจำนวนมากในการสร้าง เมืองใหม่ที่เพชรบูรณ์ เป็นต้น มีผลให้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่พอใจรัฐบาลหลวงพิบูล สงคราม นโยบายของหลวงพิบูลสงครามที่ต้องการใช้หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือ อธิบายการกระทำของตนเพื่อให้ประชาชนเข้าใจ และยอมรับการกระทำของรัฐบาลจึง ล้มเหลว

การที่รัฐบาลเข้าควบคุมการดำเนินงานของหนังสือพิมพ์มากขึ้น ๆ เป็นลำดับ ย่อมเป็นเครื่องยืนยันให้เห็นวิวัฒนาการของการเสรีภาพของหนังสือพิมพ์เป็นลำดับ เช่นกัน จนถึงวาระสุดท้ายแห่งช่วงเวลาที่ทำกรวิจัย เมื่อรัฐบาลพลเรือนเข้ากุมบังเหียน ประเทศภายในระยะเวลาสั้น ๆ ได้ให้เสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์อย่างกว้างขวาง และเท่าที่ ได้ศึกษาและเสนอมาแล้วนั้น จะเห็นว่าหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ได้แสดงออกซึ่งความรั บผิดชอบของตนเองต่อสังคมเป็นอย่างดี อันเป็นเครื่องยืนยันและสนับสนุนข้อเสนอที่ว่า หนังสือพิมพ์ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษาดีกว่าส่วนใหญ่ เป็นหนังสือพิมพ์ที่มความรับผิดชอบ สูงอยู่ในตัวเอง แต่คุณสมบัตินี้ถูกปิดบังและขัดขวางไม่ให้แสดงออกอย่างชัดเจน เท่าที่ควรโดยนโยบายทางการเมืองของรัฐบาลแต่ละสมัย ทรรศนะส่วนตัวของผู้นำทาง การเมือง พระราชบัญญัติ และประกาศทางราชการต่าง ๆ แต่กระนั้นเท่าที่ศึกษาเนื้อหา ของหนังสือพิมพ์โดยส่วนรวม ได้เห็นข้อเท็จจริงอีกประการหนึ่งว่า หนังสือพิมพ์เหล่านี้ ก็ยังพยายามอย่างที่สุดที่จะกระทำหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ที่ดี กล่าวอย่างง่าย ๆ คือ การทำหน้าที่แทนมวลชน เหตุการณ์ที่พิสูจน์ข้อเสนอดังกล่าว คือ การปฏิบัติงานของ

หนังสือพิมพ์ร่วมกับรัฐบาลพลเรือนในปลายสงครามมหาเอเชียบูรพา ซึ่งมีผลช่วยให้การตกลงเจรจาทำสัญญาสมบูรณืแบบกับสัมพันธมิตรเป็นไปง่ายขึ้น และให้ผลดีกับประเทศไทย จนถึงกับนายกรัฐมนตรีในเวลานั้น (ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช) ได้กล่าวชมเชยหนังสือพิมพ์ที่ให้ความร่วมมืออย่างดียิ่ง

- ข้อจำกัดต่าง ๆ มีผลให้หนังสือพิมพ์ขาดเสรีภาพในการดำเนินงานเพื่อประโยชน์ของมวลชน และไม่มีโอกาสดำเนินการเสริมสร้างรากฐานประชาธิปไตย ซึ่งจำเป็นต่อการปกครองระบอบใหม่มากเท่าที่ควร แต่กระนั้นก็ได้ให้หมายความว่หนังสือพิมพ์จะไม่ได้พยายามทำหน้าที่ของตน จึงสมควรพิจารณาว่า ภายใต้ข้อจำกัดดังกล่าวหนังสือพิมพ์ได้ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวได้มากน้อยเพียงใด ตลอดจนได้แสดงให้เห็นความตั้งใจ และความรับผิดชอบต่อสังคมมากแค่ไหน จากการแบ่งหน้าที่การดำเนินงานของหนังสือพิมพ์ออกเป็นข้อ ๆ เพื่อให้ง่ายแก่การวิเคราะห์ และครอบคลุมผลการดำเนินงานของหนังสือพิมพ์อย่างทั่วถึงตามทฤษฎีสื่อสารมวลชน จะเห็นได้ว่า

บทบาทประการแรก คือ บทบาทในการเป็นสื่อกลางการติดต่อของหนังสือพิมพ์ ซึ่งดูอย่างผิวเผินแล้วเหมือนกับว่า เป็นบทบาทธรรมดา ซึ่งไม่มีผลในทางการเมือง เพราะเป็นรายงานข้อเท็จจริงเป็นส่วนใหญ่เท่านั้น แต่แท้ที่จริงแล้วบทบาทประการนี้เป็นบทบาทที่สำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบอบการปกครองประชาธิปไตย ซึ่งรัฐบาลต้องดำเนินงานบริหารประเทศอย่างเปิดเผยต่อมวลชน สถาบันหนังสือพิมพ์เป็นสถาบันที่มีความสามารถในการถ่ายทอดข่าวสารความเคลื่อนไหวจากรัฐบาลสู่ประชาชน และในทางกลับกัน คือ รายงานความต้องการของประชาชนไปสู่รัฐบาล การรายงานความเคลื่อนไหว และความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของหนังสือพิมพ์ ช่วยพัฒนาทางการเมืองมาก เมื่อประชาชนได้ล่วงรู้และติดตามผลการปฏิบัติงานของรัฐบาลผ่านทางหนังสือพิมพ์ มีความรู้สึกว่ตนมีส่วนในทางการเมือง เป็นเจ้าของประเทศ รัฐบาลมีหน้าที่บริหารประเทศในทางที่เป็นประโยชน์ต่อมวลชนเห็นชอบ ผลจากการศึกษาค้นคว้าได้ข้อสรุปว่ หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่พยายามทำหน้าที่นั้นเป็นอย่างมาก กล่าวคือ นอกจากจะเป็นการสื่อสารสวนทางระหว่างรัฐบาลและประชาชนแล้ว ยังเป็นสื่อกลางระหว่างเอกชน กลุ่มชน และระหว่างประเทศอีกด้วย และเมื่อพิจารณาถึงคุณภาพจะเห็นได้ว่าหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ได้กระทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการรายงานข่าวอย่างตรงไปตรงมา การแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะส่วนใหญ่ก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล เพราะเป็นการเสนอข่าวและข้อเท็จจริง แม้กระนั้นก็ดี รัฐบาลก็ยังเข้ามายุ่งเกี่ยวกับสิทธิของบรรณาธิการในการเลือกเสนอข่าวเสมอมา ดังจะเห็นได้ว่า ในระยะแรก ๆ ของ

การเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ มีการห้ามหนังสือพิมพ์ลงข่าวบางประเภท ซึ่งหนังสือพิมพ์ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เพราะเล็งเห็นความจำเป็นของรัฐบาลในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ แต่ปรากฏว่าในเวลาต่อมาเมื่อเหตุการณ์ทางการเมืองสงบขึ้นรัฐบาลก็ยังคงถือโอกาสควบคุมรายการข่าวเป็นระยะ ๆ โดยมีกรมโฆษณาการทำหน้าที่ในการให้ข่าวหนังสือพิมพ์แต่ผู้เดียว ดังนั้นข่าวทางราชการจึงถูกจำกัดอยู่ในขอบเขตที่รัฐบาลต้องการจะแปลงให้ประชาชนได้ทราบเรื่องราวได้มากน้อยแค่ไหน บางครั้งรัฐบาลถึงกับออกคำสั่งไม่ให้หนังสือพิมพ์ลงข่าวบางอย่าง เช่น ข่าวอันเกี่ยวกับการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้ง ๆ ที่เป็นข่าวที่ประชาชนให้ความสนใจอย่างที่สุด ยิ่งในภาวะสงครามด้วยแล้ว รัฐบาลถึงกับควบคุมการเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์อย่างสิ้นเชิง

อย่างไรก็ดี หนังสือพิมพ์ได้ต่อสู้เพื่อรักษาสิทธิในการรายงานข่าว โดยการเขียนบทความคัดค้านรัฐบาลทางหนังสือพิมพ์ เช่น การคัดค้านการจัดตั้งกรมโฆษณาการคัดค้านพระราชบัญญัติการพิมพ์บางมาตรา เช่น ข้อความที่ว่าห้ามข้าราชการแพร่ข้อความในวงราชการ “ที่ลับก็ตีหรืออาจจะลับก็ตี” คัดค้านการประกาศลงข่าวเกี่ยวกับการสละราชสมบัติ เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า หนังสือพิมพ์ไม่ได้ยอมรับฐานะที่ไม่มีเสรีภาพดังกล่าวนี้โดยไม้อึดนรแต่ประการใด แต่การทำกรคัดค้านเพื่อให้การเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์เป็นไปโดยเสรีไม่เป็นผล เพราะมีปัจจัยที่สำคัญ คือ รัฐบาลไม่ใจกว้างพอที่จะให้หนังสือพิมพ์ผู้มีอำนาจเด็ดขาดเสนอข้อบกพร่อง หรือเรื่องซึ่งรัฐบาลพิจารณาแล้วเห็นว่าอาจนำมาซึ่งความเสื่อมเสียบางประการ แม้กระนั้นภายในขอบเขตที่จำกัดของหนังสือพิมพ์ในการดำเนินหน้าที่ในฐานะสื่อกลางนี้ หนังสือพิมพ์ได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่มีความรับผิดชอบ จนประชาชนให้ความไว้วางใจส่งจดหมายลงเป็นประจำ บางครั้งถึงกับพากันเดินทางมายังสำนักงานหนังสือพิมพ์เพื่อร้องทุกข์ให้หนังสือพิมพ์ช่วยต่อสู้เรียกร้องสิทธิแทนตน เป็นต้น จึงนับได้ว่าหนังสือพิมพ์ในช่วงเวลาที่ทำกรวิจัยได้รับความสำเร็จ ในการกระทำหน้าที่สื่อกลางการติดต่อได้เป็นอย่างมาก

บทบาทของหนังสือพิมพ์บางประการต่อมา คือ บทบาทในการตรวจสอบการปฏิบัติงานของรัฐบาล หน้าที่ของหนังสือพิมพ์ประการนี้ช่วยส่งเสริมให้สถาบันหนังสือพิมพ์เป็นสถาบันที่ก้าวหน้าขึ้นเผชิญหน้ากับรัฐบาลมากกว่าสถาบันใด ๆ และเนื่องจากข้อจำกัดด้านความหวั่นวิตกต่อเสถียรภาพของรัฐบาลดังได้กล่าวมาแต่แรก ทำให้หนังสือพิมพ์มีบทบาทในการตรวจสอบการปฏิบัติงานของรัฐบาลในขอบเขตที่จำกัด แต่เท่าที่ได้ทำ

การศึกษาเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ในช่วงเวลาที่ทำการวิจัย ได้พบว่า หนังสือพิมพ์ได้พยายามปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวมาก ดังจะเห็นได้จาก การที่หนังสือพิมพ์บางฉบับถูกปิด หรือนักหนังสือพิมพ์ถูกจับอันเนื่องมาจากการคัดค้าน การดำเนินงานของรัฐบาล แม้ว่า การคัดค้านการดำเนินงานของรัฐบาลในประเด็นที่สำคัญของหนังสือพิมพ์ จะไม่ได้ผล กล่าวคือ รัฐบาลไม่รับความคิดเห็นของหนังสือพิมพ์ ไปปฏิบัติตามทั้งที่บางครั้งเป็นความต้องการของประชาชนเป็นส่วนใหญ่ เช่น กรณีการคัดค้านการยึดบพเฉพาะกาลในรัฐบาล หลวงพิบูลสงคราม ซึ่งหนังสือพิมพ์และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรร่วมกันต่อสู้โดยได้รับความสนับสนุนจากประชาชนโดยทั่วไป เหตุการณ์ครั้งนี้อยู่เป็นตัวอย่างชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงว่า การที่หนังสือพิมพ์ไม่สามารถมีอิทธิพลเพียงพอที่จะยับยั้งการดำเนินงานของรัฐบาลได้ แม้หนังสือพิมพ์จะได้แสดงออกถึงบทบาทของตนอย่างเต็มที่แล้วก็ตาม ไม่ใช่ข้อบกพร่องอันเกิดจากหนังสือพิมพ์ แต่เกิดจากรัฐบาลที่ไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างเพียงพอ การตรวจสอบการปฏิบัติงานของรัฐบาลจะมีผลต่อการพัฒนาทางการเมืองเพียงใดนั้น เป็นเรื่องที่ไม่อาจหาข้อสรุปได้อย่างแน่ชัด แต่อาจวิเคราะห์ได้ว่า การที่รัฐบาลเข้มงวดกวดขันหนังสือพิมพ์มาทุกสมัย จนกระทั่งปิดหนังสือพิมพ์หรือจับกุมนักหนังสือพิมพ์นั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลยอมรับความสำคัญของหนังสือพิมพ์ว่า อาจจะมีอิทธิพลในการนำประชามติ หรืออาจจะเป็นข้ออ้างให้นักการเมืองฝ่ายตรงข้ามถือโอกาสโจมตีรัฐบาลได้ จนมีผลให้รัฐบาลเสียคะแนนนิยมจากประชาชนได้ แต่แม้ว่า รัฐบาลจะเกรงอิทธิพลของหนังสือพิมพ์จนเกินเหตุไปบ้าง หนังสือพิมพ์ก็มีบทบาทในการพัฒนาการเมืองอยู่ไม่น้อย เนื่องจากการคัดค้านการดำเนินงานของรัฐบาลของหนังสือพิมพ์เป็นไปอย่างมีเหตุผลตามหลักวิชาการ มากกว่าการใช้อารมณ์โจมตีบุคคลในคณะรัฐบาล นักหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นที่มีความรู้เป็นที่เชื่อถือของประชาชนก็มี พระองค์เจ้า วรณไวทยากร พระสารสาสน์พลขันธ์ พระสารสาสน์ประพันธ์ หลวงวิจิตรวาทการ ทำให้ประชาชนให้ความเชื่อถือหนังสือพิมพ์มาก และนี่คงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลหวาดระแวงอิทธิพลของหนังสือพิมพ์จนถึงพยายามหาทางควบคุมหนังสือพิมพ์ตลอดมา

บทบาทประการสุดท้าย การให้ความรู้ทางการเมืองซึ่งหนังสือพิมพ์สามารถทำได้โดยเสี่ยงกับความเดือดร้อนน้อยที่สุด เพราะส่วนใหญ่เป็นการเสนอข้อเท็จจริงตามหลักวิชาการ ไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อเสถียรภาพของรัฐบาล หนังสือพิมพ์ที่จะมีบทบาททางนี้ได้ต้องมีความรับผิดชอบมาก เพราะหนังสือพิมพ์อาจจะเลือกถลงเรื่องประเภทอาชญากรรมหรือบันเทิงก็ได้ อย่างไรก็ตาม หนังสือพิมพ์ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษาค้นคว้า ได้ลงบทความหรือข่าวที่มุ่งให้ความรู้ทางการเมืองมาก โดยคงตระหนักดีว่า

ประชาชนมีความรู้ความสำนึกทางการเมืองอยู่ในระดับต่ำ และการพัฒนาประชาธิปไตยจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อประชาชนเป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจในระบอบการเมืองดังกล่าวอย่างเพียงพอ ซึ่งสถาบันหนังสือพิมพ์สามารถช่วยได้มาก จากการประเมินของผู้วิจัยพบว่า หนังสือพิมพ์ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษาค้นคว้า มีการลงบทความ สารคดี ข่าว ซึ่งมุ่งให้ความรู้ทางการเมืองมากกว่าหนังสือพิมพ์สมัยปัจจุบัน การที่หนังสือพิมพ์ได้พยายามให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนอยู่เสมอมาในขอบเขตที่กว้าง เป็นการสร้างแนวความคิดทางการเมืองเกี่ยวกับประชาธิปไตย และมีอิทธิพลต่อความคิดหรือทัศนคติของประชาชนอย่างมาก

กล่าวโดยสรุป หนังสือพิมพ์ในช่วงที่ทำการศึกษาค้นคว้า แม้ส่วนใหญ่จะแสดงให้เห็นว่ามีความรับผิดชอบต่องสังคมค่อนข้างสูง และพยายามที่จะมีบทบาทในทางการเมือง เมื่อเปรียบเทียบกับความยากลำบากในการดำเนินงานของหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้น แต่เมื่อพิจารณาถึงอิทธิพลโดยตรงแล้วนับว่ายังมีน้อยมาก เพราะในช่วงเวลาที่ทำการศึกษาค้นคว้า หนังสือพิมพ์สามารถแสดงความคิดเห็นจนถึงขั้นที่มีผลในการเปลี่ยนแปลงความตั้งใจในการดำเนินงานของรัฐบาลจริง ๆ น้อยครั้งมาก ซึ่งทั้งนี้ไม่อาจกล่าวได้ว่านั้นเป็นข้อบกพร่องของหนังสือพิมพ์ฝ่ายเดียว เพราะการคัดค้านรัฐบาลที่จะก่อให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงหรือปฏิรูปอย่างแท้จริงได้นั้น ขึ้นอยู่กับส่วนประกอบหลายประการ ทั้งรัฐบาล ประชาชนและหนังสือพิมพ์ กล่าวคือ รัฐบาลจำเป็นต้องมีความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ยอมรับฟังประขามติ ประชาชนต้องให้การสนับสนุนหนังสือพิมพ์ เป็นพลังร่วมกับหนังสือพิมพ์ในการต่อสู้กับรัฐบาล เพราะเป็นไปไม่ได้ที่หนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นสถาบันที่ประกอบขึ้นด้วยคนจำนวนน้อย จะทำการคัดค้านรัฐบาล ซึ่งมีทั้งกำลังและเป็นผู้ใช้กฎหมายแต่ลำพัง และประการสำคัญคือกิจการหนังสือพิมพ์ในเมืองไทยยังไม่ใช้กิจการที่ยิ่งใหญ่มากพอที่จะสร้างอำนาจการต่อรองกับรัฐบาล และเช่นเดียวกับที่หนังสือพิมพ์ไทยในช่วงเวลาที่ทำการวิจัยแต่ละฉบับ ไม่ปรากฏว่ามีฉบับไหนที่มีการวิวัฒนาการต่อเนื่องกันเป็นระยะเวลาช้านาน แม้ว่าจะมีบางฉบับที่ดำเนินงานมาเป็นระยะเวลาช้านาน เช่น *ไทยใหม่ ศรีกรุง* แต่ผู้ดำเนินงานของหนังสือพิมพ์เหล่านี้มักเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ มีผลให้นโยบายและเนื้อหาสาระของหนังสือพิมพ์เปลี่ยนแปลงไปด้วย ประชาชนไม่สามารถติดตามหรือยึดถือหนังสือพิมพ์ฉบับใดได้อย่างแท้จริง มีหนังสือพิมพ์ *ประชาชาติ ประมวลวัน* ที่เห็นเด่นชัดว่าประชาชนให้ความเชื่อถือมาก แต่หนังสือพิมพ์ฉบับแรกได้ทรุดโทรมลง เมื่อผู้ดำเนินงานที่มีความสามารถหลายคนลาออก

เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นต้น ส่วนฉบับที่สองก็ต้องเลิกกิจการ เพราะสำนักงาน
ถูกระเบิดเสียหายมากในคราวสงครามมหาเอเชียบูรพา

โดยเหตุนี้ การที่จะแก้ปัญหาเพื่อที่จะให้หนังสือพิมพ์เป็นสถาบันที่มีความสามารถ
ในการควบคุมการดำเนินงานของรัฐบาล อย่างที่เป็นอยู่ในประเทศที่มีการพัฒนาทาง
การเมืองแล้ว ก็จำเป็นต้องแก้ไขข้อบกพร่องของสถาบันทั้งสามที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวง
การหนังสือพิมพ์ ดังที่กล่าวข้างต้น ซึ่งทั้งนี้จะเห็นได้ว่าเป็นปัญหาขั้นอุดมการที่เดี๋ย
ตราบใดที่ประเทศไทยยังปกครองด้วยรัฐบาลทหารซึ่งยังมีความเชื่อมั่นว่า การปกครอง
ประเทศจะเป็นไปอย่างเรียบร้อย ก็ด้วยการใช้อำนาจ และความเฉียบขาดแบบทหาร
ประชาชนยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของหนังสือพิมพ์ในแง่ที่ว่า หนังสือพิมพ์ เป็นตัว
แทนของประชาชน การต่อสู้ของหนังสือพิมพ์เป็นการต่อสู้เพื่อประชาชน สถาบันการ
ศึกษาไม่วางหลักสูตรสนองความต้องการของสังคมประชาธิปไตย หนังสือพิมพ์ขาดการ
ต่อเนื่อง และนักหนังสือพิมพ์ไม่ได้ปฏิบัติงานให้ประชาชนได้เกิดความรู้สึกว่าหนังสือ
พิมพ์เป็นตัวแทนของพวกเขา ตราบนั้นหนังสือพิมพ์จะไม่สามารถกระทำหน้าที่อย่าง
สมบูรณ์และบรรลุถึงจุดมุ่งหมายเท่าที่เป็นไปในสังคมที่พัฒนาการเมืองแล้ว หรือนัยหนึ่ง
ไม่สามารถทำหน้าที่ควบคุมการปฏิบัติงานของรัฐบาล หรือมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจใน
การดำเนินงานของรัฐบาลในฐานะเป็นตัวแทนทางการเมืองของประชาชนได้อย่างจริงจัง

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้น

“พระราชบัญญัติสมุดเอกสารหนังสือพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๐,” ราชกิจจานุเบกษา ๔๔
(๕ กันยายน ๒๔๗๐).

สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ ๑/๒๔๗๗ (สามัญ)
สมัยที่ ๒.

ศิลปากร, กรม. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ร. ๖ ม. ๓.๗ เล่ม ๑ แฟ้ม ๘ “พระราช
บัญญัติ หนังสือพิมพ์และสมุดเอกสาร ๒๔๖๕.”

———— เลขที่ ร. ๖ ต. ๑๕ “หนังสือฉบับเกี่ยวด้วยเรื่องมหาสงคราม.”

———— เลขที่ ร. ๖ ม. ๓.๗ เล่ม ๑ แฟ้ม ๕ “ป้องกันข่าวความลับที่พวกหนังสือพิมพ์
นำไปลง.”

———— เลขที่ ร. ๗ ม. ๒ เล่ม ๑ แฟ้ม ๑, ๑๕, ๒๐
“พระราชบัญญัติสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๐.”

———— เลขที่ ร. ๗ บ. ๑.๓ เล่ม ๑ แฟ้ม ๘๕ “บันทึกว่าด้วยการสอบสวน เรื่องหนังสือ
พิมพ์ สยามรีวิว.”

รายชื่อหนังสือพิมพ์ที่ใช้ในการค้นคว้า

ชื่อหนังสือพิมพ์	พ.ศ.	เดือน
กรรมกร	๒๔๗๕	มกราคม
กรุงเทพ ฯ เดลิแมล์	๒๔๖๐	มิถุนายน
	๒๔๖๕	มิถุนายน
กรุงเทพ ฯ วารศัพท์	๒๔๘๓	มิถุนายน สิงหาคม
	๒๔๘๘	ตุลาคม
เกาะเหล็ก	๒๔๘๐	กันยายน ธันวาคม
จีนโนสยามวารศัพท์	๒๔๖๔	เมษายน
	๒๔๖๕	สิงหาคม ตุลาคม
ชาวไทย	๒๕๑๔	กรกฎาคม สิงหาคม กันยายน
ไท	๒๔๘๘	สิงหาคม
ไทยราษฎร์	๒๔๘๓	ตุลาคม
ไทยใหม่	๒๔๗๕	มกราคม มีนาคม ตุลาคม
		พฤศจิกายน ธันวาคม
	๒๔๗๖	มิถุนายน กรกฎาคม สิงหาคม
	๒๔๗๘	พฤษภาคม
	๒๔๘๑	กรกฎาคม
	๒๔๘๗	กันยายน ตุลาคม พฤศจิกายน ธันวาคม
	๒๔๘๘	มกราคม พฤษภาคม กรกฎาคม
		ตุลาคม พฤศจิกายน
ไทยหนุ่ม	๒๔๗๐	กรกฎาคม
นิกร	๒๔๘๒	กุมภาพันธ์ มีนาคม กันยายน พฤษภาคม
นิกรวันจันทร์	๒๔๘๗	กรกฎาคม
แนวหน้า	๒๔๘๐	มกราคม
บางกอกการเมือง	๒๔๖๖	กุมภาพันธ์ มีนาคม
	๒๔๖๘	ตุลาคม พฤศจิกายน
	๒๔๗๐	มีนาคม เมษายน
ประชาชาติ	๒๔๗๖-๒๔๘๖	เท่าที่มีอยู่ในหอสมุดแห่งชาติทุกเดือน

ชื่อหนังสือพิมพ์	พ.ศ.	เดือน
ประมวณวัน	๒๔๗๙	สิงหาคม กันยายน
ปากกาไทย	๒๔๖๙	สิงหาคม
ผดุงชาติ	๒๔๘๑	มีนาคม สิงหาคม
ยามาโต	๒๔๖๕	กรกฎาคม ตุลาคม
	๒๔๖๖	กุมภาพันธ์ เมษายน
	๒๔๖๙	กรกฎาคม
ศรีกรุง	๒๔๗๕	กรกฎาคม สิงหาคม กันยายน ตุลาคม
	๒๔๗๖	เมษายน มิถุนายน
	๒๔๘๓	สิงหาคม
	๒๔๘๕	สิงหาคม
	๒๔๘๖	กรกฎาคม
สยามนิกร	๒๔๘๑	ธันวาคม
สยามราษฎร์	๒๔๗๖	พฤศจิกายน
	๒๔๘๐	สิงหาคม
สยามรีวิว	๒๔๗๐	มิถุนายน กรกฎาคม
สหราษฎร์	๒๔๘๑	มกราคม กันยายน
สุภาพบุรุษ	๒๔๘๓	กรกฎาคม สิงหาคม
สุวรรณภูมิ	๒๔๘๖	พฤษภาคม
สัจจา	๒๔๘๘	ธันวาคม
สมัยราษฎร์	๒๔๗๕	ตุลาคม พฤศจิกายน
๑๐ ธันวาคม	๒๔๗๖	เมษายน
เสรีภาพ	๒๔๗๖	มิถุนายน เมษายน พฤษภาคม
หลักเมือง	๒๔๗๕	มิถุนายน กรกฎาคม สิงหาคม พฤศจิกายน
		ธันวาคม
	๒๔๗๖	เมษายน พฤษภาคม มิถุนายน กรกฎาคม
		กันยายน ตุลาคม พฤศจิกายน ธันวาคม
	๒๔๘๑	สิงหาคม
อิสสระ	๒๔๗๕	กุมภาพันธ์ มีนาคม

เอกสารชั้นที่สอง

กุหลาบ สายประดิษฐ์. เมืองหลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕. พระนคร : ไทยพานิช (สาขา), ๒๔๙๐.
เกษม อุทยานิน, ศาสตราจารย์. ความรู้เกี่ยวกับรัฐศาสตร์. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๑.
กำธร สติกรกุล. บรรณารักษ์. ๒๕๐๕. “ความเป็นมาของการพิมพ์และงานแสดงการพิมพ์ในเมืองไทย.”

_____ . อนุสรณ์งานแสดงการพิมพ์แห่งประเทศไทยครั้งที่ ๑. “ประวัติการพิมพ์ในเมืองไทย.”

กัณฑ์ บุรณปกรณ์. (รวบรวม). แต่ผู้ทิ้งจากไป. พระนคร : โรงพิมพ์เจริญธรรม, ๒๔๙๖,
(พิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในงานฌาปนกิจศพ นายปกรณ์ บุรณปกรณ์ ณ เมรุ
วัดมกุฏกษัตริยาราม ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๖).

ขจร สุขพานิช. เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๔๙๗.

_____ . ก้าวแรกของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย. พระนคร : ไทยพาณิชย์การจำกัด,
๒๕๐๘.

ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. การเมืองและพรรคการเมืองของไทย. พระนคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๑.

โฆษณาคาร, กรม. ประมวลเหตุการณ์ในยุคใหม่ของไทย บทสนทนาระหว่างนายมัน ชูชาติ
กับ นายคง รักไทย ตั้งแต่ ๘ ธ.ค. ๒๔๘๔ ถึง ๒๐ ก.พ. ๒๔๘๕. พระนคร :
โรงพิมพ์พานิชสุภผล, ๒๔๘๔.

จุลลา งอนรณ. “กำเนิดและความเป็นมาของลัทธิชาตินิยมในประเทศไทย.” วิทยานพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๓. (อัดสำเนา)

นายฉันทนา (มาลัย ชูพินิจ). บันทึกจอมพล. พระนคร : สำนักพิมพ์อุดม, ๒๔๘๘.

ชลอ ศรีสรากร. สันติบาลใต้ดิน. พระนคร : สำนักพิมพ์อุดม, ๒๔๘๘.

ชาย อุบลเดชประชารักษ์, พ.อ. การหนังสือพิมพ์ (*The Fourth Estate of the Realm*)
พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๑๑.

ชด หัสบำเรอ และปรีชา สามัคคีธรรม. ๓๕ ปีแห่งยุคประชาธิปไตย. พระนคร : มิตรเจริญ
การพิมพ์ ๒๕๑๑.

ชาวนวัศ สุตลาภา. พรรคการเมือง. พระนคร : โรงพิมพ์สยามพัฒนา ๒๕๑๑.

ชัยอนันต์ สมุทวณิชและคนอื่นๆ. สัตว์การเมือง. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔.

ณัฐวุฒิ สติรังสคราม. สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์. พระนคร : โรงพิมพ์เทพไพศาล,
๒๕๐๔.

นายตำรา ณ เมืองใต้ (เปลื้อง ณ นคร). หนังสือปริทรรศน์แห่งวรรณคดี. พระนคร :
โรงพิมพ์กรุงเทพบรรณาการ, ๒๔๘๔. (เล่ม ๒)

เนตร เขมะโยธิน, พลเอก. งานใต้ดิน. พระนคร : เพ็ญอักษร, ๒๕๑๐.

ไถยน้อย (เสลา เรขะรุจิ). ประสมการ ๓๔ ปีแห่งประชาธิปไตย. พระนคร : แพร่พิทยา,
๒๕๐๙.

_____. ๒๕ กติกกฎ. พระนคร : ประมวลสาส์น, ๒๕๑๓.

ไทยพาณิชย์การจำกัด บริษัท. ทานกับหนังสือพิมพ์. พระนคร : ไทยพาณิชย์การ, ๒๕๐๐.
(ที่ระลึกวันเปิดสำนักงานใหม่ของบริษัทไทยพาณิชย์การ จำกัด)

_____. ชีวิตและงานของอารีย์ ถาวร. พระนคร : ไทยพาณิชย์การ, ๒๕๐๖.

แนวหน้า, หนังสือพิมพ์. ศรีอีสานุสรณ์. พระนคร : บริษัทเสรีนิยม จำกัด, ๒๔๙๗. (พิมพ์
เป็นที่ระลึกเนื่องในงานฌาปนกิจศพ ม.ล. จอห์น อิศรศักดิ์ ณ วัดจักรวรรดิ
ราชาวาส ๗ มีนาคม ๒๔๙๗)

บุญเย็น วอทอง. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง กำเนิดและความเกี่ยวข้องกับระบอบ
ประชาธิปไตย. พระนคร : สำนักวิจัยสถาบันจิตพัฒนาบริหารศาสตร์, ๒๕๑๒.

บัญชา มินทรชินทร์, พล ต., และคนอื่นๆ. การสำรวจสื่อสารมวลชนในประเทศไทย. พระนคร :
วารสารศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๐๘.

บัณฑิตยสภา. รายงานหนังสือข่าวซึ่งออกเป็นระยะในประเทศไทย. พระนคร : โรงพิมพ์
โสภณพิชรรมนการ, ๒๔๗๒. (พิมพ์ในงานพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าไชย กรมปัญญาสมควร).

ประยูร สิทธิพันธ์. ประวัติการเมืองไทย. ธนบุรี : นครชน, ๒๕๑๑.

ปรีดี พนมยงค์. บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย. พระนคร :
นิติเวช, ๒๕๑๕.

วงศ์เพ็ญ ศกุนตลาภย์. ประชาธิปไตยกับกระบวนการทางการเมืองในประเทศไทย. พระนคร :
โรงพิมพ์สังคมศาสตร์, ๒๕๑๒.

ไพบูลย์ ช่างเรียน, ดร. ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๑๔.

ริ้วทอ (ดำริห์ บัณฑิตศิริ). สัมพันธกรณีย์. พระนคร : สำนักพิมพ์ศตวรรษ, ๒๔๘๐.

เลขาธิการคณะรัฐมนตรี, กรม. แดงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก
พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์,
๒๔๗๘.

- เลื่อน ศราภย์วานิช. ๑๐,๐๐๐ ไม้เลื้อยของข้าพเจ้า. พระนคร : มิตรนราการพิมพ์ ๒๕๑๒.
- วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, ศารมพระยา. พระประวัติตรัสเล่า. พระนคร :
โรงพิมพ์หมามงกุฎฯ, ๒๕๙๔.
- วิเทศกรณีย์ (นามแฝง) ยุคภูมิพ. พระนคร : โอเดียนการพิมพ์, ๒๕๑๑.
- วิโรจน์ ภูจินดา, ร.ต.อ. การเมืองการบริหารเมืองไทย. พระนคร: ไม่มีชื่อโรงพิมพ์, บีพิมพ์.
- ศรทอง (พระยาศราภย์พิพัฒน์). ชีวิตของประเทศ. พระนคร : มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๑๒:
ศราภย์พิพัฒน์, น.อ., พระยา. “จรรยาบรรณของหนังสือพิมพ์,” เอกสารประกอบการสัมมนา
วิชาหนังสือพิมพ์ในหอประชุมเล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๑๖
(พิมพ์ดีด).
- ศราภย์. : พระนคร ชูมนูมช่าง, ๒๕๑๑.
- ศราภย์พิพัฒน์, น.อ., พระยา. ต้นรัยของข้าพเจ้า. พระนคร : โรงพิมพ์ศราภย์, ๒๕๑๒.
- ศรีกรง, โรงพิมพ์. รวบรวมคำแถลงการณ์และประกาศต่าง ๆ ซึ่งรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้ประกาศแก่ข้าราชการฝ่ายทหาร พลเรือน และ
ราษฎรทั่วไป. พระนคร : โรงพิมพ์ศรีกรง, ๒๕๑๖.
- ศิลปากร, กรม. ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๐๔. ธนบุรี : โรงพิมพ์ดำรง
ธรรม, ๒๕๑๑. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระมหาโพธิวงศาจารย์
อินทโชตเถระ ณ เมรุพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๙ พ.ย.
๒๕๑๑).
- สงบ สุริยรินทร์. เทียบวรรณ. พระนคร : สำนักพิมพ์สุริยรินทร์, ๒๕๑๖.
- สถิตย์ เสมานิล. วิชาสละ. พระนคร : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๔.
- สนิท เจริญรัฐ. โอ้อ้อ...อาณานิคม. พระนคร : แพร์พิทยา, ๒๕๑๗.
- สยามชน (นามแฝง). ยุคสยอง, พระนคร : ประเสริฐอักษร, ๒๕๑๔.
- สว่าง ลานเหลือ. ๓๗ ปีแห่งการปฏิวัติ. พระนคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๔.
- สิริ เปรมจิตต์. ประวัติศาสตร์ในระบอบประชาธิปไตย ๓๐ ปี. พระนคร : เกษมบรรณกิจ,
๒๕๑๕.
- สุทัศน์ ชมดี. “บทบาทของรัฐสภาไทยในการควบคุมรัฐบาลโดยอาศัยการอภิปรายทั่วไป.”
วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๕. (อัดสำเนา)
- สุภาพันท์ สุนทรภณ. “วิวัฒนาการและการใช้ประโยชน์ของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย,”
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๕. (อัดสำเนา)
- เสลา เรชะรุจิ. หนังสือศตวรรษของหนังสือพิมพ์ไทย. พระนคร : อักษรบริการ, ๒๕๑๐.
- เสฐียรโกเศศ (ศาสตราจารย์ พระยาอนุমানราชชน). ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน. พระนคร :

สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๐.

เสถียร วิชัยลักษณ์ (ผู้รวบรวม). ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๗ กฎหมาย ร.ศ. ๖๕.

พระนคร: โรงพิมพ์เตลิเมล์, ๒๔๗๗.

เสนีย์ ปราโมช. ชุมมวารณคดีทางการเมือง. พระนคร; ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๑.

สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, สมาคม. วารณไวยาकरण. พระนคร: โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๔. "การศึกษา".

_____ . อุดมการณ์ในสังคมไทย. พระนคร: โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๕.

หลุยส์ คีรีวัต. ๑๗ ปีแห่งประชาธิปไตย. พระนคร: โรงพิมพ์วิบูลกิจ, ๒๔๙๓.

เหรียญ ศรีจันทร์ และ เนตร พูนวิวัฒน์ (ผู้บันทึก). ประวัติปฏิวัติครั้งแรกของไทย ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) พระนคร: โรงพิมพ์กิมหลี่หงวน, ๒๕๐๓. (พิมพ์ที่ระลึกในงานศพ ร.อ. ชุนทวยหาญพิทักษ์ (เหล็ง ศรีจันทร์)).

หนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, สมาคม. ขาขอบอนุสรณ์. พระนคร: สมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๐.

_____ . มาลัยอนุสรณ์. พระนคร: สมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๖. (พิมพ์เป็นที่ระลึกในการฃาปนกิจศพ มาลัย ชูพินิจ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม ๑๘ ธ.ค. ๒๕๐๖).

บุญเจือ อังคประดิษฐ์. ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ. พระนคร: กรมวิชาการ, ๒๕๐๔.

อมร รักษาस्थ्य์ (บ.ก.). ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ. พระนคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๕.

อำไพ จันทรจิระ (เรียบเรียง). พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการหนังสือพิมพ์. พระนคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๕. (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพนางบรรลือ จันทรจิระ ณ ฃาปนสถานกองทัพก วัดโสมนัสวิหาร วันที่ ๒๑ พ.ค. ๒๕๑๕).

วารสาร

ณา. พระนคร: รุ่งวัฒนา, ๒๕๑๕ (หนังสือเผยแพร่ของชมรมหนังสือ แผนกอิสระวารสารศาสตร์).

มหาษณูร์. ๒๘ มิถุนายน ๒๕๑๕.

วิทยาสารปริทัศน์. ๒๑ (๒๐ สิงหาคม ๒๕๑๓).

- วิทยาสารปริทัศน์. ๒๑ (๒๐ กันยายน ๒๕๑๓).
 วิทยาสารปริทัศน์. ๒๒ (๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔).
 วิทยาสารปริทัศน์. ๒๓ (๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๕).
 วันนักข่าว ๒๕๐๘ พระนคร: ไม่มีชื่อโรงพิมพ์, ๒๕๐๘.
 วันนักข่าว ๒๕๑๑ พระนคร: สรยุทธการพิมพ์, ๒๕๑๑.
 วันนักข่าว ๒๕๑๒. พระนคร: มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๑๒.
 ส.น.ท. ประจำปี พ.ศ. ๒๕๑๒. พระนคร: สนิทพันธ์การพิมพ์, ๒๕๑๑.
 ส.น.ท. ประจำปี พ.ศ. ๒๕๑๓. พระนคร: สนิทพันธ์การพิมพ์, ๒๕๑๔.
 สังคมศาสตร์ปริทัศน์. ฉ. ๓ (ธ.ค. ๒๕๑๑—ก.พ. ๒๕๑๒).

สัมภาษณ์

- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สัมภาษณ์ นายมานิช วุฑฒิตย์ นักหนังสือพิมพ์อาวุโส อดีต
 ข้าราชการกรมโฆษณาการ. ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๕.
 ชาวไทย, สำนักงานหนังสือพิมพ์. สัมภาษณ์ นายสถิตย์ เสมานิด นักหนังสือพิมพ์อาวุโส.
 ๑๓, ๑๘ มีนาคม และ ๒๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๖.
 ธนาคารกรุงเทพ ฯ, สำนักงานใหญ่. สัมภาษณ์ นายสนิท เจริญรัฐ นักหนังสือพิมพ์ และนัก
 การเมืองอาวุโส ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๕.
 ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย, คณะรัฐศาสตร์. สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ไพโรจน์ ชัยนาม อดีต
 อธิบดีกรมโฆษณาการ. ๑๙ ตุลาคม และ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๕.
 บ้านเอกมัย, สุขุมวิท. สัมภาษณ์ นายเอก วีสกุล นักหนังสือพิมพ์อาวุโส. ๒๕ ตุลาคม และ
 ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๕.
 อคเนย์ประกันภัย, บริษัท. สัมภาษณ์ นางมาลี พันธุ์จินดา สนิทวงศ์ ฯ นักหนังสือพิมพ์
 อาวุโส. ๒๐ มิถุนายน และ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๕.
 _____ สัมภาษณ์ นายสุภา ศิริมานนท์ นักหนังสือพิมพ์อาวุโส. ๑๕ กรกฎาคม,
 ๒๕ กันยายน และ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๕.

BIBLIOGRAPHY

- Blanchard, Wendell and Others. *Thailand : Its People, Its Society, Its Culture*. No. 03815. Bangkok: T.I.C. "Diffusion and Control of Information."
- Bond, Fraser F. *An Introduction to Journalism : A Survey of the Fourth Estate in All Its Forms*. N.Y. : Macmillan, c. 1961.
- Bryce, James. *Modern Democracies*. N.Y. : Macmillan, 1921.
- Butwell, Richard. *Southeast Asia Today and Tomorrow*. N.Y. : Federick Praeger, Inc., c. 1961.
- Cooray, Francis. *The Thai, Our Neighbour*. Kuala Lumpur: Kyle Palmer and Co., Ltd., 1941.
- Crosby, Josiah, Sir. *Siam : The Crossroads*. London : n.p., 1945.
- Emercy, Edwin and Others. *Introduction of Mass Communication*. New York: Dodd Mead, 1960.
- Fitzsimmons, Thomas (ed.). *Country Survey Series: Thailand*. Conn: HRAF Press. 1957.
- Freeman, Andrew. *Brown Woman and White Man*. N.Y. : John Day, 1932.
- Gilchrist, Andrew. *Bangkok Top Secret*. London: Hutchinson and Co., Ltd., 1970.
- Ingram, James C. *Economic Change in Thailand Since 1800*. California: Standford Univ. Press, 1955.
- Laswell, Harald and Associates. *Journalism Quarterly*, 19 (1942), "The Politically Significant of the Press."
- MacDonald, William. *Bangkok Editor*. N.Y.: Macmillan, 1949.
- Mott, George Fox and Twelve Co-Authors. *New Survey of Journalism*. N.Y.: Barnes and Noble, Inc., c. 1958.
- Neuchterlein, Donald E. *Thailand and the Struggle for Southeast Asia*. N.Y.: Cornell Univ. Press, c. 1965.
- Pickerell, Albert C. *The Press of Thailand: Condition and Trends*, n.p., n.d.
- Purcell, Victor. *The Chinese in Southeast Asia*. London: Oxford Univ. Press. 1951.
- Pye, Lucian W. *Communication and Political Development*. N.Y. : Princeton Univ. Press, 1963.
- _____. *Aspects of Political Development*. N.Y.: Little Brown and Co., Ltd., 1966.
- Rigg, Fred W. *Thailand: The Modernization of a Bureaucratic Polity*. Honolulu: East-West Center Press, 1966.
- Rosinger, Lawrence K. and Associates. *The States of Asia*. N.Y. : Alfred A. Knopf, Inc., 1953.

- Schramm, Wilbur. *Mass Media and National Development*. California: Stanford Univ. Press, 1967.
- _____. (ed). *Mass Communication in National Development*. California: Stanford Univ. Press, 1964.
- Seymour-Ure, Colin. *The Press, Politics and the Public*. London: Methuen Co., Ltd., c. 1968.
- Sommerlad, E. Lloyd. *The Press in Developing Countries*. N.S.W.: Sydney Univ. Press 1966.
- Tawatt Mokarapongsa. *The June Revolution of 1932 in Thailand: A Study of Political Behavior*. Bangkok: Chalerm Nit, 1972.
- Tilman, Robert O. *Man, State and Society in Contemporary Southeast Asia*. N.Y. : Praeger Publishers, c. 1969.
- Virginia, Thompson. *Thailand: The New Siam*. N.Y.: Macmillan Co., 1941.
- Wilson, David A. *Politics in Thailand*. N.Y. : Cornell Univ. Press, 1962.

ภาคผนวก

ผนวก ก.

รายชื่อหนังสือพิมพ์รายวัน

ชื่อหนังสือพิมพ์	ชื่อเจ้าของ	ปีเริ่ม	ปีเลิก	ทอสมุคแห่งชาติมี พ.ศ.
สมัยรัชกาลที่ ๕				
๑. Bangkok Daily Advertiser (บางกอกเดลีแอดเวอร์ไตเซอร์)	ดร.แซมมวล จอห์นสมิท	๒๔๑๑	๒๔๑๑	ไม่มี
๒. Siam Daily Advertiser (สยามเดลีแอดเวอร์ไตเซอร์)	ดร.แซมมวล จอห์นสมิท	๒๔๑๑	๒๔๒๕	๒๔๑๑ ๒๔๑๓
๓. ข่าวราชการ (Court)	สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา ภาณุพันธุวงศ์วรเดช	๒๔๑๘	๒๔๑๙	๒๔๑๘-๒๔๑๙
๔. Bangkok Times (บางกอกไทมส์)	Bangkok Times Printing office	๒๔๓๐		๒๔๓๐-๒๔๓๔ ๒๔๓๖-๒๔๓๘ ๒๔๔๕-๒๔๔๖ ๒๔๕๓-๒๔๕๔ ๒๔๕๖-๒๔๘๕
๕. Siam Free Press (สยามฟรีเพรส)		๒๔๓๔	๒๔๕๑	ไม่มี
๖. Siam Observer (สยามออบเซอร์เวอร์)	พระยาสิงหพัสคร	๒๔๓๖		๒๔๕๑-๒๔๕๔ ๒๔๕๖-๒๔๗๓
๗. สำราญราษฎร์ (ฉบับภาษาไทย ของสยามออบเซอร์เวอร์)		๒๔๓๖		๒๔๔๘-๒๔๕๓-๖๕ ๒๔๖๕-๒๔๖๖
๘. หนังสือพิมพ์มิน		๒๔๔๔	๒๔๔๔	๒๔๔๔
๙. มิน่ายิตป้อ (ภาษาจีน)		๒๔๔๘	๒๔๔๙	ไม่มี
๑๐. ชีน่ายิตป้อ (ภาษาจีน)		๒๔๔๙	๒๔๔๙	ไม่มี
๑๑. จีนโนสยามวารศัพท์ (ภาษาไทย)	นายเชียวฮุดเส็ง สีบุญเรือง	๒๔๕๐	๒๔๖๖	๒๔๕๓-๒๔๕๔
๑๒. ข่าวตลาด		๒๔๕๐	๒๔๕๐	๒๔๕๐

ชื่อหนังสือ	ชื่อเจ้าของ	ปีเริ่ม	ปีเลิก	หอสมุดแห่งชาติมี พ.ศ.
๑๓. ตราเหตุสม้ย		๒๔๕๐	๒๔๕๐	๒๔๕๐
๑๔. จีนโนสยามวารศัพท์ (ภาษาจีน)	นายเซียวฮุดเส็ง สื่บุญเรือง	๒๔๕๐	๒๔๗๙	ไม่มี
๑๕. หนังสือพิมพ์ “ไทย”	จมีนเทพดรุณาทร	๒๔๕๑		๒๔๕๓-๒๔๕๔ ๒๔๖๑-๒๔๗๕
หนังสือพิมพ์ “ไทย”	นายอารีย์ ลีวีระ	๒๔๙๙		๒๔๙๙-๒๔๙๔ ๒๔๙๗
๑๖. กรุงเทพ ฯ เดลิเมล์	บริษัทสยามฟรีเพรส	๒๔๕๑	๒๔๗๖	๒๔๕๔-๒๔๕๗ ๒๔๕๖-๒๔๗๖
๑๗. Bangkok Daily Mail (บางกอกเดลิเมล์)	”	๒๔๕๑		๒๔๕๖-๒๔๗๖ ๒๔๙๑
สมัยรัชกาลที่ ๖				
๑. สามสม้ย		๒๔๕๓	๒๔๕๓	ไม่มี
๒. ตงฮัวมิ่งป้อ (ภาษาจีน)	นายเซียง เล่าอู่เซียง	๒๔๕๔		๒๔๗๑ ๒๔๗๓ ๒๔๗๔
๓. เทียนหันป้อ (ภาษาจีน)		๒๔๕๖	๒๔๖๒	ไม่มี
๔. คู่่นป้อ (ภาษาจีน)		๒๔๕๗	๒๔๕๗	ไม่มี
๕. งานวัด	สโมสรรเสื่อป่า	๒๔๕๘	๒๔๖๐	๒๔๕๘-๒๔๖๐
๖. เหมันตสม้ย		๒๔๖๑	๒๔๖๕	๒๔๖๓
๗. ออกัน		๒๔๖๒	๒๔๖๒	ไม่มี
๘. ดุสิตสม้ย		๒๔๖๒		๒๔๖๒
๙. เฮียบป้อ (ภาษาจีน)		๒๔๖๒	๒๔๖๒	ไม่มี
๑๐. สยามราชฎร์	นายสกรี้ วสุวัต	๒๔๖๓	๒๔๖๘	๒๔๖๐-๒๔๖๓ ๒๔๗๔-๒๔๗๖
๑๑. ประชาโภาคา	โรงพิมพ์บุญช่วยเจริญ	๒๔๖๔	๒๔๖๕	๒๔๖๔
๑๒. สยามสัทธิ	สำนักงานถนนนาคสาย	๒๔๖๕	๒๔๖๕	๒๔๖๕
๑๓. ยามาโต	นายไอ มีคยาวา	๒๔๖๔	๒๔๖๖	๒๔๖๕-๒๔๖๖

ชื่อหนังสือพิมพ์	ชื่อเจ้าของ	ปีเริ่ม	ปีเลิก	หอสมุดแห่งชาติมี พ.ศ.
๑๔. เคียวเซียบ้อ (ภาษาจีน)		๒๔๖๕	๒๔๖๘	ไม่มี
๑๕. Star of Siam (สตาร์ออฟสยาม)		๒๔๖๕	๒๔๖๗	ไม่มี
๑๖. บางกอกการเมือง	นายหอม นิลรัตน์ ณ กรุงเทพฯ ฯ	๒๔๖๖	๒๔๗๕	๒๔๖๖-๒๔๗๐
๑๗. อวันตี		๒๔๖๖	๒๔๖๖	ไม่มี
๑๘. ข่าวสด	นายหอม นิลรัตน์ ณ กรุงเทพฯ ฯ	๒๔๖๖	๒๔๖๖	๒๔๖๖
๑๙. เขียวเกียยิตบ้อ (ภาษาจีน)		๒๔๖๖	๒๔๖๖	ไม่มี
๒๐. สารนคร	นายอรุณ สารภรณ์	๒๔๖๗	๒๔๖๙	๒๔๖๐-๒๔๖๖
๒๑. มอร์นิ่งโพสต์	นายหวล วณิชจุจินดา	๒๔๖๗	๒๔๖๗	๒๔๖๗
๒๒. เลียงเคียว (ภาษาจีน)		๒๔๖๘	๒๔๗๒	ไม่มี
สมัยรัชกาลที่ ๗				
๑. ข่าวด่วน	นายแดงโม วันทวิมภ์	๒๔๖๘	๒๔๖๘	๒๔๖๘
๒. เกราะเหล็ก	นายศิลป์ สุมานันท์	๒๔๖๘	๒๔๗๒	๒๔๖๘-๒๔๗๒
๓. ปากกาไทย	นายถวัติ ฤทธิเดช	๒๔๖๘	๒๔๗๐	๒๔๖๘-๒๔๗๐
๔. ศรีกรุง	The Srikrung Press	๒๔๖๘		๒๔๖๙-๒๔๙๒ ๒๔๙๐-๒๔๙๖
๕. ไทยหนุ่ม	นายหอม นิลรัตน์ ณ อยุธยา	๒๔๖๙	๒๔๗๖	๒๔๖๙-๒๔๗๒ ๒๔๗๕-๒๔๗๖
๖. กวามิน (ภาษาจีน)		๒๔๖๙		ไม่มี
๗. ตึกฤตา	พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า มยุรฉัตร	๒๔๖๙	๒๔๗๐	๒๔๖๙-๒๔๗๐
๘. ข่าวเสด็จมณฑลพายัพ	นายอินทร สิงหนเนตร	๒๔๖๙	๒๔๖๙	๒๔๖๙
๙. หลีแซ (ภาษาจีน)		๒๔๖๙	๒๔๗๐	ไม่มี
๑๐. รวมข่าว	บริษัทรวมข่าว	๒๔๖๙	๒๔๗๐	๒๔๖๙-๒๔๗๐
๑๑. ข่าวสด	โรงเรียนมัธยมวัดสระเกศ	๒๔๖๙	๒๔๖๙	๒๔๖๙
๑๒. หลีกเมื่อง	นาย ต. บุญเทียม	๒๔๗๐		๒๔๗๐-๒๔๗๖
๑๓. อีตีสือต	คณะคลองส้มป่อย	๒๔๗๐	๒๔๗๑	๒๔๗๑-๒๔๗๔

ชื่อหนังสือพิมพ์	ชื่อเจ้าของ	ปีเริ่ม	ปีเลิก	หอสมุดมี พ.ศ.
๑๔. กัมมันโต	กัมมันโตสทกรณ	๒๔๗๐	๒๔๗๐	๒๔๗๐
๑๕. ช่วยเพื่อน	นายวุฒิ ศุภบรรสาน	๒๔๗๐	๒๔๗๐	๒๔๗๐
๑๖. ข่าวซม่นมลูกเสื่อสยาม	หลวงวิศาลตรุณกร นางทรัพย์ อังกินันท์	๒๔๗๐	๒๔๗๓	๒๔๗๐-๒๔๗๓
๑๗. หญิงสาว	รองอำมาตย์โท ขุนจางนพิทย-	๒๔๗๑	๒๔๗๑	๒๔๗๐-๒๔๗๑
๑๘. ข่าวงานสภากาชาดสยาม	ประสาท	๒๔๗๑	๒๔๗๒	ไม่มี
๑๙. ชั่วเจียวเยอะเป่า (ภาษาจีน)	นายใช้ บัวบุรณ์	๒๔๗๑	๒๔๗๑	๒๔๗๑
๒๐. ราชฎ	ร.ท. เฉย จังคสุต	๒๔๗๒	๒๔๗๒	๒๔๗๒
๒๑. เสี่ยงสยาม		๒๔๗๒		ไม่มี
๒๒. ข่าวโฆษณาสวนสนุก	นายประจง ชลวิจารณ์	๒๔๗๒	๒๔๗๓	๒๔๗๒-๒๔๗๓
๒๓. ธงชัย	นาย ต. บุญเทียม	๒๔๗๒		๒๔๗๓-๒๔๗๔
๒๔. เจริญกรุง	นายบังจง ศรีสุชาติ	๒๔๗๓		๒๔๗๓-๒๔๗๗
๒๕. ไทยใหม่				๒๔๗๖
	นายตัน สุบัก	๒๔๗๓	๒๔๗๔	๒๔๗๓-๒๔๗๔
๒๖. ฉินจิงยัดป้อ (ภาษาจีน)	นาย ต. บุญเทียม	๒๔๗๓		๒๔๗๔-๒๔๗๖
๒๗. อีสสระ		๒๔๗๓	๒๔๗๓	ไม่มี
๒๘. หญิงสยาม		๒๔๗๓	๒๔๗๓	ไม่มี
๒๙. บำรุงเมือง	บริษัทสยามฟรีเพรส	๒๔๗๔		๒๔๗๔-๒๔๗๕
๓๐. เดลิเมล์ฉบับนวนก	จมนเทพตรุณกร	๒๔๗๔		๒๔๗๔
๓๑. ไทยฉบับอุปกรณ์ (พิมพ์ไทย)	นางทรัพย์	๒๔๗๔		๒๔๗๔-๒๔๗๕
๓๒. สยามตรีบุรณ์	บริษัทไทยใหม่ จำกัด	๒๔๗๔	๒๔๗๔	๒๔๗๔
๓๓. สุริยา	บริษัทบางกอกการเมืองจำกัด	๒๔๗๔		(ชำรุดมาก) ๒๔๗๔
๓๔. หนุ่มสยาม	นางเนิน ชื่นสุวรรณ	๒๔๗๔		๒๔๗๔
๓๕. รักษ์สยาม	บริษัทแพรววิทยากร	๒๔๗๕		๒๔๗๕-๒๔๗๖
๓๖. กรุงเทพวารศัพท์	หลวงพาหิรวาทกิจ	๒๔๗๕		๒๔๗๕-๒๔๗๖
๓๗. กรรมกร		๒๔๗๕		๒๔๗๕-๒๔๗๖
๓๘. ความเห็นราษฎร	บริษัทหนังสือพิมพ์ช่วย	๒๔๗๕		๒๔๗๕
๓๙. ช่วยกรรมกร	กรรมกร			

ชื่อหนังสือพิมพ์	ชื่อเจ้าของ	ปีเริ่ม	ปีเลิก	หอสมุดมี พ.ศ.
๔๐. ชาติไทย	นายโพยม บุญยะศาสตร์	๒๔๗๕		๒๔๗๕
๔๑. ไตรรงค์	บริษัทชีวิตัน	๒๔๗๕		๒๔๗๕
๔๒. ไทยน้อย	หลวงอนุรักษรัถการ	๒๔๗๕		๒๔๗๕
๔๓. ประชาชาติ	บริษัทประชาชาติ จำกัด	๒๔๗๕		๒๔๗๕-๒๔๙๒ ๒๔๙๔-๒๔๙๖
๔๔. ๒๔ มิถุนา	นายสงวน ตูลารักษ์	๒๔๗๕		๒๔๗๕
๔๕. สัจจ ๖	นายทองคำ โรหิตศิริ	๒๔๗๕		๒๔๗๕
๔๖. สมัยราษฎร์	นางละมุน จันทาทับ	๒๔๗๕		๒๔๗๕
๔๗. สยามรัตน์	นายกุหลาบ นพรัตน์	๒๔๗๕		๒๔๗๕
๔๘. สยามหนุ่ม	นายบุญ รัชประมุข	๒๔๗๕		๒๔๗๕
๔๙. สยามใหม่	นายเชิงจ้อย ลือประเสริฐ	๒๔๗๕		๒๔๗๕
๕๐. ๑๐ ธันวาคม	นายหรั่ง อินทวงศ์	๒๔๗๕		๒๔๗๕-๒๔๗๖
๕๑. เฉลิมรัฐธรรมนุญ	สมาคมคณะราษฎร์	๒๔๗๕		๒๔๗๕
๕๒. เสรีภาพ	บริษัทสยามฟรีเพรส	๒๔๗๕		๒๔๗๕-๒๔๗๖
๕๓. หญิงไทย	นางทรัพย์สิน อังกินันท์	๒๔๗๕		๒๔๗๕
๕๔. เฉลิมประเทศ	นายกิมเส็ง ประสงค์	๒๔๗๕		๒๔๗๖
๕๕. เฉลิมรัฐธรรมนุญ	คณะกรรมการจัดงานมหกรรม ในงานฉลองรัฐธรรมนุญ			๒๔๗๖
๕๖. ไทเมือง	นายทองอยู่ สุดออมสิน	๒๔๗๖		๒๔๗๖
๕๗. ราษฎร์ตรีบุรณ์	ชะเอม อันตรเสน	๒๔๗๖		๒๔๗๖
๕๘. วันดี	นางทรัพย์สิน อังกินันท์	๒๔๗๖		๒๔๗๖
๕๙. สาวสยาม	บันลูน เปี่ยมพงษ์สานต์	๒๔๗๖		๒๔๗๖
๖๐. หนุ่มไทย	น.ส. นวลฉวี เทพวัลย์	๒๔๗๖		๒๔๗๖
สมัยรัชกาลที่ ๘ และ ๙				
กรุงเทพ ๖	นางจันทร์เครือ จุลกรังคะ	๒๕๐๐		๒๕๐๓-๒๕๐๕
เกียรติศักดิ์	นายอนันต์ ชันชะชวณะ	๒๔๙๕		๒๔๙๕-๒๔๙๙
ข่าวพาณิชย์	กรมการสนเทศ	๒๔๙๓		๒๕๐๔-๒๕๑๔
ข่าวสยาม	กระทรวงเศรษฐกิจ			
ข่าวไทย	บริษัทสยามกิจพัฒนา	๒๕๐๙		๒๕๐๙-๒๕๑๓
	บริษัทไทยสามัคคี จำกัด			๒๕๐๔-๒๕๑๕

ชื่อหนังสือพิมพ์	ชื่อเจ้าของ	ปีเริ่ม	ปีเลิก	หอสมุดมี พ.ศ.
ชิงไทยหัวน่บ่่า	นายบ่่นจิว แซ่โอว			๒๕๐๘-๒๕๑๐-๒๕๑๒
ชิงเสียนเยอะบ่่า	นายบ่่นจิว แซ่โอว			๒๕๐๘-๒๕๑๔
เดลินิวส์	บริษัทสี่พระยาการพิมพ์ จำกัด	๒๕๐๗		๒๕๐๗-๒๕๑๔
เดลิเมล์	บริษัทแพรวข่าว จำกัด	๒๔๙๓		๒๔๙๓-๒๕๐๑
ไทย-รายวัน	ลมูล อติพยัคฆ์			๒๕๐๔-๒๕๐๗
ไทยเดลี	รุ่งโรจน์ นรเชษฐวุฒิชัย			๒๕๑๒-๒๕๑๔
ไทยรัฐ	โรงพิมพ์พลสิน			๒๕๐๔, ๒๕๐๖-๒๕๑๔
ไทยราษฎร์	กระแสร่ว สุวัต			๒๔๙๐-๒๔๙๗
ธรรมาธิปไตย	บริษัทไทยบริการ	๒๔๙๑		๒๔๙๖-๒๔๙๗
แนวไทย	บุญชู ทัศนภาษา	๒๔๙๘		๒๔๙๘
แนวหน้า	โรงพิมพ์แนวหน้า	๒๔๙๕		๒๕๐๔-๒๕๐๖
ประชาธิปไตย	บริษัทสหอุปกรณ์ การพิมพ์ จำกัด	๒๕๐๒		๒๕๐๔-๒๕๑๔
ประมวญวัน	ม.ล. พรพิมลวรรณ รัชนี้			๒๔๙๖
ปิยะมิตร	นายประยูร หอมวิไล	๒๔๙๐		๒๔๙๐-๒๔๙๒
พิมพ์ไทย	บริษัทไทยพาณิชย์การ จำกัด	๒๔๘๙		๒๔๘๙-๒๕๑๔
เพลินจิตต์	นายเวช กระตฤกษ์	๒๔๙๐		๒๔๙๑, ๒๔๙๖, ๒๔๙๗
เมืองหลวง	นางละเอียด พิบูลสงคราม	๒๔๙๔		๒๔๙๔
สยามนิกร	บริษัทไทยพาณิชย์การ จำกัด	๒๔๘๑		๒๔๘๑-๒๕๑๒
สยามรัฐ	บริษัทสยามรัฐ จำกัด	๒๔๙๓		๒๔๙๓-๒๕๑๔
สากล (เช้า)	บริษัทหนังสือพิมพ์สากล จำกัด			๒๕๐๘-๒๕๑๔
สากล (บ่าย)	บริษัทหนังสือพิมพ์สากล จำกัด			๒๕๐๘-๒๕๑๔
สารเสรี	บริษัทธนาคารพิมพ์ จำกัด	๒๔๙๗		๒๔๙๘-๒๕๐๘
เสรีไทย	เวียนนี้ บำรุงรัฐ	๒๕๐๐		๒๕๐๔
เสียงอ่างทอง	นายสนอง มงคล	๒๕๐๐		๒๕๐๗
हररषष	รวมมิตรการพิมพ์	๒๔๙๗		๒๔๙๗-๒๔๙๘

ชื่อหนังสือพิมพ์	ชื่อเจ้าของ	ปีเริ่ม	ปีเลิก	หอสมุดมี พ.ศ.
หลักเมือง	บริษัทหลักชัยการค้าและ การพิมพ์ จำกัด			๒๔๙๖-๒๔๙๗, ๒๕๐๑- ๒๕๐๒, ๒๕๐๔-๒๕๐๙
หลักเมือง	บริษัทหลักชัยการค้าและ การพิมพ์ จำกัด			๒๔๙๖-๒๔๙๗, ๒๕๐๑- ๒๕๐๒, ๒๕๐๔-๒๕๐๙ (หมายเหตุ) ตั้งแต่ กรกฎาคม ๒๕๐๗ เปลี่ยน เป็น หลักเมือง ยุคใหม่
หลักเมืองยุคใหม่	บริษัทหลักชัยการค้า และ การพิมพ์ จำกัด	๒๕๐๗		กรกฎาคม ๒๕๐๗ พงจึ- กายน พ.ศ. ๒๕๑๑ (หมายเหตุ) ตั้งแต่ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๒ หลักเมือง สมัยไทยเด็ ดูรายละเอียดที่ ไทยเด็
อ้างทอง	นายสนอง มงคล	๒๕๐๐		๒๕๐๓-๒๕๐๗
อาณาจักรไทย	จักรเพชรการพิมพ์	๒๕๐๑		๒๕๐๖
อเทน	นายโสธร พูลโกคา	๒๔๙๑		๒๔๙๑
The Bangkok Post	Michael Gorman ห้างหุ้นส่วนจำกัด	พ.ศ. ๑๙๕๗		พ.ศ. ๑๙๖๘-๑๙๖๙
Bangkok World	บางกอกเวิลด์	พ.ศ. ๑๙๕๗		พ.ศ. ๑๙๕๗-๑๙๗๑
The Nation	The Nation Co., Ltd.	๒๕๑๔		๒๕๑๔

ผนวก ข.

รายการถอนใบอนุญาตเป็นเจ้าของบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๗๕

ครั้งที่ ที่	คำสั่งที่	วัน, เดือน, ปี	ถึง	ตำแหน่งหน้าที่ และนามหนังสือพิมพ์	ความผิดที่ถูกถอน	กำหนด การถอน	คืนใบอนุญาต
๑	๑/๒๔๗๕	๒ มิ.ย. ๗๕	นายโหวง เพ็้งก้า	เจ้าของและบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์ กัวมินยิตป้อ	ยุ้ง ให้เงินเกลียดชัง ญี่ปุ่น อาศัย ม.๑๙(ค) ให้ถอน ใบอนุญาตเป็นเจ้าของและ บรรณาธิการ	ไม่มี กำหนด	
๒	๒/๒๔๗๕	๒ มิ.ย. ๗๕	นายกุหลาบ นพรัตน์	เจ้าของและบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์ สยามรัตน์	เป็นเสี้ยนหนามต่อแผ่นดิน ตาม ม. ๖ (๕) อาศัย ม. ๑๙ ถอนใบอนุญาตเป็น เจ้าของ บรรณาธิการและ ใบอนุญาตมีและใช้เครื่อง พิมพ์	ไม่มี กำหนด	
๓	๑/๒๔๗๕	๑ ส.ค. ๗๕	นาย ต. บุญเทียม	เจ้าของหนังสือพิมพ์ หลักเมือง	ผิดตาม ม.๖. (๕) อาศัย ม. ๑๙ (ก) จึงถอนใบ อนุญาตเป็นเจ้าของ หนังสือพิมพ์	๓ วัน	ถอนคำสั่งยึด ๑๐ ส.ค. ๗๕
	๓/๒๔๗๕	—	นายชะเอม อันตรเสน	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ หลักเมือง	—	”	

क्र.ที่	คำสั่งที่	วัน, เดือน, ปี	ถึง	ตำแหน่งหน้าที่ และนามหนังสือพิมพ์	ความผิดที่ถูกลอน	กำหนด การลอน	คืนใบ อนุญาต
๔	๔/๒๔๗๕	๕ ส.ค. ๗๕	นายหลุย คีรีวัต	เจ้าของหนังสือพิมพ์ กรุงเทพฯ เดลิเมล์ แทน ในนามบริษัทสยามฟรีเพรส จำกัด	ผิดตาม ม. ๖ (๕) อาศัย ม. ๑๙ (ก) ถอนใบอนุญาตเป็นเจ้าของ	๑๐ วัน	
	๔/๒๔๗๕	๕ ส.ค. ๗๕	ม.ล. ฉอาน อิศรศักดิ์	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ กรุงเทพฯ เดลิเมล์	ผิดตาม ม. ๖ (๕) อาศัย ม. ๑๙ (ก) ถอนใบอนุญาตเจ้าของ	๑๐ วัน	
๕	๖/๒๔๗๕	๖ ส.ค. ๗๕	นายชวต ตัมพาสุทธิ	เจ้าของหนังสือพิมพ์ บางกอกการเมือง แทน ในนามบริษัทบางกอก การเมือง	ผิดตาม ม. ๖ (๕) อาศัย ม. ๑๙ (ก) ถอนใบอนุญาตเป็นเจ้าของ	๒๐ วัน	
	๗/๒๔๗๕	—	นายปี่ นุชศรี	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ บางกอกการเมือง	—		
๖	๗/๒๔๗๕	๕ ส.ค. ๗๕	นายสงวน ตูลารักษ์	เจ้าของและบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์ ๒๔ มิถุนา	ผิดตาม ม. ๖ (๕) อาศัย ม. ๑๙ ถอนใบ อนุญาตเป็นเจ้าของและ บรรณาธิการ	๓ วัน	
๗	๘/๒๔๗๕	๖ ก.ย. ๗๕	นายกำวย คำทันเจริญ	เจ้าของหนังสือพิมพ์ ฉันทนิเวศ	ผิดตาม ม. ๖ อาศัย ม. ๑๙ (ก) ถอนใบอนุญาต เป็นเจ้าของ	ไม่มี กำหนด	ถอนคำสั่งยึด ๕ ต.ค. ๗๕

ครั้งที่	คำสั่งที่	วัน, เดือน, ปี	ถึง	ตำแหน่งหน้าที่ และนามหนังสือพิมพ์	ความผิดที่ถูกลง	กำหนด การถอน	คืนใบ อนุญาต
	๙/๒๔๗๕	—	นายโล่ห์ห้วยคุ่น	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ เงินจงยัดป้อ	—	”	
๘	๑๐/๒๔๗๕	๑๕ ก.ย. ๗๕	นายเต็ก โกเมศ	เจ้าของหนังสือพิมพ์ ไทยใหม่ แทนบริษัท ไทยใหม่ จำกัด	ฝ่าฝืน ม.๖ (๕) อาศัย ม.๑๙ (ก) ถอนใบอนุญาต เจ้าของ	๒๐ วัน	
	๑๑/๒๔๗๕	—	นายจรูญ วุฒาทิพย์	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ไทยใหม่	—	”	
๙	๑๒/๒๔๗๕	๑ พ.ย. ๗๕	นายบุญ รัชประมุข	เจ้าของหนังสือพิมพ์ สยามหนุ่ม	เป็นเสียนหนามตาม ม. ๖ อาศัย ม. ๑๐ (ก) ถอน ใบอนุญาตเจ้าของ	๒๐ วัน	มีคำสั่งให้ ออกได้ ๓ ธ.ค. ๗๕
	๑๓/๒๔๗๕	—	นายทองอยู่ ทิพา- เสถียร	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ สยามหนุ่ม	—	”	—
๑๐	๑๕/๒๔๗๕	๒๕ พ.ศ. ๗๕	นางทรัพย์ อังกินันท์	เจ้าของหนังสือพิมพ์ หญิงไทย	เป็นเสียนหนาม ม. ๖ อาศัยม. ๑๐ (ก) ถอนใบ อนุญาต	๒๐ วัน	
	๑๖/๒๔๗๕	—	นางสาวนวลฉวี	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ หญิงไทย	—	”	
๑	๑/๗๖	๒ เม.ย. ๗๖	ผู้จัดการบริษัทเผยแพร่ วิทยุการ จำกัด	แทนเจ้าของหนังสือพิมพ์ กรุงเทพฯวารศัพท์	เป็นเสียนหนามต่อแผ่นดิน ม. ๖ อาศัย ม. ๑๙ (ก) จึงถอนใบอนุญาตเป็น เจ้าของ	ไม่มี กำหนด	คืนใบอนุญาต ๑๕ เม.ย. ๗๖

ครั้งที่	คำสั่งที่	วัน, เดือน, ปี	ถึง	ตำแหน่งหน้าที่ และนามหนังสือพิมพ์	ความผิดที่ถูกลง	กำหนด การลง	คืนใบอนุญาต
	๒/๗๖	—”—	นายเจิม ดิษยบุตร	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ กรุงเทพฯวารสารที่ หลักเมือง	—”—	”	—”—
๒	๓/๗๖	๑๓ เม.ย. ๗๖	นายนิม สิ้นธุนาวา	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ หลักเมือง	เป็นเสียหนนามตาม ม. ๖ และผิด พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์	๗ วัน	
	๔/๗๖	—”—	นาย ต. บุญเทียม	เจ้าของหนังสือพิมพ์ หลักเมือง	—”—	”	
๓	๕/๗๖	๖ พ.ค. ๗๖	นายกำวย คำทันเจริญ	เจ้าของหนังสือพิมพ์ ฉันทนิเวศ	ละเมิดตาม ม. ๑๙ (ค) จึงถอนใบอนุญาต	๓ วัน	
	๖/๗๖	—”—	นายหล่อ ห้วยลุ่ม	บรรณาธิการหนังสือ ฉันทนิเวศ	—”—	”	
๔	๗/๗๖	๑๒ พ.ค. ๗๖	นายกุหลาบ สาย- ประดิษฐ์	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ประชาชาติ	ผิดตาม ม. ๖ อาศัยตาม ม. ๑๙ จึงถอนใบอนุญาต	ไม่มี	คืนเมื่อ ๑๕ พ.ค. ๗๖
	๘/๗๖	—”—	หม่อมพร้อย วร- วรรณ และพระยา ศรีบุญญา	เจ้าของหนังสือพิมพ์ ประชาชาติ	—”—	”	
๕	๙/๗๖	๑๔ มิ.ย. ๗๖	นายจรัญ วุฑฒิตย	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ 'ไทยใหม่'	เป็นเสียหนนามต่อแผ่นดิน อาศัย ม. ๑๙ จึงถอน ใบอนุญาต	ไม่มี กำหนด	คืนเมื่อ ๒๐ มิ.ย. ๗๖
	๑๐/๗๖	—”—	ผู้จัดการบริษัท 'ไทยใหม่' จำกัด	เจ้าของหนังสือพิมพ์ 'ไทยใหม่'	—”—	”	—”—

क्र.सं. क्र.सं.	คำสั่งที่	วัน, เดือน, ปี	ถึง	ตำแหน่งหน้าที่ และนามหนังสือพิมพ์	ความผิดที่ถูกต้อง	กำหนด การถอน	คืนใบอนุญาต
๖	๑๑/๗๖	๑๙ มิ.ย. ๗๖	หม่อมพร้อยวรวรรณ และพระยาศรีบุญญา	เจ้าของหนังสือพิมพ์ ประชาชาติ	ผิด ม. ๖ อาศัย ม. ๑๙ จึงถอนใบอนุญาต	ไม่มี กำหนด	คืนเมื่อ ๒๐ มิ.ย. ๗๖
	๑๒/๗๖	—”—	นายกุหลาบ สาย- ประดิษฐ์	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ประชาชาติ	—”—	”	—”—
๗	๑๓/๗๖	๘ ส.ค. ๗๖	มิสเตอร์ชาลย์ เอคาซง	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ บางกอกเดลิเมล์	ถอนบทนำและขมา ภายใน ๒๔ ชม. ไม่เป็น ที่พอใจ อาศัย ม. ๑๙ จึง ถอน	จนกว่า จะสั่ง อนุญาต	คืนเมื่อ ๒๑ ส.ค. ๗๖
	๑๔/๗๖	—”—	กรรมการบริษัท สยามฟรีเพรสจำกัด	เจ้าของหนังสือพิมพ์ บางกอกเดลิเมล์	—”—	”	—”—
๘	๑๕/๗๖	๑๐ ต.ค. ๗๖	นายทองอยู่ สุก- ออมสิน	เจ้าของหนังสือพิมพ์ ไทยเมือง	ลงเรื่องตีเตียนการกระทำ ของทหาร อาศัย ม. ๑๙ จึงถอนใบอนุญาต	๓ วัน	
	๑๖/๗๖	—”—	นายจรัส วงศาโรจน์	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ไทยเมือง	—”—	”	
๙	๑๗/๗๖	๑๔ ต.ค. ๗๖	นายไคลซุน เล่าอู่- เซียง	เจ้าของและบรรณาธิการ หนังสือตงฮ้างบ้อ	ไม่ส่งข้อความให้กองการ โฆษณาตรวจนับว่าขัดคำสั่ง ของรัฐบาล อาศัย ม. ๑๙ จึงถอนใบอนุญาต	ไม่มี กำหนด	คืนเมื่อ ๒๑ ส.ค. ๗๖

ครั้งที่	คำสั่งที่	วัน, เดือน, ปี	ถึง	ตำแหน่งหน้าที่ และนามหนังสือพิมพ์	ความคิดที่ถูกต้อง	กำหนด การถอน	คืนใบอนุญาต
๑๐	๑๘/๗๖	๑๔ ต.ค. ๗๖	นายทองอยู่ สุด- อมสิน	เจ้าของหนังสือพิมพ์ ไทยเมือง	ลงข้อความในตอนที่กอง การโฆษณาห้ามลงนับว่า ฝ่าฝืนคำสั่ง อาศัย ม. ๑๙ จึงถอนใบอนุญาต	ไม่มี กำหนด	
	๑๙/๗๖	—	นายจรัส วงศาโรจน์	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ไทยเมือง	—	”	
๑๑		๑๗ ต.ค. ๗๖	นายน้อม กันแดนภัย	เจ้าของหนังสือพิมพ์ ความเห็นราษฎร	ไม่ส่งต้นฉบับข่าวสาร การเมืองให้กองการโฆษณา ตรวจสอบตามคำสั่งรัฐบาล	”	คืนเมื่อ ๒๒ ต.ค. ๗๖
	๑๑/๗๖	๑๗ ต.ค. ๗๖	ร.อ. ช่าง สุขะเสวต	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ความเห็นราษฎร	ไม่ส่งต้นฉบับข่าวสาร การเมืองให้องค์การโฆษณา ตรวจสอบตามคำสั่งรัฐบาล	ไม่มี กำหนด	คืนเมื่อ ๒๒ ต.ค. ๗๖
๑๒	๒๒/๗๖	๑๘ ต.ค. ๗๖	กรรมการบริษัท สยามฟรีเพรสจำกัด	เจ้าของหนังสือพิมพ์ กรุงเทพฯ เดลิเมล์	ไม่ส่งรูปถ่ายให้กองการ โฆษณาตรวจสอบก่อนนำลง	”	
	๒๓/๗๖	—	ม.ล. ฉอาน อิศรศักดิ์	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ กรุงเทพฯ เดลิเมล์	—	”	
๑๓	๒๔/๗๖	—	กรรมการบริษัท สยามฟรีเพรสจำกัด	เจ้าของหนังสือพิมพ์ เสรีภาพ	—	”	คืนเมื่อ ๒๐ ต.ค. ๗๖
	๒๕/๗๖	๑๘ ต.ค. ๗๖	นายสมุท ศิริไช	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ เสรีภาพ	ไม่ส่งรูปถ่ายให้กองการ โฆษณาตรวจสอบก่อนนำลง	ไม่มี	คืนเมื่อ ๒๐ ต.ค. ๗๖
๑๔	๒๖/๗๖	—	นาย ต. บุญเทียม	เจ้าของหนังสือพิมพ์ หลักเมือง	—	”	

ครั้งที่	คำสั่งที่	วัน, เดือน, ปี	ถึง	ตำแหน่งหน้าที่ และนามหนังสือพิมพ์	ความผิดที่ถูกลอน	กำหนด การลอน	คืนใบอนุญาต
๑๕	๒๗/๗๖	—	นายนิม สินธุนาวา	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ หลักเมือง	—	”	
	๒๘/๗๖	๒๔ ต.ค. ๗๖	นายกิมเส็ง ประสงค์ สิต	เจ้าของหนังสือพิมพ์ เฉลิมประเทศ	ลงเรื่องการหลบหนีของ พวกกบฏหัวหินใช้ทหาร รักษาวัง ๒ กองร้อย		
	๒๙/๗๖	—	นายถกล เรืองสุข	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ เฉลิมประเทศ	—		
๑๖	๓๐/๗๖	๑๓ พ.ย. ๗๖	เจ้าของและบรรณา- ธิการ	หนังสือพิมพ์ กรุงเทพฯ เดลิเมล์	ให้ปิดหนังสือพิมพ์ กรุงเทพฯ เดลิเมล์ไว้ก่อน ยังออกจำหน่ายไม่ได้ ปิด ตามคำสั่งที่อนุญาตให้ออก ลงวันที่ ๑๐ พ.ย. ๗๖	ไม่มี กำหนด	
๑๗	๓๑/๗๖	๑๔ พ.ย. ๗๖	ม.จ. พงศ์รุจจา รุจวิชัย	เจ้าของและบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์ ทวาราวดี	เห็นสมควรจะปิดหนังสือ พิมพ์ฉบับนี้เสีย จึงสั่ง ยึดใบอนุญาต	”	
๑	๑/๔๑๙๖	๑๖ ก.ค. ๗๖	เจ้าของบรรณาธิการ และผู้พิมพ์โฆษณา	หนังสือพิมพ์ เสรีภาพ	ลงภาพล้อ และให้ถ้อยคำ ต่อเติม เป็นทางจงใจให้ผู้ อ่านเข้าใจว่ารัฐบาลดำเนิน การไปในทางคอมมิวนิสต์มี หลักการเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐ ธรรมนูญและวิธีดำเนินการ ของรัฐบาล อาศัยย ม. ๑๘ พ.ร.บ. การพิมพ์ ๗๖ จึง ถอนใบอนุญาต		

ผนวก ก.

(สำเนา) รัับวันที่ ๑๒๑๔/๒๔๘๐
วันที่ ๒๓/๑๐/๘๐
สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

ด่วนมาก

สภาผู้แทนราษฎร

๒๒ มกราคม ๒๔๘๐

เรื่อง ผู้ตัดใจขอให้เปิดอภิปรายทั่วไปในนโยบายการควบคุมหนังสือพิมพ์
จาก สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
ถึง ประธานสภาผู้แทนราษฎร

ด้วยข้าพเจ้าขอเสนอผู้ตัดใจขอให้เปิดอภิปรายทั่วไปในนโยบายที่เกี่ยวกับการควบคุมหนังสือพิมพ์
เป็นการด่วน

เหตุที่เสนอเรื่องนี้ก็เพราะ เป็นเรื่องที่ประชาชนสนใจมาก มีบุคคลภายนอกที่ได้รับการเสียหาย
เนื่องจากการถูกปิดหนังสือพิมพ์ ได้เขียนคำโฆษณาอันเป็นทางให้ประชาชนเข้าใจผิดไปในทางอกุศล
ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะป้องกันการเข้าใจผิดของประชาชนเพียงในรูปการโฆษณาฝ่ายเดียวก็ย่อมจะ ไม่เป็น
การทำความเข้าใจให้ดียิ่งได้ เพราะเป็นการกล่าวโดยไม่มีการตีพิมพ์ จึงเห็นว่าถ้าหากได้มีการทำ
ความเข้าใจด้วยการเปิดอภิปรายทั่วไป ซึ่งสมาชิกในฐานะผู้แทนราษฎรได้ท้วงติงจนหมดข้อสงสัยแล้ว
ย่อมจะนำมาซึ่งความบริสุทธิ์ยิ่งขึ้น

ประการหนึ่ง ผู้ตัดใจข้าพเจ้าขอวางข้อใจไว้ว่า ข้าพเจ้ามีความมุ่งหมายแต่เพียงขอให้มีการ
อภิปรายข้อความเข้าใจโดยละเอียดเท่านั้น ไม่เกี่ยวกับความไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจรัฐบาลเลย
เพราะเหตุนี้เมื่อได้อภิปรายพอสมควรแล้ว ข้าพเจ้าจะเสนอผู้ตัดใจให้ผ่านระเบียบวาระไป

ขอท่านได้โปรดนำผู้ตัดใจนี้เข้าสู่ระเบียบวาระเป็นการด่วนมากในวันนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

(ลงนาม) ผล แสนสระดี ผู้เสนอ

พระราชบัญญัติสมุด เอกสาร และหนังสือพิมพ์

แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๑๕

(เฉพาะบางมาตรา)

มาตรา ๔ เอกสารลับของรัฐบาลหรือของสภาในราชการซึ่งตั้งขึ้นโดยกฎหมายหรือกิจการลับของที่ประชุมในราชการซึ่งสาธารณชนเข้าไปไม่ได้ ท่านห้ามมิให้เอามาลงโฆษณาในหนังสือพิมพ์ก่อนได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

มาตรา ๕ เสนาบดีกระทรวงกลาโหมหรือเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศมีอำนาจที่จะออกคำสั่งห้ามโฆษณาในหนังสือพิมพ์ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมืองระหว่างสยามกับต่างประเทศแล้วแต่กรณี

มาตรา ๗ หนังสือพิมพ์จะบับใดโฆษณาข้อความอันเข้าอยู่ในลักษณะต้องห้ามตามมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัตินี้ หรือตามบทบังคับแห่งพระราชบัญญัติสมุด เอกสารและหนังสือพิมพ์ พุทธศักราช ๒๔๗๐ มาตรา ๑๙ ซึ่งเจ้าพนักงานมีอำนาจที่จะถอนใบอนุญาตหนังสือพิมพ์อยู่แล้วนั้น ท่านว่าสมุหพระนครบาลหรือสมุหเทศาภิบาล มีอำนาจที่จะส่งฟ้องคนเพียงให้หนังสือพิมพ์จะบับนั้นเสนอข้อความที่จะโฆษณาต่อไปมาให้เจ้าพนักงานผู้ตรวจข่าวตรวจก่อนในระวางเวลามีกำหนด

มาตรา ๘ ในการตรวจข่าวหนังสือพิมพ์ เจ้าพนักงานผู้ตรวจข่าวมีอำนาจที่จะ

(๑) ห้ามมิให้โฆษณาหนังสือพิมพ์นั้นทั้งหมด หรือ

(๒) อนุญาตให้โฆษณาได้ แต่ต้องเอาข้อความบางตอนออกหรือปิดข้อความบางตอนเสียไม่ให้เห็น ตามแต่เจ้าพนักงานผู้ตรวจข่าวจะเห็นสมควร

มาตรา ๙ ถ้าหนังสือพิมพ์จะบับใดได้รับคำสั่งเป็นลายลักษณ์อักษรว่า ให้เสนอข้อความให้เจ้าพนักงานผู้ตรวจข่าวตรวจเสียก่อน แต่ยื่นโฆษณาโดยมิได้เสนอต่อเจ้าพนักงานผู้ตรวจข่าว และมีบทประพันธ์ ซึ่งเจ้าพนักงานผู้ตรวจข่าวเห็นว่า ควรจะห้ามตามพระราชบัญญัตินี้ก็ดี หรือบรรณาธิการไม่เชื่อฟังคำสั่งของเจ้าพนักงานเจ้าพนักงานผู้ตรวจข่าวก็ดี ท่านว่านายตำรวจตั้งแต่ชั้นสัญญาบัตรขึ้นไป เมื่อได้รับแจ้งความของเจ้าพนักงานผู้ตรวจข่าวแล้ว มีอำนาจห้ามมิให้ขาย หรือแจกหนังสือพิมพ์นั้นได้ หรือยึดหนังสือพิมพ์ที่ออกกันนั้นทุกจะบับได้

มาตรา ๑๐ บรรณาธิการคนใดไม่พอใจในคำสั่งของเจ้าพนักงานผู้ตรวจข่าว จะอุทธรณ์ไปยังเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยก็ได้ คำชี้ขาดของเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยนั้นให้เป็นที่สุด แต่ในวาระที่รอฟังคำชี้ขาดของเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยนั้น ท่านว่าต้องปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าพนักงานผู้ตรวจข่าว

มาตรา ๑๑ บรรณาธิการคนใดกระทำการฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติ มาตรา ๔ หรือฝ่าฝืนคำสั่งเสนาบดีตามความในมาตรา ๕ หรือเมื่อใบอนุญาตสิ้นอายุแล้ว มาตรา ๖ ยังกระทำการพิมพ์หนังสือ

เพื่อจำหน่ายต่อไป ท่านว่ามีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินสองพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๑๓ บรรณาธิการคนใดโฆษณาหนังสือพิมพ์ที่ได้เสนอต่อเจ้าพนักงานผู้ตรวจข่าวแล้ว แต่มิได้ปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าพนักงานผู้ตรวจข่าว ท่านว่ามีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินสองพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

พ.ร.บ. การพิมพ์ ๒๔๗๖ (เฉพาะบางมาตรา)

นริศรานวัตตวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

(ตามพระราชกฤษฎีกา ลงวันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๖)

แผนก ๒
หนังสือพิมพ์

มาตรา ๑๗ ให้เจ้าพนักงานการพิมพ์ออกใบอนุญาตให้ เว้นแต่จะเห็นว่าไม่ควรอนุญาตด้วยเหตุอันอาจทำให้เสื่อมทราชมแก่ความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ห้ามมิให้ออกใบอนุญาตให้แก่บุคคลดังจะกล่าวต่อไปนี้

(ก) บุคคลซึ่งไม่มีความสามารถบริบูรณ์ ตามความหมายแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

(ข) บุคคลซึ่งไม่มีถิ่นที่อยู่ในสยาม

ใบอนุญาตให้เป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์นั้น ให้ออกให้แก่เฉพาะแก่บุคคลดังต่อไปนี้

(๑) ผู้สอบได้ประโยคมัธยมบริบูรณ์ (ชาย) หรือ

(๒) ผู้สอบได้ประกาศนียบัตรอื่น ซึ่งเทียบเสมอ หรือสูงกว่าประโยคมัธยมบริบูรณ์ (ชาย) หรือ

(๓) ผู้ซึ่งมีวิญญูฐานะอันคณะกรรมการสอบความรู้ไม่น้อยกว่า ๓ นาย ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยจะได้ตั้งขึ้นเพื่อการนี้ เห็นว่ามีความรู้ ควรแก่การเป็นบรรณาธิการได้

มาตรา ๑๘ เจ้าพนักงานการพิมพ์อาจถอนใบอนุญาตที่ได้ออกให้ไปนั้นเมื่อใดก็ได้โดยมีกำหนด หรือไม่มีกำหนดเวลาก็ได้ ตามแต่จะเห็นควรแก่กรณี ดังจะกล่าวต่อไปนี้

(ก) ในกรณีที่โฆษณาบปประพันธ์อันอาจทำให้เสื่อมทราชมแก่ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

(ข) เมื่อผู้ได้รับใบอนุญาตเข้าอยู่ในลักษณะต้องห้ามตามมาตรา ๑๗

(ค) ในกรณีที่โฆษณาบทประพันธ์ อันกล่าวความเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลต่างประเทศซึ่งมีทางพระราชไมตรีกับสยาม ในเมื่อบทประพันธ์นั้นๆ น่าจะเป็นเหตุให้กระทบกระเทือนอย่างรุนแรงถึงทางพระราชไมตรีระหว่างรัฐบาลทั้งสองฝ่าย หรือน่าจะเป็นเหตุให้เกิดความปั่นป่วนขึ้นในสยาม

เจ้าพนักงานการพิมพ์อาจไม่ถอนใบอนุญาตในทันที และอาจมีหนังสือตักเตือนบรรณาธิการ ผู้พิมพ์โฆษณา หรือเจ้าของผู้ฝ่าฝืนบทบัญญัติในข้อ (ก) หรือ (ค) แห่งวรรคก่อนว่า ถ้าขึ้นฝ่าฝืนอีกจะถอนใบอนุญาตก็ได้

การถอนใบอนุญาตนั้น ให้แจ้งเป็นหนังสือ

ถ้าบรรณาธิการ ผู้พิมพ์โฆษณา หรือเจ้าของหนังสือพิมพ์ จะโต้แย้งว่าบทประพันธ์หรือประกาศ แจ้งความ ซึ่งน่าจะเป็นเหตุให้ถอนใบอนุญาตนั้น บุคคลภายนอกเป็นผู้เขียนโดยใช้นามตรงหรือนามแฝงก็ดี หรือว่าบทประพันธ์ หรือประกาศแจ้งความนั้นๆ ได้คัดลอกจากสิ่งพิมพ์ หรือจากทางอื่นก็ดี ข้อโต้แย้งเช่นนี้ ท่านว่าจะยกขึ้นเป็นข้อแก้ตัวหาได้ไม่

มาตรา ๑๙ บรรณาธิการ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา หรือเจ้าของ ผู้ถูกถอนใบอนุญาตตามความในมาตราก่อนนั้นอาจได้รับใบอนุญาตใหม่ให้เป็นบรรณาธิการ ผู้พิมพ์โฆษณา หรือเจ้าของหนังสือพิมพ์อีกก็ได้ ถ้าเจ้าพนักงานการพิมพ์เห็นจำเป็นก็ให้วางเงินประกันไว้เป็นจำนวนไม่เกินสองพันบาท เงินประกันนี้อาจยึดไว้ได้ไม่เกิน ๑ ปี ในเวลาที่ยึดเงินประกันอยู่นี้ ถ้าหากถูกถอนใบอนุญาตอีกให้รับเงินนั้นเป็นของแผ่นดิน

มาตรา ๒๔ เจ้าพนักงานการพิมพ์ มีอำนาจที่จะออกคำสั่งห้ามการออกโฆษณาในหนังสือพิมพ์ในเรื่องเกี่ยวกับการทหาร หรือเกี่ยวกับการเมืองระหว่างสยามกับต่างประเทศแล้วแต่กรณี

มาตรา ๒๕ หนังสือพิมพ์ใด ออกโฆษณาข้อความอันเข้าอยู่ลักษณะต้องห้ามตามมาตรา ๑๗ หรือมาตรา ๒๔ แห่งพระราชบัญญัตินี้ ท่านว่าเจ้าพนักงานการพิมพ์มีอำนาจที่จะส่งฟ้องแผนผังให้หนังสือพิมพ์นั้นเสนอข้อความที่จะออกโฆษณาต่อไปให้เจ้าหน้าที่ตรวจข่าวตรวจก่อนในชั่วระยะเวลาที่เจ้าพนักงานการพิมพ์เห็นสมควร

มาตรา ๒๖ รัฐบาลมีอำนาจที่จะสั่งให้หนังสือพิมพ์ทั้งหลายเสนอข้อความที่จะออกโฆษณาให้เจ้าหน้าที่ตรวจข่าวตรวจเสียก่อนในคราวที่มีการสงคราม หรือมีเหตุฉุกเฉินแล้วแต่กรณี

มาตรา ๒๗ เมื่อมีการตรวจข่าวหนังสือพิมพ์ฉบับใด เจ้าหน้าที่ตรวจข่าวมีอำนาจที่จะห้ามมิให้ออกโฆษณาหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นทั้งหมด หรือแต่บางส่วน

มาตรา ๒๘ ผู้พิมพ์โฆษณา หรือบรรณาธิการคนใด ไม่พอใจในคำสั่งของเจ้าหน้าที่ตรวจข่าวจะอุทธรณ์ไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยก็ได้ คำชี้ขาดของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยนั้นให้เป็นที่สุด แต่ในระหว่างที่รอฟังคำชี้ขาดของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยนั้น ท่านว่าต้องปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่ตรวจข่าว

ประกาศสภาผู้แทนราษฎร
ว่าด้วยข้อบังคับของสภาผู้แทนราษฎร
ว่าด้วยการอนุญาตให้ผู้แทนหนังสือพิมพ์และประชาชน
เข้าฟังการประชุมปรึกษาหารือของสภา

โดยที่บัดนี้ถึงเวลาอันสมควรจะอนุญาตให้ผู้แทนหนังสือพิมพ์และประชาชนเข้าฟังการประชุมปรึกษาหารือของสภาผู้แทนราษฎรได้ และโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๔๕ แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ สภาผู้แทนจึงลงมติให้ตราข้อบังคับไว้ดังต่อไปนี้

หมวด ๑

ว่าด้วยหนังสือพิมพ์

ข้อ ๑ เจ้าของหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวสารการเมืองผู้มีความประสงค์จะส่ง ผู้แทนเข้าฟังการประชุมปรึกษาหารือของสภาผู้แทนราษฎร ให้ทำคำขอเป็นหนังสือตามแบบที่จัดไว้พร้อมด้วยรายนามผู้ซึ่งประสงค์จะให้เป็นผู้แทนไม่เกิน ๕ คน ยื่นต่อสภา ณ ที่ทำการ และให้นำใบอนุญาตการออกหนังสือพิมพ์ของตนมาแสดงด้วย

ข้อ ๒ เมื่อเลขาธิการสภาได้รับคำขอดังกล่าวแล้ว ให้ออกบัตรอนุญาตให้ เว้นแต่เมื่อมีเหตุอันสมควรที่จะไม่อนุญาต ก็ให้ยกคำขอนั้นเสีย

ข้อ ๓ ภายในบังคับแห่งข้อ ๕ และข้อ ๗ บัตรอนุญาตให้ใช้ได้เพียงวันที่ ๓๑ มีนาคมของปีที่ออก แต่จะขอต่ออายุบัตรนั้นยังเลขาธิการสภาก็ได้

ข้อ ๔ ผู้แทนหนังสือพิมพ์ที่จะเข้าฟังการประชุมปรึกษาหารือ จำเป็นต้องเป็นบรรณาธิการหรือเจ้าหน้าที่ในกองบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ฉบับที่ระบุไว้ในบัตรอนุญาตอันมีนามในบัตรที่นำส่งไว้ยังสภาแล้ว หากปรากฏว่าหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นหรือบุคคลอื่นนำไปใช้ เลขาธิการสภามีอำนาจถอนบัตรอนุญาตฉบับนั้นเสีย

หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งจะส่งผู้แทนเข้าไปฟังการประชุมปรึกษาหารือของสภาได้เพียงคนเดียว

ข้อ ๕ หนังสือพิมพ์ฉบับใด เลิก ถูกปิด หรืองดการออกด้วยเหตุหนึ่งเหตุใดก็ตาม ให้ถือว่าบัตรอนุญาตหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นหมดอายุทันที เว้นไว้แต่จะได้รับการอนุญาตให้ใช้ได้เป็นพิเศษ

ข้อ ๖ ผู้แทนหนังสือพิมพ์ที่เข้าฟังการประชุมปรึกษาหารือต้องลงลายมือชื่อในสมุด ซึ่งเจ้าพนักงานของสภาจัดไว้

ข้อ ๗ ถ้าหนังสือพิมพ์ใดโฆษณาข้อความเกี่ยวกับการประชุมของสภาโดยไม่ตรงต่อความเป็นจริงก็ดี หรือจะเป็นทำนองกล่าวร้ายเสียดสี หรือทำให้เป็นที่ดูหมิ่นเสื่อมเกียรติแห่งสภาก็ดี เลขานุการสภามีอำนาจ

- (๑) เรียกเจ้าของหนังสือพิมพ์นั้นมาตักเตือน หรือ
- (๒) ยึดบัตรอนุญาตไว้ไม่เกิน ๑ เดือน หรือ
- (๓) ถอนบัตรอนุญาตเสีย

หมวด ๒
ว่าด้วยประชาชน

หมวด ๓
ว่าด้วยบทเบ็ดเตล็ด

ประกาศมา ณ วันที่ ๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๗๖

เจ้าพระยาพิชัยญาติ
ประธานสภาผู้แทนราษฎร

พระราชบัญญัติ
การพิมพ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔
(เฉพาะบางมาตรา)

ส่วนที่ ๓
หนังสือพิมพ์

มาตรา ๓๓ ห้ามโฆษณาความลับของราชการในหนังสือพิมพ์ก่อนได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ

มาตรา ๓๔ เมื่อมีเหตุจำเป็นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน อธิบดีกรมตำรวจหรือผู้รักษาการแทนมีอำนาจออกคำสั่งชั่วคราวเป็นหนังสือแก่บุคคลใด หรือมีคำสั่งทั่วไปโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาหรือหนังสือพิมพ์รายวันระบุนำทำการโฆษณาเรื่องใดที่เกี่ยวกับราชการทหาร หรือการเมืองระหว่างประเทศ

มาตรา ๓๕ ในคราวที่ประเทศมีเหตุฉุกเฉินหรือตกอยู่ในภาวะสงคราม อธิบดีกรมตำรวจหรือผู้รักษาการแทนมีอำนาจสั่งเป็นหนังสือแก่บุคคลใด หรือประกาศโดยวิธีใดให้เสนอข้อความทั้งสิ้นที่จะโฆษณาในหนังสือพิมพ์ ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจข่าวตรวจก่อน

มาตรา ๓๖ เมื่อได้มีการโฆษณาในหนังสือพิมพ์ซึ่งเจ้าพนักงานการพิมพ์เห็นว่าอาจจะขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือฝ่าฝืนคำสั่งห้ามตามความในมาตรา ๓๔ เจ้าพนักงานการพิมพ์อาจดำเนินการดังต่อไปนี้

(๑) ให้คำตัดเตือนเป็นหนังสือแก่ผู้โฆษณา บรรณาธิการ และหรือเจ้าของหนังสือพิมพ์ ในการให้คำตัดเตือนนี้จะเรียกบุคคลที่กล่าวแล้วไปรับคำอธิบาย และให้ลงลายมือชื่อรับทราบด้วยก็ได้

(๒) ส่งเป็นหนังสือให้ผู้โฆษณา บรรณาธิการ และ หรือเจ้าของหนังสือพิมพ์เสนอเรื่องหรือข้อความที่จะโฆษณาในหนังสือพิมพ์ต่อไปให้เจ้าหน้าที่ตรวจข่าวตรวจก่อน มีกำหนดเวลาไม่เกินสิบห้าวัน แต่ในการส่งเช่นนี้จะทำได้ก็ต่อเมื่อได้ให้คำตัดเตือนตาม (๑) แล้วและผู้ถูกตัดเตือนไม่ส่งไว้ในคำตัดเตือนนั้น

(๓) ในคราวที่มีเหตุฉุกเฉินภายในราชอาณาจักร หรือมีเหตุคับขันระหว่างประเทศหรือมีการสงคราม จะส่งเป็นหนังสือแก่บุคคลใดให้เสนอเรื่องหรือข้อความที่จะโฆษณาในหนังสือพิมพ์ต่อไปให้เจ้าหน้าที่ตรวจข่าวตรวจก่อน หรือสั่งให้พักใช้ หรือถอนใบอนุญาต หรือสั่งจัดการเป็นผู้โฆษณา บรรณาธิการ และหรือเจ้าของหนังสือพิมพ์ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของผู้นั้นทันที โดยมีกำหนดเวลาหรือไม่ก็ได้ และจะส่งเปลี่ยนแปลงคำสั่งนั้นภายหลังก็ได้

กฎกระทรวงมหาดไทย
ออกตามความในพระราชบัญญัติการพิมพ์
พุทธศักราช ๒๔๘๔ (ฉบับที่ ๒)

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติการพิมพ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ มาตรา ๒๔ (๗) แห่งพระราชบัญญัตินั้น ซึ่งได้แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการพิมพ์ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๔ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยออกกฎไว้ ดังต่อไปนี้

เจ้าของหนังสือพิมพ์ข่าวสารการเมืองนอกจากที่กำหนดระยะเวลาออกเป็นรายเดือนหรือนานกว่ารายเดือนขึ้นไป ต้องมีทุนสำหรับการทำงานหนังสือพิมพ์นั้นต่อรายฉบับไม่ต่ำกว่าห้าหมื่นบาทโดยไม่นับรวมราคาที่ดิน และสิ่งปลูกสร้างของสถานที่ทำการพิมพ์ และทุนที่ว่าเป็นส่วนหนึ่งต้องเป็นเงินสดสำรองจำนวนไม่ต่ำกว่าหนึ่งหมื่นบาท

กฎให้ไว้ ณ วันที่ ๙ เมษายน ๒๔๘๕

พล.ต.อ. อุดมเดชจรัส

ลงนามแทน

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

(๕๙ ร.จ. ๘๗๘ ตอนที่ ๒๖ ลงวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๔๘๕)

ข้อบังคับ
ออกตามความในกฎอัยการศึก พุทธศักราช ๒๔๗๕
(ฉบับที่ ๒)

เนื่องจากได้มีประกาศให้ใช้กฎอัยการศึกในทุกจังหวัดทั่วราชอาณาจักรไว้แล้ว ซึ่งตามความใน มาตรา ๑๑ แห่งกฎอัยการศึก พุทธศักราช ๒๔๗๕ ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารในการห้ามการออก หนังสือเป็นข่าวคราวตามแต่ทางราชการทหารจะพิจารณาเห็นสมควร

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๗ แห่งกฎอัยการศึก พุทธศักราช ๒๔๗๕ ผู้บัญชาการทหารสูงสุดออกข้อบังคับเกี่ยวกับการออกหนังสือพิมพ์ไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑. ผู้ใดจะเป็นผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการหรือเจ้าของหนังสือพิมพ์ นอกจากต้อง ปฏิบัติการตามกฎหมายว่าด้วยการพิมพ์นั้นแล้ว จักต้องได้รับอนุญาตจากผู้บัญชาการทหารสูงสุด หรือ ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้สั่งการแทนก่อน จึงจะเป็นผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการหรือเจ้าของหนังสือ พิมพ์ ได้

ข้อ ๒. บรรดาผู้ที่ได้รับอนุญาตให้เป็นผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการ หรือเจ้าของหนังสือพิมพ์ อยู่แล้วในวันประกาศใช้ข้อบังคับนี้ ถ้าทางราชการทหารเห็นว่าไม่เป็นการสมควรแล้ว ผู้บัญชาการ ทหารสูงสุด หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้สั่งการแทน จะสั่งถอนใบอนุญาตหรือสั่งงดการเป็นผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการ หรือเจ้าของหนังสือพิมพ์นั้นเสียทันที โดยที่กำหนดเวลาหรือไม่ก็ได้ และจะ สั่งเปลี่ยนแปลงคำสั่งนั้นภายหลังก็ได้

๕ ๕ ๕
 ทงนตงแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ให้ไว้ ณ วันที่ ๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕

จอมพล ป. พิบูลสงคราม
 ผู้บัญชาการทหารสูงสุด

หมายเหตุ รายละเอียดทุกมาตราของพระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่อ่านได้จากหนังสือต่อไปนี้

- พระราชบัญญัติสมุด เอกสารและหนังสือพิมพ์ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๗๕. ได้จาก ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เล่ม ๔๙ ภาค ๑-๒ พ.ศ. ๒๔๗๕ หน้า ๔๐๑.
- พระราชบัญญัติการพิมพ์ พุทธศักราช ๒๔๗๖ ได้จาก กฎหมายประจักษ์ พ.ศ. ๒๔๗๖ หน้า ๙๔๒.
- พระราชบัญญัติการพิมพ์ พุทธศักราช ๒๔๗๔ ได้จากหนังสือ พระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๒ รวบรวมโดย ร.ท. เสถียร วิชยลักษณ์ และคนอื่น พิมพ์โดย นิติวอร์ช พ.ศ. ๒๕๑๔.

พิมพ์ที่บริษัทโรงพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด ๘๘๑ ถนนพระราม๑ กรุงเทพมหานคร
นางบุญพริ้ง ต. สุวรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๒๐